

**Michael Baigent, Richard Leigh i
Henry Lincoln**

*MESIJANSKA
OSTAVŠTINA*

~OO~

NASTAVAK uspješnice SVETA KRV I SVETI GRAL

Je li postojao više negoli jedan Krist?

Je li Krist utemeljitelj kršćanstva?

Jesu li učenici bili tako miroljubivi
kako se tradicionalno vjeruje?

Što je zajedničko nirnberškim nacističkim
skupovima i rock koncertima?

Što povezuje York Minster s *Ratovima zvijezda*?

Što povezuje Vatikan, CIA-u, KGB, mafiju, slobodno
zidarstvo, P2, Opus Dei i vitezove templare?

Očaravajuće istraživanje o *Prieure de Sionu* - društvu koje djeluje
iz sjene, tijekom kojeg su autori otkrili puni smisao savjeta
njihovog obavijestitelja : "Ne vjerujte nikome, čak ni meni."
Zloslutna globalna konspiracija dezinformacija koju su oni otkrili
čini *Mesijansku ostavštinu* knjigom koju se ne može ignorirati.

Naslov originala:

THE MESSIANIC LEGACY by

Michael Baigent with Henry Lincoln and Richard Leigh

© 1986 by Michael Baigent, Richard Leigh and Henry Lincoln

Jonatahan Cape Ltd, London

© copyright za BiH - "Reprint" Sarajevo

Sadržaj

Priznanja	4
Uvod	5

PRVI DIO: MESIJA

Akadska zajednica i javno shvaćanje	9
Isus kao kralj Izraela	27
Konstantin kao Mesija	36
Isus kao borac za slobodu	45
Qumranski zadokitski pokret	53
Stvaranje kršćanstva	63
Isusova braća	80
Opstanak nazarenskog učenja	88

DRUGI DIO TRAGANJE ZA SMISLOM

Sudnji dani	108
Aktivacija simbola	112
Gubitak vjere	115
Zamjena za vjeru: sovjetska Rusija i nacistička Njemačka	121
Poslijeratna kriza i društveno beznade	134
Povjerenje i moć	138
Umjetnik kao svećenik, kralj kao simbol	152
U susret Armageddonu	164

TREĆI DIO: KABAL

Fragmenti u pošti	183
Britanska veza	194
Anonimne rasprave	215
Neuhvatljivi "američki ogranak"	226
Vidik se širi	239
Pokret otpora, viteštvo i Sjedinjene Europske Države	247
Povratak de Gaullea	258
Tajne sile iza skrivenih skupina	269
Epilog	286

Priznanja

Željeli bismo se još jednom zahvaliti Ann Evans, koja je, zahvaljujući rijetkoj umješnosti, velikim dijelom zaslužna za nastanak ove knjige.

Također bismo se željeli zahvaliti sljedećim osobama: Juan Atienza, Andrew Baker, Michael Bentine, Ernest Bigland, Collin Bloy, Brie Burkeman, Derek Burton, Liz Calder, Phillipe de Chérissey, Jonathan Clowes, Lindy i Ramon del Corral, Ian Craig, Neville Barker Cryer, Robert Eisenman, Geoff Elkin, Patrick J. Freeman, Jim Garrets, Janice Glaholm, Denis Graham, Joy Hancox, Nigel Horne, Douglas Lockhart, Lydia Ludlow, Linda MacFadyen, Jania McGillivray, Rosalind Maiden, Alison Mansbridge, Tom Maschler, Robert Matthews, Roberta Matthews, Robin Mosley, Michael Myfsud, William Phillips, Pierre Plantard de Saint-Clair, John Prudhoe, Bob Quinn, David Rolfe, Gino Sandri, John Saul, Hugh Schonfield, Rosalie Siegel, Gordon Thomas, Jonathan Tootell, Louis Vazart, Gérard Watelet, Lilianne Ziegel, osoblje Bečke knjižnice i British Library Reading Room i, naravno, našim suprugama.

Puno se zahvaljujemo kući Faber & Faber Ltd. za dopuštenje da navedemo odlomak iz *The Last Temptation (Posljednjeg iskušenja)* Nikosa Kazantzakisa, kao i kući William Collins Sons & Co. Ltd. za dopuštenje da citiramo iz *The Erl King* (Kralj Erl) Michela Tourniera.

Uvod

Dvanaestak godina istraživanja male lokalne tajne s juga Francuske dostiglo je svoj vrhunac 1982. godine objavljivanjem knjige *The Holy Blood and The Holy Grail* (*Sveta krv, Sveti gral*). Bérenger Saunière, nepoznati svećenik iz Languedoca s konca devetnaestog stoljeća, metaforički nas je uzeo za ruku i usmjerio ka kamenju koje smo trebali prevrnuti kako bismo razabrali obrazac što leži iza njegove priče. On nas je doveo do tajnog, ili polutajnog, društva, Sionskog priorata (Priuré de Sion), čiji se tragovi mogu pratiti unazad gotovo tisuću godina, koje među svoje članstvo uključuje brojne slavne osobe i koje je u Francuskoj, a možda i drugdje, ostalo djelatno sve do današnjeg dana. Priznati cilj Sionskog priorata bio je ponovno uspostavljanje merovinške krvne loze - koja je nestala s povijesne pozornice prije više od tisućitristo godina - na prijestolje suvremene Francuske. To naizgled nije imalo smisla. Šta je uopće moglo biti toliko posebno kod merovinške loze? Zašto bi njezina restauracija zanimala ljude kakvi su Leonardo da Vinci i Victor Hugo — a u bližoj prošlosti, ljude poput André Malrauxa, maršala Alphonsa Juina, a možda i Charlesa de Gaullea?

Djelomičan, ali presudan, odgovor na to pitanje iskrsnuo je kada smo otkrili da su sâmi Merovinci tvrdili da vode podrijetlo izravno i pravocrtno od starozavjetne kuće Davidove - i da je te pretenzije kao punovažne priznavala dinastija koja ih je smjenila, drugi monarsi i tadašnja Rimska crkva. Svjedočanstva su se postupno gomilala, kao pod djelovanjem vlastitog pokretačkog impulsa. Odvela su nas u osjetljivo područje biblistike. Navela su nas da iznesemo jednu izazovnu hipotezu - da je Isus bio zakoniti kralj Izraela, da je bio oženjen i začeo djecu, da su ta djeca produljila njegovu lozu dok se, nekih tri i pol stoljeća kasnije, ona nije stopila s francuskom merovinškom dinastijom.

Kristalizirajući se, naši su nas zaključci isprva iznenadili isto koliko i naše čitatelje, kako se kasnije pokazalo. Za nas je, međutim, važnost onoga što razotkrivamo postajala očita tek postupno, kapajući u našu svijest kap po kap, godinama. Za naše čitatelje, taj isti proces otkrivanja bio je sažet u granice jedne knjige pa je njegovo djelovanje bilo tim iznenadnije, neočekivanije, više uznemiravajuće - ili uveseljavajuće. On nije obuhvaćao sporo, mukotrpno prikupljanje činjenica, dovođenje podataka u međusobnu vezu, sređivanje zbrkanih djelića mozaika u cjelovitu sliku, iz tjedna u tjedan, iz mjeseca u mjesec. Naprotiv, odvio se zbnjujućom naglošću eksplozije. Uzevši u obzir područje u kojem se ta eksplozija dogodila, ishod je možda bio neizbježan. Za mnoge

čitatelje, glavna — ako ne stvarno i jedina - točka rasprave u našoj knjizi bila je 'građa o Isusu'.

Isus je izbacio naše djelo na naslovne stranice diljem svijeta i obdario ga elementom 'senzacionalizma'. Što se tiče sâmihi medija, sve ostalo što smo napisali stajalo je tek na drugom mjestu, ako mu je ikakvo mjesto i bilo dodijeljeno. Uzbudjenje koje smo mi osjetili kada smo otkrili, recimo, novu dimenziju križarskih ratova, novi podatak koji se odnosi na stvaranje vitezova templara ili novo svjedočanstvo o izvorištu zloglasnih *Protokola sionskih mudraca*, nije uopće s nama bilo dijeljeno. Sva su takva otkrića bila zasjenjena Isusovom sjenkom i našom hipotezom o njemu.

Za nas, međutim, hipoteza o Isusu nije ni u kom slučaju predstavljala jedinu stranu našeg istraživanja. Niti je, u krajnjoj crti, baš bila ona najvažnija. Premda su mediji, pa i mnogi čitatelji, bili obuzeti našim bibliističkim zaključcima, mi smo mogli uočiti smjeru kojem će se naša kasnija istraživanja morati kretati. Pozornost ćemo morati usredotočiti na Sionski priorat danas.

Što je istinski *raison d'être* priorata? Ako je konačna svrha restauracija merovinške loze, koja bi trebala biti sredstva da se to postigne? Pojedinci poput Malrauxa i Juina nisu bili ni naivni idealisti, ni vjerski fanatici. To je podjednako važno i za članove Reda koje smo osobno upoznali. Kako su, dakle, oni zamišljali ostvarenje svoje svrhe? Činilo se sasvim očito da odgovor leži u područjima poput masovne psihologije, političke moći i visokih financija. Imali smo posla s ljudima aktivnim u 'stvarnom svijetu' pa smo njihovu višestoljetnu povijest morali shvatiti u terminima svijeta 1980.-tih.

Ali, što *doista* danas radi Sionski priorat? Kakvi bi se tragovi njegova suvremenog djelovanja, njegove umješnosti u tekuće poslove mogli naći? Tko čini članstvo Reda? Koliko su moćni? Kakvim bi sredstvima mogli raspolagati? Ako bi se naša hipoteza pokazala valjanom, kako bi uopće dokazivali pravo na priznavanje izravnog podrijetla od Merovinga, i/ili Isusa, i/ili starozavjetne kuće Davidove? I kakav bi, u suvremenom svijetu, društveni i politički odjek takvih pretenzija bio?

Izgledalo je jasno da Priorat radi na nekoj vrsti 'velikog projekta' ili 'glavnog plana' za budućnost Francuske, na koncu konca za budućnost Europe kao cjeline, a možda čak i šire. To je, svakako, ono što se podrazumijevalo u raznovrsnim nagovještajima, napomenama i obavjestima na koja smo nailazili. Nismo, isto tako, mogli zaboraviti ni onaj izričiti, kategoričan, bespogovoran način na koji nam je čovjek što je potom postao Prioratov veliki meštar rekao da Red *doista* posjeduje izgubljeno blago jeruzalemskog hrama. Ono će biti vraćeno u Izrael, kazao je 'kada za to dođe pravo doba'. Što bi moglo uvjetovati

tu 'pravodobnost'? Jedino društveni i politički čimbenici, i možda izvjesna 'psihološka klima'.

Bilo je očito da će naše proučavanje suvremenog Priorata zahtijevati istraživanje u nekoliko smjerova isodobno. Prvo, morat ćemo sažeto ponoviti svoje istraživanje vjerske povijesti i biblijske građe, vraćajući se vlastitim tragom, preispitujući i, ako je moguće, proširujući svoj rad u tim područjima. Prethodni put smo tragali za svjedočanstvima o svetoj lozi. Ovaj put, morat ćemo se usredotočiti prvenstveno na zamisao o Isusu kao Mesiji. Već smo primijetili da je, u promišljanjima samog Priorata, izgledalo da mesijanstvo uživa posebnu važnost. Nemoguće je, na primjer, bilo ne primijetiti upornost s kojom je merovinška dinastija više puta opisivana izrazima obično rabljenim isključivo za mesijanske osobe. Morat ćemo točno utvrditi što je pojam 'mesije' značio u Isusovo doba, kako se promijenio tijekom sljedećih stoljeća i kako bi se drevno i suvremeno poimanje shvatljivo mogli pomiriti.

Drugo, morat ćemo pokušati utvrditi kako bi zamisao o mesijanstvu mogla biti primijenjena u praksi danas. U krajnjem slučaju, morali bismo se zadovoljiti time da bi ta zamisao mogla na ma koji način biti važna za dvadeseto stoljeće. To bi za sobom povlačilo pregled duhovne i psihološke klime koja karakterizira moderni svijet. Morat ćemo se suočiti s izvjesnim aspektima suvremenog Zapadnog društva koji su očito opterećeni klišejima - s krizom smisla i traganjem za duhovnim vrijednostima.

Napokon, razumije se, ne ćemo moći a da ne nastavimo s osobnim kontaktima sa sâmim Sionskim prioratom, s njegovim velikim mešтром i s onim članovima ili suradnicima čiji smo identitet utvrdili ili ih sâmi upoznali. Tu ćemo se, kako je ubrzo postalo jasno, naći usred živog pijeska brzo razvijajućih događaja, brzo mijenjajućih situacija. Morat ćemo odrediti neku vrstu istine iza čudnovatih tvrdnji i protutvrdnji. Morat ćemo provjeravati nove dokumentarne dokaze, razotkrivati falsifikate, krčiti put kroz zbrku namjerno rasutih 'dezinformacija' - stvorenih mračnim makinacijama sumnjivih osoba.

Postupno smo počeli razabirati neke neobične spojeve mogućnosti. Počeli smo razumjevati kako bi se organizacija kakva je Sionski priorat mogla baviti tekućom 'krizom smisla' pa čak i da je za sebe iskoristi. A otkrili smo da jedan naoko tako istančan, eteričan i mističan pojam poput 'mesijanstva' može doista igrati izvjesnu ulogu u praktičnom svijetu društva i politike dvadesetog stoljeća.

PRVI DIO

Mesija

1.

Akademska zajednica i javno shvaćanje

"...Ovo je pukim slučajem nedavno dopalo u moje ruke. Do tada nikad nisam ni slutio što se danas radi na polju biblijskih istraživanja, niti da kompetentni povjesničari prelaze u napad. To je za mene bio udarac - i otkrivenje!... Saznao sam najrazličitije činjenice koje su mi bile potpuno nepoznate. Da su evanđelja, na primjer, bila napisana između 65.-te i 100.-te godine. To znači da je crkva bila utemeljena, i da je mogla obavljati svoju dužnost, bez njih. Zamislite! Više od šezdeset godina poslije Isusovog rođenja! To je kao kada bi danas netko htio zapisati Napoleonove riječi i djela bez mogućnosti provjere ma i u jednom jedinom pisanom dokumentu, samo na temelju maglovitih sjećanja i pričica."

Ako apstrahiramo spominjanje Napoleona, gornji citat bi, sudeći po pismima i usmenim izjavama koje smo primili, mogao skoro doslovce, izraziti reakciju suvremenog čitatelja na knjigu *Sveta krv*, *Sveti gral* kada je objavljena 1982. godine. Riječi su, u stvari, iz romana *Jean Barois* Rogera Martina du Garda, objavljenog 1912. godine i u tom romanu, one izmamljuju ovakav odgovor:

"Uskoro će svi teolozi od ikakvog intelektualnog ugleda doći do tih zaključaka. Čudit će se, u stvari, kako su katolici devetnaestog stoljeća uspijevali dugo vjerovati u doslovnu istinitost tih poetičnih legendi."

Isus i podrijetlo kršćanstva počeli su izranjati kao plodno tlo rada za istraživače, pisce i nakladnike čak i prije vremena tog izmišljenog dijaloga, smještenog u sedamdesete godine devetnaestog stoljeća. Zabilježeno je da je početkom šesnaestog stoljeća papa Lav X. izjavio: 'Dosad nas je, taj mit o Kristu, dobro služio.' Još u četrdesetim godinama osamnaestog stoljeća, znanstvenici su razvili ono što bismo mi danas priznali kao valjanu povijesnu metodologiju za ispitivanje točnosti biblijskih izvješća. Tako je Hermann Samuel Reimarus, profesor iz Hamburga, između 1744. i 1767. dokazivao da Isus nije bio ništa više doli propali židovski revolucionar čije su tijelo iz groba uklonili njegovi učenici. Do polovice devetnaestog stoljeća, njemačka biblijska znanost dostigla je istinsku zrelost pa je obavljeno datiranje evanđelja koje se - po pristupu kao i po većini zaključaka - još uvijek drži punovažnim. Danas ni jedan ugledan

povjesničar ili biblist ne bi porekao da je najranije evanđelje bilo sastavljeno makar jedan naraštaj poslije događaja koje opisuje. Proboj njemačkog istraživanja dostigao je konačno vrhunac dospjevši u položaj koji Rudolf Bultmann sa sveučilišta u Marburgu, jedan od najvažnijih, najpoznatijih i najvažnijih tumača Biblije, ukratko opisuje ovako:

"Doista mislim da sada ne možemo skoro ništa znati glede Isusovog života i osobe, budući da ranokršćanski izvori ne pokazuju zanimanje ni za jedno ni za drugo, štoviše, fragmentarni su, a često i legendarni."

A Bultmann je, ipak ostao predani kršćanin. U tome je uspio inzistirajući na ključnoj razlici između povijesnog Isusa i Krista vjere. Sve dok se ta razlika priznaje, vjera ostaje održiva. Kad se ta razlika ne bi priznavala, vjera bi se neizbježno našla podrivena i dovedena u nepriliku nepobitnim povijesnim činjenicama.

To je bila vrsta zaključaka do kojih će konačno dovesti njemačka biblistika devetnaestog stoljeća. Istodobno je, međutim, tvrđava tradicionalnog biblijskog autoriteta izazvana i s drugih mjesta. Prijeporne tvrdnje njemačkih istraživača ostale su ograničene na prorijeđeni krug stručnjaka. Međutim, 1863. godine francuski pisac Ernest Renan izazvao je veliko međunarodno sporenje svojom slavnom uspješnicom *Isusov život*. To djelo, koje je težilo s kršćanstva skinuti njegovu nadnaravnu odjeću i Isusa predstaviti kao "čovjeka kome nema ravna", bila je knjiga o kojoj se svojedobno možda daleko najviše govorilo. Njezin utjecaj na publiku bio je neizmjeran; a među osobama na koje je ona imala najveći utjecaj bio je Albert Schweitzer. Pa ipak, naraštaj modernista koji su se počeli pojavljivati u posljednjoj četvrtini devetnaestog stoljeća gledao je čak i na Renanov pristup kao na sladunjav i nekritički sentimentaln. A većina modernista radila je, to treba istaći, u okviru crkve - to jest, dok ih papa Pio X. nije službeno osudio 1907. godine i dok nije 1910. uvedena antimodernistička zakletva.

Do tog doba, otkrića kako njemačkih biblista tako i rimokatoličkih modernista nalazila su već svoj put do umjetnosti. Tako je 1916. godine anglo-irski romanopisac George Moore objavio vlastiti prikaz Isusa u djelu *The Brook Kerith (Potok Kerith)*. Moore je prouzrokovao popriličan skandal opisujući kako je Isus preživio raspeće i kako ga je Josip iz Arimateje njegovao dok nije ozdravio. U sljedećim godinama, pojavili su se brojni drugi književni prikazi evanđeoske priče. Godine 1946 Robert Graves objavio je svoj ambiciozni književni portret, *King Jesus (Kralj Isus)*, u kojem Isus opet preživljava križ. A 1954. međunarodnu pomutnju izazvao je Nikos Kazantzakis, grčki pisac-nobelovac, svojim *The Last Temptation (Posljednje iskušenje)*. Nasuprot Isusovim likovima kod Moorea i Gravesa, Kazantzakisov junak stvarno umire na križu. Prije toga,

međutim, on doživljava viziju svog života, onakvog kakav je mogao biti i kakav bi doista i bio da se dobrovoljno nije podvrgao konačnom žrtvovanju. U toj viziji - nekoj vrsti maštovitog "bljeska u budućnost" - Isus sebe vidi oženjenog Magdalenom (za kojom je žudio kroz čitavu knjigu) s kojom utemeljuje obitelj.

Ti primjeri ilustriraju do koje je mjere bibliстика otvorila nove prostore za umjetnost. Prije dvjesto godina, roman koji se bavi biblijskom građom bio bi nezamisliv. Čak se ni pjesništvo nije bavilo takvim temama osim u više ili manje pravovjernom, više ili manje pobožnom obliku *Paradise Lost* (*Izgubljeni raj*). Do dvadesetog stoljeća, međutim, Isus i njegov svijet postali su već "lak plijen", ne u jezivo senzacionalističke svrhe, već kao vrijedne teme ispitivanja i istraživanja ozbiljnih, međunarodno priznatih književnika. Kroz njihov rad, plodovi rada biblističke znanosti bili su posijani među stalno rastućom publikom.

Ni sama bibliстика nije ostala tapkati na mjestu. Profesionalni povjesničari i istraživači nastavljali su se baviti Isusom i svijetom Novog zavjeta, trudeći se, sa sve većom strogošću i svježim dokazima na raspolaganju, utvrditi činjenice vezane za tu zagonetnu osobu od prije dvije tisuće godina. Mnogi od tih radova bili su namijenjeni prvenstveno ostalim stručnjacima na tom polju pa su privukli malo javne pozornosti. Nekoliko ih je, ipak bilo dobačeno širokoj čitateljskoj publici i izazvalo velike prijemore. U *The Passover Plot* (*Pashalna urota*) dr. Hugh Schonfeld dokazuje da je Isus priredio vlastito lažno raspeće i da nije umro na križu. Knjiga je postala međunarodna uspješnica, s više od tri milijuna primjeraka trenutno u tisku. Još recentnije, izbila je kontroverza oko knjige *Jesus the Magician* (*Isus čarobnjak*) u kojoj dr. Morton Smith svog junaka opisuje kao tipičnog čudotvorca tog doba, vrsta osobe kojom je Srednji istok na početku kršćanske ere obilovao. Isus Mortona Smitha ne razlikuje se bitno od, recimo, Apolloniusa iz Tijane ili od uzora (pod pretpostavkom da je takav postojao) za legendarni lik Simona Maga.

Pored građe posvećene isključivo Isusu, napisano je bezbroj radova o poudrijetlu kršćanstva, učenju rane crkve i o njezinim korijenima u starozavjetnom judaizmu. Tu je dr. Hugh Schonfeld opet odigrao istaknutu ulogu nizom djela u kojima se bavi pozadinom Novog zavjeta. A 1979. Elaine Pagels privukla je svjetsku pozornost i golemi broj čitatelja, sa svojom knjigom *The Gnostic Gospels* (*Gnostička evanđelja*) — studijom Nag Hammadi svitaka, otkrivenih u Egiptu 1945., koja je nudila korjenito novo tumačenje kršćanskog učenja i predaje.

Bibliстика je postigla golemi napredak tijekom proteklih četrdeset godina, u čemu je od neprocjenjive pomoći bilo otkriće novih primarnih izvora, građe

nedostupne istraživačima u prošlosti. Najčuveniji od tih izvora svakako su svi-
ci s Mrtvog mora, otkriveni 1947. u ruševinama asketske esenske zajednice u
Qumranu. Pored tih velikih otkrića, čiji mnogi dijelovi trebaju biti objavljeni,
drugi izvori su postupno izbijali na svjetlost dana ili su, poslije dugotrajne za-
brane, puštani u opticaj i proučavani.

Kao rezultat toga, Isus više nije sjenovita osoba koja postoji u pojedno-
stavljenom, bajkovitom svijetu Evanđelja. Palestina u doba nastupanja kršćan-
ske ere nije više neko maglovito mjesto što pripada više mitu nego povijesti.
Naprotiv, sada o Isusovoj sredini podosta znamo, a daleko više nego što većina
revnosnih kršćana shvaća o Palestini prvog stoljeća - njezinu sociologiju, nje-
zinu ekonomiju, njezinu politiku, njezinu kulturnu i vjesku prirodu, njezinu
povijesnu stvarnost. Veliki dio Isusovog svijeta izronio je iz sumaglice pret-
postavki, nagađanja i mitskih hiperbola pa je sada jasniji i bolje dokumentiran
nego, recimo, svijet kralja Arthura. I premda sâm Isus ostaje u znatnoj mjeri
nehvatljiv, vjerodostojne podatke o njemu moguće je prosudbama izvesti isto
onako kao o Arthuru, ili Robinu Hoodu.

Neuspjeh biblistike

Unatoč svemu, proročanstvo puno nade koje smo naveli na početku ove
knjige nije se ispunilo. Teolozi od intelektualnog ugleda nisu - barem ne javno
- počeli dijeliti te zaključke, niti se čuditi lakovjernosti svojih prethodnika iz
devetnaestog stoljeća. U nekim krugovima dogma je, ako išta, dublje ukorije-
njena negoli ikad. Unatoč tekućem problemu prenaseljenosti, Vatikan još uvijek
može nametnuti svoju zabranu kontracepcije i pobačaja - ne na društvenom ili
moralnom temelju, već na teološkom. Vatra, izazvana udarom groma u York
Minsteru, još se uvijek može držati za svjedočanstvo božanskog gnjeva zbog
imenovanja prijepornog biskupa. Dvosmislene izjave toga biskupa o pojedinim
stranama Isusove biografije još uvijek mogu izazvati zgražanje među ljudima
koji odbijaju povjerovati u bilo što osim da je njihov spasitelj začet od Svetog
Duha i djevice. A u američkim zajednicama, značajna književna djela mogu biti
izbačena iz škola i knjižnica - ili čak, povremeno, spaljena - zbog dovođenja
u upit tradicionalnih biblijskih objašnjenja, dok nova struja fundamentalizma
može stvarno utjecati na američku politiku zahvaljujući potpori milijuna koji
žude biti uzneseni na jedno nebo ili više zamjenjivo s Disneylandom..

Međutim, ma koliko nepravovjeran bio prikaz Isusa, Kazantzakisovo *Po-
sljednje iskušenje* je strasno religiozno, strasno pobožno, strasno kršćansko dje-
lo. Pa ipak, roman je bio zabranjen u mnogim zemljama, uključujući i u pišče-

voj rodnoj Grčkoj, dok je sâm Kazantzakis isključen iz crkve. Među stručnim radovima, mnogo ogorčenog neprijateljstva izazvala je Schonfeldova *Pashalna urota*, i to unatoč nevjerojatnoj prodavanosti.

Godine 1983. David Rolfe je počeo raditi na trodjelnom televizijskom dokumentarcu pod naslovom *Jesus: the Evidence (Isus: dokazi)* za londonsku televiziju (*London Weekend Television*) i kanal 4 (Channel 4). Ta serija nije zauzela nikakvu stajalište, nije prihvatila nijednu određenu točku gledišta. Jednostavno je nastojala dati pregled polja proučavanja Novog zavjeta i utvrditi vrijednost različitih ponuđenih teorija. Pa ipak, još prije negoli je počeo rad na projektu, skupine koje u Britaniji vrše pritisak lobirale su za zabranu tog pothvata. Kada je završena, 1984., serija je morala biti prikazana, na zatvorenoj projekciji, brojnim članovima parlamenta prije negoli je odobreno njezino javno prikazivanje. Premda je u kasnijim kritikama ocijenjena kao potpuno duševno zdrava i ni najmanje prijeporna, klerici Anglikanske crkve javno su oglasili da će biti u pripravnosti ako bude trebalo pozabaviti se s bilo kojim članom svoje kongregacije potresenim zbog programa.

Svrha serije *Isus: dokazi* bila je skrenuti pozornost laičke publike na neke pomake u novozavjetnoj bibliistici. Osim *Pashalne zavjere*, praktično ništa od te znanosti nije našlo svoj put do javne svjesnosti. O nekim radovima, poput *Isus čarobnjak* i *Gnostička evanđelja*, naširoko su pisane kritike, vođene rasprave, knjige su uvelike razgrabljene, ali je publika u velikoj mjeri bila ograničena na ljude koji se posebno zanimaju za te teme. Veći dio onoga što je urađeno posljednjih godina ostvarilo je neki utjecaj samo na stručnjake. To je uglavnom i pisano isključivo za stručnjake, budući da je gotovo nedokučivo za neprosvjedenog čitatelja.

Što se najšire publike tiče, kao i crkava koje toj javnosti služe, navedeni radovi kao da nikada nisu ni bili napisani. Mooreov opis Isusa koji proživljava raspeće proizašao je iz tvrdnji koje su se očuvale ne samo kod nekih od najstarijih hereza, već isto i u *Kur'anu*, pa su tako široko prihvaćene kroz cijeli islam i islamski svijet. A ipak je ta ista tvrdnja, kada su je objavili prvo Robert Graves, a zatim i dr. Schonfeld u *Pashalnoj zavjeri*, proizvela isto onoliko zgražanja i nevjericice kao da nikada prije o tome nije bilo govora. Kao da se u području novozavjetnih studija svako novo otkriće, svaka nova tvrdnja proguta što je prije moguće po objavljivanju. Svaka se mora neprekidno ponovno predočavati, da bi opet nestala. Mnogi ljudi su reagirali na izvjesne tvrdnje u našoj vlastitoj knjizi kao da *Pashalna urota*, ili Gravesov *Kralj Isus*, ili Mooreov *Potok Kerith* - ili, kad smo već kod toga, i sam *Kur'an* - nikada nisu bili napisani.

To je iznimno stanje stvari, možda jedinstveno u čitavom nizu suvremenih povijesnih istraživanja. U svakom drugom području povijesnih istraživanja,

nova građa se prima k znanju. Ona može biti osporavana, ili biti prilagođena i prihvaćena. Ali ljudi barem znaju što je već otkriveno, što je već bilo rečeno prije dvadeset ili pedeset ili sedamdeset godina. Postoji neka vrsta pravog napretka, gdje stara otkrića i tvrdnje pružaju temelj novim otkrićima i novim tvrdnjama, i tako nastaje korpus znanja. Revolucionarne teorije se prihvaćaju ili odbacuju, ali se barem stvara svijest o njima i o onome što im je prethodilo. Kontekst postoji. Nagomilani doprinosi svakog novog naraštaja istraživača rađaju povećano ili rastuće razumijevanje. Na taj način mi stječemo znanje o povijesti uopće, kao i u određenim epohama i događajima. Tako dobivamo cjelovitu predodžbu o osobama poput kralja Arthura, Robina Hooda ili Jeanne d'Arc (Ivane Orleanske). Te predodžbe stalno rastu, stalno se mijenjaju, stalno uvećavaju novom građom kako ona postaje dostupna.

Što se tiče široke publike, novozavjetna povijest od toga upadljivo odskače. Ona ostaje statična, nepomućena novim razvojem, novim otkrićima, novim nalazima. Sa svakom kontroverznom tvrdnjom postupa se kao da se po prvi put iznosi. Stoga i teološke izjave biskupa od Durhama izazivaju takvo užasavanje, kao da biskupov priznati prethodnik, nadbiskup Temple nikada nije živio, nije stajao na čelu Anglikanske crkve između dva rata i nikad nije davao u biti slične izjave.

Svaki doprinos na polju biblijskih istraživanja nalik je na otisak stopala u pijesku. Svaki bude skoro odmah prekriven i, barem što se tiče široke publike, nestaje bez traga. Svaki se mora uvijek ponovno praviti, samo da bi opet bio ponovno prekriven.

Zašto bi to bilo tako? Zašto bi biblijska znanost, važna za tolike živote, bila tako otporna na evoluciju i razvoj? Zašto bi velika većina vjerujućih kršćana znala, u stvari, manje o osobi koju obožava nego o povijesnim osobama od daleko manje važnosti? U prošlosti, kada je takvo znanje bilo nedostupno, ili ga je bilo opasno širiti, za to je moglo biti nekog opravdanja. Danas je znanje dostupno, a nema ni opasnosti zbog njegovog širenja. A opet, revnosni kršćanin ostaje neuk poput njegovih prethodnika od prije više stoljeća; i suglasan s u biti istim pojednostavljenim prikazima koje je čuo kada je sâm bio dijete.

Fundamentalist bi lako mogao ustvrditi da to stanje svjedoči o gipkosti i postojanosti kršćanske vjere. Ne nalazimo da je to objašnjenje zadovoljavajuće. Kršćanska vjera možda i jest gipka i postojana. Povijest pokazuje da ona to jest. Ali mi ne govorimo o vjeri - koja mora, po prirodi stvari, biti duboko osobna, duboko subjektivna stvar. Govorimo o dokumentiranim povijesnim činjenicama.

Poslije emitiranja spomenute serije, prenošena je panel-diskusija na istu temu. Na okupu se našao veći broj istaknutih komentatora, većinom klerika, da ocijene program i ono na što on ukazuje. Tijekom te panel-diskusije, nekoliko sudionika složilo se u jednome. Prethodne godine, to isto stajalište nije ponovio samo biskup od Durhama, već i nadbiskup od Canterburya. Isto stajalište našlo se i u žarištu rasprave na sljedećem sinodu Anglikanske crkve.

Po izjavama nekolicine sudionika, prevladavajuće nepoznavanje novoza-vjetne biblistike je velikim dijelom pogreška sâmih crkava i crkvenih insti-tucija. Svaka svećenička osoba, svatko tko se za svećenički poziv priprema, suočen je, po sâmoj prirodi stvari, s najnovijim dostignućima biblijskih istraži-vanja. Svaki današnji pohađatelj bogoslovije saznat će makar nešto o svicima s Mrtvog mora, o Nag Hammadi svicima, o povijesti i razvoju novozavjetnih studija, o spornim izjavama teologa i povjesničara. Pa ipak, *to znanje nije pro-slijedeno laicima*. Ishod je provalija što zjapi između klerika i njihove pastve. Među sobom, klerici su postali vrlo sofisticirani i učeni. Na najnovija otkrića odgovaraju s blaziranim samopouzdanjem, ostajući neuznemireni teološkim proturječnostima. Tvrdnje kao one koje smo mi iznijeli oni bi možda držali upitnim, ali ne iznenađujućim ili sablažnjivim. Ipak, ništa od te profinjenosti nije prenijeto na njihovo stado. Stado ne dobiva praktično nikakvu predodžbu o povijesnoj pozadini od svog pastira - kojeg drži nedvojbenim autoritetom u takvim stvarima. Kada, sukladno tomu, tu pozadinu opišu pisci poput nas, umjesto da to učini službeni pastir, reakcija često doseže razmjere traume, ili pojedinačne krize vjere. Tada se na nas počinje gledati kao na bezrazložno rušilački nastrojene ikonoborce, ili započinje sumnja u sâmog pastira zbog skrivanja informacije. Sveukupni učinak upravo je takav kao da postoji organi-zirana urota šutnje među ljudima crkve.

Takvo je, dakle, trenutno stanje stvari. Na jednoj strani, crkvena hijerarhi-ja, prožeta onime što je pisano u prošlosti, dobro upoznata sa svim najnovijim stranama biblijske znanosti. Na drugoj, laička crkvena zajednica, za koju je bi-blistika potpuno nepoznato područje. Suvremeni, manje ili više načitan klerik bolno je svjestan, na primjer, razlike između onoga što stoji u sâmom Novom zavjet i naslaga kasnijih predaja. Svjestan je toga koliko - ili, točnije, koliko malo - Sveto pismo stvarno kaže. Svjestan je toga koliko prostora, u stvari, koliko potrebe ima za tumačenjima. Takav klerik se osobno suočio s protur-ječnostima između činjenica i vjere, između povijesti i teologije, i razriješio ih odavno. Takav klerik je davno razabrao da njegovo osobno vjerovanje nije isto što i povjesno svjedočanstvo, i uspješno je izveo neku vrstu pomirenja tih dviju stvari - pomirenje koje, u većoj ili manjoj mjeri, zadovoljava obje. Takav klerik

je, obično, "sve to već čuo". Teško da bi se trgao na onu vrstu svjedočanstva koju iznosimo mi i drugi pisci. Njemu bi sve to već bilo poznato, imao bi još odavno stvorene vlastite zaključke.

Nasuprot učenom pastiru, stado nije imalo prigode upoznati se s dokazima o kojima je riječ, suočiti se s nedosljednostima između biblijskih prikaza i stvarne povijesne pozadine. Za pobožnog kršćanina, nije bilo potrebe za miranjem činjenica s vjerom, povijesti s teologijom, jednostavno zato što nikada nije imao ni najmanjeg razloga za sumnju da bi među njima mogla postojati razlika. Možda čak nikad svjesno nije ni promišljao o Palestini od prije dvije tisuće godina kao i o vrlo stvarnom mjestu, precizno smještenom u prostoru i vremenu, izloženom utjecaju košmarne zbrke društvenih, psiholoških, političkih, ekonomskih i vjerskih čimbenika - istih onih čimbenika koji djeluju na svakom 'stvarnom' mjestu, iz prošlosti ili sadašnjosti. Nauprot tomu, priča u evanđeljima često je potpuno izvučena iz svakog povijesnog konteksta - pripovijedanje prave, vanvremenske, mitske jednostavnosti čija se radnja odvija u nekoj vrsti vakuuma, u zemlji Nedođiji iz davnina i daleko. Isus se, na primjer, pojavljuje čas u Galileji, čas u Judeji; sad u Jeruzalemu, ili na obalama Jordana. Suvremeni kršćanin, međutim, najčešće nema razvijenu svijest o geografskim i političkim odnosima tih mjesta, o tome koliko bi ona mogla biti udaljena jedna od drugih, koliko bi putovanje od jednog do drugog trajalo. Titule raznih dostojanstvenika često su bez smisla. Rimljani i židovi vrzmaju se bez reda u pozadini, poput statista na snimanju filma, a ako netko o njima uopće i ima neku određenu sliku, ta obično potječe iz ovog ili onog holywoodskog spektakla - Pilat sve s brooklynskim izgovorom.

Za laičku crkvenu zajednicu, biblijski prikazi ravni su doslovce povijesti, oni su samodovoljna priča, ništa manje istinita bez obzira što nije utemeljena na povijesnom kontekstu. Budući da ga njegovi duhovni mentori nikad drugačije nisu učili, mnogi pobožni vjernik nije imao potrebe ispitivati probleme koje bi takav kontekst postavio. Kada se takvi problemi iznesu u knjizi poput naše, poprimit će, sasvim razumljivo, oblik otkrivenja ili svetogrđa. A na nas sâme nagoni će se gledati kao na 'antikršćane', pisce uvučene u pravi pravcati križarski rat što nas okreće, kao ogorčene protivnike, protiv crkvenog *establishmenta* - kao da mi osobno nastojimo srušiti građevinu kršćanstva (i kao da smo toliko naivni da pomislimo da je takav podvig moguće izvesti).

Naši zaključci u perspektivi

Suvišno je reći, mi takve namjere ne gajimo. Nismo se upustili ni u kakav križarski rat. Nemamo nikakvu posebnu želju stvoriti 'preobraćenike' i sigurno ne pokušavamo smišljeno uzdrmati vjeru kod ljudi. U knjizi *Sveta krv, sveti gral* naše pobude su bile savim jednostavne. Imah smo priču za ispričati, i izgledala je kao da zaslužuje biti ispričana. Bili smo upleteni u neodoljivo privlačnu povijesnu pustolovinu, primamljivu poput bilo koje detektivske priče ili špijuskog trilera. Pokazalo se, istodobno, da je ta pustolovina neizmjereno poučna, budući da je razotkrila prostrane dijelove prošlosti naše civilizacije - i to ne samo biblijske - koje mi i naši čitatelji inače možda ne bismo imali prigođe istraživati. Očita je istina da dobra priča traži da bude ispričana; izgleda da ona posjeduje vlastiti život i zamah, koji zahtijevaju da dođu do izražaja. Željeli smo s drugima podijeliti svoju priču, kao što bi netko povukao prijatelja za ruku da mu obrati pozornost na upečatljiv krajobraz ili spektakularan zalazak Sunca.

Naši zaključci o Isusu bili su sastavni dio pustolovine. U stvari, sâma nas je pustolovina do njih i dovela. Mi smo, jednostavno, pozvali čitatelje da se osvjedoče o načinu na koji je ona to učinila. "To su zaključci do kojih smo došli", bile su naše riječi. "To su *naši* zaključci, temeljeni na našem vlastitom istraživanju, na našim osobnim sklonostima, našoj zamisli, na nama svojstvenoj odsutnosti predrasuda. Mi vam ih ne pokušavamo nametati. Ako vam se čine smislenim, tim bolje. Ako ne, osjećajte se slobodno odbaciti ih i izvesti vlastite. U međuvremenu, nadamo se da vam je boravak s nama zanimljiv, zabavan i poučan." A ipak je bilo nužno, s obzirom na našu temu, da se nađemo uklješteni neizbježnim sukobom između činjenica i vjere. Jedan jednostavan primjer trebao bi nam poslužiti kao ilustracija složenosti i nesuvislosti tog sukoba.

Azteci su bogom držali Hernâna Cortésa vidjevši ga, 1520. godine kako napreduje ka drevnoj meksičkoj prijestolnici Tenochtitlân. Budući da nikada nisu vidjeli vatreno oružje niti konje, Azteci su ih držali ne samo nadnaravnim, već i potvrdom Cortésove božanske prirode - njime oličenog utjelovljenja njihovog vrhovnog boga Quetzalcoatla. Danas je, svakako, razumljivo kako je takva pogriješka u shvaćanju mogla nastati. Bilo bi to pojmljivo čak i Europljaninu iz tog doba. Sasvim je jasno da Cortés nije ni u kom pogledu bio božanstven. A opet, jednako je jasno i to da je u umovima onih koji su u njegovu božanstvenost vjerovali on doista bio bog.

Pretpostavimo da neki suvremeni meksički Indijanac, možda s tragovima aztečkog naslijeđa, izjavi kako *vjeruje* u Cortésovu božansku prirodu. Nama bi to moglo izgledati pomalo čudnovato, ali se ne bismo usudili osporavati nje-

govo vjerovanje - pogotovu ako je sve, njegovo podrijetlo, obrazovanje, odgoj, njegova kultura, vodilo pothranjivanju takvog vjerovanja. Osim toga, njegova 'vjera' možda podrazumijeva i nešto mnogo dublje od pukog uvjerenja u Cortésovu božanstvenost. On bi mogao tvrditi da je osjetio Cortésa u sebi, da je blisko općio s Cortésom osobno, da mu se Cortés javljao u viđenjima, da se kroz Cortésa približio jedinstvu s Bogom ili sa svetim. Kako bismo uopće mogli osporavati takve tvrdnje? Ono što čovjek iskusi u osami svoje duše mora nužno ostati nepovrijeđeno i neprijeporno. A postoji veliko mnoštvo ljudi, duševno potpuno zdravih, sasvim uravnoteženih, poštovanja vrijednih, koji, u osami svojih duša, vjeruju u stvari daleko čudnije nego što je božanska priroda Hernàna Cortésa.

Ali u doba kada je Cortés živio, kao i doba u kojima je živio Isus, dobro su dokumentirana. Poprilično znamo o povijesnom kontekstu, o svijetu u kome su bivstvovale te osobe. To znanje nije pitanje osobnog vjerovanja, već jednostavnih povijesnih činjenica. A ako čovjek dopusti da njegovo osobno vjerovanje iskrivi, preinači ili preobrazi povijesne činjenice, ne može očekivati od drugih, dijelili oni isto uvjerenje ili ne, da oprostite takav postupak. Isto načelo važi ako čovjek dopusti osobnom vjerovanju da dramatično poremeti zakone vjerojatnosti i ono što znamo o ljudskoj prirodi. Ne možemo, kao što smo rekli, pobijati čovjeka koji vjeruje u Cortésovu božanstvenost, ili koji je na neki način ili u nekom vidu 'iskusio' Cortésa u sebi. Možemo, međutim, pobijati čovjeka koji bi tvrdio kako je povijesna činjenica da se Cortés (kao Quetzalcoatl) rodio od orla i zmije, ili da je Cortésu bilo suđeno spasiti svijet, ili da Cortés nikad nije umro i da sada broji dane u nekoj podzemnoj grobnici iščekujući povoljan trenutak za povratak i proglašenje svoje vrhovne vlasti nad Meksikom. Mogli bismo pobijati čovjeka koji bi tvrdio da je Cortés, čak i bez oklopa, bio neosjetljiv na koplja i strijele, da je jahao konja preko mora ili neba, ili da se služio oružjem koje u stvarnosti nije bilo izumljeno još cijela dva stoljeća.

Ne bi se moglo reći da prihvaćeni zapisi o Cortésu izričito poriču te stvari. Oni to ne čine - iz jednostavnog razlog što se nijedna takva tvrdnja o Cortésu nije iznosila za njegova života. Ali takve stvari tako otvoreno u lice prkose poznatoj povijesti, prkose ljudskom iskustvu, prkose jednostavnoj vjerojatnosti, da to traži neobičan napor lakovjernosti. Kao osobno vjerovanje, one mogu biti neprijeporne. Ali predstavljene kao povijesne činjenice, one počivaju na odveć nevjerojatnim i slabašnim temeljima.

Isus u biti predstavlja sličan problem. Mi nemamo ni najmanju želju osporavati ma čiju osobnu vjeru, ma čije osobno uvjerenje. Ne bavimo se Kristom ili Kristom teologije, osobnošću koja uživa vrlo stvarno i vrlo moćno postojanje

u dušama i svijesti vjernika. Mi se bavimo jednom drugačijom osobnošću, nekom tko je stvarno hodao pijeskom Palestine prije dvije tisuće godina, baš kao što je Cortes stupao po kamenju meksičke pustinje 1519. Bavimo se, ukratko, povijesnim Isusom - a povijest, ma koliko da je katkada neodređena i nesigurna, ipak često drsko prkosi našim željama, našim mitovima, našim duhovnim predodžbama, našim predrasudama.

Da bude pravedan prema povijesnom Isusu, čovjek se mora uspješno otarasiti preduvjerenja - a posebno preduvjerenja prožetih kasnijom predajom. Čovjek mora biti pripravan promišljati o biblijskoj građi nepristrano kao što bi mogao o ljetopisima koji se odnose na Cezara ili Aleksandra - ili Cortésa. I, čovjek se mora suzdržati od vjerovanja *a priori*.

Doista, može se dokazivati kako je mudrost vjerovanja ili nevjerovanja i sâma pod znakom pitanja. "Vjerovanje" lako može biti opasna riječ, podrazumjevajući, kao što to čini, čin vjere koji često može biti neopravdan. Ljudi su spremni previše olako ubijati u ime vjere. Istodobno, ne vjerovati je u istoj mjeri čin vjere, u istoj mjeri neutemeljena pretpostavka, kao i vjerovanje. Nevjerovanje - kakvo izražava vatreni ateist ili racionalist, na primjer - samo je po sebi drugi vid vjerovanja. Izjaviti da ne vjerujete u telepatiju, ili u duhove, ili u Boga jednako je čin vjere kao i vjerovati u njih.

Bolje je promišljati rabeći pojmove znanja. U krajnjoj crti, stvar je sasvim jednostavna. Netko nešto ili zna, odmah, neposredno i iz prve ruke, ili ne zna. Čovjek koji dotakne vrelu peć nema potrebe za vjerovanjem u bol. On bol poznaje; on bol doživljava; bol je stvarnost u koju se ne može dvojiti. Čovjek koji iskusi strujni udar ne postavlja sebi pitanje je li vjeruje u oblik energije poznat kao elektricitet. On proživljava nešto čiju se stvarnost ne može poricati, nazvali to kako mu drago. Ali, ako se netko bavi bilo čim drugim osim empirijskim znanjem te vrste - ako, ukratko, taj netko osobno ne *zna* u upravo objašnjenom smislu - jedino pošteno što taj netko može kazati jest da ne zna. Što se tiče teoloških atributa koje kršćanska predaja pripisuje Isusu, mi jednostavno ne znamo.

U okviru općeg spektra "nepoznatih stvari", sve je, praktično, moguće. Ali, na temelju osobnog iskustva, na temelju ljudske povijesti i razvoja, neke su u većoj mjeri moguće od drugih, imaju više ili manje izgleda biti stvarne, više su ili manje vjerojatne od drugih. Ako je pošten, čovjek može samo priznati to stanje stvari - sve je moguće, ali su neke stvari moguće u većoj mjeri nego druge. Sve se svodi na jednostavnu ravnotežu vjerojatnosti i vjerodostojnosti. Što je imalo više ili manje izgleda dogoditi se? Što je više u skladu s iskustvom ljudskog roda? U nedostatku istinski nepobitnog znanja o Isusu, nama se čini

da je bilo više izgleda, da je bilo vjerojatnije, više u skladu s našim iskustvom o čovječanstvu, da čovjek bude oženjen i da pokuša povratiti prijestolje na koje polaže pravo, nego da ga je rodila djevica, da je hodao po vodi i ustao iz groba. A ipak, i taj zaključak mora, po prirodi stvari, ostati privremen. To je zaključak priznat za mogućnost s više izgleda, ne prigrljen kao vjera.

Tumačenje u službi vjerovanja

Kao što smo već rekli, dosta je onoga što se zna o svijetu u kojem je Isus živio, o Palestini od prije dvije tisuće godina. Ali kada je o samom Isusu riječ, i događajima što okružuju njegov život, nepobitna znanja doista ne postoje. Evanđelja, a uostalom i čitava Biblija, nepotpuni su dokumenti, koje ni jedan odgovorni znanstvenik ni za trenutak ne bi držao potpuno pouzdanim povijesnim svjedočanstvom. Imajući to u vidu, čovjek je prinuđen stvarati hipoteze, ako ne želi ostati nijem. Doduše, ne može se hipotezirati do mile volje; čovjek svoje spekulacije mora zadržati u okviru poznatih povijesnih podataka i vjerojatnosti. Unutar tog okvira, međutim, savršeno je ispravno, u stvari i nužno, spekulirati - tumačiti mršava, zakučasta i često proturječna svjedočanstva koja postoje. Biblijska znanost većinom uključuje izvjestan stupanj spekulacije. Isto, kad smo već kod toga, važi i za teologiju i crkvena učenja. Ali dok povijesno istraživanje spekulira na temelju povijesnih činjenica, teologija i crkvena učenja spekuliraju potpuno na temelju sâmog Svetog pisma - često bez i najmanjeg obzira na povijesne činjenice.

Ljudi su se prepirali, ubijali jedni druge, vodili ratove tijekom posljednje dvije tisuće godina zbog načina na koji pojedine dijelove treba razumjeti. U srastanju kršćanske tradicije, jedno načelo ostalo je nepromijenjeno. U prošlosti, kada bi se crkveni oci ili drugi pojedinci suočili s nekom od raznorodnih biblijskih dvosmislica ili proturječnosti, *spekulirali* bi o njezinom značenju. Pokušavali bi je *protumačiti*. Jednom prihvaćen, zaključak njihovih spekulacija - to jest, njihovo tumačenje posvetilo bi dogmu. Tijekom mnogih stoljeća, na njega bi se počelo gledati kao na utvrđenu činjenicu. Takvi zaključci uopće nisu činjenice. Oni su, naprotiv, spekulacije i tumačenja okoštala u predaju; a ta predaja neprestano se pogrešno drži činjenicom.

Jedan jedini primjer trebao bi ilustrirati taj postupak. Prema sva četiri evanđelja, Pilat na Isusov križ pričvršćuje daščicu s natpisom "Isus Nazarećanin, kralj židovski" (Ivan 19:20). Osim ovoga, evanđelja ne kažu takoreći ništa. U Ivanu 6:15 nalazi se čudan iskaz: "Kad saznade da će doći da ga na silu uhvate i učine kraljem, opet krenu, posve sam, u goru." A u Ivanu 19:21-22: "Na

to glavari svećenički reknu Pilatu: "Neka ne ostane napisano 'kralj židovski', nego: 'Ovaj je čovjek tvrdio: kralj sam židovski,'" "Što sam napisao, ostaje napisano!" odvrati Pilat." Nema, međutim, razrade niti objašnjenja tih odlomaka. Ne pruža nam se nikakav stvarni putokaz o tome je li ta titula bila zaslužena ili ne, službena ili ne, priznata ili ne. Niti se daje ikakav nagovještaj o tome kako je točno Pilat namjeravao da se taj naziv shvati. Koje su bile njegove pobude? Što je naumio postići tim činom?

U nekom trenutku u prošlosti bilo je *pretpostavljeno*, na temelju spekulativnog tumačenja, kako je Pilat morao namjeravati da titula bude shvaćena kao poruga. Pretpostaviti drugačije značilo bi pokrenuti mnoštvo nezgodnih pitanja. Danas većina kršćana slijepo prihvaća, kao da je to utvrđena činjenica, da je Pilat titulu uporabio u podrugljivom smislu. To, međutim, uopće nije utvrđena činjenica. Ako čovjek uzme čitati sama evanđelja, bez ikakvih predujerenja, u njima neće naći ništa što bi nagovještavalo da titula nije bila uporabljena s punom ozbiljnošću - da nije bila savršeno zakonita i kao takva priznata od strane barem nekih Isusovih suvremenika, uključujući i Pilata. Što se samih evanđelja tiče, Isus je doista mogao biti kralj judejski - i/ili takvim smatran. Jedino je predaja ljude uvjerila drugačije. Ukazati na to da je Isus stvarno mogao biti judejski kralj ne znači, dakle, odstupiti od svjedočanstva. To je samo odstupanje od davno utemeljene predaje - davno utemeljenog sustava vjerovanja u temelju sazdanog na nečijem spekulativnom tumačenju. Ako išta odstupa od svjedočanstva, to je taj sustav vjerovanja. Jer, u Matejevu prikazu Isusovog rođenja, trojica "mudraca" pitaju: "Gdje je kralj judejski što se rodi?"

Evanđelja su spisi potpune, mitske jednostavnosti. Ona opisuju jedan svijet ogoljen i sveden na izvjesne bitne stvari, svijet po prirodi bezvremen, arhetipski, skoro bajkovit. Ali, Palestina u osvit kršćanske ere nije bila kraljevstvo iz bajke. Naprotiv, bila je prije svega stvarno mjesto, naseljeno stvarnim osobama, kakvo bi se moglo naći bilo gdje u svijetu u bilo koje drugo doba u povijesti. Herod nije bio kralj iz nerazgovjetne legende. Bio je vrlo stvaran vladar, čija se vladavina (od 37. do 4. g.p.n.e.) proteže van njezinog biblijskog konteksta da bi se preklopila s onima poznatih svjetovnih osoba - Julija Cezara, na primjer, Kleopatre, Marka Antonija, Augusta i drugih dobro nam znanih iz udžbenika, pa čak i iz Shakespearea. Kao što smo rekli, Palestina je u prvom stoljeću, poput svakog drugog mjesta u svijetu, bila izložena djelovanju složenih i zapletenih društvenih, psiholoških, političkih, ekonomskih, kulturnih i vjerskih čimbenika. Brojne frakcije prepirale su se međusobno i unutar sebe. Iza kulisa, tajna udruženja su spletkarila i kovala zavjere. Razne stranke težile su svojim međusobno sukobljenim ciljevima, stupajući često jedne s drugima u

tanke saveze čija je jedina svrha bila svrsishodnost. Potajno su sklapane nagodbe, stečeni interesi rabljeni za zadobivanje vlasti. Običan puk, kao i drugdje i u druga doba, kolebao se između ravnodušne tromosti i neobuzdanog fanatizma, između poniznog straha i vatrenog uvjerenja. Malo, ako li išta, od toga prožima evanđelja - tek ostatak te zbrke. A ipak, te su struje, te snage, od sućanske važnosti za svako razumijevanje povijesnog Isusa - onog Isusa koji je stvarno koračao tлом Palestine prije dvije tisuće godina — umjesto Krista vjere. Nastojali smo raspoznati i jasnije shvatiti upravo tog Isusa. Takvo nastojanje ne znači da smo se izjasnili kao anti-kršćani.

Kontekst

Po izlasku knjige *Sveta krv, Sveti gral*, kada su nas izvjesni "kršćani" žigosali kao anti-kršćane, mogli smo samo bespomoćno slegnuti ramenima. Mi moramo ponoviti, nismo imali ni najmanju želju preuzeti ulogu ikonoboraca; bili smo, jednostavno, uhvaćeni u škare između činjenica i vjere.

Niti smo, kad je već o tome riječ, držali da su pretpostavke koje smo iznijeli o Isusu u ma kojem smislu šokantne ili sramne. Kao što je čitatelj sigurno primijetio, praktično su sve te pretpostavke ranije već bile iznošene, većina prilično nedavno i uz velik publicitet. Povrh toga, nismo bili usamljeni. Nismo smišljali šašavu, maloumnu tezu proračunatu na prozvodnju "trenutačne uspješnice". Naprotiv, takoreći sve naše pretpostavke vrlo mnogo pripadaju matici suvremene biblistike a upravo je iz te iste znanosti veliki dio našeg istraživanja i potekao, Savjetovali smo se s priznatim stručnjacima na tom polju, od kojih mnogi nisu bili poznati širokoj publici, a najvećim dijelom činili smo jedva išta više od objedinjavanja njihovih zaključaka na lako probavljiv način. Ti su zaključci već bili dovoljno dobro poznati crkvenim dostojanstvenicima, a mnogi su ih spremno prihvatili. Propustili su samo prenijeti dalje, laicima.

U privatnim razgovorima, susreli smo se s ljudima od crkve mnogih vjeroispovjesti. Malobrojni su iskazali odbojnost prema zaključcima u našoj knjizi. Neki od njih su izrazili neslaganje s nama u ovoj ili onoj određenoj točki, ali većina je našu opću tezu držala vjerodostojnom, u nekim slučajevima čak i vjerojatnom, i ni na koji način obezvređujućom za status bilo Isusa bilo kršćanske vjere. Među kršćanima svjetovnjacima, međutim, izgleda da su isti ti zaključci shvaćeni kao bogohuljenje, hereza, svetogrđe i skoro svaki drugi vjerski grijeh po spisku. Držali smo taj raskorak u reakcijama posebno upadljivim i poučnim. Klerici, od kojih bi se očekivalo da budu najzagriženiji u tim stvarima, odgovarali su na najrazličitije načine, od skeptične ravnodušnosti, ali bez iznenađenja, do otvorenog prihvaćanja. Njihovo stado odgovorilo je na ra-

zne načine, od užasnog razočaranja do bučnog zgražanja. Ništa ne bi moglo učiniti očitijim propust crkava da svoje kongregacije održe u tijeku s razvojem na polju biblistike.

Uza sve to, ima znakova koji ukazuju da se stanje počinje polako mijenjati. Može biti, razumije se, da su ti znaci varljivi ili prividni, i da će se klatno opet vratiti u korist "jednostavne vjere", dok će plodovi povijesne znanosti i nadalje bivati zanemarivani ili potiskivani. U tom pogledu, zaraza američkog fundamentalizma sigurno proriče nevolju. Pri svemu tome, u zraku se osjećaju razgovijetni znaci poboljšanja, toliko brojni da obrazuju, na svoj skroman način, neku vrstu *Zeitgeista* - duh, ili struja, ili pokret širom svijeta.

Tijekom našeg istraživanja, brojne su druge publikacije već bile u opticaju, omogućujući stvaranje povoljne klime. Sedamdesetih godina, barem su dva romana, od kojih je jedan ozbiljno i hvaljeno književno djelo, pošla od pretpostavke o otkriću Isusovog mumificiranog tijela. Drugi popularni roman doveo je evanđelja u pitanje nagovještavajući postojanje nove kolekcije biblijskih prikaza iz prve ruke - a od te knjige je napravljena televizijska mini-serija. U monumentalnom djelu *Terra Nostra* - svakako jednom od dvanaestak najvažnijih romana objavljenih na ma kom jeziku od drugog svjetskog rata naovamo - uvaženi meksički romanopisac Carlos Fuentes opisao je kako je Isus preživio križ zahvaljujući lažnom raspeću nekog supstituta. Barem jedan roman, *Magdalene*, Carolyn Slaughter, predstavlja Magdalenu kao Isusovu ljubavnicu. A Liz Green, crpeći podatke iz nekih od naših vlastitih istraživanja, pisala je o krvnoj lozi podrijetlom od Isusa u *The Dreamer of the Vine (Sanjar loze)*, romanu o Nostradamusu objavljenom 1980.

Što se akademske znanosti tiče, 1977. su se po prvi put pojavili Nag Hamadi svici u engleskom prijevodu, da bi se samo dvije godine kasnije pojavila i njima nadahnuta uspješnica Elaine Pagels, *The Gnostic Gospels (Gnostička evanđelja)*. Morton Smith je svoje nalaze o ranoj crkvi objelodanio u *The Secret Gospel (Tajno evanđelje)*, za kojim je slijedio sporni portret u *Isusu čarobnjaku*. Haim Maccoby se bavio povijesnim Isusom u *Revolution in Judea (Revolucija u Judeji)*, kao i Geza Vermes u radovima kakav je *Jesus the Jew (Isus židov)*. A čitavim tijekom sedamdesetih godina u pravilnim razmacima pojavljivale su se Hugh Schonfeldove studije o Palestini iz prvog stoljeća. Na teološkoj razini, nekolicina anglikanskih klerika izazvala je popriličan prijemor dovođenjem Isusove božanske prirode u pitanje u zbirci eseja, *The Myth of God Incarnate (Mit o utjelovljenom bogu)*. A vrijedi spomenuti i čudnu, ničim potkrijepljenu, ali i očaravajuću knjigu australskog pisca Donovanana Joycea *The Jesus Scroll (Isusov svitak)*.

Godine 1982., dakle, kada je *Sveta krv*, *sveti gral* izašla iz tiska, vode su već bile uzburkane svježim valom građe koja se odnosila na povijesnog Isusa. Istina, mnogi ljudi još uvijek nisu znali do koje mjere, na primjer, evanđelja proturječe jedno drugom; ili da ima i drugih evanđelja pored onih u Novom zavjetu, koja su manje ili više proizvoljno iz kanona isključili sabori sastavljeni od nadasve smrtnih, nadasve griješnih ljudi; ili da se o Isusovoj božanstvenosti rješavalo glasovanjem na Nikejskom koncilu, otprilike tri stoljeća nakon doba u kojem je Isus živio. Istina je, također, da fundamentalizam još uvijek hara Amerikom. A kako smo već primijetili, u Britaniji još ima ljudi koji vatru izazvanu gromom u Yorku mogu pripisati gnjevu Božjem zbog imenovanja pomalo previše liberalnog biskupa - kao da, usred nasilja, mržnje, predrasuda, neosjetljivosti i patnji suvremenog svijeta, Bog nema na umu ništa važnije, ništa pametnije uraditi sa Svojim sredstvima. A još ima ljudi koji dižu viku zbog bogohuljenja ili hereze i zahtijevaju ostavku tog istog biskupa kad on nešto zdravorazumski izjavi poput one da se uskrsnuće ne može nepobitno "dokazati". Ipak, nešto se osjeća "u zraku", a i sâm biskup je izraz toga.

Bilo bi nepošteno s naše strane praviti se da ne znamo za učinak svoje knjige, bilo da je riječ o prodaji, bilo o prijedorima. Po prvi put od *Pashalne zavjere* Hughja Schonfelda iz 1963., pred najširu čitalačku publiku iznijeta su izvjesna pitanja vezana za Novi zavjet, za Isusa i podrijetlo kršćanstva - iznijeta na takozvano "masovno tržište", umjesto pred kadar akademskih stručnjaka i bogoslova. I pokazalo se očitim da je široka čitalačka publika ne samo spremna, već nedvojbeno željna slušati.

Ni televizija, ni nakladničke institucije nisu ostale slijepe za mogućnosti koje se pružaju. Od 1982. pojavilo se mnoštvo novih knjiga. Godine 1983., roman Anite Mason, *The Illusionist (Opsjenar)*, ponudio je kontroverznu, ali povijesno opravdanu perspektivu srastanje rane crkve; našla se na spisku kandidata za Booker Prize, najugledniju britansku književnu nagradu. Anthony Burgess je 1985. istraživao većinom isto polje, možda na još prijeporniji način, u *The Kingdom of the Wicked (Kraljevstvo opakih)*. Roman Michele Roberts *The Wild Girl (Divlja djevojka)* izazvao je oluju u početnom stadiju. Napajajući se, kao što smo činili i mi, svjedočanstvima iz Nag Hammadi svitaka, Michele Roberts opisuje Magdalenu kao Isusovu ljubavnicu i majku njegovog djeteta. Pojavivši se u džepnom izdanju 1985., *Divlja djevojka* je izazvala zlokobnu grmljavinu ne samo iz redova grupa koje vrše pritisak, što se očekivalo, već i jednog nazovi-Torquemada u parlamentu; a, dok nisu prevladala nešto zdravija prosuđivanja, knjizi je prijetilo gonjenje po predpotopskom britanskom zakonu protiv bogohuljenja. U međuvremenu je, po prvi put poslije 1962. godine, tiskan u lako dostupnom džepnom izdanju *Kralj Isus* Roberta Gravesa, u

kome se iznose ništa manje sablažnjive tvrdnje. (Gravesova knjiga je, po svoj prilici, bila previše neprozirna za samozvane čuvare misli koji su prigovarali Michele Roberts. Ili možda ugledne književne osobe uživaju izvjesno izuzeće od takve čangrizave revnosti.) Moglo bi se razložno dokazivati da se uvjerljivo najizazovniji igdje objavljeni portret Isusa nalazi u *The Man Who Died* (Čovjek koji je umro) D.H. Lawrencea, objavljenom prije više od pedeset godina; u minijaturnom remek-djelu u kome se opisuje kako se Isus sastaje s Izidinom svećenicom u jednom egipatskom hramu gdje s njom "spolno opći", kako se to nekad govorilo. Na vrhuncu, on uskliče: "Uskrsnuh!"

Od biblijskih studija prilagođenih nestručnoj publici, ponovno su tiskane dvije knjige Hughja Schonfelda, dok se nova, *The Essene Odyssey* (*Esenska Odiseja*) pojavila 1985. Svi su radovi Mortona Smitha i Elain Pagels izdani u kvalitetnim mekim uvezima. Na televiziji i u kinematografima mogle su se vidjeti dramatizacije (premda uglancane i neprijeporne) opsade Masade i razmirice Petra i Pavla. Što je još važnije, Karen Armstrong, bivša redovnica, usprotivila se utvrđenoj kršćanskoj predaji, u inteligentno napisanoj, dobro potkrijepljenoj i pronicljivo predstavljenoj seriji o svetom Pavlu, pod naslovom *The First Christian* (*Prvi kršćanin*). Kako smo već primijetili, David Rolfe je postupio na isti način u svojoj naširoko razglašenoj seriji *Isus: Dokazi*, za kojom je slijedila i knjiga pod istim naslovom. A u *The Sea of Faith* (*More vjere*), Don Cupitt, predavač bogoslovlja i dekan *Emmanuel Collegea* u Cambridgeu, predstavio je možda najpronicljiviju televizijsku studiju današnjeg kršćanstva od svih dosad urađenih - studiju koja sadrži stajališta daleko spornije od onih koje je zastupao durhamski biskup.

Ne bismo se usudili tvrditi da je *Sveta krv*, *sveti gral* sama po sebi morala utjecati na ma koji od tih radova. U stvari, neki od navedenih pojedinaca ne bi se, bez ikakve dvojbe, složili s nekim našim zaključcima. Voljeli bismo, međutim, misliti da je uspjeh naše knjige omogućio da i nakladnici i televizijski producenti postanu svjesniji publike zainteresirane za građu koja se odnosi na povijesnog Isusa i postanak kršćanstva - publike čiji apetiti takvim filmovima i knjigama omogućavaju opstanak. Pojava te publike predstavlja krajnje značajno gibanje. Ona također nameće novu i blagotvornu odgovornost crkvama, čineći onu vrstu pokroviteljske cenzure, koju su dosad klerici prakticirali u odnosu na svoje kongregacije, sve neodrživijom. Ako, kao u prošlosti, pastiri utaje podatke od svog stada, stado se više neće miriti s tim postupkom. Okrenut će se, umjesto toga, knjigama i televiziji.

Ako je ova naša pretpostavka točna, onda imamo razloga biti zadovoljni. No, moramo ponoviti, ne stoga što smo poduzeli križarski rat. Ne zbog toga što

imamo neki stečeni interes, osobni ili opći, izazivati, ugrožavati ili dovesti u nepravilnu crkvenu instituciju, već zato što i mi sami živimo u suvremenom svijetu. Svjesni smo pritiska toga svijeta kojima smo i sami podložni. Osjetljivi smo, koliko i svatko drugi, na predrasude, i svjesni toga koliko pustošuća netrpeljivost, ispadi slijepe vjere i tiranija koja je često njezin pratitelj, mogu nanijeti svijetu. U račun nam ide, kao i svakom drugom, da se ponovno uspostavi određena mjera perspektive.

Isus kao kralj Izraela

Jednom prigodom kada smo preletjali Sjedinjene Države avionom, stjuardesa nas je obavijestila: "Slijećemo začas u Chicago." Požurili smo se uvjeriti da će zrakoplov ostati prizemljen dovoljno dugo da se iskrcao. Riječi su prožete značenjem koje često trpi utjecaj konteksta, kulture i povijesti, što je sve podložno promjenama. Naše američke kolege riječ "začas" ne shvaćaju na isti način poput nas. Neke riječi i njihova značenja mogu dostići impresivnu dugovječnost. "Pas" ostaje pas kroz stoljeća vremena i kulturnih promjena. (Premda će i jedna tako jednostavna riječ prizvati raznoliko mnoštvo slika, u ovisnosti od čitateljevih kinoloških sklonosti). Ali, riječ 'avion' našim precima iz osamnaestog stoljeća nikako nije mogla značiti ono što znači na početku ove stranice.

Jezik moramo, nužno, tumačiti. Mi mislimo da znamo što neke riječi znače, ali ta pretpostavka može biti opasna. Pogotovo kad pokušavamo nametnuti tumačenje iz svog dvadesetog stoljeća riječi koja je nekad, u prošlosti, nosila jedva primjetno ili znatno drugačije značenje. Još je opasnije kad uporno tvrdimo da je čovjek od prije dvije tisuće godina mislio ono što mi mislimo u jednoj tako spornoj i apstraktnoj sferi kakva je vjera.

Mnoga od naših suvremenih stajališta ili vjerovanja o Isusu potječu od tumačenja - ili pogrešnog tumačenja - biblijske građe. A biblijska građa je sastavljena od riječi (one su i same prijevod drugih riječi) koje pokušavaju prenijeti ideje. Možda je jedna od najvažnijih od tih ideja ona o Isusu kao Mesiji.

Riječima vrlo omiljene himne, Isus je opisan kao 'prorok, svećenik i kralj.' A svi se ti podrazumijevaju kad kršćanin o Isusu govori kao o Mesiji. Za većinu, u stvari, ta titula, primijenjujući se kao što je sada slučaj isključivo na Isusa, također podrazumijeva Boga. Moramo, međutim, biti oprezni pri iznošenju pretpostavki da riječi poput "kralj", "prorok" ili "mesija" još uvijek nose značenje koje su imale u doba i u svijetu u kojem je Isus živio.

Razmatrali smo u prethodnoj knjizi svjedočanstva o Isusu kao kralju, ali ovdje moramo iznijeti i istaći dodatnu građu. Jer, reći da je Isus bio "kralj s pravom" znači daleko više nego što bi se moglo misliti u današnjem svijetu - daleko više od pukog zakonito naslijeđenog položaja, simboličnog ili inog, na čelu svjetovne države. Prije dvije tisuće godina, "narod Izraelov" bio je

smatran prvenstveno duhovnim, a ne svjetovnim, entitetom. Predstavljao je do krajnosti doveden primjer teokracije - političko tijelo suštinski organizirano prema vjerskim načelima. Ne samo da su religija i država doslovce bile sinonimi, kao što su danas možda, na primjer, u Iranu, već je i sama država bila izraz religije. Svaki drugi vid kulture bio je na sličan način obuhvaćen vjerskim okvirom. Držalo se da Bog jedinstvenom i osobitom naklonošću obasipa i sâm krajolik. Spilje, doline, brda, rijeke - sve je bilo obdareno dubokim smislom i iziskivalo poštovanje. Premda su društveni, politički i ekonomski čimbenici nedvojbeno bili važni, vladin upravni aparat imao je za krajnju svrhu i bio usmjeren na stvaranje kulture koja zaslužuje da je Bog prihvati i koja ispunjava ono što se držalo da je Njegova volja. Moglo se roptati pod porezima koje je nametnuo Rim, ili mjesne svjetovne vlasti, ali su oni koje je potraživao Hram plaćani voljno. Narod je sebe držao "Božjim odabranicima", a na kralja takvog naroda gledalo se kao na nešto više od ostalih kraljeva - više čak i od rimskog cara. On je bio izraz volje Božje. Bio je utjelovljenje božanskog plana za narod kao cjelinu. Kroz njegova usta Bog je oglašavao svoje namjere i želje. Bio je, u krajnjoj crti, žrec, prvosvećenik, papa, duhovni vođa, u istoj mjeri kao i kralj.

Sve je to, naravno, ono što bi, u kontekstu toga doba, trebao izraz "mesije" označavati. U strogo doslovnom prijevodu, "mesija" nije značilo ni više ni manje do "pomazanik". Drugim riječima, bila je to oznaka za pravilno posvećenog i od Boga potvrđenog kralja. Svaki kralj Izraela bio je smatran mesijom. Taj se izraz obično primjenjivao na Davida i Davidove nasljednike, od Solomona nadalje. "Svaki je židovski kralj iz kuće Davidove bio poznat kao mesija, ili krist, a kada se govorilo o prvosvećeniku pravilno je bilo zvati ga 'Svećenik mesija'..."

To nije sve. Otprilike u doba Isusovog rođenja, borbeni, oružani otpor Rimu organizirao je i predvodio čovjek koji je također polagao pravo na naslov mesije. Kao takvog su ga priznavali ne samo neposredni sljedbenici, već i jedan dio širokog puka. Njegov sin se, 66. g.n.e. "vratio u svojstvu kralja u Jeruzalem" i, "ukrašen kraljevskom odjećom", posjetio Hram kako bi obavio službu Božju.

Ne treba ni reći, da nije bilo ničega bitno božanskog u tim osobama. Stvarno, tvrditi za bilo kojeg čovjeka da je Bog, pa čak i sin Božji, u doslovnom smislu, bilo bi, za Isusa i njegove suvremenike, do krajnosti bogohulno. Za Isusa i njegove suvremenike, ideja o božanskom mesiji bila bi neizrecivo napojmljiva.

Ali, ako mesija i nije božanstven, sigurno je imao poseban i jedinstven blagoslov Božji. Djelovao bi, da tako kažemo, kao privremeni Božji vicekralj, čineći temeljnu sponu između božanstva i običnog ljudstva. Otuda, premda je

izraz "mesija značio jednostavno "pomazanik", ili "kralj", koncept kraljevanja kojeg je implicirao uključivao je daleko više od današnjeg koncepta kraljevanja.

Položaj očekivanog Mesije bio je uvećan okolnostima koje su se u Palestini stekle u doba Isusovog rođenja. To razdoblje — o kome ćemo kasnije imati prigode detaljnije raspravljati - bilo je, onima koji su u njemu živjeli poznato kao "Posljednja vremena" ili "Sudnji dani". Vjerovalo se da je nacija zapala u fazu kataklizmičkog zla. Posljednja dinastija zakonitih židovskih monarha bila je potpuno ugašena. Od 63. g.p.n.e. i sâm je Izrael postao teritorij Rimskog Carstva, prisiljen priznati svjetovnog vladara koji se - bogohulna povreda svakog načela judaizma - usudio proglasiti za boga. A prijestolje zemlje zauzimao je marionetski kralj na koga se gledalo kao na grešnog uzurpatora. Herod, koji je vladao Palestinom u to doba, nije mogao čak ni pozivati se na židovsko podrijetlo. Rodom je bio iz Idumeje, većinom pustinjskog i nežidovskog područja na jugu.

Na početku vladavine, Herod je poduzeo korake sebi osigurati opću prihvaćenost i ozakonjenje svoga položaja. Odrekao se prve žene i oženio priznatom židovskom princezom, pokušavajući time steći barem privid zakonitosti. Da bi se dodvorio stanovništvu, ponovno je u Jeruzalemu podigao hram dotad neviđenih razmjera. Proglasio se odanim slugom Boga Izraelovog. Takvi su se potezi pokazali žalosno promašenim u pokušaju da ozakoni svoju vlast. Ostao je ocrnjen i omrznut u narodu kojim je vladao. Čak su i njegova najvelikodušnija djela bila primana s neprijateljstvom i prezirom, a to je u njemu poticalo prirodnu sklonost tiranstvu i neumjerenosti.

Što je takvom čovjeku dodijeljena uloga vladara nad Božjim odabranicima držano je prokletstvom - nevoljom kojom je Bog kaznio svoj narod, ispaštanjem za prijestupe, prošle kao tadašnje. Kakve god da je društvene ili političke zloporabe Herod počinio, na njih se gledalo kao na puke simbole jedne mnogo dublje nedaće - nedaće naroda kojeg je napustio njegov Bog. S kraja na kraj Palestine Isusovog doba širila se žudnja za duhovnim vođom koji bi naciju opet vratio Bogu, koji bi izveo pomirenje s božanstvom. Kada bi se pojavio, taj bi duhovni vođa bio punopravan kralj - "Mesija". Kao kralj, izbavio bi svoj narod. Obnovio bi Božji zavjet s čovjekom. Uz pomoć Božju, Bogom nadahnut, od Boga potvrđen i opunomoćen, obavljajući Božju volju, on bi iz Palestine istjerao rimske osvajače i uspostavio pravednu vladavinu, slavnu koliko i ona po predaji pripisivana Solomonu i Davidu. Jedan povjesničar koji se bavi tim razdobljem ovako ukratko opisuje osobu tog mesije:

"... karizmatički obdareni Davidov potomak za koga su Židovi... vjerovali da će ga Bog odgojiti da zbaci poganski jaram i da vlada obnovljenim kraljevstvom Izraela u koje će se iz progonstva vratiti svi Židovi."

Kršćanska tradicija, naravno, ne osporava Isusove pretenzije na mesijanstvo. Ona osporava samo ono što se pod mesijanstvom podrazumijevalo, jednostavno zbog toga što to, stoljećima, nije dovoljno pojašnjeno. Prihvatiti Isusa kao Mesiju, a istodobno poricati njegovu kraljevsku i političku ulogu znači, jednostavno, ne voditi računa o činjenicama - zapustiti povijesni kontekst, ono što je riječ "mesija" značila i na što je ukazivala. Kršćani su oduvijek Mesiju držali nepolitičnom - u potpunosti duhovnom osobom koja nije predstavljala nikakvu prijetnju svjetovnim vlastima, nije sama imala nikakvih svjetovnih ni političkih težnji, koja je pozivala svoje sljedbenike u jedno kraljevstvo što "nije od ovoga svijeta". Tijekom posljednja dva stoljeća, međutim, bibliстика je takvo tumačenje učinila sve manje održivim. Malo je danas stručnjaka za taj predmet, ako ih uopće ima, koji bi opovrgavali da je mesija očekivan u Isusovo doba bio u velikoj mjeri politička osoba, s namjerom da Izrael izbavi od rimskog jarma. Judaizam u to doba nije priznavao nikakvu razliku između vjere i politike. U mjeri u kojoj je pravedni kralj bio opunomoćen i priznat od Boga, njegova politička djelatnost bila je obavljena aureolom vjere. U mjeri u kojoj je njegova vjerska funkcija uključivala oslobađanja njegovog naroda iz ropstva, i duhovna mu je uloga bila politička.

Zakoniti kralj

U evanđelju po Mateju i Luki izričito se iznosi da je Isus bio kraljevskog roda - pravi i legitimni kralj, izravni potomak Solomonov i Davidov. Ako je to točno, on bi bio obdaren barem jednim važnim preduvjetom koji bi mu omogućio da bude Mesija, ili da bude predstavljen kao takav. Polagao bi u tom slučaju u pravnom smislu riječi zakonito pravo na prijestolje kraljevskih predaka - a možda bi, kako je već ukazivano, njegovo pravno zakonito traženje bilo i ono najizravnije. Očito je da su neki ljudi, korijenilo raznorodnog podrijetla i s u biti različitim interesima, sasvim pripravnici priznati punovažnost tog prava. Kako smo primijetili, tri mudraca dolaze tražiti "kralja judejskog što se rodi". U Luki 23:2, Isus je optužen da "... buni narod i zabranjuje davati porez caru, a o sebi tvrdi da je Mesija, kralj." U Mateju 21:9, prigodom njegovog pobjedonosnog ulaska u Jeruzalem, Isusa dočekuje mnoštvo uzvikujući "Hosana Sinu Davidovu!" Malo je mjesta dvojbi da je, u toj prigodi, Isus pozdravljen kao kralj. U stvari, evanđelje po Luki, kao i ono po Ivanu, sasvim je određeno po

tom pitanju. Isus je, u oba, sasvim nedvosmisleno pozdravljen kao kralj. U Ivanu 1:49, Natanael Isusu kaže bez uvijanja: "... ti si kralj Izraelov."

Konačno, tu je, naravno, natpis "kralj judejski" koji je po Pilatovoj naredbi pričvršćen na križ. Kao što smo već spomenuli, kršćanska predaja taj Pilatov postupak tumači kao porugu. A ipak, čak i kao poruga, on nema baš nikakvog smisla ukoliko Isus stvarno nije *bio* kralj judejski. Ako je netko tiranin i nasilnik, ako pokušava potvrditi svoju vlast, da gospodari narodom, da ponizi one nad kojima ima moć, što postiže time što sirotog proroka obilježava kao kralja? Ako je, s druge strane, Isus bio zakoniti kralj, onda bi taj netko doista potvrdio svoju vlast ponizivši ga.

Dodatni dokaz o Isusovom kraljevskom statusu nalazi se u evanđeoskoj priči o Herodovom pokolju nevinih (Matej 2:3-14). Premda vrlo dvojbena kao zapis jednog stvarnog povijesnog događaja, ta priča svjedoči o vrlo stvarnoj Herodovoj uznemirenosti povodom Isusovog rođenja:

"Kad to ču kralj Herod, uplaši se, a s njim i sav Jeruzalem. Sazva sve glavare svećeničke i narodne književnike, te se u njih uze propitkivati gdje se ima roditi Krist. 'U Betlehemu judejskom - odgovoriše mu oni - jer je ovako prorok napisao...'"

Međutim, ma koliko neomiljen Herod mogao biti, njegov je položaj na prijestolju teoretski trebao biti siguran. Izvjesno je da se on ni u kom slučaju nije mogao osjećati ozbiljno ugroženim zbog glasina o jednoj mističnoj ili duhovnoj osobi - o proroku ili učitelju od vrste kojom je Sveta zemlja toga doba obilovala. Ako je Herod kao prijatnu doživio jedno tek rođeno dijete, to je moglo biti jedino zbog onoga što je to dijete u biti bilo - zakoniti kralj, na primjer, koji je polagao pravo na prijestolje koje bi čak i Rim, u interesu mira i stabilnosti, mogao priznati. Samo bi konkretan politički izazov te prirode bio dovoljan objasniti Herodovu zebnju. Uzurpator ne strahuje od sina ubogog tesara, već od Mesije, zakonitog pomazanog kralja - od osobe koja bi, na temelju nekog naslijeđenog, rodoslovnog preduvjeta, mogla pridobiti javnu potporu i da ga, ako ne svrgne s prijestolja, ono barem ugrozi u čisto političkoj osnovi.

Povlašteno podrijetlo

Predodžba o Isusu o "sirotom drvodjelcu" iz Nazareta može se nadugačko osporavati. Zasad, međutim, dovoljno je istaći dvije točke. Prva je, da riječ općenito prevedena kao "drvodjelac", na izvornom grčkom ne označava tek pukog tesara. Najtočniji prijevod glasio bi "majstor", ukazujući na majstorstvo u bilo kojem umijeću, zanatu ili disciplini. Taj bi se izraz, dakle, mogao primi-

jeniti na učitelja, na primjer, koliko i na onoga koji se bavi bilo kojom ručnom djelatnošću. Druga je, da Isus skoro sigurno nije bio "iz Nazareta". Poražavajuća je količina dokaza koji ukazuju na to da Nazaret nije postojao u biblijsko doba. Nije vjerojatno da se taj grad pojavio prije trećeg stoljeća. "Isus iz Nazareta" je pogriješan prijevod izvorne grčke formulacije "Isus nazaren", u čemu bi se većina biblista sada spremno složila. Time se ne označava nikakva mjesna pripadnost, to jest, to se odnosi na Isusovo članstvo u jednoj određenoj grupi ili sektu sa svojevrsnim vjerskim i/ili političkim usmjerenjem u "nazarenskoj stranki", kako je nazivaju neki suvremeni stručnjaci.

Upadljivo je malo točnih podataka o prilikama u kojima je Isus živio. Ali oni koji postoje jasno ukazuju na to da je njegova obitelj bila dobrostojeća i da je njegovo obrazovanje bilo od vrste dostupne samo onima na položaju i s novčanim sredstvima. U svim prikazima, na primjer, on je opisan kao učen čovjek - što je, to se mora imati na umu, bilo neobično u to doba, kada je obrazovanje u biti bilo vezano za stalež. Isus je očito pismen i dobro obrazovan. U evanđeljima, on sa svojim starješinama vodi učene rasprave o Zakonu, što za preduvjet mora imati značajan stupanj formalne naobrazbe. Iz njegovih vlastitih izjava, jasno je da je njegovo poznavanje proročkih knjiga Starog zavjeta besprijekorno, da ih može citirati po volji, da se kroz njih kreće s lakoćom i stručnošću profesionalnog znanstvenika. A ako su neki iz njegove pratnje, kako izgleda, skromni ribari i obrtnici iz Galileje, drugi su bogati i utjecajni ljudi - Josip iz Arimateje, recimo, i Nikodem i Ivana, žena Herodovog nadzornika. Kako smo pokazali u prethodnoj knjizi, štoviše, svadba u Kani - koja je, stvarno, mogla biti i Isusovo vlastito vjenčanje - nije bila skromna seoska svečanost, već raskošna ceremonija gospodskog staleža ili aristokracije. Čak i ako svadba nije bila Isusova vlastita, njegova nazočnost, kao i nazočnost njegove majke na jednom takvom skupu očito ukazuju na to da su oni bili pripadnici istog društvenog staleža.

Javno priznanje

Od svjedočanstva te vrste možda je značajnija jednostavna činjenica da se Isus, u brojnim ključnim prigodama u evanđeljima, *ponaša* kao kralj i to sasvim namjerno. Jedan od najrječitijih primjera je njegov trijumfalni ulazak u Jeruzalem na magarcu. Biblisti su suglasni da je taj događaj - očito važan za Isusovu karijeru i sračunat na privlačenje najveće pozornosti njegovih suvremenika - poslužio vrlo određenoj svrsi. On je trebao predstavljati ispunjenje starozavjetnog proročanstva, i to vrlo razmetljivo. I doista, kod Mateja 21:4,

izričito se kaže da je ta povorka bila namijenjena ispunjenju proročanstva iz Zaharije 9:9, koje predskazuje dolazak Mesije:

Raduj se mnogo, kćeri Sionska,
Podvikuj, kćeri Jeruzalemska;
Evo, kralj tvoj ide k tebi.
Pravedan je i spašava,
Krotak i jaše na magarcu,...

Znajući za Isusovo poznavanje starozavjetnih učenja, malo je mjesta sumnji da on nije bio svjestan tog proročanstva. A bijući svjestan tog proročanstva, teško da ga je mogao ispuniti nesvjesno, ili "pukom podudarnošću". Taj ulazak u Jeruzalem mogao je biti izveden jedino sa sračunatom namjerom da sebe poistovjeti, posebno u očima prostog puka, s iščekivanim mesijom - drugim rječima, sa zakonitim kraljem, "pomazanikom".

Povrh toga, Isus je stvarno bio pomazan. Izvješće o tomu pojavljuje se u iskrivljenom obliku u Novom zavjetu. Očito je načinjen neki pokušaj da se izmjeni i/ili cenzurira, ali se nešto od istine ipak može razmrsiti iz preostalih odlomaka. Tako, i Matej i Marko nedvosmisleno izjavljuju da je obavljeno *kraljevsko pomazanje*. Obojica navode da je rabljeno nardovo ulje u vrijednosti od 300 dinara - ekvivalent možda čak 5.000 današnjih funti sterlinga. Ivan kaže da je obred obavila Marija iz Betanije, Lazarova sestra. A on odaje kakva je igra u pitanju iznošenjem pojedinosti da se obred odigrao na dan neposredno pred Isusov trijumfalni ulazak u Jeruzalem.

A ipak, ima dokaza da je čak i prije toga Isusu bila dodjeljena neka vrsta službenog javnog priznanja kao izraelskom mesiji ili zakonitom kralju. Obred Ivana Krstitelja na Jordanu sigurno je, kako izgleda, tako nešto sobom povlačio. Djeluje kao da je, u grubim crtama, bio nalik na, recimo, ustoličenje princa od Walesa. Budući da ga je Ivan krstio, Isus je imao "blagoslov" jednog uglednog i priznatog proroka, duboko poštovanog svetog čovjeka - baš kao što je Saul, prvi kralj Izraela, dobio "blagoslov" proroka Samuela. Ako je Ivan, povrh toga, bio i iz iste porodice iz koje i Isus, njegov bi "blagoslov" imao dodatnu težinu kraljevskog punomoćja.

Čini se, u svakom slučaju, da je jedna stvar jasna, a to je da Isus, poslije krštenja u Jordanu, doživljava značajnu promjenu. Izgleda da je on prije tog obreda bio *incognito*. Izvjesno je da nema zapisa o ma kakvoj njegovoj javnoj djelatnosti, ma kakvom obliku ponašanja koje bi moglo privući pozornost. Poslije krštenja, međutim, on se iznenada pokreće prema središtu pozornice, ne uzmičući pred reflektorima, ne ustručavajući se obraćati velikim gomilama

ljudi, ne zazirući da postane središte javnog zanimanja. Uz to, čini se da je njegovo držanje promijenjeno poslije susreta s Ivanom na Jordanu. Skoro kao da je usvojio nešto od Ivanove vlastite neobuzdane srdžbe, Ivanove sudbonosne, apokaliptične prijetnje, Ivanovih zlokobnih ultimatumata. Ukratko, on se počinje vladati upravo na onaj način kako bi njegovi suvremenici očekivali od svog zakonitog kralja. Priznat i potvrđen kao Mesija, on se sada počinje ponašati onako kako bi Mesiji dolikovalo.

Posljedice pada Jeruzalema

Evandjelja su postala depolitizirana, a odgovornost za Isusovo raspeće prebačena je s rimske uprave na židove. Govoreći o tom postupku, mi se ne bavimo spekulacijom. Naprotiv, pozivamo se na usaglašena stajališta nepristrane suvremene znanosti koja se bavi Novim zavjetom. A pozivamo se, također, i na elementarni zdravi razum. Zašto bi, na primjer, isti oni ljudi koji se u gomilama tiskaju da izraze dobrodošlicu Isusu prigodom njegovog ulaska u Jeruzalem samo nekoliko dana kasnije bučno zahtijevali njegovu smrt? Zašto bi isto ono mnoštvo što je prizivalo Božju milost za sina Davidovog uživalo gledajući kako ga omrznuti rimski tlačitelji mrcvare i ponižavaju? Zašto bi pod pretpostavkom da su biblijska izvješća iole točna - isto ono stanovništvo koje je poštovalo Isusa odjednom napravilo potpuni zaokret i tražilo, po cjenju njegovog života, da bude pošteđena osoba poput Barabe (ma tko Baraba bio)? Takva se pitanja ne mogu ignorirati. Ali, ni evandjelja niti kasnija kršćanska predaja i ne pokušavaju na njih odgovoriti.

Kako smo objasnili u prethodnoj knjizi, a u čemu se praktično svi ozbiljni bibliستي slažu, evandjelja su, obrađujući pitanja poput ovoga, bila ili drastično prerađena, ili su, što je i vjerojatnije, iskrivljeno predstavila događaje koje opisuju - a koji su se morali dogoditi barem trideset godina prije njihovog sastavljanja. Evandjelja potječu iz razdoblja poslije židovske bune od 66. godine n.e. i rimske pljačke Jeruzalema od 70 godine. Potječu iz razdoblja kataklizmičkih nemira, kada je Palestina bila opustošena ratom, Sveti grad i svetinja nad svetinjama judaizma razorena, svi zapisi rasuti, a narodno sjećanje na događaje zamagljeno ili promijenjeno skorijim događanjima. Pobuna od 66.-73.g.n.e. predstavlja razdjelnicu. U svjetlu toga prethodni događaji su bili preobraženi, često zahvaljujući mudrosti naknadnog uvida. Za suvremenog povjesničara, ta pobuna iskrivljuje svaku perspektivu: nijedno svjedočanstvo ne izmiče filtriranju kroz tamno, začađeno staklo ustanka. Međutim, kada je, 66. g.n.e, Palestina planula, nije to bio iznenađan ili neočekivan događaj. Naprotiv, zemlja je već

neko vrijeme tinjala. "U zraku" se osjećao predstojeći slom. Prije odlučujuće pobune, koja je izazvala potpuni rimski povratni udar, bilo je bezbroj neuspjelih ustanaka što su se protezali unazad sve do Isusovog doba, a, u stvari, i dosta prije njega. Od početka stoljeća, borbene frakcije postajale su sve aktivnije, vodile su produljeni gerilski rat, čineći prepade na rimske karavane za snabdjevanje, napadajući usamljene odrede rimskih postrojbi, uznemiravajući rimske garnizone, pustošeći i pljačkajući do mile volje.

Postoje svjedočanstva o Isusovoj povezanosti s militantnim frakcijama i o njegovoj vjerojatnoj borbenoj djelatnosti. Ona su tu, i neće nestati, ma koliko da su autori evanđelja nastojali prikriti ih - i ma koliko neprijatna ona mogla biti za kasniju kršćansku tradiciju. Bilo bi, međutim, pogrešno, po našem mišljenju, razdvojiti ta svjedočanstva od njihovog konteksta, kao što su neki znanstvenici nedavno pokušavali uraditi. Bila bi pogreška gledati na Isusa samo kao na borca za slobodu, agitatora, revolucionara u suvremenom smislu. Jedan običan borac za slobodu ili revolucionar - a bilo ih je vrlo mnogo na djelu u Svetoj zemlji u to doba - lako bi mogao zadobiti javnu potporu za svoje akcije, ali ne bi mogao biti proglašen za Mesiju. A u evanđeljima postoji dovoljno odlomaka - krštenje u Jordanu, recimo, i pobjedonosni ulazak u Jeruzalem - koji ukazuju na to da je Isus stvarno uživao tu titulu, barem tijekom godina svog javnog djelovanja. Ako je on bio podoban za tu titulu, moralo je postojati nešto što ga je takvim činilo - nešto po čemu se razlikovao od brojnih drugih vođa, i vojnih i političkih, koji su u to doba i sâmi postali trn u oku Rimljanima. Da bi mu bila dodijeljena titula Mesije, i da bi ga puk kao takvog klicanjem pozdravio, Isus je morao posjedovati neko zakonito pravo. Nasuprot uobičajenoj predodžbi o revolucionaru, na Isusa se mora gledati onako kako ga i sâma evanđelja priznaju - kao na pretendenta na Davidovo prijestolje, zakonitog kralja, čije je žezlo, kao i Davidovo, ukazivalo podjednako na svjetovni i duhovni suverenitet. A ako se uključio u vojnu aktivnost, učinio je to jednostavno ispunjavajući ratničku obavezu, što se od njega kao kraljevskog spasitelja i očekivalo. Oružani otpor Rimu bio je nešto što se titulom i položajem koji je zauzeo podrazumijevalo.

Konstantin kao Mesija

Mesija kojeg su Isusovi suvremenici iščekivali bio je oblik jednog poznatog i davno uspostavljenog načela. Bio je to poseban židovski ekvivalent svetog kralja-svećenika. Načelo u pozadini takve osobnosti važilo je diljem drevnog svijeta - ne samo u klasičnim kulturama Sredozemlja i Srednjeg istoka, već i među keltskim i teutonskim plemenima Europe, pa i šire. Između ostalog, kraljevanje je služilo kao neka vrsta kanala kojim je čovjek bio povezan sa svojim bogovima. A društvena hijerarhija čiji je vrhunac bio kralj trebala je održavati, na zemaljskoj razini, nepromjenjivi poredak, povezanost i stabilnost o kojima je izgledalo da nebesa svjedoče.

Nerijetko, kralj-svećenik je i sâm poprimao božanski status, postajući bog po sebi. Tako su, na primjer, egipatski faraoni bivali proglašeni za bogove, smatrani utjelovljenjem Ozirisa, Amona i/ili Ra-a. Na pomalo sličan način, rimski carevi su se proglašavali bogovima, tvrdeći da vode podrijetlo neposredno ne samo od polubogova poput Herkulesa, već ni od koga drugog doli od samog Jupitera. U judaizmu je, razumije se, vladajući monoteizam prvog stoljeća naše ere isključivao bilo kakvo obogotvorenje Mesije. Pa ipak, on je bio više no samo kraljevski. Bio je također i svet. Ako sâm i nije bio bog, bio je tijesno povezan s Bogom, s izrazom Božje milosti i Božje volje. On je predstavljao vezu između zemaljskog i nebeskog poretka od opće važnosti.

Načelo svetog kraljevanja nastavlja se dugo u kasnijoj Zapadnoj povijesti. Nepotrebno je reći, na njemu se temeljila doktrina o "božanskom pravu" kako se ona postupno razvijala. Ona također leži u osnovi kretanja kakvo je srednjovjekovno uvjerenje da monarh može liječiti polaganjem ruku. Ne iznenađuje što je ova druga sposobnost, koja tako upečatljivo ponavlja onu pripisivanu sâmom Isusu, bila s osobitim naglaskom pridavana Merovinzima. Od Merovinga do Habsburga, europske dinastije su sebe držale, a takvim su ih držali i njihovi podanici, nositeljima jedinstvenog zastupništva povjerenog im "odozgo". Iako je to zastupništvo dosta često bivalo zlorabljeno, ono je ipak počivalo na krajnje nesebičnim temeljima - na nečemu što je izvorno bilo zamišljeno za opće dobro, prije negoli kao samovlašće. Strogo uzevši, kralj nije bio ništa više doli sluga, sud, sredstvo preko kojeg se izraživala božanska volja. A u mjeri u kojoj je to bio, sâmog se kralja držalo mogućom žrtvom u slučaju nužde.

U mnogim drevnim kulturama kralj je, i stvarno, bio obredno žrtvovan po isteku određenog, unaprijed utvrđenog vremena. Ritualno ubojstvo kralja jedan je od najstarijih i najrasprostranjenijih obreda ranog civiliziranog čovjeka. Premda uz izvjesne simbolične izmjene, Isus se i sâm pokorava tom obrascu. I ne samo to. U drevnim kulturama širom zemljine kugle, to tijelo žrtvanog kralja postojalo je predmet gozbe. Jelo se njegovo meso, a krv se pila. Tako su njegovi podanici gutali i u sebe unosili nešto od vrlina i moći svog mrtvog vladara. Ostatak tog običaja dovoljno se jasno vidi kršćanskom pričešću.

Ratnički Mesija

U Europi srednjovjekovnog kršćanstva, kraljevi su prisvajali "božansko pravo", ali je to pravo bilo udijeljeno, priznavano i ozakonjeno jedino kroz medij crkve. Od osmog stoljeća nadalje, crkva je prisvojila moć da stvara kraljeve. Crkva je, drugim riječima, preuzela prerogative koje je ranije imao jedino Bog, a zatim se postavila kao službeni tumač Božjih stajališta. U skladu sa starozavjetnim običajima, činila je to pomazanjem uljem. Kao u biblijsko doba, kralj je postojao "pomazanik", ali samo uz odobrenje crkve.

Suvremeni bi se kršćani, međutim, iznenadili kada bi crkva jednom svjetovnom vladaru dodijelila ostale atribute koje su Isusovi suvremenici pripisali očekivanom Mesiji. Teško je zamisliti, na primjer, da crkva nekog svjetovnog vladara priznaje kao potpuno "stasalog" kralja-svećenika u tradicionalnom biblijskom smislu. A ipak, upravo je to ono što je rana crkva učinila u slučaju cara Konstantina. Učinila je, u stvari, i više. Ne samo da se suglasila s Konstantinovima predstavljanjem kao Mesije, suglasila se i s njegovim predstavljanjem kao posebno ratobornog Mesije - čovjeka koji je Božju volju provodio mačem i čije su pobjede svjedočile o Božjoj milosti. Drugim riječima, crkva je priznavala Konstantina kao osobu koja uspješno postiže ono u čemu je Isus upadljivo neuspješan.

Konstantin, koji je neizazvano vladao Rimskim Carstvom od 312. g.n.e. do svoje smrti 337. g.n.e, s pravom se drži glavnim stožerom u povijesti i razvoju kršćanstva. Ali, stajalište s kojeg se danas procjenjuje njegova uloga temelji se na nesigurnim, čak nepodesnim pojednostavljenjima. Prema narodnoj predaji, Konstantin je oduvijek bio tolerantan, ako ne naklonjen, prema kršćanstvu - jedan u biti "dobar čovjek", čak i prije nego je konačno "progledao". Čini se, u stvari, da je Konstantinovo stajalište prema kršćanstvu bilo prevenstveno pitanje svrsishodnosti, budući da su kršćani već tada postali brojni u carstvu, a njemu je za borbu protiv Maxentiusa, svog suparnika oko carskog prijestolja,

bila potrebna svaka potpora koju je mogao privući. Godine 312. n.e, Maxentius je ubijen, a njegova vojska u rasulu poslije bitke kod Milvijskog mosta, što je Konstantina ostavilo bez takmaca za prijestolje. Priča se da je Konstantin neposredno prije tog sudbonosnog okršaja imao viđenje - kasnije potkrijepljenu proročanskim snom - sjajećeg križa koji lebdi na nebu. Preko njega je, navodno, bila ispisana izreka: "*In Hoc Signo Vinces*" ("Pod ovim znakom pobjedit ćeš"). Predaja kaže da je Konstantin, pokoravajući se tom nebeskom čudu, naredio da se štitovi njegovih četa na brzinu ukrase kršćanskim monogramom - grčkim slovima *Xi Ro* (XP), početnim slovima riječi "Hristos". Tako je Konstantinova pobjeda nad Maxentiusom postala primjer čudesne pobjede kršćanstva nad poganstvom.

Predaja se, međutim, tu ne zaustavlja. Ono također predstavlja Konstantina kao predanog preobraćenika u kršćanstvo. Odaje mu pripisuje u zasluge "kršćaniziranje carstva" i proglašavanje kršćanstva za službenu državnu vjeru Rima. A zahvaljujući spisu koji je, tobože, "izronio na svjetlost dana" u osmom stoljeću, takozvanoj "Konstantinovoj darovnici", vjerovalo se daje on nešto od svojih svjetovnih moći prenio na papu. Upravo je na temelju tog spisa Rimski crkva dokazivala svoju prerogativu da stvara kraljeve, kao i da se sama postavi kao svjetovna vlast.

Spasitelj crkve

Već smo ispitali neka od predaja u narodu vezana za Konstantina i nastojali da razmrsimo povijesne činjenice od sumaglice poluistina i legendi. Slika koja je izronila znatno se razlikovala od one općeprihvaćene. Od tada se, međutim, pojavila nova građa o Konstantinu, a to daje značajnu novu dimenziju toj slici. Neophodno je, stoga, iznova pogledati sliku. Istina je, svakako, da je Konstantin bio tolerantan prema kršćanstvu. Milanskim editkom, objavljenim 313, on je zabranio proganjanje *svih oblika monoteizma* u Carstvu. U mjeri u kojoj se to odnosilo na kršćanstvo, Konstantin je stvarno postao spasitelj, izbavljajući kršćanske vjerske zajednice poslije stoljeća carskih proganjanja. Točno je i to da je dodjelio izvjesne povlastice Rimskoj crkvi, kao i drugim vjerskim institucijama. Dopustio je crkvenim velikodostojnicima da postanu dio državnog upravnog aparata, i, time, prokrcio put učvršćenju svjetovne vlasti Crkve. Poklonio je biskupu rimskom Lateranski palaču, a Rimu omogućio da to iskoristi kao sredstvo za uspostavljanje prevlasti nad suparničkim središtima kršćanske vlasti u Aleksandriji i Antiohiji. Konačno, predsjedavao je Nikejskim saborom 325. g.n.e. Na tom saboru su razni oprečni oblici kršćanstva bili prisiljeni suočiti se jedan s drugim i, u najvećoj mogućoj mjeri, uskladiti svoje razli-

ke. Kao ishod Nikejskog sabora, Rim je postao službeno središte kršćanskog pravovjerja, a svako odstupanje od tog pravovjerja postalo je hereza, a ne tek puka razlika u mišljenju ili tumačenju. U Nikeji je Isusova božanstvenost, kao i točna priroda te božanstvenosti bila utvrđena pomoću glasovanja.

Istini za volju, treba reći da kršćanstvo kakvo danas znamo potječe, u krajnjoj crti, ne iz Isusovog doba, već iz doba Nikejskog sabora. A u mjeri u kojoj je Nikeja pretežno Konstantinovo djelo, on je zadužio kršćanstvo. To reći, međutim, nešto je sasvim drugo nego reći da je Konstantin bio kršćanin, ili da je "kršćanizirao Carstvo". Zbilja, sada se može dokazati da je većina općepoznatih predaja vezanih za Konstantina izrazito netočna.

Takozvana "Konstantinova darovnica", koju je Crkva u osmom stoljeću iskoristila za uspostavu vlasti nad svjetovnim stvarima, sada je općepriзнata kao puki falsifikat - falsifikat na koji bi se, u današnje doba, gledalo kao na nedvojbeni kriminal. To će danas spremno priznati čak i Crkva, ostajući nevoljna da se odrekne mnogih blagodati zadobijenih prijevarom.

Što se tiče Konstantinovog "preobraćenja" - ako je to odgovarajuća riječ - izgleda da ono uopće nije bilo kršćansko, već obično pogansko. On je, po svoj prilici, imao neku vrstu priviđenja, ili sna, ili možda oboje, u blizini poganskog hrama posvećenog galskom Apolonu, bilo u području Vosgesa, bilo blizu Autuna. Moguće je da je on imao još jedno takvo iskustvo neposredno pred bitku kod Milvijskog mosta, u kojoj je porazio svog rivala za carsko prijestolje. Prema jednom svjedoku koji je u to doba pratio Konstantinovu vojsku, bilo je to priviđenje boga sunca - božanstva obožavanog u izvjesnim kultovima pod imenom *Sol Invictus*, "Nepobjedivo Sunce". Neposredno prije svoje vizije ili vizija, Konstantin je bio novoposvećen u kult *Sol Invictus*, što njegovo iskustvo čini savršeno vjerodostojnim. A poslije bitke kod Milvijskog mosta, rimski Senat je podigao slavluk u Colosseumu. Prema natpisu na tom luku, Konstantin je pobjedu izvojevao "na posticaj Božanstva". Ali Božanstvo o kojem je riječ nije bio Isus. Bio je to *Sol Invictus*, poganski bog sunca.

Suprotno predaji, Konstantin nije kršćanstvo proglasio službenom državnom vjerom Rima. Državna vjera Rima pod Konstantinom bila je, u stvari, pogansko obožavanje sunca, a Konstantin je, čitavog svog života, djelovao kao njezin prvosvećenik. Doista, suvremenici su njegovu vladavinu pozdravljali kao "sunčevo carevanje", a *Sol Invictus* se svugdje mogao vidjeti - pa i na carskim stjepovima i novčićima. Predodžba Konstantina kao vatrenog preobraćenika na kršćanstvo nedojbeno pogriješna. On čak nije ni bio kršten dok se nije našao na samrtnoj postelji. Isto mu se tako u zasluge ne može pripisati ni *cho rho* monogram. Jedan natpis s tim monogramom pronađen je na nekom grobu u Pompeiima, a nastao je dva i pol stoljeća ranije.

Kult *Sol Invictus* je sirijskog podrijetla. U Rimu se prvi put pojavio jedno stoljeće prije Konstantina. Premda je sadržavao neke elemente obožavanja Baala i Astarte, bio je u biti monoteističan. U stvari, predstavljao je boga sunca kao zbroj odlika svih ostalih bogova, i tako mirnim putem podčinio njegove moguće suparnike bez potrebe njihova iskorijenjivanja. Oni su, ukratko, mogli biti prilagođeni, bez imalo nepoželjnog trvenja.

Za Konstantina je kult *Sol Invictus* bio, sasvim jednostavno, svrsishodan. Njegov glavni, u stvari opsesivni, cilj bilo je jedinstvo - političko, vjersko i teritorijalno. Državna religija kojom su obuhvaćene i sve ostale očito je vodila ostvarenju tog cilja. A upravo je pod okriljem, da tako kažemo, kulta *Sol Invictusa* kršćanstvo uspješno napredovalo.

Kršćanska doktorina, kakvu je Rim u to doba zastupao, imala je ionako mnogo toga zajedničkog s kultom *Sol Invictus*; i stoga je nesmetano mogla cvjetati u sjenci tolerantnog kulta sunca. U biti monoteističan, kult *Sol Invictus* je prokročio put monoteizmu kršćanstva. Istodobno rana Crkva nije prezala od prilagođavanja vlastitih načela i dogme u svrhu iskorištavanja prilike koju je tako dobila. Jednim proglasom iz 321. godine, na primjer, Konstantin je naredio da sudovi budu zatvoreni "na poštovani dan Sunca" i odredio da taj dan bude dan odmora. Kršćanstvo je dotad subotu, židovski sabat, držalo svetom. Sada je, u skladu s Konstantinovim proglasom, usvojilo nedjelju kao svoj sveti dan. To ga je ne samo dovelo u sklad s postojećim režimom, već mu je, također, omogućilo još više se udaljiti od svojih židovskih korijena. Sve do četvrtog stoljeća, štoviše, Isusov rođendan bio je slavljen 6. siječnja. Za kult *Sol Invictus*, međutim, simbolično najvažniji dan u godini bio je 25. prosinac - praznik zvan *Natalis Invictus*, rođenje (ili ponovno rođenje) sunca, kada dani postaju osjetno dulji. Kršćanstvo se u tom pogledu, također, uskladilo s režimom i uspostavljenom državnom religijom. Od te državne religije ono je, isto tako, pokupilo i nešto vanjskih znakova. Tako je svjetlosni nimbus kojim je bila ovjenčana glava boga Sunca postao kršćanska aureola.

Kult *Sol Invictus* sretno se isprepleo i s kultom Mitre, preživjelim iz stare zarathuštraske religije uvezene iz Perzije. Mitraizam je, u stvari, toliko bio blizak kultu *Sol Invictus* da se oni često brkaju. Oba su naglašavala položaj Sunca. Oba su nedjelju držala svetom. Oba su slavila veliku svetkovinu rođenja na dan 25. prosinca. Posljedično tomu, kršćanstvo je moglo naći dodirne točke i s mitraizmom - tim prije što je mitraizam isticao besmrtnost duše, budući sud i uskrsavanje mrtvih. Srastajuće kršćanstvo koje se u Konstantinovo doba uobličavalo bilo je, u stvari, hibrid, obuhvatilo je znatan svježanj misli izveden iz mitraizma i kulta Sunca. Kršćanstvo kakvo mi poznajemo u stvari je bliže, u

mnogom pogledu, tim poganskim sustavima vjerovanja nego svojim vlastitim judaističkim korijenima.

U interesu jedinstva, Konstantin je namjerno zamaglio razlike između kršćanstva, mitraizma i *Sol Invictusa* - svjesno je odabrao da se ne vidi bilo koja točka razdora među njima. Tako je prihvaćao obogotvorenog Isusa kao zemaljsku manifestaciju *Sol Invictusa*. Tako bi u jednom dijelu grada podigao kršćansku crkvu, a u drugom postavio kipove božice majke Cybele i boga Sunca, *Sol Invictusa* - ovog drugog načinjenog njemu na sliku i priliku, s njegovim crtama lica. U tim eklektičkim i ekumenskim potezima, naglasak je upadljivo opet stavljen na jedinstvo. Vjera je za Konstantina bila političko pitanje, i prema svakoj religiji koja je vodila jedinstvu bio je tolerantan.

Konstantin, ipak, nije bio jednostavno cinik. Kao mnogi vojnički vladari svoga doba - kao mnogi vojnički vladari otada - čini se da je bio jako praznovjieran čovjek prožet vrlo stvarnim osjećajem svetog. Izgleda da se u svom odnosu prema božanskom on osigurao protiv gubitka - slično ono poslovičnom ateisti koji se, na samrtnoj postelji, suglasio primiti sakramente kao osiguranje, "za svaki slučaj". To ga je navelo da sasvim ozbiljno shvati sva božanstva odobrena u njegovim domenima, da ih sve izmiri, da im svima u izvjesnoj mjeri pruži istinsko obožavanje. Ako je njegov osobni bog i bio *Sol Invictus*, i ako je njegovo službeno stajalište prema kršćanstvu bilo određeno svrsishodnošću i željom za jedinstvom unutar Carstva, ostaje na snazi činjenica da je Konstantin kršćanskom Bogu odao izvjesno jedinstveno poštovanje - poštovanje izrazito nove vrste.

Dugo su rimski carevi imali običaj tvrditi kako vode podrijetlo od bogova, i na temelju toga polagali pravo da i sâmi budu smatrani božanstvima. Tako je Dioklecijan tvrdio da mu je rodočelnik Jupiter, a Maximian se isto tako pozivao na Herkulesa. Konstantinu je, osobito nakon što je kršćanstvu dao mandat u svojim područjima, išlo u prilog uspostaviti novi božanski zavjet, novu potvrdu svetoga. To je bilo tim važnije što je on, u izvjesnom smislu, bio uzurpator - svrgnuo je Herkulesovog potomka pa mu je za dokazivanje vlastitog legitimiteta bila potrebna potpora nekog suparnika.

Birajući boga za svog sponzora ili pokrovitelja, Konstantin se - barem nominalno - okrenuo kršćanskom Bogu. On se nije, to je važno primijetiti, okrenuo Isusu. Bog kojeg je Konstantin priznavao bio je Bog *Otac* - koji, u te dane prije Nikejskog sabora, nije bio identičan sa Sinom. Njegov odnos prema Isusu bio je, sve u svemu, dvosmisleniji - i do krajnosti iluminirajući.

Poricanje Isusa

Godine 1982. pojavila se značajna nova knjiga na tu temu, *Konstantin protiv Krista (Constantine versus Christ)* Alistaira Keea, višeg predavača na katedri za vjerske studije na *University of Glasgow*. Kee utvrđuje, sasvim uvjerljivo, da Isus u stvari nije imao nikakvog udjela u Konstantinovoj religiji. Konstantin je odabrao kršćanskog Boga - Boga Oca - za svog službenog pokrovitelja, i jednostavno potpuno zanemario Sina. Za Konstantina, Bog Otac, razumije se, ne bi značio ništa više doli novo ime za boga Sunca, *Sol Invictusa*, kome je on već bio poklonio svoju vjernost.

Ali, ako je Konstantin zanemarivao Isusa, svakako je priznavao načelo mesijanstva - u stvari, ne samo da ga je priznavao, on je na sebe preuzeo ulogu Pomaznika. Ukratko, za Konstantina je Mesija bio upravo ono isto što i za Židove u Palestini u osvit kršćanske ere - vladar, suveren, vojskovođa poput Davida i Solomona, koji mudro vlada svjetovnim kraljevstvom, uspostavlja jedinstvo u svojim domenima, objedinjuje naciju i narod uz potporu božanskog odobrenja. U Konstantinovim očima, jasno, Isus je pokušao biti upravo to. A Konstantin je držao da i sâm, premda mnogo uspješnije, ide Isusovim stopama - postižući ono u čemu Isus nije uspio. Kako kaže Kee: "Konstantinova religija nas vraća u kontekst Starog zavjeta. Kao da se Abrahamova vjera... napokon ispunila ne kroz Isusa već kroz Konstantina". I: "Konstantin je u svoje doba bio ispunjenje Božjeg obećanja da će poslati kralja kao što je bio David kako bi spasio svoj narod. Upravo taj uzor, tako moćan i tako prekršćanski, najbolje dočarava Konstantinovu ulogu".

Konstantinov položaj nije toliko iznenađujući za jednog u biti poganskog, ratoborno nastrojenog velmožu. Značajno je to, kao što ističe Kee, što se Rimski crkva suglasila s ulogom koju je za sebe prisvojio Konstantin. Tadašnja Rimski crkva bila je sasvim pripravna složiti se s Konstantinovom zamišlju o samome sebi kao istinskom mesiji, i to uspješnijim mesiji no što je bio Isus. Ona je, isto tako, bila sasvim spremna priznati da mesija nije miroljubiv, eteričan spasitelj sličan janjetu, već pravedni i jarnosni kralj, politički i vojni vođa koji ne vlada maglovitim carstvom nebeskim, već vrlo stvarnim zemaljskim domenima. Ukratko, Crkva je u Konstantinu priznala upravo ono što je mesijanstvo moralo podrazumijevati za Isusa i njegove suvremenike. Tako, na primjer, Euzebije, biskup Cezareje, jedna od vodećih bogoslovnih osoba svoga doba i bliski osobni carev suradnik, kaže: "On postaje sve jači u svom modelu monarhističke vladavine, koju je vladar Svih dao jedino čovjeku". Doista, Euzebije je sasvim izričit i naglašeno govori o važnosti monarhije: "Monarhija nadmašuje sve druge vidove uređenja i vladavine. Jer iz mnogovlašća uteme-

ljenog na jednakosti, koje mu je zamjena, samo bezvlašće i građanski rat mogu proizaći. Iz istog razloga postoji jedan Bog, ne dva ili tri ili, pak, više."

Eusebije, međutim, ide i mnogo dalje. U osobnoj poslanici Caru, on izjavljuje da je Logos utjelovljen u Konstantinu. Doista, on Konstantinu pripisuje status i moć koji bi, teoretski, trebao biti rezerviran jedino za Isusa: ... najbogobojasniji vladar, kome je jedinom od svih onih koji su već bili ovdje od početka vremena Svevišnji Bog osobno dao moć da pročisti ljudski život."

Kako Kee kaže u svom komentaru te Eusebijeve poslanice: "Od početka svijeta Konstantinu je *jedinom* dana moć spasenja. Krist je odgurnut u stranu, Krist je isključen i sada je Krist i formalno poreknut." I: "Konstantin je sad ostao sam kao spasitelj svijeta. Scena je smještena u četvrto stoljeće, ne u prvo. Svijet, duhovni i materijalni, nije bio spašen sve do Konstantina."

Kee podvlači da se Isus nigdje uopće i ne spominje. To navodi na donošenje sasvim neizbježnih zaključaka"... jasno je da život i smrt Krista nisu nimalo djelotvorni u tom obrascu stvari... spasenje svijeta sada je skovano od događaja iz Konstantinovog života, što simbolizira *njegov* spasilački znak."

Konačno uništenje povijesnog Isusa

Zašto bi Rimaska crkva u Konstantinovo doba usvojila jedno takvo stajalište, teološki tako sablažnjivo? Tijekom skoro tri stotine godina, kršćani su prkosili moći Carstva, postojano odbijali dovesti u pitanje svoja uvjerenja, dobrovoljno se podvrgavali mučeništvu, nalazili utjehu u izgledima na veću slavu na nebu. Zašto bi oni sada bili spremni za Mesiju priznati upravo onu carsku vlast koja je, tri stoljeća ranije, na križu razapela Isusa - i koja je nastavila primjenjivati pogubljenja razapinjanjem na križ na buntovnike protiv države?

Postoji barem jedan očit i jednostavan odgovor. Crkva se, ipak, sastojala od ljudskih bića koja su u prošlosti bila izložena okrutnim patnjama zbog svojih vjerovanja. Sada su imali prigodu biti prihvaćeni, poštovani, dobiti službeno mjesto u društvenoj strukturi - u zamjenu za izvjesne kompromise i popuštanje u dogmi. Mora da je bilo teško odbiti takvu razmjenu. Poslije dugotrajnog proganjanja, izgledi ne samo na predah, već i na moć, činili su se izrazito vrijednim ustupaka.

Sasvim je moguće da je u temelju stajališta Crkve postojao i drugi, tananiji, razlog. Svjetovna vlast kakva je bila Konstantinova, združena s pravovjerejem doba, pružila bi djelotvoran bedem protiv svakog pokušaja Isusovih stvarnih nasljednika da potvrde svoja prava. Ako smo bili u pravu u svojoj hipotezi o Isusovom braku i djeci, ili čak ako se u to u ono doba vjerovalo, time bi se u

velikoj mjeri objasnile sloga i bliskost Konstantina i Rimske crkve. Postojanje neposrednog Isusovog potomka ili njegove porodice negdje unutar Carstva ili na njegovoj periferiji predstavljalo bi prijetnju srastajućoj crkvenoj hijerarhiji - zastupnicima posebnog oblika, paulinskog kršćanstva. A najbolju obranu od novog davidskog Mesije, koji nastupa sa svojim legijama, predstavljao bi jedan već ustoličeni Mesija koji vlada Carstvom - pro-paulinski Mesija, koji je učinkovito stekao pravo prvenstva u odnosu na židovske suparnike.

Bilo kako bilo, neobično je što je Rimska crkva (1) pristala na Konstantinovu potpunu ravnodušnost prema Isusu; (2) priklonila se vlastitom Konstantinovu predstavljanju kao Mesije; i (3) priznala definiciju mesijanstva - to jest, jednu vojničku i političku osobnost - čije je utjelovljenje bio Konstantin. S druge strane, to možda i nije bilo toliko čudno u četvrtom stoljeću. Takva stajališta u četvrtom stoljeću možda i nisu bili toliko nespojiva s kršćanskim vjerovanjima koliko bi danas izgledala. Možda su, u četvrtom stoljeću, kršćani shvatali, mnogo jasnije nego njihovi današnji dvojnici, koliko su takvi stavovi saobraženi povijesnim činjenicama.

U Konstantinovo doba, kršćanska tradicija još nije bila postala nepromjenjiva dogma. Mnogi spisi, kasnije izgubljeni ili uništeni, bili su još uvijek u opticaju i čitavi. Još su prevladavala alternativna tumačenja. A povijesni Isus još nije bio potpuno nestao pod teretom kasnijih naslaga. Crkva četvrtog stoljeća je, skoro sasvim sigurno, ropćući i preko volje priznavala da je Konstantin Mesija koji je uspio u onome u čemu je Isus pretrpio neuspjeh, i da, je mesija kako je predstavljen Konstantinom *kao i* Isusom stvarno bio vojnička i politička osobnost - ne bog, već kralj opunomoćen vladati.

Mora se imati na umu da nije preostala nijedna potpuna verzija Novog zavjeta nastala u doba prije Konstantinove vladavine. Novi zavjet kakav danas poznajemo u velikoj mjeri je proizvod Nikeje i drugih crkvenih sabora iz iste epohe. Ali, crkveni oci koji su sakupili današnji Novi zavjet sâmi su bili svjesni postojanja drugih, ranijih i povijesno pouzadanijih verzija koje su im bile dostupne. Te verzije tada još nisu službeno bile proglašene "nekanonskim".

Ali ipak, čak i Novi zavjet kakav je danas, svjedoči, ako se pomnije čita, o Isusu kao vojničkom i političkom Mesiji - o Isusu, drugim riječima, kao budućem Konstantinovu preteči. Vrijedi ispitati poneka od tih svjedočanstva.

Isus kao borac za slobodu

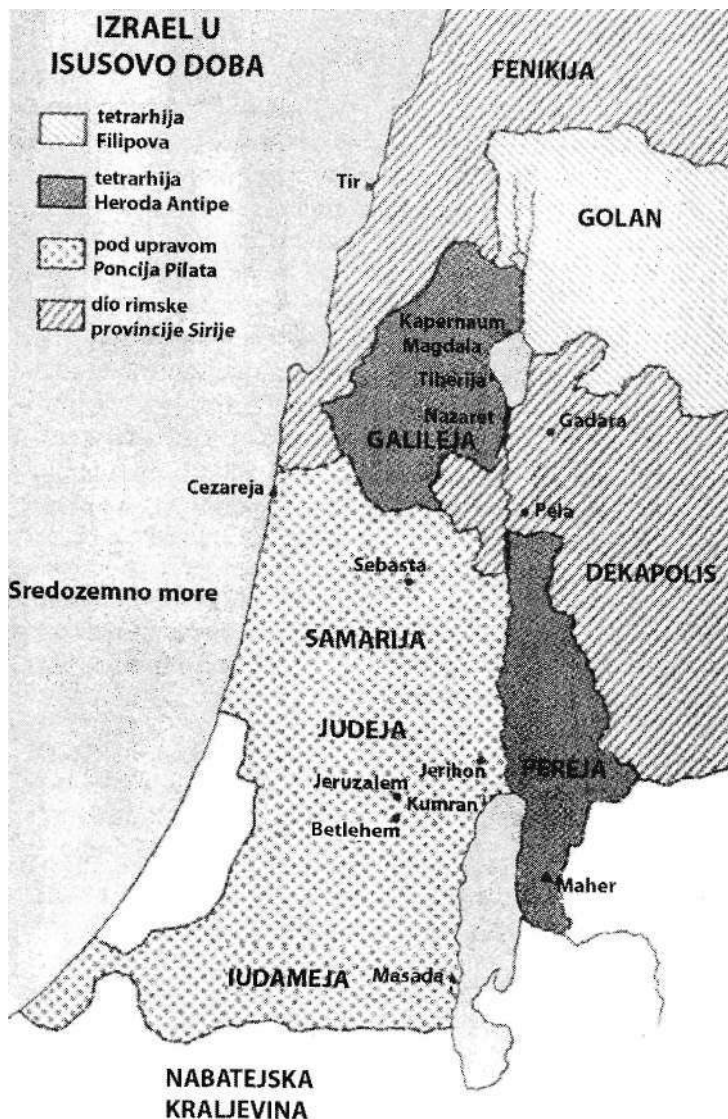
Kasnija kršćanska predana naglašavala je predodžbu o spasitelju krotkom kao janje koji izbjegava nasilje i poziva na okretanje i drugog obraza. Kao što smo vidjeli, međutim, Mesija je - za Konstantina i Crkvu četvrtog stoljeća, kao i za Isusa i njegove suvremenike - bio jedna sasvim drugačija osobnost: neumoljivi vojskovođa i osloboditelj, sasvim spreman silom potvrditi svoja prava i, ako je nužno, protiv svojih neprijatelja uporabiti nasilje. Za takvu sliku, razumije se, postoje dovoljno čvrsti temelji i u samim evanđeljima.

Nekoliko godina poslije Herodove smrti, 6. g.n.e., Judeja je bila anektirana i uključena u sastav Rimskog Carstva kao provincija pod upravom prokuratora sa sjedištem u Cezareji. Naređeno je sprovođenje popisa stanovništva radi razrezivanja poreza. Tadašnji židovski Veliki svećenik je na to pristao i zauzeo se za pokornost naroda. Skoro odmah se, međutim, rasplamsao žestok nacionalistički pokret otpora, pod vodstvom jednog vatrenog proroka u brdima Galileje. Taj je čovjek u povijesti poznat kao Juda Galilejac, ili Juda iz Gamale. Vjeruje se da je on stradao prilično rano u dugotrajnom nizu gerilskih aktivnosti koje je pokrenuo protiv Rima. Ali, pokret koji je stvorio, nadživio ga je, a njegove pristalice su postale poznate kao zeloti. Izgleda da je taj naziv prvi uporabio Josip Flavije, pišući barem tri četvrt stoljeća kasnije, točnije, između 75. i 94. g.n.e. Po Josipu Flaviju, zeloti su svoje ime dobili zato što su bili "revnosni u dobrim poduhvatima." Tijekom godina njihovog djelovanja, međutim, oni su često bili spominjali kao *lestai* ("odmetnici") ili kao *sicarii* ("razbojnici"); ovo drugo je izvedeno iz riječi *sica*, koja označava mali povijeni bodež osobito omiljen među zelotima za politička ubojstva.

Treba podvući da zeloti nisu bili vjerska sekta ili pripadnici neke određene vjerske denominacije. Oni nisu bili podvrsta judaizma, zalažući se za jedno ili drugo teološko stajalište. Drugim riječima, oni nisu bili poput saduceja, farizeja ili esena. Oni su mogli dobivati potpora, u ljudstvu, novcu i materijalu, od svih njih, ali su sami u biti bili politički usmjereni. Zelotsko stajalište je bilo dovoljno jasno. Neprijatelj je Rim. Nijedan židov ne bi trebao plaćati danak Rimu. Nijedan Židov ne bi trebao priznati rimskog cara za svoga gospodara. Nema drugog gospodara do Boga. Bog je Izraelu podario jedinstveno prirodno pravo, sklopio zavjet s Davidom i Solomonom. Domoljubna i vjerska dužnost sva-

IZRAEL U ISUSOVO DOBA

- tetrarhija Filipova
- tetrarhija Heroda Antipe
- pod upravom Poncija Pilata
- dio rimske provincije Sirije

kog židova jest boriti se za ponovno uspostavljanje tog prirodnog prava, tog zavjeta - za ponovno ustoličenje zakonitog kralja koji bi vladao kraljevstvom Izraelovim.

U ime tih ciljeva, sva su sredstva bila dopuštena. Gdje su to prilike dopuštale, zeloti su se upuštali u velike konvencionalne vojne operacije. U ostalim slučajevima, vodili su neprekidni gerilski rat, napadajući usamljene rimske garnizone, postavljajući zasjede karavanama, presjecajući puteve za snabdjevanje. Nisu prezali od atentata a, u mjeri u kojoj je to dopuštala tehnologija toga doba, rabili su tehnike koje bismo danas povezivali s terorizmom. Često su bili nemilosrdni. A izražavali su onu vrstu neustrašivosti koja proistječe jedino iz fanatizma. Kako kaže Josip Flavije: "Oni također ne pridaju vrijednost ma kojoj vrsti smrti, niti stvarno mare za smrt svojih rođaka i prijatelja, niti ih ikakav strah te vrste može natjerati da bilo kojeg čovjeka nazivaju Gospodarem..."

Sudeći po ono malo preostalih svjedočanstva, izgleda da je u zelotskom vodstvu postojao snažan dinastičan čimbenik. Dva sina Jude Galilejca poginula su kao samosvojni zelotski zapovjednici. Još jedan sin, ili možda unuk, zaslužan je za osvajanje tvrđave Masada nepsredno po izbijanju pobune 66. g.n.e. A tijekom čuvene opsade Masade, koja nije okončana sve do 73. g.n.e, vojnom posadom utvrde zapovijedao je čovjek po imenu Eleazar, koji je također vodio podrijetlo vodio od Jude Galilejaca. Nažalost, premalo je pouzdanih zapisa koji bi ukazivali na to koliko je bila centralizirana vlast te porodice nad zelotskim četama diljem Svete zemlje.. Nemoguće je procijeniti je li zelotska aktivnost izvirala iz jednog glavnog stožera, ili su njezini nositelji bili raspršeni u mnoštvo skupina koje su djelovale neovisno jedna od druge. Čini se, međutim, sigurnim da su porodica i potomci Jude Galilejaca bili umješani u mnoge ambicioznije, bolje usklađene, profesionalnije zelotske poduhvate.

Zeloti s Isusom

Stoljećima su teolozi i bibliستي muku mučili s problemima vezanim za prijevode - ili, točnije, lošim prijevodima. Kada bi neko ime, riječ, izreka, poslovice, tvrdnja s govornog hebrejskog ili aramejskog, preko pisanog grčkog, stigla do pisanog latinskog, pa zatim do ovog ili onog modernog jezika, često bi već bila potpuno otuđena od svog izvornog značenja. Već smo komentirali kako je "Isus nazaren" iskvareno u "Isus Nazarenac". Slična iskvarenost može se razaznati kod brojnih drugih novozavjetnih imena, uključujući i Isusovo vlastito. "Isus", treba to imati na umu, nije judaičko ime, već grčko. U svom narodu, Isus je morao biti zvan "Ješua", što je dobro poznato biblijsko "Jošua."

U prethodnom djelu već smo razmatrali osobnost Simona Zelotesa, koji se pojavljuje u Evanđelju po Luki i Djelima apostolskim, i jedva ima potrebe dalje se baviti onim što je očito. Simon Zelotes je očito Simon Zelot. U nekim novijim prijevodima Novog zavjeta on se tako i zove, i tako se, čak i za čitatelje laike, izričito kaže da je Isus među svoje neposredne sljedbenike ubrajao i jednog zelota - jednog političkog ekstremistu. Iz Nove engleske Biblije (*New English Bible*), u kojoj je Simon predstavljen, eufemistički oprezno, kao "Simon Domoljub," može se vidjeti da to još uvijek predstavlja izvor nelagodnosti.

Ali, ma koliko okolišali kada je on u pitanju, čini se da je Simon prilično nametljiviji negoli bi to neki prevoditelji željeli. Tako, na primjer, kod Mateja i Marka u verziji Biblije kralja Jamesa, spominje se "Simon Kanaanac". Ali, dok je nadimak "Kanaanac" mogao nešto značiti nekih dvije tisuće godina ranije, u starozavjetno doba, on u kontekstu Novog zavjeta nema nikakvog smisla. Još jednom, ime je iskvareno u procesu prevođenja. U stvari, aramejska riječ za zelota bila je *qannai*, što je u grčki preuzeto kao *kananaios*. "Simon Kanaanac" tako postaje jedno i isto što i "Simon Zelotes" ili "Simon Zelot", kod Mateja i Marka u prvom, a kod Luke i u Djelima u drugom obliku.

U Ivanovom evanđelju postoji, kako izgleda, još jedan Simon, Simon bar Jonas. Opće je prihvaćeno da se to odnosi na "Simona, sina Joninog," premda je čovjekov otac na drugim mjestima naveden kao Zebedej. "Bar Jonas" je, opet, pogrješan prijevod druge aramejske riječi, *barjonna*, koja, kao i *kananaios*, znači "odmetnik", "anarhist" ili zelot. Čini se jasnim da još jednom imamo posla s istim pojedincem, čiji je ratoborni nacionalizam trebalo prikriti.

Od svih Simona što naseljavaju Novi zavjet, najvažniji je, nedvojbeno, Simon Petar, najčuvaniji Isusov učenik i onaj na kome Isus navodno utemeljuje svoju crkvu. Sâma evanđelja daju jasno na znanje da on nije "Simon Petar" već, prije, "Simon *zvani* Petar". "Petar," u stvari, nije ime nego nadimak, još jedan nadimak. On jednostavno znači, "poput kamena", implicirajući "čvrstinu." (Suvremeni ekvivalent bio bi, u stvari, "Kameni" /Rocky./) Ako je Petar stvarno "čvrst čovjek, čiji nadimak znači "Kameni", nije li onda moguće poistovjetiti ga sa žestokim čovjekom poznatim kao Simon Zelotes ili Simon Kanaanac - izjednačiti ga, to jest, sa Simonom Zelotom? Ako je Isusov najvažniji učenik, onaj na kojem on navodno temelji svoju crkvu, bio zelot, ono što iz toga slijedi postaje do krajnosti zanimljivo.

Postoji još jedan djelić mozaika koje treba urnetnuti. U Ivanovom evanđelju, Juda je identificiran kao Simonov sin. U sinoptičkim evanđeljima, opisan je kao Juda Iskariotski. Stoljećima su biblijski tumači, zbunjeni grčkim nazivima, vjerovali da "Juda Iskariotski" znači "Juda iz Keriotha". Ali, kako je po-

kojni profesor S.G.F. Brandon s *Manchester University-a* uvjerljivo dokazivao, sada se čini vjerojatnijim da je "Juda Iskariotski" iskvareno od "Juda Sikarijac" - ili zelot.

Ratoberni Isus

Ako je Isus među svoje sljedbenike ubrajao ljude poput Simona Zelota i Jude Sikarijca, teško da su ti sljedbenici mogli biti tako tihi i miroljubivi kako to tvrdi kasnija predaja. Čini se, naprotiv, da su oni bili umiješani upravo u onu vrstu političkih i vojnih aktivnosti s kakvima Isus, prema kasnijoj predaji, nije imao nikakve veze. Ali evanđelja i sâma potvrđuju da su Isus i njegova pratnja, u skladu s onim što se moralo očekivati od Mesije, bili ratoborni nacionalisti koji nisu prezali od nasilja.

Nema potrebe ovdje raspravljati o Raspeću; dovoljno je istaći da su Isusa, ma kakve bile njegove veze sa zelotima, Rimljani razapeli kao političkog revolucionara. To tvrdi rimski ljetopisac Tacit, a to predstavlja jedinu pouzdanu tvrdnju o Isusu poteklu iz nebiblijskog, a ipak suvremenog, izvora. Nema dvojbe, da su Rimljani na Isusa gledali kao na vojnu i političku osobu, i da su s njim postupili strogo u skladu s takvom procjenom. Razapinjanje je bilo kazna rezervirana za prekršitelje rimskog zakona, a Rim se ne bi bavio razapinjanjem čovjeka koji propovijeda čisto duhovnu poruku, ili poruku mira. Isusa nije pogubio židovski Sanhedrin - koji je, uz dopuštenje, mogao kamenovati do smrti čovjeka koji bi prekršio židovski zakon - nego rimska uprava. A onda dva čovjeka koja su navodno s njim bila razapeta izričito su opisana kao "*lestai*", zeloti. Unatoč predaji, oni nisu bili obični kriminalci, već politički revolucionari - ili "borci za slobodu."

Sâm Isus, u evanđeljima, izražava agresivni militarizam sasvim suprotno od uobičajenih predodžbi. Svima je znan čuveni nezgodni odlomak u kojem on objavljuje da nije došao donijeti mir, već mač. U Luki 22:36, on nalaže onim svojim sljedbenicima koji ne posjeduju mač da ga nabave, makar zbog toga morali prodati i odjeću. Kada Isusa uhićuju u Getsemani, barem jedan od njegovih sljedbenika stvarno nosi mač i rabi ga da odsječe uho jednom od pomoćnika Velikog svećenika; u Četvrtom evanđelju, čovjek s mačem identificiran je kao Simon Petar. Teško je pomiriti takva spominjanja s predajom o blagom, miroljubivom spasitelju.

Već smo spomenuli Isusov svečani ulazak u Jeruzalem na magarcu, uz pratnju svjetine koja maše palminim grančicama, prostire ogrtače na put kojim on ide i zazivajući blagoslove na sina Davidova, pravednog kralja. Kako je već

istaknuto, prorok Zaharija je taj događaj o Mesiji već prorekao. Izvodeći jedan čin davno proreknut i očekivan od zakonitog Mesije, Isus sigurno ne pokazuje preveliku skromnost. On je smion izvoditi javnu predstavu, za koju je znao da će biti ili žigosan kao skorojević i bogohulnik, ili priznat upravo za ono što je tvrdio da jest. Vrlo je značajno što ga je stanovništvo, u potpunosti svjesno simbolizma njegovog djela, priznalo; pa čak i skeptičniji suvremeni bibliisti taj događaj u evanđeljima drže povijesno autentičnim. Kako je, međutim, jedan takav čin mogao ne biti opterećen političkim implikacijama i posljedicima? To je čin otvorenog izazivanja Rima, čin smišljene, borbene provokacije. Mesija je držan osloboditeljem. Da bi bio prihvaćen kao Mesija, Isus je nužno morao biti spreman vitlati oslobodilačkim mačem.

Da je Isusov ulazak u Jeruzalem bio opterećen političkim značenjem postaje u evanđeljima očito nekoliko dana kasnije. U Starom zavjetu se ne samo predviđa ulazak Mesije u Jeruzalem na magarcu, nego se navode i prethodnici u čišćenju Hrama. To je, razumije se, upravo ono sljedeće što Isus poduzima prigodom glasovitog prevrtanja stolova mjenjača novca. Taj događaj teško da je mogao biti nešto minorno. Niti je u njemu moglo biti izbjegnuto nasilje. Jednosavno razmatranje ljudske prirode dovoljno je da otkrije posljedice (nezabilježene u evanđeljima) Isusovog ponašanja. Nije vjerojatno da su bilo mjenjači novca, bilo ostali nazočni, bilo Isusovi vlastiti sljedbenici dokono stajali, ili se unijeli u teološku raspravu, dok su se rasuti novčići kotrljali u svim smjerovima. Uzevši u obzir veličinu i važnost Hrama, kao i istaknutu ulogu mjenjača, Isusovo prevrtanje njihovih stolova moralo se završiti velikim neredima. Čak ni sâm Isus nikako nije mogao ništa drugo očekivati. On ovdje opet usvaja kurs konfrontacije, kurs namjernog izazivanja postojećih vlasti.

U te dvije istaknute prilike - možda dva najjavnija čina u njegovoj karijeri - Isus se ponaša na način koji mora izazvati nasilje. Upravo u ta dva slučaja evanđelja dospijevaju u vjerojatno najbliže udostojenju portreta povijesnog Isusa, čovjeka koji na upadljiv, čak razmetljiv način priređuje javne spektakle kojima se implicitno potvrđuje njegovo pravo kao Izraelovog proreknutog i zakonitog Mesije. A ti su spektakli činovi proračunate provokacije, koji odražavaju neskrivenu ratobornost, očitu pripravnost na primjenu sile. I ne samo to, oba događaja iznose na vidjelo da Isus ima brojne sljedbenike. Jasno je da to uključuje više od prvobitnih dvanaest učenika.

Iskrivljavanje je u postupku prevođenja utjecalo na zamaglivanje i drugih stvari osim imena. Bilo slučajem ili namjerno, ono je poslužilo i prikrivanju povijesnih podataka znatne važnosti. Jedna jedina riječ može prenijeti obilje podataka o povijesnoj pozadini; a ako je smisao takve riječi promijenjen, otkri-

će koje ona nudi bit će izgubljeno. Jedan od najriječitijih takvih primjera nalazi se u prikazu Isusovog uhićenja u Getsemani. Sve se vrti oko jednog jedinog jednostavnog pitanja: koliko je ljudi došlo uhititi Isusa u Vrtu? Često smo postavljali to pitanje u razgovorima i na predavanjima, a odgovori naše publike bili su prilično ujednačeni. Za većinu ljudi, mentalna slika prizora u Getsemani usađena je u um, da tako kažemo, prema prikazima u evanđeljima i predaji podjenako. Po toj slici, Isusa je došlo uhititi negdje između deset i trideset ljudi - jedan ili dvojica židovskih dužnosnika, nekoliko predstavnika Velikog svećenika (od kojih je jednome uho povrijeđeno mačem Simona Petra), vjerojatno odred hramske garde, možda jedan ili više rimskih dužnosnika, pa čak možda i mala četa Pilatovih vojnika. Zašto su suvremeni čitatelji skloni procjeni da je tu bilo deset do trideset ljudi? Nedvojbeno zato što je izraz u autoriziranoj verziji - "četa ljudi" - neodređen. Čak i u novijim prijevodima Biblije izraz je "izvjestan broj ljudi". I točno, "četa ljudi" ili "izvjestan broj ljudi" doista sugerira na puno više od trideset.

Katolički čitatelji, međutim, ne čitaju autoriziranu verziju Novog zavjeta. Sve do nedavno, u skladu sa strogom katoličkom dogmom, oni su bili prinuđeni, pod prijetnjom kazne, čitati Vulgatu. A u Vulgati, kao i u nekim suvremenijim prijevodima, izraz upravljen za one koji dolaze uhititi Isusa točno je preveden - i znatno je određeniji. Isusa, saznaje se, u Getsemani uhićuje ne neki neodređeni "izvjestan broj ljudi," već "kohorta". Je li to cjepidlačka nedosljednost ili odraz nečega značajnijeg, puno posljedičnijeg?

Ako se vratimo grčkom, naći ćemo izraz *speiran*, točan prijevod "kohorte". U suvremenom engleskom, izraz "kohorta" je neodređen, i nagovještava prilično veliki, ali ipak neutvrđen broj. Ali, za pisce i rane prevoditelje evanđelja, bio je to precizan izraz, što označava sasvim točan broj. Baš kao što su suvremene vojske sastavljene od četa, bataljona, pukova, brigada i divizija, i ustrojstvo rimske vojske činile su centurije, kohorte i legije. Rimska legija bila je nešto veća od suvremene mirnodopske brigade u britanskoj vojsci - šest tisuća ljudi. Kohorta je činila jednu desetinu legije - šesto vojnika. Tako je u slučaju da su u pitanju regularni rimski vojnici. Kohorta sastavljena od pomoćnih postrojbi, kao što su bile one u Svetoj zemlji, brojala bi najmanje petsto vojnika, a katkad i do dvije tisuće - sedamsto i šezdeset pješaka i tisuću dvjesto četrdeset konjanika.

Ovdje se moraju postaviti neka jednostavna, zdravorazumska pitanja. Može li se držati vjerodostojnim da bi Pilat, ili ma koji drugi vojni guverner na njegovom mjestu, poslao više od pet ili šest stotina vojnika u Getsemanu s jedinom svrhom da uhititi jednog čovjeka - usamljenog proroka što veliča ljubav,

okruženog dvanaestoricom učenika? Pomisao je, očito besmislena. To bi bio ne samo smješšan primjer "pretjeranosti," bio bi to i otvoren poziv na građanske nemire. Osim, razumije se, ako takvi nemiri nisu već bili u tijeku, a kohorta odaslata da ih uguši.

Treba zamisliti pet ili šest stotina vojnika kako nagrću u Getsemanski vrt. Treba, isto tako, imati na umu da je Isus, kratko vrijeme prije toga, naložio svojim učenicima da se opreme mačevima. A mora se, također, imati na umu i činjenica da je Simon Petar zasjekao uho pomoćniku Velikog svećenika. Iz tih raznolikih detalja počinje izranjati slika nečega od znatne važnosti što se odvijalo te noći u Getsemani — nečega čiji su razmjeri veći nego što se to obično predočava, i nečega u što je umiješano mnogo više ljudi od "čete". Činilo bi se jasnim da su u Vrtu trajali građanski nemiri znatnog razmjera. Lako je moglo biti i borbe. Ali, bilo da je stvarno izbila borba ili ne, rimska uprava je stanje očito procijenila kao vojnu prijetnju, i na nju odgovorila velikim uzvratnim vojnim udarom.

Jasno je, da Isusovo uhićenje u Vrtu nije bilo tiho, u kojem mala skupina od dvanaestak ili dvaput toliko ljudi nastupa, potajno, kako bi uhitili jednog proroka. Neki teolozi su, povremeno, ukazivali na neusklađenost brojki. Često ih je to dovodilo u nepriliku. Jedan pisac, komentirajući kohortu vojnika u Getsemani, izjavljuje, priličnon neuvjerljivo, "Kakav kompliment Isusovoj moći!"

Qumranski zadokitski pokret

Tko je točno činio Isusovo sljedbenstvo? Od koga su se sastojale one gomile što su ga, prigodom ulaska u Jeruzalem, pozdravile kao sina Davidovog, zakonitog kralja, pomazanika, Mesiju? Tko je u to doba među žiteljima Svete zemlje imao interesa da on u svom pothvatu uspije? Od koga je potjecala potpora koju je dobivao?

Jasno je da čak i poimence navedeni i prepoznati članovi Isusovog sljedbeništva predstavljaju širok i raznolik spektar. Čini se da je on zadobio potporu ljudi iz korijenito različitih društvenih klasa, različitih novčanih i obrazovnih prilika. Kako smo već istakli, bio je tu izvjestan broj političkih ekstremista. Bilo je, također, siromašnih seljaka iz galilejskih brda, i ribara - možda siromašnih, možda dobrostojećih - s obala Galilejskog jezera. Bilo je tu bogatih žena čiji su muževi zauzimali važne službene položaje. Bilo je značajnih i utjecajnih građana Jeruzalema, poput Nikodema i Josipa iz Arimateje. Bilo je ljudi koji su mu osiguravali kuće - kao što je ona u Betaniji - dovoljno prostrane i udobne da se u njih smjesti, u najgorem slučaju, njegova najbliža pratnja. Izgleda da je znatan broj podupiratelja iz običnog puka bio rasut diljem Galileje i Judeje. Ali, gdje su ti brojni pojedinci stajali u odnosu na kontekst judaizma prvog stoljeća? Po čemu su se oni razlikovali od "ostalih židova", onih koji su se, nekad neprijateljski raspoloženi, nekad blagonakloni, vrzmali unaokolo kao statisti u pozadini, ako su se po nečemu uopće razlikovali? Koliko je rasprostranjena bila spremnost na uporabu oružja, ako je nužno, da se Izraelu vrati njegov zakoniti kralj?

Saduceji i farizeji

U Isusovo doba, u Svetoj zemlji doslovce je vrvjelo od raznih vjera, različitih sekti i kultova, od kojih je veliki broj bio uvezen iz izvana kao rezultat rimske okupacije. Rimski obredi - u slavu Jupiteru, recimo - bili su presađeni u Palestinu, kao i, naravno, službeno obožavanje cara što je predstavljalo državnu religiju Rima. Vjere, kultovi, sekte i škole misterija iz drugih dijelova Carstva - osobito iz Grčke, Sirije, Egipta, Mezopotamije i Male Azije - našli

su također svoj put do Svete zemlje, pustili korijene i procvjetali. Tako je, na primjer, obožavanje božice majke - kao egipatske Izide, kao feničanske Astar-te, kao grčke ili ciparske Afrodite, kao mezopotamske Ištar, kao maloazijske Kibebe - uživalo odanost mnogih predanih sljedbenika. Postojali su zatim, ta-kođer, ostaci mnogobožaćkog obožavanja božice u okviru samog judaizma, kultovi posvećeni drevnoj kanaanitskoj božici Miriam ili Rabath. U Galileji, judaizam se čak nije ni učvrstio sve do 120. g.p.n.e. pa je još opstojavalo dosta od predjudejske misli. Bilo je i oblika judaizma koje su i sami židovi odbijali kao takve priznati - shizmatična religija Samarićana, na primjer, koji su upor-no tvrdili da je njihov judaizam jedini pravi oblik. Najzad, da zbrka bude veća, postojalo je i mnoštvo raznih škola ili sekti - pa čak, izgleda, i sekti unutar sek-ti - koje su činile židovsko pravovjerje toga doba, ako se, stvarno, uopće može reći da je ma kakvo pravovjerje uopće i postojalo. Među svima njima, saduceji i farizeji su poznati, makar samo po imenu, kršćanskoj tradiciji.

Na saduceje se - ili, barem, na glavnu granu saduceja - mora gledati pri-marno u odnosu na službeno svećenstvo, Hram i obredne žrtve koje je bogo-služje u Hramu podrazumijevalo. Saduceji su bili svećenička kasta. Oni su hram snabdjevali velikodostojnicima i dužnosnicima. Uspješno su ostvarivali monopol nad djelatnostima Hrama i hramskim imenovanjima. Cjelina sadu-cejske misli bila je okrenuta Hramu, a kada je Hram razoren tijekom pobune 66. g.n.e, službeni saduceji prestali su postojati. Imali su vrlo malog, ako li ikakvog, utjecaja na kasniju evoluciju i razvoj judaizma.

Saduceji su zauzimali mnoge važne civilne i upravne položaje u zemlji. To je sobom nužno povlačilo pravljenje ustupaka Rimu. I stvarno, sve dok su njihovi prerogativi u pogledu svećenstva i Hrama ostajali netaknuti, saduce-ji su bili spremni činiti takve ustupke. Pomirili su se s prisustvom Rimljana u svojoj zemlji, sklopili mir s rimskim vlastima. U svjetovnim stvarima, bili su svjetskih nazora, istančani i kozmopolitski, prilagođeni na grčko-rimske vrijednosti, stajališta, držanje, vladanje i običaje Carstva. U toj mjeri, njihovi tadanji neprijatelji doživljavali su ih kao kolaboracioniste. Pa, iako su oni na-glasak stavljali na čistoću i tradionalno pridržavanje religije, njihovo stajalište u drugim sferama moglo bi se, s pravom, usporediti s onime, recimo, vichyev-skog režima u okupiranoj Francuskoj tijekom drugog svjetskog rata.

Za farizeje, religija je bila puno fleksibilnija, podložnija rastu, promjena-ma i razvoju, s manje isključivosti vezanih za Hram i njegove obrede. Iz tog je razloga farizejska misao nadživjela propast Hrama i osigurala tlo iz kojeg će u svoje vrijeme niknuti kasniji rabinički judaizam. Ako predodžba o saducejima iz evanđelja i nije bez izvjesnog povijesnog opravdanja, farizeji su dočarani na često zlobom iskrivljeni način. Danas nijedan odgovorni biblist ne bi negirao

da su farizeji teško oklevetani i ocrnjeni kršćanskim predajama. Najveća ime-
na židovske misli Isusovog doba - čuveni učitelj Hillel, na primjer - pripadala
su farizejima. Prema većini suvremenih stručnjaka, Isus je i sâm vjerojatno bio
odgajan i obučen u farizejskoj sredini. Većina njegovih učenja, većina riječi nje-
mu pripisanih, u skladu su s načelima farizejske misli. Doista, neke od njegovih
najpoznatijih izreka su parafraze, čak katkad i skoro neposredni citati, Hillela.
Na primjer, Hillel izjavljuje: "Što je tebi mrsko, ne čini svom bližnjem."

Isus je bio shvaćen - opravdano, držimo - kao prijetnja Rimu i kao takav
je pogubljen. Zabilježeno je, isto, da je prkosio svećenstvu i dovodio u pitanje
instituciju hramskog bogoslužja. Posljedično tomu, saduceji bi - vezavši svoje
interese za Rim i uživajući jedinstvene povlastice u Hramu - morali reagirati
na Isusa upravo onako kako to evanđelja i opisuju. Ali bi među farizejima na-
šao neke od svojih najodanijih i najvatrenijih sljedbenika, i bili bi među prvima
koji bi ga držali Mesijom.

Asketski eseni

Pripadnici treće glavne podvrste judaizma bili su eseni, o kojima je naše
znanje mnogo neodređenije, mnogo maglovitije. Sve do sredine dvadesetog
stoljeća, podaci o esenima potjecali su većinom od dva onodobna ljetopisca,
Plinija Starijeg i Filona Judeusa, kao i od Josipa Flavija, židovskog povjesničar-
a s konca prvog stoljeća, koji je često nepouzdan. S otkrićem svitaka s Mrtvog
mora, međutim, po prvi put je postala dostupna glavovina esenskog materijala,
pa je sada moguće ocijeniti esene pod njihovim vlastitim spisima.

I po načinu života i po vjerskim učenjima, eseni su bili krući i strožiji i od
saduceja i od farizeja. Bili su, osim toga, puno više okrenuti misticizmu i imali
su dosta zajedničkog s raznim školama misterija što su prevladavale u svijetu
Sredozemlja toga doba. Nasuprot drugim školama judaizma, čini se da su pri-
hvaćali neki oblik reinkarnacije. U njihovim učenjima odražavaju se i egipatski
i grčki utjecaji, a postoji i mnoštvo dodirnih točaka s Pitagorinim sljedbenici-
ma. Ohrabivali su zanimanje za iscjeliteljstvo i sastavili rasprave o ljekovitim
svojstvima bilja i kamenja. Bili su obuzeti onim što bi se danas moglo nazvati
"ezoteričnim naukom," poput astrologije, numerologije i raznih disciplina što
su se kasnije stopile obrazujući kabalu. Ali, sve što bi upili iz drugih kultura i
tradicija, primjenjivali su u određenom židovskom kontekstu. Josip o njima na
jednom mjestu kaže: "(Neki) se laćaju predviđanja stvari koje tek trebaju biti,
čitanjem svetih knjiga i primjenom nekoliko vrsta pročišćavanja, i održava-
njem neprekidne upućenosti u kazivanja proroka.. "

Za nas, jedno od najznačajnijih svojstava esena bila je njihova apokaliptična vizija - njihovo nepokolebljivo uvjerenje da su zadnja vremena na domaku, a dolazak Mesije blizu. Istina, iščekivanje Mesije bilo je u to doba rasprostranjeno diljem Svete zemlje. Ali, kako zaključuje profesor Frank Cross: "Pokazalo se da su eseni bili nositelji, a ne malim djelom i začetenci, apokaliptične tradicije judaizma." Iz materijala koji su se pojavili tijekom našeg stoljeća, jasno je da su eseni imali labaviju i razliveniju organizaciju, da su bili manje centralizirani i manje jednoobrazni od saduceja i farizeja. Nisu svi eseni prihvaćali, ili prakticirali, potpuno iste stvari. Zajedničko im je bilo, opet, jedno u biti mistično usmjerenje — zahtjev za neposrednom, iz prve ruke, iskustvenom spoznajom Boga, prije negoli strogim pridržavanjem dogmi i zakona. Takvo znanje, naravno, čini ulogu svećenika kao tumača, kao posrednika između Boga i čovjeka, suvišnom. Posljedično tomu, eseni su, poput većine mističkih sekti tijekom čitave povijesti, bili ravnodušni, ako ne aktivno neprijateljski nastrojeni, prema instituciji svećenstva.

Unatoč nedavnim otkrićima koja se odnose na esene, za njih prijavljuju još četiri dugotrajne zablude: da su obitavali isključivo u zabačenim pustinjskim zajednicama sličnim samostanima; da ih je bilo vrlo malo; da su se pridržavali celibata i da su bili protiv nasilja, bogobojažljive pristalice miroljubivosti koja nije od ovog svijeta. Od otkrića svitaka s Mrtvog mora naovamo, istraživanja su utvrdila da je svako od tih vjerovanja o esenima pogriješno. Eseni su obitavali ne samo u udaljenim pustinjskim zajednicama, već isto i u gradskim središtima, gdje su održavali kuće ne samo za sebe, već i za lutajuću braću iz drugih krajeva kao i za ostale namjernike. Doista, čini se daje mreža esenskih kuća bila široka i krajnje djelotvorna. Takve su kuće bile dobro uklopljene u okolnu zajednicu, a počivale su na čvrstom temelju obrta, trgovine i privrede. Kako ta mreža kuća svjedoči, eseni su bili mnogo brojniji nego što sugeriraju tradicionalni prikazi. I doista, puka prevaga esenske misli u Svetoj zemlji toga doba također svjedoči o postojanju kongregacije brojnije od nekoliko zatvorenih zajednica asketa izdvojenih u pustinji.

Dojam da su se svi eseni držali celibata potječe od Josipa. Čak i Josip, međutim, sam sebi proturječi i izjavljuje, skoro kao naknadno, da je *bilo* esena koji su se ženili. Ni u svicima s Mrtvog mora, niti u ma kom drugom poznatom esenskom spisu, nigdje se ne spominje celibat. Naprotiv, među svicima s Mrtvog mora nađenim u qumranskoj zajednici ima pravila primjenjivanih posebno na članove sekte koji su oženjeni i imaju djecu. Na obližnjem groblju uz istočne zidine Qumrana nađeni su i grobovi žena i djece.

Što se navodne nenasilnosti esena tiče, ima značajnih svjedočanstava koja je osporavaju. Nakon što su Rimljani 70. g.n.e, sraznali Jeruzalem sa zemljom,

organizirani otpor u Izraelu bio je dosljedno iskorijenjen, s iznimkom tvrđave Masade na Mrtvom moru. Masada je odoljevala dvije godine. Tek 73. g.n.e. desetkovani glađu i pod prijetnjom općeg juriša Rimljana, branitelji utvrđenja počinili su masovno samoubojstvo.

Opće je prihvaćeno mišljenje da su branitelji Masade bili zeloti. Josip, koji je nazočio opsadi, spominje ih kao *sicarii*. Tijekom dvije godine oni su uspijevali da rimsku vojsku drže na odstojanju, s iskusnim zapovjednicima, discipliniranim postrojbama i obilnom opremom za opsadu. Tijekom borbenih djelovanja, nanijeli su napadačima teške gubitke i pokazali se kao žestoki i snažljivi borci - ne amateri, već profesionalci u vještini koja se može usporediti s onom njihovih rimskih protivnika. U svome prikazu pada tvrđave, Josip opisuje kako su dvije žene i petoro djece bili jedini preživjeli u opsadi, sakrivši se "u podzemnim špiljama". Od njih, izgleda, potječe izvještaj o besjedi kojom su branitelji bili potaknuti na zajedničko samoubojstvo. Ta besjeda je djelomično nacionalistička po temi, što nije nikakvo čudo. U glavnim crtama, međutim, njen smisao je izričito religiozan. A vjersko usmjerenje koje on održava nedvojbeno je esensko.

Arheološka dokumentacija dodatno potkrjepljuje naše stajalište. Kada je Masada otkopavana, šezdesetih godina, nađeni su izvjesni spisi istovjetni s onima otkrivenim u esenskoj zajednici u Qumranu. Ni qumranska zajednica nije bila miroljubiva. Tamo je nađena kovačnica za izradu oružja. A vrhovi strijela i drugi ostaci iskopani u ruševinama ukazuju da se Qumran, također, suprostavio Rimljanima snagom oružja. Isusova učenja mnogo duguju ustanovljenoj farizejskoj misli. Ali duguju još i više, najblaže rečeno, esenskoj tradiciji. Malo ima mjesta dvojbi da je Isus bio duboko obuzet esenskom doktrinom i praksom - uključujući, kako Josip kaže, i održavanje neprikidne upućenosti u kazivanja proroka". On je možda čak i sâm bio esen. Čini se, u svakom slučaju, da je u neko doba prepuštanja u svoju javnu misiju on prošao neki vid esenske obuke. U vezi s tim, treba spomenuti takozvano "mesijansko pravilo" esena nađeno u Qumranu. Prema tom pravilu, svi muški članovi zajednice bili su obvezni čekati do dvadesete godine prije nego što se ožene i začnu djecu; s trideset godina držali su ih zrelima i bili su inicirani u više redove sekte. Je li tek slučajnost što kažu da je Isus imao trideset godina kad je otpočeo sa svojom svećeničkom službom?

Sinovi Zadoka

Pored saduceja, farizeja i esena, judaizam je, u Isusovo doba, obuhvaćao i mnoštvo manjih, manje poznatih frakcija i sekti od kojih su dvije poprimala

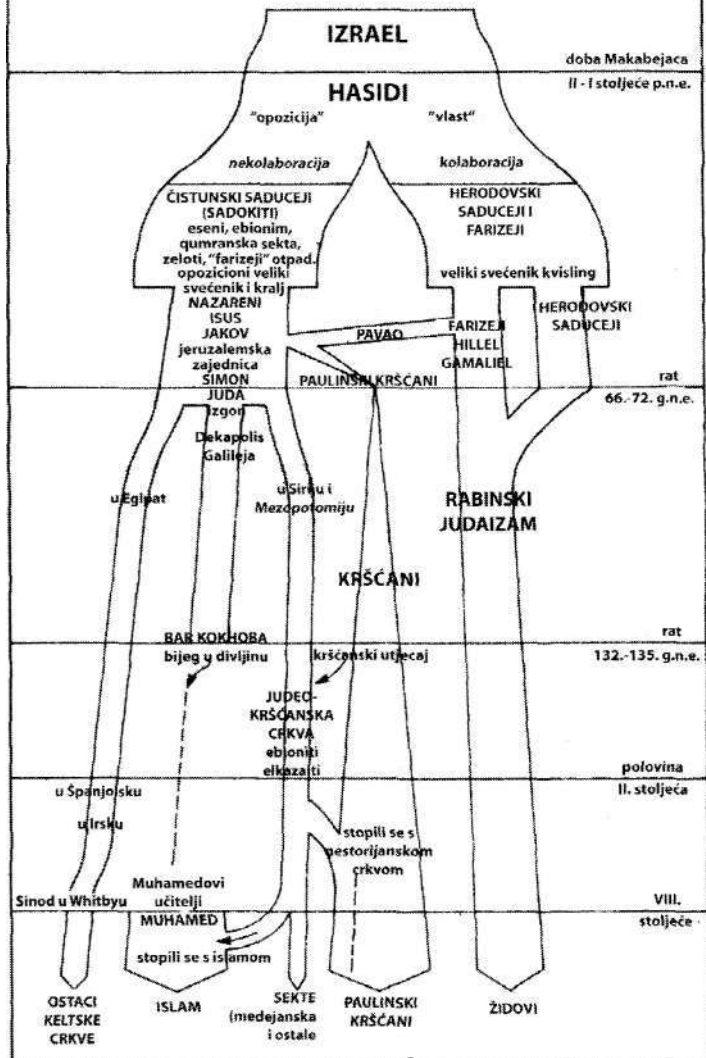
sve veću ulogu u bibliistici tijekom posljednje dvije i pol decenije. Prva je sekta poznata pod imenom "sinovi Zadoka" ili zadokiti. Činilo bi se, na prvi pogled, da zadokiti imaju mnogo zajedničkog s esenima, da se, u stvari, s njima preklapaju. Najmanje jedan istaknuti pisac na tu temu tvrdio je da su Isus i njegovi sljedbenici bili zadokiti, iako drugi ostaju pri gledištu da među njima treba praviti razliku.

Druga važna podsekta koja zauzima istaknuto mjesto u skorijoj bibliistici poznata je odavno, ali pod drugim imenom. Uobičajen naziv bio joj je "Rana crkva" ili "Jeruzalemska crkva". Njeni članovi nazivali su sebe nazarenima. Dr. Hugh Schonfield rabi prigodan naziv "nazarenska stranka". Ona je bila sastavljena posebno od Isusovih najbližijih sljedbenika.

Postojanje podsekti kakve su zadokiti i nazareni prouzrokovalo je priličnu zabunu i nesigurnost među biblistim. Isus je nedvojbeno bio nazaren. Čini se također da je bio i zadokit - ali, znači li to da su nazareni i zadokiti bili jedno te isto? Ako je tako, šta je s konvencionalno farizejskim aspektima njegovih učenja? A što s nedvojbenim tragovima esenske obuke? Jesu li nazareni i zadokiti bili izdanci ili podvrste esena? Jesu li i sâmi eseni možda tek jedan javni oblik nekog jedinstvenog, šireg pokreta? Takva su pitanja dovela do pomutnje. Ta zbrka, i očita protuirječja koja su joj bila svojstvena, zamaglila su jasno sagledavanje Isusove političke i vojne djelatnosti. Tim više što su skolastički pokušaji da se napravi razlika između raznih vjeroispovjesti odvratili pozornost od značaja politički usmjerenih zelota. Godine 1983. pojavila se nova studija na tu temu dr. Roberta Eisenmana, predstojnika Odsjeka za vjerske studije na *University of California*, Long Beach. Eisemanovo djelo nosi nezgrapnan naslov — *Makabejci, zadokiti, kršćani i Qumran (Maccabees, Zadokites, Christians and Qumran)*. Ono, međutim, dosta pridonosi raspršivanju prevladavajuće zabune a, po našem mišljenju, predstavlja jednu od najvažnijih rasprava na tu temu do danas. Premda su posebna svjedočanstva složena, zaključci su ne samo uvjerljivi, već i savršeno jednostavni. Doista, izgleda da je Eisenman snop svjetlosti usmjerio na jednostavnu potku onoga što je dotad izgledalo kao zamršeno stanje.

Radeći na temelju izvornih spisa, i provjeravajući pouzadnost tumačenja iz druge ruke kakvo je Josipovo, Eisenman ulazi u trag raznolikim imenima koja su rabili članovi qumranske zajednice - sastavljači svitaka s Mrtvog mora. To ga navodi na zaključak da su sinovi svjetla, sinovi istine, sinovi Zadoka ili *Zaddikim* (zadokiti), ljudi iz kola Melchizedek (završetak z-d-k odražava varijaciju Zadoka), *Ebionim* (siromašni), *Hassidim* (esenima) i *Nozrim* (nazareni) u krajnjoj crti jedno te isto — ne različite skupine, već različite metafore ili nazivi za u biti istu skupinu ili isti pokret. Izgleda da je prvenstvena svrha

OD HASIDA DO KRŠĆANSTVA I RABINSKOG JUDAIZMA

tog pokreta bila okrenuta dinastičkom legitimitetu prvosvećeništva. U Starom zavjetu, prvosvećenik kako Davidov tako i Solomonov zove se Zadok, bilo da mu je to osobno ime ili službena titula. Po predaji on je vrlo blisko povezan s Mesijom, pomaznikom, pravednim kraljem. Određenije, povezan je s *dauidskim* Mesijom.

Kako Eisenman pokazuje, legitimitet prvosvećeništva - Zadoka ili Zado-ka po zvanju - oživjeli su Makabejci, posljednja dinastija judaičkih kraljeva, koji su vladali Izraelom od drugog stoljeća prije naše ere do herodovskih vremena i rimske okupacije. (Kako smo već istakli, Herod je pokušao ozakoniti svoj položaj ženeći se jednom makabejskom princezom, da bi točnije ubio i nju i njezine sinove, istrjebivši tako makabejsku lozu.) Makabejska dinastija je krajnje ishodište do kojeg Eisenman unazad prati trag tog pokreta koji rastući zamah dobiva tijekom Isusovog života i godina koje slijede. Eisenman također prati saduceje do istog izvora, ukazujući da je izraz "saducej" u stvari oblik, ili možda iskvareni izgovor, "Zadoka" ili "Zadikim". Drugim riječima, izvorni saduceji su morali biti odano dinastičko svećenstvo tijesno povezano barem s načelom iščekivanog dauidskog Mesije.

Ali, s dolaskom Heroda na vlast, tvrdi Eisenman, saduceji su većinom oni saduceji koje kao takve znamo iz biblijskog izvora i od Josipa - izdali ono čemu su isprva bili vjerni i svrstali se uz uzurpatora. Čini se da je ta izdaja izazvala pojavu prave oporbe - kako je bilo, alternativnog "fundamentalističkog" svećenstva, u žestokom sukobu s onim utemeljenim koje se prodalo jednom nezakonitom kralju. S jedne strane, dakle, postojali su takozvani "herodovski saduceji", koji su se držali svojih hramskih povlastica i prerogativa pod Herodovom vlašću a, poslije njegove smrti, prilagodili se rimskoj upravi. S druge strane, postojao je "istinski" ili "čistunski" saducejski pokret, sastavljen od saduceja koji nisu htjeli imati ikakvog udjela u takvoj kolaboraciji i koji su ostali vjerni načelu dauidskog Mesije. Upravo su ti drugi saduceji postali poznati kao eseni, zadokiti ili zadikim kao i pod raznim drugim nazivima koji su sve dosad zbunjivali istraživače.

To, međutim, ne čini cjelinu Eisenmanove rasprave. Naprotiv, ona se proteže i dalje obuhvaćajući i zelote. Zeloti su usvojili ili stekli ime što označava "revnosnici zakona". U tome leži ključ, sredstvo za raspoznavanje pripadnika istog pokreta. Ta se formulacija javlja u mnoštvu sasvim određenih i ključnih konteksta, počevši od makabejskog režima pa do prvog stoljeća naše ere. Tako se o prvosvećeniku iz doba Jude Makabejca (koji je umro 160. g.p.n.e.) govori kao o Zaddiku i opisuje ga se kao "revnosnika zakona". Matatija, otac Jude Makabejca, zapovjeda "svakome tko je revan za zakon" da ga slijedi i zauzme mjesto u savezu.

Juda Galilejac, kome se obično u zasluge pripisuje utemeljenje zelota u osvit kršćanske ere, također je "revnosnik zakona" - a pomaže mu prvosvećenik zvani Zadok. A u Djelima apostolskim (Djela 21:20), nazareni i u Jeruzalemu - takozvani "ranokršćani" - opet se opisuju, sasvim određeno, kao "revnosnici zakona". Grčki tekst otkriva i više. Tu se oni nazivaju "*zelotai* zakona" - drugim riječima, zeloti.

Izranja neka vrsta fundamentalističkog dinastičkog svećenstva povezanog s načelom dauidskog Mesije, koje se proteže od drugog stoljeća prije naše ere kroz razdoblje obuhvaćeno evanđeljima i Djelima apostolskim. To svećenstvo je u ratu s Rimljanima. Ono je, također, u ratu sa "herodovskim" saducejima. U ovisnosti od njihove djelatnosti u danom trenutku, i od usmjerenja ljetopisca, to svećenstvo se različito naziva - zelotima, esenima, zadokitima, i mnogim drugim imenima, uključujući i "odmetnici" i "razbojnici" kako su ih zvali neprijatelji. Eseni nisu pasivni mistici. Naprotiv, njihova vizija je, kako kaže Eisenman, "silovito apokaliptična", i čini teološko produljenje žestokog djelovanja za koje su zeloti držani odgovornima. Slična žestina - i teološka i politička - može se razabrati u karijerama Ivana Krstitelja i Isusa. Stvarno, Eisenman ide čak dotle da iznosi mogućnost da su Isusova i porodica Ivana Krstitelja možda čak bile u srodstvu s porodicom Jude Galilejaca, vođom zelota u doba Isusovog rođenja.

Ako je Eisenman u pravu - a svjedočanstva prilično pretežu u njegovu korist - onda je zabuna što je dosad vladala uspješno raspršena. Eseni, zadokiti, nazareni, zeloti i razne druge pretpostavljene skupine postaju ništa više doli razni nazivi - ili, najviše, razni pojavni oblici - jednog jedinog pokreta raspršenog po čitavoj Svetoj zemlji i dobrom djelu Sirije, od drugog stoljeća prije naše ere nadalje. Imena koja su ranije zbuñivala znanstvenike bila bi, u stvari, kao razni nazivi rabljeni za, recimo, neku suvremenu političku stranku ili, najviše, za spektar grupa i pojedinaca što su se združili u jedinstven pokret - francuski pokret otpora, tijekom njemačke okupacije. Za Eisenmana, nema nikakve razlike između zelota i nazarena, esena i zadokita. Ali, čak da ih je i bilo, te bi skupine opet bile sjedinjene zajedničkim sudjelovanjem u jedinstvenom ambicioznom pothvatu, prvorazrednom nastojanju - da svoju zemlju oslobode rimske okupacije i da ponovno uspostave staru judaičku monarhiju skupa s njezinim pravednim svećenstvom. A ako je Isus bio zakoniti pretendent te monarhije, oni bi se sjedinili u potpori njemu, njegovoj porodici i njegovoj kući.

Čini se da se nazareni ili nazarenska stranka - takozvani (pogrešno) "prvi kršćani" ili "rana crkva" - po učenju nisu razlikovali od skupine općepoznatih kao eseni ili zadokiti. Ako su se uopće razlikovali, izgleda da su te razlike ležale samo u članstvu - u određenim pojedincima ili osobama. Mi ne znamo

zadokite ili esene poimence. Znamo imena onih koji su činili nazarensku stranku. To su ljudi koji su ili osobno znali Isusa, ili su kao učenici, možda u drugoj ili trećoj postavi, pristupili onima koji su ga znali. Ali, izuzevši to, nazareni su nerazlučivi od šireg pokreta čiji su dio bili. Na nazarensku stranku se, prema tome; ne smije gledati kao na izdvojenu jedinku, već bolje kao na jezgru - pandan glavnom stožeru, državnom vijeću ili kabinetu.

Sada moramo poblizje osmotriti taj kabinet - njegove aktivnosti, istaknute osobe, njegovu krajnju sudbinu - i postupak u kojem su se okolnosti, povijest i sveti Pavao urotili da ga predaju zaboravu.

Stvaranje kršćanstva

S iznimkom sâmh evanđelja, najvažnija knjiga Novog zavjeta su *Djela* apostolska. Doista, u izvjesnom pogledu Djela su možda, osobito povjesničaru, još i značajnija.

Evanđelja su, kao što smo već rekli, nepouzdana kao povijesni dokumenti. Prvo od njih, Markovo, sastavljeno je najranije u doba pobune 66. g.n.e, a vjerojatno i nešto kasnije. Sva se četiri evanđelja vraćaju u razdoblje daleko prije vremena u kome su sastavljena - možda i čitavih šezdeset ili sedamdeset godina. Malo pozornosti posvećuju povijesnoj pozadini, baveći se u biti Isusovom osobnošću i njegovim učenjem. Ona su poetska i pobožna djela, prije negoli ljetopisi. U usporedbi s njima, *Djela*, premda krajnje pristrana u izboru točke gledišta, ipak održavaju nastojanje da se očuva povijesni zapis, prikaz onoga "što se stvarno dogodilo" u odgovarajućem povijesnom kontekstu. U njima se prepričava jedna složena priča na manje ili više dosljedan način. Čini se da je ta knjiga bila podvrgnuta znatno manjem redigiranju negoli evanđelja. U njoj se često odražava neposredno iskustvo događaja koja opisuje. A sastavio ju je ubrzo poslije tih događaja netko tko je u njima igrao izvjesnu ulogu, ili, vjerojatnije, netko s izravnim pristupom svjedočanstvu očevica.

Razdoblje obuhvaćeno pripovjedanjem u *Djelima* počinje nedugo poslije Raspeća, a završava se negdje između 64. i 67. g.n.e. Po mišljenju većine znanstvenika, sama pripovijest sastavljena je između 70. i 95. g.n.e. Ona je tako, otprilike, suvremenik najranijeg evanđelja, ako, stvarno, ne prethodi svim četririma.

Pisac *Djela* predstavlja se kao čovjek po imenu Luka, a suvremeni znanstvenici slažu se da je on isti onaj koji je sastavio Evanđelje po Luki. Je li taj Luka isti onaj "Luka liječnik", koji je s Pavlom bio u Rimu dok je ovaj bio u tamnici (Kološani 4:14) manje je izvjesno, ali većina tumača spremno prihvaća da jest.

Lukino izvješće je prije svega izvješće o Pavlu. Sasvim je jasno da je Luka znao Pavla osobno, na način na koji ni on, ni pisci ostalih evanđelja nisu znali Isusa. Od Luke se doznaje za Pavlovo preobraćenje i misiju. Istodobno, baš se od Luke dosta saznaje o nazarenskoj stranci. Konačno, *Djela* pružaju jedan više ili manje pouzdan povijesni prikaz Pavlovih razmirica s nazaren-

skom strankom, čiji je vrhunac bio ništa manje do stvaranje jedne potpuno nove religije. Vrijedi, stoga, dati kratak pregled povijesne pozadine pokrivena pripovjedanjem u Djelima.

Čini se da je Herod Antipa pogubio Ivana Krstitelja nešto poslije 28. g.n.e, ali ne kasnije od 35. g.n.e. Isusovo raspeće se različito smješta u doba između 30. i 36. g.n.e, a čini se da se zbilo poslije Ivanove smrti. Nije se moglo odigrati poslije 36. g.n.e, budući da je te godine Pilat opozvan u Rim.

Godine 35. n.e, ili početkom 36., u Samariji je izbio ustanak pod vodstvom jednog samarićanskog mesije. Taj je ustanak nemilosrdno ugušen, a mnogi Samarićani, uključujući i vođe, bili su tom prigodom pobijeni. Izgleda da je istodobno proganjanje Isusovih najbližih sljedbenika dobilo na žestini. Godine 36. n.e, na primjer, u Jeruzalemu je do smrti kamenovan Stjepan, obično slavljen kao kršćanski prvomučenik, a mnogi nazareni su pobjegli iz grada. Mora da su do tog doba - možda tek godinu i pol od Isusove smrti - već bili široko rasprostranjeni i brojni, budući da je Pavao, u ime ustanovljenog saducejskog svećenstva i naroužan naredbom od Velikog svećenika, kreće za njima u potjeru sve do Damaska. Drugim riječima, u Siriji su već postojale nazarenske enklave, a na njih se gledalo kao na prijetnju dovoljnu da opravda istrebljenje. Sirija, naravno, nije bila dio Izraela. Židovske vlasti su uz dopuštenje rimske uprave mogle djelovati na sjever samo do granica Sirije. A to što je Rim pristao na takav lov na vještice mora ukazivati na to da se i sâm Rim osjećao ugroženim. Ako su, pri tom, tako rano postojale povelike nazarenske enklave daleko u Siriji, ne može se ignorirati mogućnost da su one nastale prije Isusove smrti i da su u doba Raspeća već bile uspostavljene.

Do 38. g.n.e, Isusa se otvoreno proglašavale Mesijom - ne Sinom Božjim već jednostavno pravednim i pomazanim kraljem — nazarenske izbjeglice, ili možda utemeljene zajednice, čak i u Antiohiji. Upravo je tu, u sirijskoj prijestolnici daleko sjeverno od Damaska, po prvi put na njih primijenjen izraz "kršćanin". Do tada su bili nazivani jednostavno nazarenima. A drugdje su ih i dalje, još mnogo godina, nazivali nazarenima - posebno u Jeruzalemu.

38. g.n.e, u Jeruzalemu je već bila dobro utemeljena centralizirana nazarenska vlast. Po kasnijim kršćanskim ljetopiscima ta je upravna hijerarhija postala poznata kao "rana crkva". Njezin najčuveniji član bio je, naravno, Petar. Na čelu joj je, međutim, službeno stajao Isusov brat Jakov, točnije poznat kao sveti Jakov, ili Jakov Pravedni, upadljivo zanemaren u kasnijoj predaji. U to doba, Magdalena, Djevica i drugi najbližiji Isusu bili su već nestali, i u biblijskim izvješćima o njima više nema ni spomena. Svakako je razumna pretpostavka da su kasnije tvrdnje točne i da su oni utočište potražili u prognstvu.

Značajno je, međutim, da crkvom u Jeruzalemu ne upravlja Petar, već Isusov brat Jakov. Sasvim očito, na djelu je neko načelo dinastičkog nasljeđa. A teško da može biti slučajnost što se o Jakovu govori kao o "Zadoku".

Nazarenska stranka

Sâm Isus, razumije se, nije imao ni najmanju namjeru stvoriti novu religiju. Isto ni Jakov, ni nazarenska stranka u Jeruzalemu. Kao Isus, i oni bi bili užasnuti sâmom tom mišlju, držeći je najstravičnijim bogohuljenjem. Poput Isusa, i oni su bili, na koncu konca, pobožni židovi, radeći i propovijedajući u potpunosti u okviru uspostavljene judaističke tradicije. Istina, borili su se za obnavljanje izvjesnih religioznih propisa, za izvjesne reforme i izvjesne političke promjene. Trudili su se, također, da svoju vjeru pročiste od nedavno uvedenih stranih elemenata i da je vrate onome što su držali izvornom čistoćom. Ali, oni ne bi ni sanjali o stvaranju novog sustava vjerovanja koje bi moglo postati suparnik judaizmu - i, još gore, njegov progonitelj.

Pored toga, jasno je da su nazarensku stranku u Jeruzalemu držali prevratničkom, i Rimljani i službeni saducejski vrh, budući da je ubrzo došla u sukob s vlastima. Kako smo već primijetili, Stjepan je na smrt kamenovan ubrzo poslije Raspeća, a Savao iz Tarsa je progonio nazarene do Damaska. Oko 44. g.n.e, uhićen je Petar, zatim Ivan, a potom i svi ostali; bili su bičevani i zapovjedbno im je da ne izgovaraju Isusovo ime. Iste te godine uhićen je učenik po imenu Jakov, brat Ivanov, i odrubljena mu je glava - vid pogubljena koji su smjeli činiti samo Rimljani. Do sljedeće godine, gerilska aktivnost zelota pojačala se do te mjere da su Rimljani bili prinuđeni poduzeti energične protumjere. U to doba 48.-9. g.n.e, rimski guverner Judeje lovio je i razapinjao i zelote i nazarene bez razlike. Unatoč tomu, nemiri su se pojačali. Godine 52. n.e, morao se umješati osobno rimski legat Sirije — neposredni pretpostavljeni guverneru Judeje - radi sprečavanja potpunog ustanka.

U stvari, ustanak je samo odgođen, ne spriječen. Već tijekom 54-5.g.n.e, vojna aktivnost je opet poprimila razmjere epidemije. Zeloti su ubili saducejskog Velikog svećenika, imenovanog od strane Rimljana, a protiv ostalih saduceja koji su se svrstali uz Rim bio je pokrenut veliki teroristički pohod. Tijekom 57-8. g.n.e, pojavio se novi mesija, za kojeg se govorilo da dolazi iz židovske zajednice u Egiptu. Pridobivši brojne sljedbenike u Judeji, odlučio se zauzeti Jeruzalem snagom oružja i protjerati Rimljane iz Svete zemlje. Kao što se moglo i očekivati, taj pothvat je bio silovito ugušen, ali su se nemiri nastavili. Konačno je, oko 62-5.g.n.e, ulovljen i pogubljen Jakov, predvodnik nazarenske stranke u Jeruzalemu.

Još jedanput, čini se jasnim da je među nazarenima važno dinastičko nasljeđivanje. Poslije Jakovljeve smrti, njegovo mjesto je zauzeo čovjek po imenu Simeon, za koga je utvrđeno da je Isusov bratić. Jedno kratko vrijeme, Simeon je nazarensku upravnu hijerarhiju zadržao u Jeruzalemu. Ali i on je, kao i svatko drugi u glavnom gradu, tada već morao uvidjeti kakav će tijekom događaja neizbježno poprimiti. Oko 65. g.n.e, Simeon je, sukladno tomu, izveo nazarene iz Svetog grada. Kažu da su glavni stožer smjestili u Pelli, gradiću sjeverno od Jeruzalema, a na istočnoj strani Jordana. Suvremeni znanstvenici su otkrili dokaze o tome da su odatle nastavili povlačiti se na sjeveroistok. Neke grupe su najzad dospjele do blizine bazena Tigrisa i Eufrata, područje koje danas čini granicu između Sirije i Iraka. U tom području su s rastavili od onoga što je postalo matica kršćanstva u razvoju. Preživjeli su i tijekom stoljeća uspjeli sačuvati svoju tradiciju. Bilo je nagađanja da je Muhammadov otac bio pripadnik nazarenske sekte i da je sâm Muhammad odgajan u nazarenskoj tradiciji. Priča se da je jedna od njegovih žena bila Židovka i, prema tome, nazarenka. Način na koji se u *Kur'anu* govori o Isusu svakako je nazarenske, orijentacije.

Simeonova razboritost u napuštanju Jeruzalema bila je u potpunosti opravdana. S proljeća 66. g.n.e, u Cazareji je izbila ozbiljna bitka. Uskoro su rimske postrojbe harale Jeruzalemom, ubijajući sve židove koje su uspjeli naći, uključujući i žene i djecu. U valu ogorčenja koji je slijedio, svećenici u Hramu bili su prisiljeni ukinuti službene žrtve Rimu i caru - očit izazov koji je učinio neizbježnim otvoreni rat. Poslije tjedan dana građanskih borbi, pobunjenici su zauzeli sâm Jeruzalem. U međuvremenu, zelotske jedinice pod zapovjedništvom jednog potomka Jude Galilejaca osvojile su tvrđavu Masadu na Mrtvom moru, pobile rimski garnizon i pripremile obrambene uređaje koji će odoljevati neprijateljskoj opsadi sve do 73. g.n.e.

Rimski odgovor bio je isprva pomalo trom. Legija odaslana iz Sirije, uz pojačanje pomoćnih trupa, bila je odbačena od Jeruzalema. Njeno povlačenje izrodilo se u rasulo. Ohrabreni tim uspjehom, pobunjenici su počeli organizirati obrambenu mrežu širom Svete zemlje. Zanimljivo je primijetiti da je zapovjednik jednog područja, koje se protezalo od Jeruzalema do obale, imenovan kao Ivan Esenac - još jedan pokazatelj da eseni uopće nisu bili pacifisti.

Do 70. g.n.e, međutim, stanje je već postalo beznadno. Golema rimska vojska opsjedala je Jeruzalem, potpuno razorila Hram, a grad sraznila sa zemljom. Ostao je ležati u ruševinama još šezdesetijednu godinu. Većina stanovnika bila je pobijena ili je pomrla od gladi. Glavnina preživjelih prodana je u roblje. Tijekom tri sljedeće godine, Masada je nastavila odoljevati, ali je njezin pad zaključena stvar.

Pavao kao prvi heretik

Pavlovu karijeru, zabilježenu u Djelima, mora se promatrati u odnosu na tu burnu pozadinu. Pavao se na sceni pojavljuje približno unutar godine dana od Raspeća. Pod imenom Savao iz Tarsa, on aktivno sudjeluje u napadima na nazarensku stranku u Jeruzalemu, kao fanatični saducej ili saducejsko oruđe. Njegovo je sudjelovanje, u stvari, toliko aktivno da je, po svemu sudeći, bio umiješan u kamenovanje Stjepana, službeno smatranog prvim kršćanskim mučenikom (premda je Stjepan sam sebe morao vidjeti, razumije se, kao pobožnog Židova). Pavao je sasvim jasan. On slobodno priznaje da je svoje žrtve proganjao "do smrti".

Ubrzo poslije Stjepanove smrti, Pavao (još uvijek Savao iz Tarsa u tom trenutku), potaknut sadističkim fanatičkim žarom, kreće za Damask, u Siriji, da tamo proganja nazarene. Prati ga jedan odred ljudi, vjerojatno naoružanih, a nosi naloge za uhićenje od Velikog svećenika. Kako smo već istakli, vlast Velikog svećenika nije se protezala na Siriju. Da bi tamo mogao obavljati svoju zadaću, Pavao je morao imati odobrenje rimske uprave, što ukazuje na to da je Rim imao interesa iskorijeniti nazarene. Ni pod kakvim drugim okolnostima Rim ne bi trpio ratoborni pripadnike pokreta građanske samozaštite da nekažnjeno djeluju tako daleko izvan svojih domena.

Čini se da je tadanje podnevno sunce djelovalo dramatičnije nego što mu je to kasnije bilo s bijesnim psima i Englezima. Usput, Pavao doživljava nešto traumatično, što su komentatori tumačili kao sunčanicu, epileptični napad ili mistično iskustvo, prema nahođenju. "Svjetlost s neba" ga, navodno, obara s konja i "glas", dopirući iz nekog nevidljivog izvora, pita: "Savao, Savao, zašto me goniš?" Savao traži od glasa da se predstavi. Glas odgovara: "Ja sam Isus Nazarećanin, kojega ti proganjaš". Zatim mu nalaže da produlji za Damask, gdje će mu biti rečeno što treba dalje činiti. Kada se to iskustvo završi, a Pavao naizgled povratu svoju pređašnju svijest, otkriva da je oslijepio. U Damasku, vid mu vraća jedan nazaren.

Suvremeni psiholog ne bi u takvom jednom doživljaju vidio ništa čudno. Mogao je, doista, biti uzrokovan sunčanicom ili epileptičnim napadom. Mogao bi se također, podjednako opravdano, pripisati halucinaciji, histeričnoj ili psihotičnoj reakciji, ili možda tek nečistoj savjesti. Pavao ga, međutim, tumači kao javljanje Isusa, koga nikada osobno nije poznao; i otud proistječe njegovo preobraćenje. On odbacuje svoje ranije ime Savao i postaje Pavao. A od tada, on će širiti nazarensku misao s istim onim fanatičnim žarom s kojim je dotad pokušavao ugušiti je.

Oko 39. g.n.e, Pavao se vraća u Jeruzalem. Tu ga, prema Djelima, službeno primaju u nazarensku stranku. Po samom Pavlu, međutim, u poslanici Galaćanima, njegov prijam u nazarensku stranku nije bio praćen oduševljenjem. On priznaje da mu nisu vjerovali i da su ga izbjegavali. Ali, "Jakov, brat Gospodov" prihvaća ga nekako preko volje i šalje ga u Tars, da tamo propovjeda. Iz Tarsa Pavao nastavlja svoje misionarsko putovanje, koje traje nekih četrnaest godina i koje ga vodi gotovo čitavim istočnim Sredozemljem - ne samo kroz čitavu Svetu zemlju, već i Malu Aziju i preko mora do Grčke. Očekivalo bi se da mu takav žar pribavi odobravanje nazarenskog starješinstva u Jeruzalemu. On, naprotiv, nije zaslužio ništa osim njihovog nezadovoljstva. Jakov i nazarensko starješinstvo šalju vlastite misionare njegovim tragom, da opovrgnu njegove propovjedi i da ga kompromitiraju kod njegovih vlastitih preobraćenika — jer Pavao već uvelike propovijeda nešto vrlo različito od onoga što su propovijedali sâmi nazareni, pod Isusovim bratom. Uznemiravan od strane Jakovljevih izaslanika, Pavao se najzad vraća u Jeruzalem, gdje izbija prava rasprava. Konačno, poslije dosta trzavica, između Jakova i - Pavla postignut je dogovor, ali Pavla ubrzo uhićuju - ili stavljaju pod zaštitni nadzor. Iskoristivši svoj status rimskog građanina, Pavao zahtijeva da car osobno sasluša njegov slučaj, te je kao zatvorenik poslan u Rim. Vjeruje se da je tamo umro negdje između 64. i 67. g.n.e.

U pogledu prevaljenih milja i potrošene energije tijekom misionarskih putovanja, Pavlova dostignuća su čudesna. Nema dvojbe da je djelovao s dinamizmom "posjednutog čovjeka". A ipak, jasno je da stvari nisu onako istinito predstavljene kako bi to kasnija kršćanska predaja htjela da vjerujemo. Prema toj predaji, Pavao je opisan kako vjerno prenosi Isusovu poruku diljem romaniziranog svijeta svoga doba". Zašto bi, onda, njegovi odnosi s Isusovim vlastitim bratom bili tako nelagodno zategnuti? Zašto je bilo toliko trvenja s nazarenima u Jeruzalemu, od kojih su neki Isusa poznavali osobno i bili mu sigurno bliži negoli je to Pavao ikada bio? Zašto bi Pavlovo propovjedanje toliko izazvalo nazarensko starješinstvo da je ono odaslalo vlastite izaslanike njegovim tragom kako bi ga diskreditirali? Činilo bi se jasnim da je Pavao činio nešto s čime se ni sâm Isus ne bi slagao.

Kao što smo već rekli, ni Isus ni nazarenska stranka nisu imali namjeru stvoriti novu religiju. Širili su specifično židovsku poruku namijenjenu židovskim sljedbenicima. Kako sam Isus kaže (Matej 5:17): "Ne mislite da sam došao ukinuti Zakon ili Proroke; nisam došao ukinuti nego ispuniti." Ono što je Jakovu i nazarenskoj stranci u Jeruzalemu bilo bitno jest Isusovo učenje i njegovo pravo na mesijanstvo u utvrđenom kontekstu toga doba - pravo praved-

nog kralja i osloboditelja. On je manje važan sâm po sebi od onoga što kazuje i što predstavlja. Namjera nije bila da on, osobno, postane predmet obožavanja. Namjera sigurno nije bila da ga drže božanstvom.

Kada Jakov odašilje Pavla i ostale u misionarske ekspedicije, on želi da oni preobraćaju ljude u Isusov oblik judaizma. "Nacija Izraelova" kako su ga Isus, Jakov i drugi suvremenici shvaćali, nije bio samo geografski entitet. Bila je to, također, zajednica kojom su obuhvaćeni svi židovi ma gdje se dogodilo da borave. Postupak preobraćenja imao je za svrhu proširenje redova naroda Izraelovog. Moguće je, čak, da je Jakov taj program vidio kao sredstvo za stvaranje rezervoara ljudstva od kojeg bi se — kao u doba Jude Makabejaca - mogla stvoriti vojska. Ako je u Svetoj zemlji tinjala organizirana buna, njeni izgledi na uspijeh bili bi znatno uvećani ako bi se mogla uskladiti, recimo, s ustancima po židovskim zajednicama širom Rimskog Carstva.

Pavao ne uspijeva uvidjeti Jakovljeve ciljeve ili, pak, odbija suraživati. U drugoj poslanici Korinćanima (11:3-4), on izričito izjavljuje da Jakovljevi nazarenski izaslanici propovijedaju "*drugoga Isusa*", Isusa različitog od onog koga on propovijeda. Pavao, u stvari, iznevjerava dužnost povjerenu mu od strane Jakova i nazarenskog vodstva. Za Pavla, Isusova učenja i politički status manje su značajni od sâmog Isusa. Umjesto pridobivanja preobraćenika na judaizam, Pavao preobraćuje u svoj osobni i "poganski" kult Isusa, dočim judaizam kao takav postaje sporedan, ako li i nebitan. Važno je jednostavno ispovijedanje vjere u Isusa kao manifestacije Boga, i takvo ispovijedanje vjere samo je po sebi dovoljno da osigura spasenje. U tom postupku su napušteni temeljni zahtjevi za obraćenje na judaizam, kao što su obrezivanje, poštovanje sabata i pridržavanje zakona o prehrani. Isus, Jakov i nazareni u Jeruzalemu zalagali su se za poštovanje Boga, u strogo judaičkom smislu. Pavao to zamjenjuje obožavanjem Isusa *kao* Boga. U Pavlovim rukama, sâm Isus postaje predmet vjerskog poštovanja - što bi i Isus osobno, kao i njegov brat i ostali nazareni u Jeruzalemu, držali bogohulnim.

Ta nemogućnost pomirenja Isusovog i Pavlog učenja potiče pitanja koja su od poprilične suvremene važnosti. Koliko je "kršćana" danas svjesno, na primjer, raskoraka između te dvojice? I u čemu, za njih, počiva "kršćanstvo"? U onome što je Isus naučavao? Ili u onome što je naučavao Pavao? Osim logičkom opsjenom i iskripljavanjem povijesnih činjenica, ta se dva stajališta ne mogu uskladiti.

Pavlov kult

Upravo od Pavla, i samo od Pavla, počinje se javljati nova religija - ne vid judaizma, već suparnik i, u konačnici, protivnik judaizma. Dok Pavao širi vlastitu osobnu poruku, judaizam kakav ona sadrži doživljava preobrazbu. On se stapa s grčko-rimskom mišlju, s poganskim tradicijama, s elementima iz brojnih misterijskih škola.

Jednom kada se Pavlov kult počeo kristalizirati kao religija po sebi, a ne kao oblik judaizma, nametnuli su se izvjesni prioriteti koji nisu važili u Isusovo doba i koje bi sâm Isus nedvojbeno osudio. Kao prvo, morao se nadmetati s već ukorijenjenim religijama u područjima gdje je pokušavao naći uporište - s religijama Sirije, Fenicije, Male Azije, Grčke, Egipta, čitavog Sredozemnog svijeta i, dalje, Rimskog Carstva. Da bi to postigao, Isus je nužno morao poprimiti stupanj božanstvenosti usporediv s božanstvima koje je sada, posmrtno, trebao zamijeniti. Poput mnogih drugih takvih božanstava, Tammuz, na primjer, boga drevnih sumerskih i feničkih misterijskih učenja, rođen je od djevice, umro s ranom na boku i, poslije tri dana, ustao iz groba, ostavio ga praznog s ulaznim kamenom odgurnutim u stranu. Ako je Pavao trebao uspješno postaviti izazov pristalicama Tammuz, Isus je morao biti ravan starijem bogu, čudo po čudo. Posljedično tomu, izvjesni vidovi priče o Tammuzu nakalemljeni su na Isusov životopis. Značajno je da Betlehem nije bio samo Davidov grad, već i drevno središte kulta Tammuz, sa svetištem što je ostalo aktivno duboko u biblijska vremena.

Brojni su specifični elementi u evanđeljima do čijih se izvorišta može doći ne kroz povijest, već predajama koje okružuju Tammuz, Ozirisa, Attisa, Adonisa, Dionizija i Zarathuštru. Mnogi od njih su, na primjer, navodno bili su rođeni od nekog boga i djevice. Mitraizam je ostvario posebno snažan utjecaj na srastanje kršćanske tradicije. Postulirao je apokalipsu, sudnji dan, uskrsnuće tijela i drugi dolazak sâmoga Mitre, koji će konačno poraziti načelo zla. Govorilo se da je Mitra rođen u špilji ili jami, gdje su ga posjećivali pastiri i darivali poklonima. Krštenje je imalo istaknutu uogu u mitraičkim obredima. Također i pričesni objed. U mitraičkim pričešću postoji jedan posebno zanimljivi dio: "Onaj koji ne bude jeo moga tijela niti pio moje krvi kako bi postao jedno sa mnom i ja s njim, neće biti spašen."

Kada je Tertulijan, jedan od ranocrkvenih otaca, bio suočen s tim odlomkom, uporno je tvrdio da je to vrug, stoljećima unaprijed, ismijava kršćansko pričešće kako bi umanjio značaj Isusovih riječi. Ako je to doista bio slučaj, vrug mora da je bio vrlo zaposlen ispirući Pavlov mozak. Kako primjećuje jedan suvremeni komentator:

"Čak i s razmjerno mršavim znanjem koje posjedujemo o mitraizmu i njegovoj liturgiji, jasno je da mnoge od Pavlovih izreka (u njegovim poslanicama) odišu mnogo više terminologijom tog perzijskog kulta nego onom iz evanđelja."

Ali, kršćanstvo je moralo ne samo nadmetati se - ponuditi boga koji bi njegovim suparnicima bio ravan, čudo za čudo, natprirodni događaj za natprirodni događaj. Moralo je, također, postati vrijedno poštovanja i prihvatljivo jednom svijetu koji je, ipak, bio dio Rimskog Carstva.

Suštinski, ono to uopće nije bilo. Isus je bio pogubljen kao zločinac zbog prekršaja protiv Rima, u strogoj suglasnosti s rimskim zakonom. Njegovi prvobitni sljedbenici bili bi smatrani prevratnicima, ako ne otvorenim revolucionarima, aktivno posvećenim kršenju rimske vlasti nad Palestinom. Sveta zemlja je dugo za Rim bila izvor razdraženosti, a poslije pobune 66. g.n.e. rimsko neprijateljstvo prema judaizmu samo je poraslo. Nijedna religija koja sadrži ostatke židovskog mesijanskog nacionalizma ne bi imala izgleda preživjeti unutar Rimskog Carstva. Zbog toga su svi tragovi mesijanskog nacionalizma morali biti iskorijenjeni ili promijenjeni.

Da bi se proširilo kroz romanizirani svijet, kršćanstvo se preobrazilo - i, tijekom tog postupka, prepravilo povijesne okolnosti iz kojih je izniklo. Ne bi vrijedilo obogotvoriti buntovnika protiv Rima. Ne bi vrijedilo uznositi jednu osobnost koju su Rimljani pogubili zbog zločina protiv Carstva. Prema tome, odgovornost za Isusovu smrt bila je prebačena na židove - ne samo na sadućejsku vlast, koja je u to nedvojbeno bila umiješana, već na narod Svete zemlje uopće, koji je bio među Isusovim najvatrenijim pristalicama. A Isus osobno morao je biti izdvojen iz svog povijesnog konteksta, pretvoren u apolitičnu osobnost - u duhovnog Mesiju od onoga svijeta, koji nije predstavljao ni najmanju prijetnju Cezaru. Tako je svaki trag Isusove političke aktivnosti bio zataškan, razvodnjen ili uklonjen. A, koliko je to bilo moguće, svi tragovi njegovog židovstva bili su namjerno zamagljeni, zanemareni ili učinjeni nebitnim.

Šimun Petar

Tijek i eventualne razmjere Pavlovog ideološkog trijumfa nad Jakovom i nazarenskim starješinstvom mogu se mjeriti laganim zaokretom u stajalištu Šimuna Petra. Stvarno, Šimun Petar može poslužiti kao neka vrsta barometra stanja. Njegovo osobno stajalište skoro održava ono koje su zauzeli brojni drugi što su naginjali od Jakova Pavlu, od jednog vida judaizma kao sve neovisnoj novoj religiji točnije nazvanoj kršćanstvom.

U prethodnoj knjizi, opisali smo Isusovu najbližu pratnju koja se sastojala od dvije manje ili više distinktno skupine, od "pristalica loze" i "pristalica poruke". "Pristalice loze", činile bi jedan relativno uzak krug vjerojatno aristokratske ili patricijske kaste, članova Isusove vlastite porodice i porodica s njom u srodstvu. Za njih, primarna briga bila bi dinastički legitimitet - postavljanje pravednog kralja na prijestolje Izraela, a kada je to propalo, produljenje netaknute kraljevske loze. "Pristalice poruke" bile bi neusporedivo brojnije, tvoreći "vojnike" pokreta. Njihovi prioriteti bili bi sasvim drugačiji - ovozemaljski, ograničenijeg opsega, pragmatičniji. Oni bi odgovarali prvenstveno na Isusovu poruku, koja je, sâmom svojom prirodom, izazvala istodobne osjećaje straha i nade. S jedne strane, bili su zastrašeni hitnošću stanja kako ga Isus opisuje - izglednošću skore apokalipse, sudnjeg dana, raspodjele kazni i nagrada. S druge strane, bili su nadahnuti obećanjem da će im, kao privrženim pristalicama Mesije, biti dodijeljena jedinstvena naknada za vjernost i za sve patnje koje su podnijeli. Taj združeni poziv na strah i nadu mora da je posjedovao magnetsku moć.

Po svemu što o njemu znamo, Šimun Petar je bio tipični "pristalica poruke". Ne izgleda da je bio posebno dobro obrazovan. Čini se da je bio slabo upućen u šira pitanja koja su u igri, politička kao i teološka. On nije uključen među Isusove bliske savjetnike, i mnoge se odluke donose iza njegovih leđa ili preko njegove glave. Kao što smo već istakli, sasvim je moguće da je on bio militantni nacionalista koji nije prezao od nasilja. Lako je mogao biti zelot ili bivši zelot - a mogao je, u stvari, biti istovjetan Šimunu Zelotu. Čitavim tijekom Isusovog javnog svećenikovanja, Šimun Petar je uz svog učitelja, skoro kao neka vrsta tjelohranitelja - dužnost u skladu s njegovim nadimkom "Kameni" ili "žilav". Premda ne upadljivo hrabar, on je nepoklebljiv u svojoj odanosti, povremeno skoro ponizan. Jakov je možda službeno stajao na čelu nazarenske stranke u Jeruzalemu u doba kada Pavao počinje djelovati, ali je Šimun Petar taj koji, bilo na temelju misije povjerene mu od strane Isusa ili na temelju osobne karizme, ostvaruje najveći utjecaj i kome se iskazuje najvatrenija vjernost.

Na početku Djela, Šimun Petar je nedvojbeno svrstan uz Jakova i nazarensko starješinstvo u Jeruzalemu. Postupno, međutim, on počinje naginjati Pavlovom stajalištu. Pri kraju Djela, njegovo je usmjerenje postalo u potpunosti paulinsko. Slično Jakovu, Šimun Petar je isprva pobožni židov, koji Isusova učenja vidi isključivo u kontekstu judaizma. Pred kraj svoje karijere, on, kao i Pavao, propovijeda jednu trans-židovsku poruku nežidovskom svijetu. Tradicija ga anakronično proglašava prvim papom - prvim vladarem crkve koja će od Pavlovog trijumfa napraviti svetište i sazdati zgradu paulinske misli.

U romanu *The Ilusionist* (Opsjenar), Anita Mason nudi dojmljivu i pronicljivu, maštovitu rekonstrukciju osobnog iskušenja kroz koje je Šimun Petar, i mnogi drugi slični njemu, morao proći. Kao jednostavan, neuki galilejski ribar i siledžija, mora da je ispočetka Isusove izjave shvaćao doslovce. Tako ga čitatelj u evanđeljima i vidi - odan, ali pomalo seljačina, svakako ne čovjek koji promišlja na vrlo istančan način o stvarima religije ili politike. Isus mu je privržen, ali teško da bi se moglo reći da mu se povjerava. Kako pokazuje Anita Mason, Šimun Petar je isprva morao biti potpuno uvjeren da će s Isusovom smrću doći doslovce smak svijeta - da će apokaliptično uništenje satrti sve stvoreno, da će pošasti poput onih koje opisuju proroci Staroga zavjeta slistiti zemlju, da će Bog sići kako bi proglasio strogi sud.

Mora biti da je Šimun Petar, u danima neposredno poslije Raspeća, kako ga opisuje Anita Mason, bivao sve zbunjeniji - i više nego malo uznemiren - što svijet oko njega ostaje netaknut. Na početku razdoblja zabilježenog u Djelima, njegovo se stajalište tek neznatno promjenilo. Kao i mnogi drugi nazareni, on još uvijek očekuje uništenje svega stvorenog. Apokalipsa je bila odgođena, vjerojatno iz nejasnih tehničkih razloga nedokučivih smrtnicima, ali odgođena samo privremeno. Šimun Petar nema ni najmanjih dvojbi u to da ona i dalje predstoji i da će se dogoditi za trajanja njegovog vlastitog života. To uvjerenje, ta grozničava na da, tvori njegov *raison d'être*.

Godine, međutim, prolaze a ništa se ne događa. Ne samo da nema apokalipse, nema kozmičke kataklizme; nema čak ni znatnije promjene lokalnog stanja. Rimski dužnosnici su postavljeni, zatim uklanjani. Marionetski kraljevi smješteni na prijestolje, potom svrgavani. Građanski nemiri se pojačavaju, ali potaknuti nestrpljenjem koliko i bilo čim drugim. Sve se nastavlja više ili manje kao i prije, a sve je očitije da Isusovom smrću ništa nije postignuto. Za čovjeka poput Šimuna Petra, to, razumije se, pruža stravične izgleda. On se bez ostatka posvetio jednom vjerovanju. Poslije popriličnog uzrujavanja, on je tom vjerovanju zavjetovao svoj život i svoju budućnost, a sada je valjanost tog vjerovanja počinjala izgledati sve upitnija. Za Šimuna Petra je, kao što to opisuje Anita Mason, teret narasle dvojbe, narasle sumnje da je njegova predanost uzaludna, morao biti užasna duševna patnja. Mora da mu je zaprijetio ne samo razočaranjem, već i beznađem na granici samoubilačkog; a ako on ustrajava u širenju poruke, čini to skoro mjesečarski, kao sredstvo odvratanja pozornosti od vlastitih neizvjesnosti.

Pavao, naravno, Šimunu Petru nudi jednu neodoljivu mogućnost, način spasenja onoga čemu se posvetio, da obrani sve ono čemu se predao. Šimunu Petru, Pavlovo stajalište je održiva alternativa očaju. Isprva, razumije se, on

staje uz Jakova u gledanju na Pavlov rad kao vrlo sumnjiv, ako ne i bogohulan. Postupno, međutim, Pavlovo stajalište postaje jedino koje datom stanju daje neki smisao. Pavlovo stajalište, ukratko, Šimunu Petru osigurava održivo objašnjenje za nenastupanje smaka svijeta, za moguće produljenje njegovog trajanja još tisuću ili dvije tisuće godina, pružajući mu istodobno opravdanje za vjernost svom uvjernju. Isus postaje konsupstancijalan s Bogom. A ako je Isus konsupstancijalan s Bogom, kraljevstvo nebesko ne mora nužno biti nešto što će se proglasiti na zemlji u bliskoj budućnosti, već nešto vanjsko - drugo kraljevstvo, druga dimenzija, u kojem se čovjek može nadati dobrodošlici i osiguranom mjestu poslije smrti. Apokalipsa može biti odgođena na neodređeno vrijeme, ali preostaje uvjerenje da će *ipak* konačno nastupiti, na kraju vremena; a, u međuvremenu, tu su nagrade koje treba požnjeti na nebu.

Iz te potanko razrađene racionalizacije, Šimun Petar crpi novi polet, novo nadahnuće koje mu omogućava nastaviti sa svojim propovijedanjem i prema tradicionalnim prikazima - hrabro ići do svoga mučeništva. Zahvaljujući tom pretpostavljenom mučeništvu, on doista postaje stijena na kojoj je kasnija crkva - paulinska crkva - utemeljena. A kasnija predaja, *a posteriori*, Šimuna Petra proglašava prvim biskupom Rima i utemeljiteljem papinstva.

Kao što smo rekli, zaokreti u stajalištima Šimuna Petra, kako su opisani kod Anite Mason, nisu mogli biti jedinstveni. Naprotiv, moralo je biti mnogo vatrenih Isusovih sljedbenika koji su se ponašali po sličnom obrascu - posrćući na rubu pogubnog razočaranja, potom nalazeći novo opravdanje u Pavlu. Nije, otuda, teško razumjeti kako je Pavlov u biti "poganski" kult mogao biti tako uvjerljiv, niti zašto je kasnije trijumfirao nad manje utješnim stajalištem nazarenske dinastije - nad stajalištem Jakovljevim, u krajnjoj crti, i Isusovim osobnim. A s padom Jeruzalema 70. godine n.e, nazarenski utjecaj je u stvari nestao u većem dijelu sredozemnog svijeta. Paulinska misao će i dalje imati suparnike, razumije se. Ali nijedan od njih neće biti u stanju zadobiti Jakovljevu autoritet, utkan u dinastičko nasljeđe.

Juda Iskariotski

Tijekom širenja, paulinska misao je preradila mnogo od izvorne priče na kojoj su utemeljena evanđelja. Umetnuta je nova građa. Ta se misao prilagodila svijetu u kojem je bila objavljivana. U tom procesu, neki pojedinci su morali platiti ceh, barem u očima potomstva.

Šimun Petar, naravno, najpoznatiji, a vjerojatno i najomiljeniji od svih likova iz Isusove prvobitne pratnje - one koju je predaja ustoličila kao prak-

tično istovjetnu sa samim kršćanstvom. U mnogo vidova, on je od svih učenika najpodrobnije okarakteriziran. A, sa svojim slabostima, on je najumilnije čovječan. Postoji, međutim, još jedan među Isusovim prvim učenicima koji omogućava znatno veći uvid u ono što je njegov učitelj stvarno radio. Njegov značaj zamagljen je paulinskom mišlju.

Tijekom skoro dvadeset stoljeća, osoba poznata kao Juda Iskariotski - Juda Sikarijac - bila je omrzuta i prezrena, u dodijeljenoj joj ulozi najgnusnijeg među zlikovcima. U odnosu na Isusa, općepoznata predaja nametnulu mu je jednu od najstarijih i najarhetipskijih uloga - onu vječnog protivnika, mračne suprotnosti, oličenja svih poroka i grijeha koje nema ničeg zajedničkog s junakom. Simbolično govoreći, Juda je "zli brat", tamna strana čiju svjetlu stranu predstavlja Isus. U judeo-kršćanskoj tradiciji, ta antiteza je još jedan javni vid sukoba koji potječe još od Kaina i Abela. Sličan se sukob može naći i u drugim kulturama, drugim mitologijama, drugim kozmologijama. U egipatskom mitu, na primjer, ista podvojenost odražava se u vječnom sukobu između Seta i Ozirisa. U zarathustranskom učenju - koje je, preko svojih mitraičkih tragova, snažno utjecalo na kršćanstvo - drama se odvija između Ahura-Mazde ili Ormusa/Ormuzda i Ahrimana. Usporedna rivalstva mogu se naći širom zemljine kugle, od aztečkih i toltečkih vjerovanja u Meksiku do mitova Indije, Kine i Japana. A iza svih njih leži arhetipski sukob dobra i zla, svjetla i tame, stvaranja i razaranja, Boga i Vraga. Ako Isus, u kasnijoj kršćanskoj kulturi, postaje jednoznačan s Bogom, Juda - povlačeći za sobom i "židove" uopće - postaje sâmo utjelovljenje Božjeg neprijatelja. Juda izgleda kao lažni prijatelj koji, iz čisto plačenačkih razloga, izdaje svog učitelja i prouzrokuje učiteljevu smrt. Slika je do krajnosti crna i nema olakšavajućih okolnosti. Pomnije čitanje evanđelja, međutim, otkriva odvijanje jedne mnogo složenije drame.

Kako smo već vidjeli, Isus je bio obuzet starozavjetnim proročanstvima posebno onim Zaharijinim koja se odnose na Mesiju - i postupao često strogo u skladu s njima. Uvijek iznova, takva proročanstva diktiraju i određuju njegove odluke, njegova stajališta, njegov smjer djelovanja. Stvarao, veliki dio njegovog javnog života i poznate povijesti je, kako se čini tek malo više no utjelovljenje i ponovno odigravanje proročanstava. A, razumije se, što ih više ispuni, tim njegovo pravo na mesijanstvo postaje stvarnije. "A sve to bi da se zbiju proroštva" je stalni pripjev kroz čitav Novi zavjet - pripjev polemičara koji pobjedonosno iznosi svoj dokaz.

Stoljećima, i unatoč oprečnim svjedočanstvima u samim evanđeljima, kršćanska tradicija je tvrdila da je približnost Isusovog života i starozavjetnog proročanstva bila "podudarnost" - ne sračunata s Isusove strane, već spontana pojava, u skladu s božanskim providjenjem. Danas je, međutim, takva tvrdnja

u cijelosti neodrživa. Za suvremene znanstvenike, nema dvojbe da se Isus napajao biblijskim učenjima, a osobito onima iz proročkih knjiga. On se njihovom obrascu ne prilagođava "čudesnom slučajnošću". Naprotiv, on brižljivo, namjerno, često sustavno i neumorno oblikuje svoju karijeru i svoju djelatnost u skladu s kazivanjima proroka. On to čak kaže i sam. Očito je postojanje svjesne odluke i njegove riješenosti da svoj život učini ispunjenjem proročanskih kazivanja.

Kao što smo vidjeli, Zaharijina proročanstva o Mesiji Isusu su od osobitog značaja i interesa. Njegov trijumfalni ulazak u Jeruzalem, na primjer, predstavlja pokušaj da potvrdi jednu od njih. Ali, Zaharija je prorekao i da će Mesija, Davidov potomak, biti proboden i ubijen, a njegovi sljedbenici rastureni. A, u jednom pomalo nejasnom odlomku, Mesija je izjednačen s alegoričnim "dobrim pastirom" koji će biti prodat za cijenu od trideset šekela u srebru. Iz sâmih evanđelja sasvim je jasno da je Isus riješen u tome da se mora učiniti sve da se ta proročanstva ostvare - ne spontano, već prema skovanom planu. Da bi se taj plan izvršio, neophodan je izdajnik.

U sva četiri evanđelja, Posljednja večera zauzima istaknuto mjesto. I u sva četiri evanđelja Isus okupljenoj družini otvoreno objavljuje da će ga jedan od njih izdati - zato što je njegovo "vrijeme blizu", zato što "se približio čas" a isto tako, sasvim otvoreno, i zato što "proroštvo treba biti ispunjeno." Kod Marka i Luke izdajnik nije imenovan na samoj Posljednjoj večeri. Kod Mateja i Ivana jest. Kod Mateja, na primjer, Juda otvoreno pita, pred svim svojim drugovima, "Nisam li to ja, Učitelju?", a Isus odgovara potvrdno. U Ivanovom evanđelju, Isus, kada se od njega zatraži da kaže tko je čovjek koji će ga izdati, odgovara "Onaj kome ja dam komad kruha umočenog u zdjelu". Umočivši ga, pruža ga bez ustezanja Judi, govoreći "Što činiš, čini brže". A u Ivanovom evanđelju se dodaje, prilično nedosljedno, da nitko od ostalih nazočnih nije točno znao zašto je Isus to rekao Judi.

Niz ovih događaja, kako je opisano, nužno nameće neka pitanja. Najočitije, ako je Juda identificiran kao učitelj izdajnik, zašto mu je bilo dopušteno poći u svoju izdajničku misiju? Zašto ga netko nije zadržao, Šimun Petar, na primjer, koji je, ubrzo poslije toga, ne samo naoružan, već i dovoljno nasilan da napadne jednog pomoćnika Velikog svećenika. Zašto nisu poduzete neke druge mjere opreza?

Odgovor na to pitanje jest da je Judina misija nužna. Kako izjavljuje Matej, "A sve se to dogodilo da bi se ispunila Pisma proročka." I opet, u sljedećem poglavlju: "Tada se ispuni što je kazao prorok... I uzeše trideset srebrnjaka, cijenu cijenenoga, koga su cijenili sinovi Izraelovi.. ."

Nije stvar u tome da Juda doista izdaje Isusa. Naprotiv, njega je Isus smišljeno odabrao, vjerojatno na njegovu žalost, da obavi jednu nezahvalnu dužnost da bi se Pasijska drama mogla odviti u skladu sa starozavjetnim proročanstvom. Kada Isus nudi umočeni zalogaj, on stvarno Judi nameće zadatak. Skoro kao da je čovjek kome će ta dužnost biti dodijeljena odabran kockom, osim što je izvlačenje, kako se čini, bilo namješteno. A kad Isus Judi zapovijeda da brzo učini ono što se učiniti mora, on ne daje izjavu vidovito se mireći sa sudbinom, već izdaje jasno uputstvo.

Jedna stvar očito izranja prigodom svakog bližeg ispitivanja Posljednje večere. Nema dvojbe da su Isus i Juda u nekoj vrsti dosluha. "Izdaja" se ne može odigrati bez takvog dosluha, dobrovoljnog Isusovog sudjelovanja, bez riješenosti - ne samo spremnosti - da bude izdan. Ukratko, čitav posao je brižljivo isplaniran, čak iako se čini da ostali učenici nisu bili upućeni u taj dogovor. Izgleda da je Juda jedini uživao Isusovo povjerenje u toj stvari.

Osuđen da ga potomstvo žigoše i prokune, Juda se u stvari pokazuje kao mučenik, na svoj način, ravan Isusu. Za grčkog pisca Nikosa Kazantzakisa, Judina uloga je, ako išta, još teža. U *Posljednjem iskušenju*, kratko vrijeme prije Posljednje večere, između Isusa i Jude u tajnosti se odvija sljedeći dijalog:

"Žao mi je, Judo, brate moj, "reče Isus, "ali to je nužno."

"Već sam te prije pitao, rabine - nema li drugog načina?"

"Nema, Judo, brate moj. I ja bih volio da ga ima. I ja sam se nadao i čekao da se ukaže sve dosad - ali uzalud. Ne, nema drugog načina. Kraj svijeta je nadomak. Ovaj će svijet, ovo kraljestvo vrazje, biti uništen i doći će kraljevstvo nebesko. Ja ću ga donijeti. Kako? Umrijevši. Nema drugog puta. Ne dršći, Judo, brate moj. Za tri dana ću ponovno ustati."

"To kažeš da me utješiš i da mi pomogneš da te izdam a da mi se srce ne cijepa. Kažeš da ću izdržati - govoriš to da mi uliješ snagu. Ne, što smo bliže tom užasnom času... ne, rabine, neću moći izdržati!"

"Hoćeš, Judo, brate moj. Bog će ti dati snage, koliko ti nedostaje, zato što je to nužno - nužno je da je budem ubijen i da me ti izdaš. Nas dvojica moramo spasiti svijet. Pomozi mi."

Juda je pognuo glavu. Trenutak kasnije zapitao je, "Da ti moraš izdati svog učitelja, bi li ti to uradio?"

Isus dugo promišljaše. Konačno reče, "Ne, bojim se da ne bih bio u stanju to učiniti. Zato mi se Bog smilovao i dao mi lakšu zadaću: da budem razapet."

Taj dijalog je, naravno, fiktivna rekonstrukcija. A ipak, jasno je da se u stvarnosti *moralo* odigrati nešto slično onome što opisuje Kazantzakis. Tumači Novog zavjeta davno su prepoznali koliko je Juda bitan, koliko nužan, za čita-

vu Isusovu misiju. Bez Jude, Pasijska drama se ne može odigrati. Prema tome, na Judu se mora gledati kao na osobu vrlo različitu od prljavog zlikovca iz popularne predaje. On izranja upravo kao suprotnost tomu - kao plemenita i tražična osobnost, koja nevoljno pristaje igrati jednu neugodnu, bolnu i obveznu ulogu u unaprijed brižljivo aranžiranom scenariju. Kao što Isus o njemu kaže: "... one koje si mi dao sačuvah; i nitko od njih ne pogibe osim sina pogibli, da se ispuni Pismo."

Neodređeno ostaje je li Isus istinski bio uvjeren da mora doslovce umrijeti, ili je dovoljno bilo da *izgleda* kao da je umro. Kako što smo raspravljali u prethodnoj knjizi, postoji znatna količina svjedočanstva u prilog drugoj mogućnosti. Nije vjerojatno, razumije se, da će se ikad saznati istina. Ali svakako je barem moguće da je on preživio Križ — ukoliko je, doista, na njemu uopće i bio on, a ne zamjenik o kome govori *Kur'an* i mnoge rane hereze.

Ali, ako je namjera bila da Isus preživi Križ, ili možda da uopće i ne bude razapet, čovjek ne može a da se ne zapita je li Juda bio upućen u taj plan. Bi li on u tom slučaju bio u dosluhu sa svojim učiteljem? Ili je u susret svojoj smrti pošao u mučnom uvjerenju da je odgovoran za smrt učiteljevu?

Juda

Kao što smo vidjeli, izgleda da je paulinska misao dramatično promijenila stajališta i usmjerenje Šimuna Petra. Predaje ponikle iz paulinske misli ocrnila su Judino ime i zamaglila ulogu Isusovog vlastitog brata, Jakova, kao poglavara nazarenskog starješinstva u Jeruzalemu. Postoji, međutim, još jedna osobnost čiji je značaj, u očima potomstva, izvitoperen i umanjen.

U kanonu Novoga zavjeta postoji jedna jedina poslanica Jakovljeva, koji se predstavlja kao "brat Gospodov". Tu je i poslanica osobe po imenu Juda, koji se predstavlja kao "sluga Isusa Krista, a brat Jakovljevi". Iz toga bi se na prvi pogled moglo učiniti da je Juda, kao i Jakov, bio Isusov brat.

U stvari, suvremeni bibliisti slažu se u mišljenju da je pismo pripisano Judi nastalo previše kasno a da bi ga mogao napisati ma koji Isusov suvremenik. Drži se vrlo vjerojatnim da ga je početkom drugog stoljeća sastavio netko čije je ime doista bilo Juda i tko je, zajedno sa svojim bratom Jakovom, stajao na čelu nazarenske stranke toga doba. Ali prema najranijim crkvenim povjesničarima, taj Jakov i taj Juda iz drugog stoljeća bili su unuci drugog, starijeg Jude, koji je *bio* Isusov brat.

Sâma evanđelja nedvosmisleno govore da je Isus imao brata po imenu Juda, ili Judah, Judas. U Lukinom evanđelju kao i u Djelima spominje se izvje-

sni "Juda Jakovljević," što se obično prevodi kao "Juda sin Jakovljević". Mnogo je vjerojatnije, međutim, da se "Juda Jakovljević" izvorno odnosilo na "Judu brata Jakovljevića". Ako je Luka po tom pitanju neodređen, Matej i Marko su sasvim izričiti. Obojica govore da je Isus imao četiri brata - Josipa, Šimuna, Jakova i Judu - kao i najmanje dvije sestre. Kontekst u kojem se oni spominju je čudan. Kaže se da su korili Isusa tijekom prvih dana njegovog propovijedanja po Galileji. Ne daje se razlog prebacivanju. Kakav god on mogao biti, nije bio dugog vijeka, barem kada je riječ o Jakovu. Kratko vrijeme poslije Isusove smrti, on je zauzeo mjesto svoga brata, preuzeo čelnu ulogu u nazarenskom vodstvu u Jeruzalemu i sâm dostigao položaj svetoga čovjeka. Postoji obilje svjedočanstava koja ukazuju na to da je Juda nastavio istim putem.

A ipak, dosta čudnovato, Juda se ne spominje ni u Djelima, ni u bilo kojem drugom novozavjetnom spisu - barem ne pod tim imenom. U stvari, njega treba tražiti pod drugim imenom. Jednom pronađen, on se pokazuje kao nositelj jedne doista važne uloge.

Isusova braća

Brojna izvorna esenska i/ili zadokitska štiva govore ne o jednom iščekivanom Mesiji, već o dvojici. Prema tim izvorima, identitet i integritet nacije počivaju na dvije usporedne dinastičke nasljednje linije s brojnim međusobnim vezama. Dvojica Mesija imenovani su sasvim određeno kao Aaronov Mesija i Davidov Mesija. Davidov Mesija bi bio kraljevska osobnost koja vlada svjetovnom upravom novog kraljestva, koje bi sâm uspostavio svojom ratničkom vještinom. Aaronov Mesija, podrijetlom od Izraelovog prvog velikog svećenika iz Starog zavjeta, bio bi svećenička osoba, "tumač Zakona" koji bi upravljao duhovnim životom naroda.

Da ironija bude veća, to načelo dvostruke svjetovne i duhovne vlasti doći će točnije do izražaja u Zapadnoj Europi preko Svetog Rimskog Carstva, u kojem je car držao svjetovno žezlo i polagao pravo na podrijetlo od Davida dočim je papa uživao duhovnu vlast kao tumač Božjeg zakona. Kao što smo u više navrata isticali, međutim, za Izrael su svojedobno politika i religija bile nerazlučivo povezane - bile su, u stvari, po svojoj biti različiti pojavni vidovi jedne iste stvari. Kao posljedica toga, kraljevski Mesija i svećenički Mesija morali su biti što je moguće tješnje povezani - što su i bili u makabejsko doba, na primjer, kada su obojica bili članovi iste porodice. Bilo bi nezamislivo dopustiti raskol između svjetovne i duhovne vlasti koja je kasnije karakteriziralo Sveto Rimsko carstvo.

Može se, naravno, dokazivati da se tema mesijanskih blizanca pojavljuje u Novom zavjetu, premda u drastično promijenjenom, a vjerojatno i iskrivljenom obliku. Suvremeni bibliisti su suglasni u tome da je Ivanovo krštenje Isusa u Jordanu među povijesno najvjerođostojnim događajima u evanđeljima, među događajima za koje je najmanja vjerovatnost da su ih kasniji pisci i priređivači izmislili. Ono se svakako izdvaja kao najvažniji događaj u onome što nam je poznato od Isusove javne karijere prije njegovog trijumfalnog ulaska u Jeruzalem; a kršćanska tradicija potkrepljuje Ivanovu važnost u priči. On je onaj koji pripravlja put, prethodnik, "glas vapijućeg u pustinji" koji će "pripremiti pute njegove." Stvarno, mnogi od Ivanovih suvremenika bili su spremni držati *ga* Mesijom. Luka izvješćuje: "... osjećaj očekivanja je rasao kod ljudi, koji su počeli pomišljati da bi Ivan mogao biti Krist." A tijekom prva tri stoljeća naše ere postojale su izvjesne mandaeanske ili johannitske sekte, posebno u području

bazena Tigrisa i Eufrata, koje su poštovala Ivana, a ne Isusa, kao svog proroka. U stvari, jedna od tih sekti još uvijek postoji. Po mišljenju njenih pripadnika, Ivan je bio "istinski prorok", dok je Isus bio "buntovnik, heretik koji je ljude odveo na stranputicu, iznevjerio sveta učenja".

Bibliisti nisu držali da ima razloga sumnjati u Lukinu tvrdnju da su Ivan i Isus bili bratići. Sada je opće prihvaćeno da je Isusova majka bila sestra Elizabete, Ivanove majke. Luka, međutim, nedvosmisleno iznosi da je Ivan Krstitelj, preko svoje majke, bio potomak svećeničke dinastičke loze Aaronove - što bi trebalo značiti, naravno, da je to bio i Isus. Istodobno, Luka naglašava da Isus, preko oca, vodi podrijetlo od Davida. Stoga, kao Aaronov potomak, Ivan može polagati pravo na titulu svećeničkog Mesije. Isus, podrijetlom i od Aarona i od Davida, može polagati pravo na titule svećeničkog Mesije i kraljevskog Mesije. Čini se da bi se time mogla objasniti Lukina tvrdnja u Djelima (2:36) da je Bog Isusa učinio "i Gospodom i Kristom".

Srodstvo Ivanovo i Isusovo obdario bi njihove pojedinačne uloge dodatnim ugledom, vjerodostojnošću i uvjerljivošću. Ako su, usred sveopće apokaliptične atmosfere toga doba, pobožni židovi žudno iščekivali dolazak dvojice Mesija - jednog, kraljevskog, od Davida, drugog, svećeničkog, od Aarona mora biti da su oči upirali u ograničen broj porodica. Ako su se očekivane osobnosti pojavile kao bratići, koliko je to samo upadljivije i uvjerljivije moralo biti. Skoro je sigurno da bi to bilo shvaćeno kao znak, znamen, opipljiv izraz ruke Božje.

Ako je Isus bio kraljevski Mesija a Ivan svećenički, krštenje u Jordanu bilo bi tim značajnije - svećenički Mesija dodjeljuje službeni položaj svom kraljevskom pandanu, koji je istodobno, očitim djelovanjem božanske providnosti, slučajno njegov blizak rod. Udvostručene, mesijanske i porodične niti pojačavale bi se međusobno. U mjeri u kojoj su duhovne i svjetovne funkcije bile sjedinjene u istoj kući, istom krvlju, to bi jedinstvo bilo dvostruko posvećano, dvostruko sveto, a jedinstvo nacije tim svetije. To je, kako smo napomenuli, ono što se dogodilo za vladavine makabejske dinastije, posljednje izraelske monarhije. A, kako smo istakli, pokret čiji su dio, po svoj prilici, Isus i njegovi sljedbenici bili, držali su makabejski režim uzorom vlastitim stremljenjima.

Ako je Ivan *bio* svećenički Aronov, a Isus kraljevski Mesija Davidov, moguće je da je Isus, kada je Herod Antipa pogubio Ivana, preuzeo na sebe obje uloge, združujući u sebi i položaj i funkcije mrtvog proroka. Možda je čak i Ivan, predviđajući sudbinu koja mu prijete, potvrdio neki takav sporazum, možda obredom na Jordanu. Čini se jasnim da je činjenica da Isus ozbiljno započinje svoju duhovničku službu tek pošto je Ivan preminuo od izvjesnog

značaja. U svakom slučaju, nema dvojbe da su među Isusovim sljedbenicima bili i pređašnji Ivanovi privrženici. A ako je Isus u sebi objednio dvostruku ulogu kraljevskog i svećeničkog Mesije, stvarno je morao biti osobnost dostojna takve odanosti.

Toma Blizanac

Postoje, međutim, drugi, još izazovniji čimbenici što prate načelo dvojnih Mesija. Ti se čimbenici ne tiču Ivana Krstitelja, već jedne puno neshvatljivije osobe, kojoj kasnija kršćanska tradicija odlučno nije bila voljna naći mjesto. Učiniti to značilo bi dovesti se u znatnu nepriliku.

U sva četiri evanđelja, kao i u Djelima, spominje se učenik po imenu Toma. Istodobno, međutim, malo što važno se njemu pripisuje. O njemu se takoreći ništa ne saznaje. On ni na koji način nije izdvojen od ostalih Isusovih sljedbenika. Izgleda da on djeluje kao potpuno sporedan prekobrojac. Jedino u Ivanovom evanđelju on daje čudnovatu i jako zanimljivu izjavu. Kada Isus primi vijest da je Lazar bolestan, Toma ih sve požuruje ka bolesnikovom domu u Betaniju, "da pomremo s njim". Osim toga, Toma niti kazuje, niti čini išta vrijedno spomena sve do poslije Raspeća. Tada - u odlomku Evanđelja po Ivanu koji je vjerojatno kasnija interpolacija - on inicijalno ispituje je li Isus doista uskrsnuo tijelom.

Ako se obrati pozornost na izvore van kanonskih evanđelja, Tomina uloga poprima veće razmjere. Prema Euzebiju, crkvenom povjesničaru iz četvrtog stoljeća, Toma se odselio prema sjeveroistoku, šireći dobru vijest među Partijcima - "barbarskim" narodom koji je zauzimao područje od bazena Tigrisa i Eufrata naviše kroz današnji Iran. Prema jednom apokrifnom djelu nastalom u trećem stoljeću, duhovnička misija je Tomu odvela i dalje. Priča se da je umro u Indiji, proboden kopljima, a grob u kojem je sahranjen nađen je kasnije prazan. Slična predaja postoji među pripadnicima jedne sekte sirijskih kršćana, koji se nazivaju "kršćanima sv. Tome". Po njima, Toma ih je preobratio, a kasnije umro u Milaporeu, blizu Madrasa.

Ako u prikazima poput tih ima imalo istine, Toma izranja kao jedan od najdjelotvornijih i najutjecajnijih od svih učenika. Ako je Pavao glavni kršćanski apostol za zapadnu Europu, Toma je skoro potpuno sam, kako izgleda, zaslužan za njegovo širenje na istok. Ono što je Toma širio, međutim, nije pavlinsko kršćanstvo. Bio je to jedan oblik nazarenskog učenja, kakav bi se očekivao da proistječe od Jakova i nazarenske hijerarhije u Jeruzalemu.

Ali, tko je Toma zapravo bio? Znamo da su Šimun Petar i njegov brat Andrija, kao i dva sina, Zebedeeva, bili ribari iz Galileje. Saznajemo ponešto o

podrijetlu raznih drugih učenika. O Tomi nam se, međutim, ne govori ništa. A to pitanje postaje tim važnije što Toma uopće i nije ime. Baš kao što je Petar nadimak ribara po imenu Šimun, sa značenjem "poput stijene" ili "kameni" Toma je nadimak, a sâma riječ je jednostavno "blizanac" na hebrejskom.

U Ivanovu evanđelju po verziji Biblije kralja Jamesa, moglo bi se isprva činiti da je stvar malo jasnija. Tamo se o njemu govori kao o "Thomasu Didymusu" ili o "Tomi zvanom Didimus. To, međutim, zapravo još više zamagljuje stvar - jer riječ "dydimus" također znači blizanac. Prevedeno, Toma Didimus daje suvišno "Blizanac Blizanac". "Toma zvani Didimus" postaje još smješnije - "Blizanac zvani Blizanac". Ni noviji prijevodi, u kojima se govori o "Tomi zvanom Blizanac", ne bacaju ništa jače svjetlo. Ponovno nam preostaje apsurd - "Blizanac zvani Blizanac".

Što je to što se ovdje tako nespretno prikriva? Koje je Tomino pravo ime? I čiji je blizanac on bio?

Na ta pitanja djelomično, ali sasvim izričito, odgovore daje apokrifno Evanđelje po Tomi, vrlo rano djelo nastalo vjerojatno koncem prvog stoljeća. Tu se Toma identificira kao "Juda Toma", što u prijevodu znači "Juda Blizanac". U drugom, nešto kasnijem apokrifnom djelu, Djelima Tominim, to se pitanje dalje pojašnjava. Toma se i tu, također, određeno spominje kao Juda Toma. A kada se Isus pojavljuje pred jednim mladićem, "... on vidje Gospoda Isusa nalik apostolu Judi Tomi... Gospod mu reče: Ja nisam Juda koji je i Toma, ja sam njegov brat.

Apokrifno svjedočanstvo

Suvremeni bibliisti slažu se u tome da su crkve koje su se razvile u Siriji, Maloj Aziji i Egiptu utjelovile oblik "kršćanstva" ništa manje vrijedan od rimskog, kako da se od njega razlikovalo. Stvarno, može se dokazati da su crkve na takvim mjestima nasljednice "čistije" tradicije od rimske, jer ona nije bila razvodnjena i iskrivljena pavlinskom mišlju; ona je nešto bliža onome što bi sâm Isus, Jakov i prvobitno nazarensko starješinstvo širili. Svakako je crkva u Egiptu, da uzmemo samo jedan primjer, posjedovala tekstove stare i puno važne barem isto onoliko koliko su to i oni u kanonskom Novom zavjetu - tekstove koje su sastavljajući kanonskog Novog zavjeta smišljeno odabrali isključiti. To naglašava profesor Helmuth Koester s Bogoslovnog fakulteta Harvardskog sveučilišta, i dokazuje da u "... golemom blagu ne-kanonske evanđeoske literature ima barem nekih spisa koji nisu dobili zasluženo mjesto u povijesti tog književnog roda." Među tim spisima, profesor Koester posebno navodi Evan-

đelje po Tomi. Kada su ga intervjuirali u televizijskoj seriji *Isus: Dokazi*, profesor Koester je bio sasvim nedvojbjen u svojim tvrdnjama. Na temelju najnovijih svjedočanstava, malo ima mjesta dvojbi da je Juda Toma doista bio Isusov brat - brat spomenut u Evanđeljima kao Juda.

Ako je Juda Toma, ili Juda Bliznac, doista Isusov brat bliznac, kakav bi bio njegov položaj među suvremenicima? U Djelima Tominim nalazi se sljedeći navod: "Brat bliznac Kristov, apostol Najuzvišenijeg i suposvećenik u skrivenu riječ Kristovu, koji primi njegova tajna kazivanja.. ."I opet, još otvorenije, u jednom prizivanju Svetoga Duha (koji je, što je od priličnog značaja, ženskoga roda): "Dođi, Sveti Duše... Sveta Golubice što rodi blizanačke mlade. Dođi, Skrivena Majko.. ."

U odlomku drugog apokrifnog djela, Isus, pristupajući Šimunu Petru i Judi Tomi, obraća im se "na hebrejskom jeziku". Čini se da je nešto zamagljeno, možda i namjerno, u izvornom koptskom tekstu, ali izgleda da Isus kaže sljedeće: "Zdravo, časni moj čuvaru Petre. Zdravo, Tomo (Blizance), moj drugi Mesijo."

Iz napomena poput tih, osoba Jude Tome izranja ne samo kao Isusov brat bliznac Juda, već i kao priznati samosvojni Mesija.

Kult blizanaca

Sugerirati da je Isus imao brata blizanca bila je jedna od najupornijih i najjstrajnijih među drevnim "herezama". Ona nije nikada u potpunosti nestala, unatoč stalnim pokušajima iskorjenjivanja. Tijekom renesanse, na nekim od djela Leonarda da Vincija, osobito u "Posljednjoj večeri." Ta se tema ponavlja kod kasnijih slikara, uključujući i Poussina. Danas zauzima istaknuto mjesto i u djelima Michela Tourniera, jednog od najcjenjenijih glasova u suvremenoj francuskoj kulturi i vjerojatno uvjerljivo najvažnijeg romansijera kojeg je Francuska imala od Prousta naovamo. A na ukrasima koje je Bérenger Saunière naručio za crkvu u Rennes-le-Château i Marija i Josip prikazani su, jedno s jedne, drugo s druge strane oltara, kako u naručju drže po jedno dijete-Krista.

Većini suvremenih kršćana, naravno, pa čak i većini suvremenih agnostika, sugestija da je Isus imao brata blizanca izgledat će u najboljem slučaju pretjerana, u najgorem bogohulna. Ali, važno je, zapravo nužno, imati jednu presudnu činjenicu na umu. Tekstovi u kojima se Juda Toma javlja kao Isusov bliznac bili su svojedobno u široj uporabi među kršćanskim kongregacijama, ne samo u Egiptu i Siriji, već isto tako, kao što ćemo vidjeti, čak i u Španjolskoj i, kako izgleda, Irskoj. Bile su prihvaćene biblijske knjige, zakonite koliko i

kanonska evanđelja Novog zavjeta ili Djela apostolska. To može značiti jedino da je, svojedobno, *zamisao o blizancu bila savršeno prihvatljiva za pobožne kršćane*. Bilo je, ukratko, vjernika i vjernica koji ne samo da u tome nisu vidjeli huljenje na Boga, već su držali sastavnim dijelom svog vjerovanja - recimo, poput Petrove uloge za Rimsku crkvu.

Ovdje vrijedi napraviti kratak izlet u potpuno spekulativno područje - područje koje neće pružiti nikakav dokaz, ni za, ni protiv, ali koje traži makar usputno razmatranje. U drevnom svijetu, procesi ljudskog razmnožavanja nisu se shvaćali onako kako ih mi danas shvaćamo. U mnogo pogleda, drevno poimanje tih procesa bilo je skućenije od našeg. Neizvjesno je, na primjer, jesu li biološki čimbenici koji djeluju prigodom rađanja blizanaca bili u potpunosti, ili čak odgovarajuće, shvaćeni. Iz tog jednostavnog razloga, po sebi razumljivog, rođenje blizanaca, a osobito istovjetnih blizanaca, moralo je starima izgledati pravo čudo - pojava što svjedoči o djelovanju božanske providnosti. Tema braće blizanaca jedna je od najzvučnijih, i među najranijim, od svih kulturnih/religioznih motiva. Od zore pisane povijesti, posebno u svijetu Sredozemlja, nastao je kult Dioscura, božanskih blizanaca. Pod imenom Castor i Pollux, ti su blizanci igrali iznimno važnu ulogu u obrazovanju i razvoju grčke mitološke misli. Romul i Rem bili su poštovani kao par začetnika Rima. Po samoj svojoj prirodi, rođenje blizanaca postao je događaj s mitskim značenjem, koji je povezivao čovjeka s nekim od njegovih najstarijih i najmoćnijih mitskih slika, a u krajnjoj crti i s njegovim bogovima. Premda su takvi blizanci, kao što smo vidjeli, često bili najljući neprijatelji, nisu to nužno morali biti. Često su jedan drugoga miroljubivo dopunjavali tvoreći jednu cjelinu.

Tako je, na primjer, Edessa, danas Urfa u Turskoj, dugo bila središte kulta blizanaca, gdje je par obožavan pod imenom Momim i Aziz. Taj par zamijenjen je Isusom i Judom Tomom, a Edessa je postala središte novog kulta blizanačkih Mesija. Vjeruje se da su Djela Tomina napisana upravo u Edessi. U Edessi je također sagrađena najstarija poznata crkva, potom razorena 201. g.n.e. A ima uvjerljivih dokaza da je Juda Toma osobno posjetio grad i svoja učenja donio neposredno ustoličenom kralju Abgaru.

Židovi Isusovog doba iščekivali su, izmučeni slutnjama, dolazak Mesije - a po mišljenju mnogih od njih, dolazak dvojice Mesija. Budući da se na mesijanstvo gledalo kao na nešto dinastičko, nešto jednim dijelom ovisno o krvnoj lozi, javna pozornost, kao što smo ranije već primijetili, morala je biti usredotočena na razmjerno malu mrežu isprepletenih porodica koje su mogle polagati pravo na podrijetlo i od Davida i od Aarona. Ako je u jednoj od tih porodica rođen par blizanaca, zar to doista ne bi izgledalo značajno - božanski

znak, znamen, potvrda očekivanja? Zar kraljevski i posvećeni Mesija, javljajući se istodobno u istoj porodici, ne bi izgledao kao rječito svjedočanstvo Božje milosti?

Potomci Isusove obitelji

U knjizi *Sveta krv, sveti gral* nadugačko smo govorili o vjerojatnosti postojanja Isusovog krvnog potomstva. Je li takvo potomstvo moglo ostati i iza Isusove obitelji? Priznati izvori slažu se da je ono stvarno postojalo. Tako, na primjer, povjesničar Julius Africanus, koji je živio između 160. i 240..g.n.e. i održavao bliske veze s kraljevskom kućom iz Edesse, piše:

Herod, koji nije imao ni kapi izraelske krvi u svojim žilama i koga je pekla savijest o niskom podrijetlu, spalio je popise njihovih porodica... Nekoliko opreznih ljudi imalo je vlastite zapise, zapamtivši imena ili ih povratili našavši ih u prepisima, i oni su se ponosili čuvanjem uspomene na svoje plemenito podrijetlo. Među njima bili su ljudi... poznati kao *Desposyni* [tj. Gospodarevi ljudi], zbog njihove povezanosti sa spasiteljevom obitelji.

Izgleda da su u ovom odlomku iskrivljena ili u jedan spojena dva sasvim različita događaja, koje međusobno razdvaja sedamdesetak godina. S jedne strane, izgleda da je riječ o Isusovom aristokratskom i kraljevskom rodoslovu, koji je, o čemu smo već raspravljali, Herod, kao uzurpator, držao prijetnjom svojoj legitimnosti. To bi se, međutim, moglo izroditi u predaju o Herodovom pokolju Nevinih. S druge strane, dokazivano je da je rodoslove o kojima govori Julius Africanus spalio ne Herod, već Rimljani poslije pobune 69. g.n.e. Oni su bili ugroženi, ništa manje od Heroda, opstankom zakonite kraljevske loze oko koje bi se židovi mogli okupiti.

Prema Pavlovim vlastitim izjavama, on je osobno bio oženjen, a u doba svog preobraćenja bio je udovac. Sigurno nije postojala zabrana braka i očinstva, bilo u Isusovoj neposrednoj okolini, bilo u takozvanoj "Ranoj crkvi". Prema Klementu Aleksandrijskom, učenik Filip, kao i Šimun Petar, bili su ožegnjeni i začeli su obitelji. A izgleda da Pavao u Poslanici Korinćanima jasno ukazuje na to da su Isusova rođena braća bila oženjena: "Zar nemamo pravo jesti i piti? Zar nemamo pravo kršćansku ženu sa sobom voditi, kao i ostali apostoli, i braća Gospodova?"

Nigdje se određeno ne spominje Jakovljevo potomstvo, ali se Jakov stalno opisuje kao revnosni pristalica Zakona, a jedna od zapovjedi Zakon bila je ženiti se, biti plodan i množiti se. Premda među preostalim spisima o njima nema

spomena, svakako je razumno pretpostaviti da je Jakov imao djecu. U slučaju Jude - ili Jude Tome - potvrđeno je postojanje loze. Kako smo ranije primijetili, nazarenskom vodstvu su, početkom stoljeća, upravljala dva brata, Jakov i Juda, nedvojbeno identificirani kao unuci Isusovog brata. Prema Euzebiju, koji se poziva na još stariji izvor:

"... još preostaše od obitelji Gospodove unuci Judini, za kojeg kažu da Mu bijaše brat, ljudski govoreći. Protiv njih bijaše rečeno da su od Davidove loze i dovedoše (ih)... pred Domitiana Ceasara)... Domitian ih upita jesu li potomci Davidovi, i oni priznadoše..."

Euzebije izvješćuje da su Desposyni - potomci Isusove obitelji, a možda i sâmog Isusa - preživjeli i postali predvodnici raznih kršćanskih crkava, prema, kako izgleda, strogo dinastičkom naslijeđivanju. Eusebije im prati trag sve do doba cara Trajana, 98.-117. g.n.e. Jedan suvremeni rimokatolički autoritet pre-pričava priču koja ih prati od četvrtog stoljeća - Konstantinovog doba. Priča se da se tadašnji biskup rimski (sada poznat kao papa Sylvester osobno susreo s osam vođa Desposyna - od kojih je svaki stajao na čelu po jednog ogranka crkve - u Lateranskoj palači. Izvješćuje se da su zahtjevi (1) da se opozove ustoličenje kršćanskih biskupa Jeruzalema, Antiohije, Efeza i Aleksandrije, (2) da se umjesto njima te biskupije povjere pripadnicima Desposyna; i (3) da kršćanske crkve "ponovno počnu" slati novac Desposynskoj crkvi u Jeruzalemu, koju je trebalo neopozivo držati majkom crkvom.

Kao što se moglo i očekivati, biskup rimski je odbacio te zahtjeve, izjavljujući da je majka crkva sada Rim i da Rim ima vlast imenovati vlastite biskupe. Priča se da je to bio posljednji susret judeo-kršćanskih nazarena i srastajućeg pravovjerja temeljenog na paulinskoj misli. Od tada je rasprostranjeno uvjerenje da je nazarenska tradicija nestala. To, u stvari, uopće nije bio slučaj.

Opstanak nazarenskog učenja

Poslije pobune 66. g.n.e. i pada Masade osam godina kasnije, politički usmjereni mesijanski pokret čije su utjelovljenje bili Isus, njegova braća i njegovi najbliži sljedbenici bio je ozbiljno poremećen. Ali, premda je njegova oštrica uspješno bila otupljena, on je još uvijek mogao prikupiti dovoljno pristalica da podigne ustanak velikih razmjera u Svetoj zemlji. Tako je između godina 132. i 135. n.e., u Palestini opet planula buna. Vođa te pobune bio je izvjestan Simon bar Kokhba. Ima dokaza koji ukazuju da on potječe od Jude Galilejca, vođe zelota stoljeće i četvrt ranije, i zelotskih zapovjednika u doba zauzimanja i kasnije opsade Masade. Dr. Robert Eisenman, koga smo već citirali, vjeruje da je lako moglo biti bliskih veza između Simonove obitelji i potomaka Isusove - ako, zapravo one nisu bile jedno te isto. Još jednom valja istaći načelo dinastičkog nasljeđivanja.

Kada se uputio na podizanje ustanka, Simon se okrenuo tada već učvršćenim paulinskim kršćanima za potporu. Nikakvo čudo. Kako smo već sugerirali, izgleda da su Isusov brat Jakov i ostali članovi nazarenske hijerarhije u Jeruzalemu evangelizaciju kojom su se bavili držali jednim vidom regrutiranja - sredstvom pomoću kojeg se mogla stvoriti vojska za izraelsku naciju. Simonu bar Kokhbi bi bilo savršeno prirodno očekivati od pristalica jednog ranijeg Mesije - pravednog kralja posvećenog oslobađanju svoje zemlje od rimskog jarma - da mu pomognu u upravo takvom pothvatu. Pavlinski kršćani su do tada, međutim, uvelike razvili vlastito učenje o nepolitičnom, potpuno duhovnom Mesiji. Razljučen onim što mu je moralo izgledati kao čudovišna izdaja, ili pokazivanje sramotnog kukavičluka, Simon se okrenuo protiv njih i gonio ih kao izdajnike.

Simonov ustanak, kao i onaj koji mu je prethodio šezdesetišest godina ranije, bio je nemilosrdno ugušen, ali ne prije no što je Sveta zemlja još jednom opustošena. Jeruzalem je ponovno srušen sa zemljom. Kada je obnovljen, Zidovima je bilo zabranjeno vratiti se u njega, ili se nastaniti unutar njegovog područja. Preživjeli iz Simonove vojske su pobjegli, neki na sjever u Siriju i Mezopotamiju, drugi na jug u Egipat. I to su mjesta u kojima će se nastaviti nazarenska tradicija.

Poslije Simonove bune, pristalice starog nazarenskog vodstva morale su se naći izložene rastućem pritisku s tri strane. Što se Rima ticalo, oni su bili, naravno, buntovni odmetnici koje treba goniti, mučiti, pljačkati i nemilosrdno iskorijeniti. U to doba, također, oni su počeli izazivati odbojnost drugih Židova. Iako je stara kolaboracionistička seducejska svećenička uprava Herodovog i Isusovog doba već nestala, počeo se razvijati novi oblik judaizma, usmjeren ka rabiničkom učenju. Taj rabinički judaizam, prauzor judaizma njegovog današnjeg oblika, odbacio je, u svom razočaranju, mesijanski pokret, odbacio slavoljubive političke pothvate i - da osigura vlastiti opstanak - ušančio se iza njegovanja učenja, znanosti i pridržavanja obreda. Rabinički judaizam nije na vojnu aktivnost gledao samo kao na puku nepriliku, nego i kao prijetnju, koja bi mogla "naškoditi njihovoj stvari" i izazvati još jedan porazni izljev rimskog gnjeva i odmazde. Pavlinski kršćani su usvojili slično stajalište. Oni su, također, imali namjeru opstati i, da bi taj opstanak osigurali, umilostiviti Rim. Za njih se, također, vojna i politička aktivnost morala brižljivo izbjegavati. Oni su u to doba, štoviše, već imali vlastite doktrine o tome tko je Isus bio i što pojam 'Mesija' znači. Nisu bili spremni dopustiti da te doktrine netko poljulja, čak ni potomci Isusovi ili njegove obitelji.

Sukladno tome, sljedbenici nazarenske hijerarhije - Isusa i njegove braće - našli su se u procjepu između različitih frakcija i bili sve više potiskivani van domašaja pisane Zapadne povijesti. To je, u stvari, dostiglo razmjere neke vrste "izgona iz povijesti". Premda su ranije predstavljali istinsko spremište judaizma, i premda su kršćanstvu osigurali sâmo žarište njegovog bogoslužja, sada su ih se odrekli i židovi i kršćani bez razlike. A sâma njihova definicija mesije bila je preoteta i izvrnuta u nešto bitno različito. To je vjerojatno jedna od najokrutnijih ironija u evoluciji i razvoju ikoje velike svjetske religije.

Do drugog stoljeća, nazarenska misao je već uvelike bila označena kao jedan oblik hereze. Tako bi, doista, na nju gledali i mnogi današnji kršćani. Ali, i sâma riječ "hereza" dosljedno se zlorabila, i mora biti vraćena u svoju ispravnu perspektivu. Među suvremenim vjernicima, opće je prihvaćeno da je nekada davno postojao "čisti" oblik kršćanstva koji je propovijedao Pavao, iz kojeg su se kasnije razvila razna "zastranjenja" - to jest, "hereze". U stvari, ništa nije dalje od istine. Ako išta, prva "hereza" bila je ona Pavlova. Pavlovo propovjedanje i paulinska misao predstavljali su "zastranjenje", dok je nazarenska tradicija - kojoj je Pavao prkosio i koju je paulinska misao istisnula bila najbliža "čistom" kršćanstvu od svega što je ikada postojalo. Ali, kada je paulinska misao jednom učvrstila vlastiti položaj, ona je automatski postala "utvrđeno pravovjere", i, od tada nadalje, sve što se s njom sukobljavalo postalo je, po definiciji, "hereza". Besmisao primjene te etikete na nazarensku misao - besmi-

slica koja bi se mogla usporediti s nazivanjem Marxa "heretičnim marxistom" ili Freuda "heretičnim freudovcem" - bio je prigodno zanemaren.

Unatoč tomu što su ih se odricali, što su ih osuđivali i progonili, nazarenska učenja su i dalje opstojala, mnogo dulje no što se uopće i pretpostavljalo. Tijekom sljedećih stoljeća, ta će učenja izranjati pod zbujujućim mnoštvom raznih naziva. Raniji pisci su često rabili izraz ebioniti. Nekoliko današnjih znanstvenika spominje ih kao zadokite, ime koje se povremeno javlja u sâmim učenjima. Drugi istraživači rabe naziv judeo-kršćani, što je u stvari zbujujuće, te vodi na pogriješan put i proturječan je u sebi. Na temelju evangelizatorske uloge Jude Tome, dr Herman Koester govori o tominskoj tradiciji, nasuprot paulinskoj tradiciji onoga što danas nazivamo kršćanstvom. Bilo je također, naravno, kasnijeg rasta, razvoja i izmjena, stapanja s drugim učenjima, a to se sve izrodilo u obilje dodatnih imena - gnostici, manihejci, sabejci, mandejci, nestorijanci, elkazaiti. Za našu svrhu, i u ime jednostavnosti, najlakše je zadržati izraz "nazareni". On se, ipak, neće više odnositi na određenu grupu pojedinaca. Označavat će, prije, jedan opći način mišljenja, jedno usmjerenje - usmjerenje ka Isusu i njegovim učenjima koja, u konačnici, potječu od izvorne nazarenske pozicije, onako kako ju je artikulirao sâm Isus, a zatim Jakov, Juda ili Juda Toma i njihova najbliža okolina širili. Tu se orijentaciju može opisati izvjesnim temeljnim stajalištima, od kojih su glavna (1) neprikidno i strogo pridržavanje postavki judaičkog zakona; (2) priznavanje Isusa kao Mesije u izvornom judaičkom smislu riječi; (3) odbacivanje djevičanskog rođenja i inzistiranje da se Isus rodio prirodnim procesima, bez ikakve božanske intervencije; i (4) ratoborno neprijateljstvo prema Pavlu i zdanju paulinske misli. Gdje se ta stajališta javljaju zajedno, mogu se razaznati tragovi izvornog nazarenskog stajališta - stajališta na kojem su stajali sâm Isus, Jakov, Juda i hijerarhija u Jeruzalemu.

Tako Justin Mučenik, pišući oko 150. g.n.e, govori o onima koji drže da je Isus bio Mesija, a ipak istodobno samo čovjek. Oni se drže judaičkog zakona u stvarima kao što su obrezivanje, praznovanje sabata i ograničenja u prehrani. A njih izbjegavaju nežidovski - npr., paulinski kršćani.

Približno pola stoljeća kasnije, Irenej, biskup lyonski, izdao je svoj žestoki i dogmatski napad na vladajuće hereze toga doba, *Adversus haereses*. Irenej je bio glas srastajućeg pravovjera, a njegovo žigosanje hereze, kao i njegov odabir kanonskih djela, ostavit će neizbrisiv pečat na Rimskoj crkvi. U tom djelu, Irenej grmi protiv jedne grupe koju naziva ebionitima - izraz koji pisci qumranskih tekstova rabe za opisivanje sâmih sebe, što se može prevesti kao, jednostavno, "ubogi". Po Ireneju, ebioniti uporno tvrde da je Isus bio čovjek, ne Bog, i da ga nije rodila djevica. Tvrde da je on postao Mesija tek u doba

svoga krštenja - to jest, svog pomazanja ili krunidbe. Rabe jedino Evanđelje po Mateju, i, poput sâmog Isusa, kao i esena ili zadokita dva stoljeća ranije, tumače proročke knjige Starog zavjeta. Savjesno se pridržavaju judaičkog zakona. Odbacuju paulinske poslanice i "odbacuju apostola Pavla, nazivajući ga otpadnikom od Zakona."

Stoljeće kasnije, u Konstantinovo doba, nazarensko učenje je još cvjetalo i širilo se kako smo već primijetili, izvješćuje se da se rimski biskup, 318. g.n.e, sastao s nazarenskim ili desposynskim vođama podrijetlom neposredno od Isusove obitelji. Istodobno je crkveni povjesničar Euzebije napadao nazarene (koje je i on, poput Ireneja, naziva ebionitima) za herezu. Oni su držali da se "... poslanice Apostola [Pavla] trebaju potpuno odbaciti, nazivajući ga odmetnikom od Zakona; a rabeći samo "Evanđelje Hebreja," prema ostalima su se odnosili bez dovoljnog poštovanja."

Sto godina kasnije, u kasnom četvrtom ili ranom petom stoljeću, drugi crkveni pisac, Epifanije, ponovno je napao ono što sâm naziva herezom. On naizmjenično rabi izraze "ebioniti" i "nazareni". Slično Ireneju, Epifanije ebionite ili nazarene osuđuje zbog poricanja djevičanskog rođenja, učenja da je Isus bio čovjek rođen od ljudi, objavljivanja da je Isus postao Mesija tek poslije krštenja i uporabe alternativnih verzija Djela apostolskih. Njih "nije sramota," piše Epifanije ogorčeno, potkazivati Pavla, vjerujući da je *pseudapostolorum* - lažni apostol.

U jednom nazarenskom tekstu, Pavao je nazvan "neprijateljem". U tekstu se uporno tvrdi da je Isusov pravedni nasljednik bio njegov brat Jakov, i ulaže se veliki napor da se dokaže da Simon Petar nikada u stvari nije "prebjegao" u paulinsku misao. Navode se riječi Simona Petra izrečene kao upozorenje protiv ma kog autoriteta osim nazarenske hijerarhije: "Zbog toga najopreznije vodite računa da ne povjerujete nijednom učitelju, osim ako ne donosi iz Jeruzalema svjedočanstvo Jakova, brata Gospodnjeg..."

Šezdesetih godina dvadesetog stoljeća, jedan medievalist, profesor Schlomo Pines, našao je u zbirci arapskih rukopisa, nastaloj u desetom stoljeću i čuvanoj u jednoj biblioteci u Istanbulu, mnoštvo poduljih i detaljnih doslovnih navoda iz jednog starijeg teksta, iz petog ili šestog stoljeća, koji arapski pisac pripisuje nazarenima - "*al-nasara*." Drži se da je taj stariji tekst izvorno pisan na sirijskom jeziku i da je nađen u jednom kršćanskom samostanu u Khuzistanu, jugozapadnom Iranu, blizu iračke granice. Izgleda da se u njemu odražava tradicija čiji korijeni, bez prekida, sežu unazad do prvobitnog nazarenskog vodstva koje je izbjeglo iz Jeruzalema neposredno prije pobune 66. g.n.e. Opet se iznosi da je Isus bio čovjek, ne Bog, a i sugestija o njegovoj božanskoj priro-

di se odbacuje. Ponovno se naglašava važnost judaičkog zakona. Grdi se Pavla, a za njegove sljedbenike se kaže da su napustili Kristovu vjeru i okrenuli se vjerskim učenjima Rimljana." Evanđelja se odbacuju kao nepouzdana izvješća iz druge ruke, koja sadrže samo "nešto - ali malo - kazivanja, pouka Kristovih i obavijesti u svezi njega." Ali, ni to nije sve. Arapski dokument iz desetog stoljeća dalje tvrdi da sekta od koje potječe nazarenski tekst još uvijek postoji, i da je među kršćanima držana elitnom.

Jedna od primarnih riznica nazarenske bila je "hereza", znana kao nestorijansko kršćanstvo. Ime je dobila po čovjeku zvanom Nestorije, koji je, 428. godine, imenovan za patrijarha carigradskog. Poput biskupa Durhama u ne tako davnoj prošlosti, Nestorije nije gubio vrijeme da svoje stajalište pojasni. Iste godine u kojoj je preuzeo novu dužnost, izjavio je bez uvijanja: "Neka Mariju nitko ne naziva majkom Božjom. Jer Marija je bila samo ljudsko biće." Nepotrebno je reći da je to smjesta izazvalo skandal. Tri godine kasnije, Nestorije je bio osuđen i izopćen iz crkve. Pismo kojim je obavješten o presudi što mu je izrečena bilo je naslovljeno podrugljivo: "Sveti sinod Nestoriju novom Židovu."

Godine 435, Nestorije je prognan u egipatsku pustinju, ali je njegov utjecaj ostao nesmanjen. Perzijska crkva je po usmjerenju postala nestorijanska. A kada je, 451, Nestorije službeno svrstan među heretike, egipatska crkva je odbila prihvatiti tu odluku, iako ni s njim nije bila suglasna. Ona se, također, razila s rimskim pravovjermem i u konačnici postala Koptska crkva. U međuvremenu, nestorijanska misao je ne samo nastvljala živjeti drugdje, već je pokazala i iznenađujuću postojanost. U dvanaestom stoljeću, još je uvijek bila djelatna, a njene pristalice su držale bogosloviju u Nisibisu u sjevernoj Mezopotamiji. Ne tako davno, službeni patrijarh i mnogi od njegovih sljedbenika iselili su se u San Francisco, gdje danas postoji Nestorijanska crkva.

Ali, ako je Nestorijanska crkva osigurala jedno sredstvo pomoću kojeg je nazarenska misao opstala do kasnijih epoha, bilo je i drugih. U izvorima Sionskog priorata smo naišli na nagovještaje da su neki od njegovih ranih članova, i od njihovih potomaka, vitezovi templari, uspostavili dodir s izvjesnim esenskim/zadokitskim/nazarenskim sektama što su još uvijek postojale u doba križarskih ratova, više od tisuću godina poslije Isusove ere. Premda nisu nevjerojatni, ti nagovještaji nisu bili potkrijepljeni nikakvim čvrstim dokazima pa stoga nismo bili skloni povjerovati im. Činilo se da to pitanje leži van domašaja ikakve neopozive potvrde.

Ubrzo poslije objavljivanja knjige *Sveta krv, Sveti gral*, međutim, dobili smo pismo od dr Hughja Schonfielda, autora *Pashalne urote* i brojnih drugih

važnih radova o podrijetlu kršćanstva. Tijekom naših kasnijih susreta, ispostavilo se daje ono što je dr Schonfield imao nam kazati doista čudnovato. Nešto ranije, on je otkrio jedan sustav kriptografije - nazvao ga je "athbashkom šifrom" - rabljen za prikrivanje nekih imena u esenskim/zadokitskim/nazarenskim tekstovima. Taj sustav kodiranja javljao se, na primjer, u mnogim svicima nađenim u Qumranu.

א	=	כ
ב	=	ז
ג	=	ח
ד	=	ט
ה	=	י
ו	=	כ
ז	=	ל
ח	=	מ
ט	=	נ
י	=	ס
כ	=	פ

DREVNA ATBAŠKA ALFABETSKA ŠIFRA

U *Secrets of Dead Sea Scrolls (Tajnama svitaka s Mrtvog mora)*, dr Schonfield nudi detaljno objašnjene točne upotrebe atbaške šifre. U njegovoj najnovijoj knjizi, *The Essene Odyssey (Esenska odiseja)*, on opisuje kako se, pročitavši našu knjigu 1982, zainteresirao za misteriozno načelo koje su navodno obožavali vitezovi templari pod imenom "Baphomet." Dr Schonfield je primijenio kriptografske principe athbashke šifre na ime "Baphomet". Zagonetna riječ savršeno se "dekodirala" u "Sophia" - "mudrost" na grčkom.

Teško da je to mogla biti puka podudarnost. To je, naprotiv, dokazivalo, van svake dvojbe, da su templari poznavali athbashku šifru i rabili je u svojim vlastitim nerazumljivim, krivovjernim obredima. Ali, kako su templari, radeći u ranom dvanaestom stoljeću, mogli steći takvo poznavanje kriptografskog sustava nastalog tisuću godina ranije, čiji su korisnici, kako izgleda, davno nestali s povijesne pozornice? Postoji samo jedno istinski vjerodostojno objašnjenje.

Čini se jasnim da barem neki od tih korisnika u stvari uopće nisu nestali, već su još uvijek postojali u doba križarskih pohoda. Činilo bi se isto tako jasnim da su templari s njima uspostavili kontakt. Iz templarske uporabe athbashke šifre, slijedi kao vjerojatno da je neki vid nazarenske ili neo-nazarenske sekte opstao u Srednjem Istoku sve do dvanaestog stoljeća, i da je svoja učenja učinio dostupnim Zapadu.

Egipatski nazareni

Do sada smo pratili migraciju i opstanak nazarenske misli sjeveroistočno od Svete zemlje, u Siriji, Maloj Aziji, Turskoj, Perziji, djelovima južne Rusije i indijskog potkontinenta - u područjima koja je, po predaji i dr Koesteru, evangelizirao Juda Toma, Isusov brat blizanac. Ali ta područja - razdvojena, većim dijelom, od matice zapadnih ideja u razvoju - nisu bila jedina utočišta nazarenske misli. Ona je, također, prenijeta na jugozapad, u Egipat i duž obale sjeverne Afrike, gdje će doći u mnogo neposredniji dodir sa srastajućim rimskim pravovjerjem - i, unatoč naporima Rima da je potisne, učiniti prepoznatljiviji utjecaj na razvoj kršćanstva u zapadnoj Europi.

Od starozavjetnih vremena, između Palestine i Egipta je postojao stalni saobraćaj, ideja kao i roba. U Isusovo doba, Aleksandrija je bila najslobodumniji, najeklektičkiji i najekumenskiji i najtolerantniji grad u čitavom Rimskom Carstvu - uvjerljivo najvažnija raskrsnica trgovačkih puteva Sredozemlja i, kao takva, neka vrsta glavnog obračunskog zavoda ne samo dobara, već i načina mišljenja. Škole misterija podrijetlom iz drevnog Egipta živjele su u dobrosusjedskim odnosima s grčkim školama misterija, s helenističkom filozofijom, s vjerskim učenjima iz Palestine i Sirije, s povjesmom zoarathuštranske i mitraičke tradicije, sa sektama i kultovima sa svih strana Sredozemlja, čak i s izdancima hinduizma i budizma uvezenim čak iz Indije. Velika aleksandrijska biblioteka bila je najčuvenija i najobuhvatnija u znanom svijetu i učinila je grad prirodnim središtem učenja.

Sasvim razumljivo, Aleksandrija je predstavljala prirodno susretno židova iz Svete zemlje - za potrebe trgovine tijekom razdoblja stabilnosti, kao utočište u doba prevrata i rata. Procjenjuje se da su čak jednu trećinu aleksandrijskog stanovništva u prvom stoljeću činili židovi. Prema evanđeljima, Isus i njegova obitelj su, bježeći od Herodovog progona, sigurnost potražili u Egiptu, gdje vjerojatno nije nedostajalo naklonjenih pristalica sličnog misaonog usmjerenja. A činjenica je da Philon, pod imenom "Therapeutae", govori o nekoj judaičkoj sekti ili enklavi čija su stajališta i način rada istovjetni s onim esenskim

ili zadokitskim u Svetoj zemlji - istovjetni, drugim riječima, sa stajalištima i načinom rada Isusovih kasnijih sljedbenika. A priča se da je znatan broj poraženih židovskih boraca poslije svakog od dva glavna ustanka u Palestini - onog 66.-74. godine i onog 132.-135. godine - izbjegao u Aleksandriju.

Ako Juda Toma osobno nije putovao u Egipat, nazarensko učenje one vrste koju je on širio po Siriji nedvojbeno jest. Evanđelje po Tomi je i nađeno upravo u Egiptu - skupa s obiljem drugih gnostičkih tominskih ili nazarenskih spisa u cjelini Nag Hammadi svitaka. Nazarenska misao ostavila je neizbrisiv pečat na razvoj egipatskog kršćanstva. Čak je i tako cijenjeni crkveni otac Klement iz Aleksandrije bio, u stvari, u mnogo pogleda bliži izvornoj nazarenskoj doktrini nego pavlinskom pravovjerju Rima. Takozvane "hereze" koje su, u Siriji i na drugim mjestima na sjeveroistoku, služile kao skladišta nazarenske misli, postojale su i u Egiptu. Druge "hereze" - Arijeva, na primjer, prema kojoj je Isus bio čovjek, ne Bog - nikle su tamo i također su odražavale nazarenski utjecaj.

U petom stoljeću pavlinsko rimsko pravovjerje još uvijek je pokušavalo nametnuti svoju prevlast nad Egiptom. Veliku aleksandrijsku knjižnicu spalili su "kršćani" 411. g.n.e. Posljednjeg velikog filozofa neoplatoničara, jednu ženu Hypatiu, na smrt su kamenovali dok se vraćala s predavanja u knjižnici - opet "kršćani" - 415. godine. Bez obzira na sve, nepravovjerni karakter egipatskog kršćanstva uspio se održati. Godine 435., kako smo već spomenuli, Nestorije je uklonjen s položaja u Carigradu i protjeran u egipatsku pustinju. A 451. godine, egipatska crkva je odbila prihvatiti rastući autoritet Rima.

Sve u svemu, međutim, najtrajnija posljedica egipatskog kršćanstva ogleđa se manje u jednostavnom ovjekovječenju nazarenske misli, no u razvitku jednog administrativnog sustava za smještaj i prenošenje te misli. Taj sustav bio je monasticizam. Ako je Rim, za vladavine Konstantina, počeo poprimiti osobine starog herodovskog saducejskog svećenstva, egipatsko kršćanstvo se van gradskih središta od njega sve više udaljavalo i bližilo se vrsti kostura kojom su se služili zadokiti ili eseni u Isusovo doba. Čini se jasnim da je egipatski monastički sustav, s mrežom pustinjaških zajednica, uobličen vrlo slično uzorima poput Qumrana.

Prvu pustinjašku zajednicu u qumranskom stilu utemeljio je Pachomius oko 320. godine - upravo u doba kada je paulinsko pravovjerje Rima zadobijalo Konstantinovo službeno odobrenje. Pachomijevi samostani su ubrzo stvorili brojne izdanke. Do doba njegove smrti, 346., bilo je nekoliko tisuća redovnika razasutih po egipatskoj pustinji, a načela što su činila potku monastičkog sustava prenosila su se na druga mjesta. Sveti Antun je možda najčuveniji uzor egipatskog monasticizma. Značajno je da su i Antun i Pahomije izbjegli zare-

đenje. Stvar je u tome što monastički sustav nije bio tek spontana pojava. On je predstavljalo jedan vid otpora krutom hijerarhijskom ustrojstvu Rima.

Istina je, naravno, da je bilo pavlinskih biskupa aleksandrijskih. Ali, unatoč nominalno rimskoj nadstrukturi, stvarna pogonska snaga egipatskog kršćanstva bila je suprostavljena pavlinskoj crkvenoj hijerarhiji i rimskoj upravi, i svoj najistinskiji izraz našla je u monastičkom sustavu. Samostani su, zapravo, počeli predstavljati neku vrstu alternativne upravne strukture, koja Rimu nije dugovala ništa, a često se s njim i otvoreno sukobljavala. Oni su postali spremišta jedne usporedne, a često određeno nazarenske, tradicije.

Dok je Rim sve slavadobitnije težio jednom novom imperijalnom idealu, egipatski samostani ponosili su se mnogo čistijim, mnogo vjernijim i točnijim zapisima o samom Isusu, njegovim rođacima i njegovim učenjima. I dok se Rimski crkva organizirala u do detalje razrađenu mrežu dijeceza i biskupija, pod upravom biskupa i nadbiskupa, monastički sustav je u Egiptu dopustio mnogo labaviji, savitljiviji razvoj - kao i veći naglasak na učenje. Premda je opat samostana uživao izvjesnu upravnu vlast nad svojim stadom, on u krajnjoj crti nije duhovno bio "viši" od njih. Za razliku od biskupa ili nadbiskupa, Bog opatu nije dodijelio nikakve posebne prerogative, niti je ovaj imao ikakvu građansku vlast. Njega su ga braća birala iz razloga čiste korisnosti, ali u Božjim očima on je ostajao još jedan ponizan tražitelj. Monastički sustav bio je u biti nehijerarhijski. Pa, dok je hijerarhija Rimske crkve diktirala tekstove koji će postati kanonski Novi zavjet, egipatski samostani prigrlili su mnogo raznovrsniji skup učenja, čiji je primjer Evanđelje po Tomi i drugi tekstovi nađeni u Nag Hammadiju.

Španjolska hereza Priscillianova

Iz Sirije i iz Egipta, nazarenska tradicija počela se širiti još dalje. Većina mediteranske trgovine s Galijom i Španjolskom bila je pod nadzorom Sirije. Lađe su iz Aleksandrije svakodnevno plovile ka atlantskoj obali Europe. Ne iznenađuje, otuda, što su bitni dijelovi nazarenske misli našli svoj put do te obale. U doba kada je stiglo paulinsko kršćanstvo, šireći se kopnom iz Rima, ona se već tamo uvriježila.

Vjerojatno je uvjerljivo najvažnija osoba u razvoju ranog španjolskog kršćanstva bio učitelj s konca četvrtog stoljeća, Priscillian iz Avile. Rođen u velikodostojničkoj porodici, Priscillian je ostao svjetovnjak, nikada zaređen od strane Rima. Iako započeo u južnoj Španjolskoj, njegov se pokret brzo proširio na zapad i sjever, dok napokon nije pustio najžilavije korijenje u Galiciji, koja

će postati njegovo jezgro. Smjestivši se tu, na atlantskoj obali sjeverozapadne Španjolske, čini se da se stalno hranio i dobivao zamah preko pomorskih trgovačkih puteva iz Egipta i istočnog Sredozemlja. Postupno je preko Pirineja procurio u Galiju i postao vladajući oblik kršćanstva u Akvitaniji. Priscillian je, istodobno, odlučno pokušao domoći se građe što se nalazila van djelokruga Rimske crkve. Tako je jedna od njegovih vodećih učenica, žena po imenu Egeria, pošla, između 381. i 384. godine na putovanje do Srednjeg istoka. Tragala je za nekanonskim tekstovima. Posjetila je Edessu, središte tominskog učenja. Upustila se u podulji obilazak mezopotamijskih crkava s nazarenskim i nestorijanskim usmjerenjem. Važnost tog pothvata ne smije se umanjiti. On ukazuje na put kojim se jedan oblik kršćanstva što je sasvim zaobišao paulinsko pravovjerje Rima počeo učvršćivati u Zapadnoj Europi.

Priscillianovo vlastito učenje oblikovalo se izrazitim crtama nestorijanske misli, protkane gnostičkim manihejstvom. On se, istodobno, snažno napaja na čisto židovskoj građi, uključujući tu i numerologiju kao i druge vidove ranog kabalizma - koji su, kako smo ranije primijetili, čvrsto bili uvriježeni u esenskim/zadokitskim/nazarenskim izvorima. Čini se također, da je Priscillian zahtijevao pridržavanje barem nekih pravila judaičkog zakona. Nasuprot pavlinskom kršćanstvu, on je sabat slavio subotom. Poricao je Trojstvo. A služio se mnogo knjigama izrazito nazarenskog usmjerenja, među kojima su bila i Djela Tomina. Slično svojim prethodnicima u Egiptu, Siriji i Maloj Aziji, Priscillian je učio da je Juda Toma bio Isusov brat blizanac.

Godine 386. Priscillian i najmanje pet njegovih učenika postali su prvi pogubljeni heretici. Presuda je obavljena u Trieru, ali je Priscillianovo tijelo vraćeno u Španjolsku i pokopano u Galiciji. Tamo je bio slavljen kao mučenik, a njegov grob je postao svetište, sveto mjesto, hodočasničko središte. Najmanje jedan autoritet za taj predmet, profesor Henry Chadwick iz Oxforda, tvrdi da je svetište u Santiagu de Composteli u stvari Priscillianov grob.

Santiago de Compostela svjedoči o tome koliko se uspješno nazarenska tradicija uvriježila u Španjolskoj. Kao što smo vidjeli, paulinska Rimska crkva nalazila je da je Isusov brat Jakov neka vrsta neprilike pa se trudila, kada je god to bilo moguće, zaobići njega i njegovu ulogu. U kanonskom Novom zavjetu ostala je samo jedna njegova fragmentarna poslanica. Osim ovoga, on se u evanđeljima javlja samo na kratko, u prolazu, a u Djelima kao beznačajni lik u pozadini. A ipak, Santiago de Compostela - crkva Svetog Jakova u Composteli - postao je, s iznimkom samoga Rima, uvjerljivo najvažnije svetište i hodočasničko središte srednjovjekovnog kršćanstva. *Reconquista* - križarski pohod za povratak Španjolske od Maura - otpočela je upravo iz Santiaga. Santiago je,

stvarno, iznjedrio i vlastiti vojno-viteški red, red Santiaga, uobličen po uzoru na vitezove templare i hospitalce.

Prema španjolskoj predaji iz sedmog stoljeća, sveti Jakov je doista posjetio Španjolsku i tamo propovijedao. Tvrđilo se također da je njegovo tijelo poslije smrti prenijeto iz Jeruzalema u Santiago i tamo pokopano. Obje tvrdnje, premda podložne sumnji, svjedoče o značaju koji je pripisivan Jakovu u onome na što se obično gleda kao na čisto pavlinsku sferu utjecaja. Santiago de Compostela se s pravom može držati svetištem posvećenim opstanku nazarenske misli, otvorenim prkošenjem Rimu.

U ranom devetom stoljeću, u Santiagu su iskopane ljudske kosti. Svojedobno se vjerovalo da su to Jakovljeve kosti. Puno kasnija iskopavanja, poduzeta između 1946. i 1959. otkrila su mnoštvo grobova iz četvrtog i petog stoljeća. Grobovi su bili okrenuti prema istoku, prema Jeruzalemu - kao što su nazareni činili prigodom molitve. Sada se drži da su to grobovi ranih španjolskih kršćana, smješteni u blizini mauzoleja nekog uglednog svetog čovjeka. Kao što smo rekli, barem jedan suvremeni stručnjak iznosi da je mauzolej o kojem je riječ Priscillianov, a to je naširoko prihvaćeno i među mjesnim stanovništvom. Priča se, u stvari, da je glavni poklonički put ka Santiagu onaj kojim je Priscillianovo tijelo vraćeno za ukop iz Trieria."

Irska Keltska crkva

Sve u svemu, međutim, Španjolska je bila odskočna daska za prijenos i opstanak nazarenske tradicije koja je nastavila svoje putovanje prema sjeveru, duž atlantskog ruba dosega Rimske crkve, dok u razdoblju između polovice petog i polovice sedmog stoljeća nije našla svoj puni europski izraz u irskoj Keltskoj crkvi.

Tijekom prvih stoljeća kršćanske ere, Irska je bila u velikoj mjeri izolirana od ostatka Europe. Geografski i topografski raspored uspješno su joj osigurali otpor na teutonske najezde - od Saksonaca, na primjer, koji su pregazili Englesku, te još uvijek nejakom kršćanstvu suprotstavili Wotana i germanski panteon. Okružena Irskim morem, Irska je ostala skrovište, utočište. Za vrhunca, ili dna, takozvanog "mračnog doba," ona je postala istinsko središte učenja čitave Europe. Dok je kontinent, pa čak i Engleska, bio razdiran neredima i sukobima, Irska je postojala kao tvrđava znanosti, kulture, civilizacije. Znanstvenici u bijegu pred prevratima na drugim stranama tamo su se skupljali. Prenošene su goleme količine rukopisa na čuvanje ili prepisivanje. Svojim bogatim knjižnicama, irski samostani su privlačili učenike sa svih strana svijeta. Iako

se misionarski rad svakako obavljao, učenje je uživalo prvenstvo. Kršćane je Irska privlačila ne da bi nametnuli svoju vjeru drugima, već da urone u učenje iz prošlosti - i da otkriju, u osami i spokoju otoka, vlastitu unutarnju vezu sa svojim Bogom, neovisno od hijerarhijskog svećenstva. Crkvene osobe iz svih kutaka kršćanskog svijeta, slivale su se u Irsku. Isto i članovi brojnih plemeni- tih i kraljevskih kuća. Polovicom sedmog stoljeća, Dagobert II., jedna od glav- nih osoba misterija Rennes-le-Château, odgajan je i obrazovan u samostanu Slane, samo malo sjevernije od današnjeg Dublina.

Tijekom tog razdoblja, kontakti Irske s Rimom bili su često otežani i sla- bi. Ona nikada nije bila sasvim odsječena, kao što su katkad tvrdili crkveni povjesničari iz devetnaestog stoljeća pokušavajući objasniti krivovjernu pri- rodu Keltske crkve. Naprotiv, usmjerenje Keltske crkve bilo je dobrovoljno i promišljeno, a ne posljedica nametnute izolacije i neznanja. Rim je, međutim, razdvojen od Irske čitavim jednim uzburkanim kontinentom, imao malo nači- na provesti svoje odluke ili osigurati njihovu primjenu. Irska je ostala slobodna upijati ideje koje su do nje stizale, kao i trgovci, iz skoro svih dijelova poznatog svijeta. Razmjena s Irskom odvijala se u potpunosti morskim putevima; a taj pomorski promet nije potjecao samo iz Engleske i Galije, već i iz Španjolske i sjeverne Afrike, kao i istočnog Sredozemlja.

Ne zna se kada se kršćanstvo po prvi put učvrstilo u Irskoj - niti, kada smo već kod toga, bilo gdje drugdje na Britanskom otočju. Prema Gildasu, lje- topiscu iz šestog stoljeća, u Engleskoj je bilo "kršćana" u doba cara Tiberija, koji je umro 37. g.n.e. To se ne može provjeriti, a izgleda i daje nešto prerano; ali, ako se ima u vidu neprekidan pomorski promet, ne i posve nemoguće. U svakom slučaju, ovaj ili onaj oblik "kršćanstva" morao je doprijeti do Britanije nekoliko godina poslije nadnevka kojeg spominje Gildas.

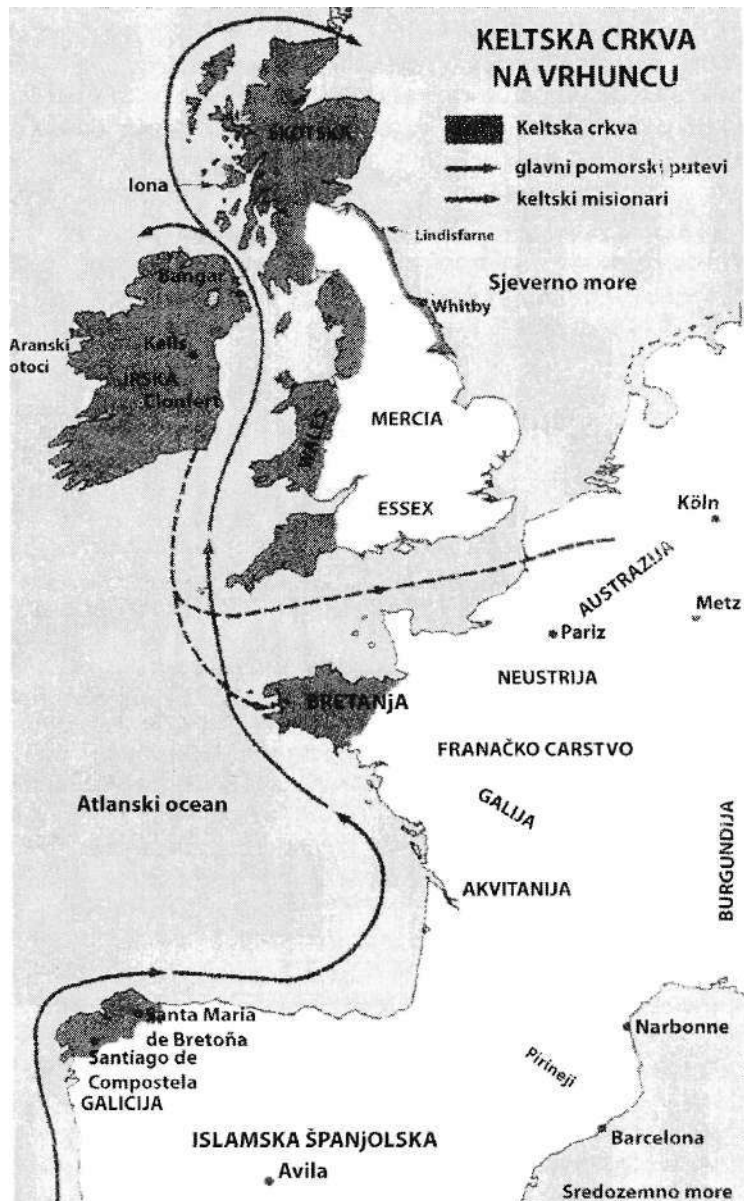
Već 200. g.n.e. crkveni povjesničar Tertulijan (Quintus Septimus Florens Tertullianus) jasno kaže da u Britaniji postoji neka vrsta čvrsto uspostavljene kršćanske zajednice - i to ne samo u romaniziranoj Engleskoj, već i u područ- jima "nedostupnim Rimljanima". Nije vjerojatno da se to odnosi na Škotsku. Skoro sigurno, to znači Wales i, sasvim moguće, Irsku. Bilo kako bilo, već 314. godine, oko stoljeće kasnije, na Saboru u Arlesu bila su tri britanska bisku- pa, što svjedoči o nekoj vrsti organizirane kongregacije. Saboru u Arminiumu, četrdesetpet godina kasnije, nazočila su četiri britanska biskupa, od kojih je jedan sâm snosio troškove putovanja - što ukazuje, kako izgleda, na izvjesnu razinu blagostanja. U to se doba, također, već tvrdilo da su neki od prvobitnih apostola putovali u Britaniju.

U ranom petom stoljeću, kršćanstvo se, svakako, već učvrstilo u Irskoj. Isto je bilo i s pelagijanskom herezom, koja je, između ostalog, dvojila u doktrinu o istočnom grijehu i čovjeka obdarila većim stupnjem slobodne volje no što je dopuštalo rimsko pravovjerje. Oko 431. godine, Palladius je postao prvi biskup Irske, Godinu dana kasnije, njegovim stopama pošao je northcambrijski redovnik danas poznat kao sveti Patrick. Palladius je upravljao jednom već organiziranom kongregacijom, vjerojatno uzduž irske istočne obale. Vjeruje se da je Patrick svoj evangelizacijski rad obavljao uglavnom na sjeveru zemlje, koji je još uvijek bio uvelike poganski. Zanimljivo je što je Patrickova djelatnost, po svoj prilici, bila određena osobnim razočarenjem ili gubitkom iluzija koliko i vjerskim žarom. Njegovi crkveni pretpostavljeni procijenili su ga nepodobnim za svećenika. Odražava li to nepovjerenje u Patrickovu sposobnost, ili u njegovo mišljenje?

Ima, svakako, dokaza o tome da je Patrick nosio "mrlju" arijanske hereze - ona je, između ostalog, tvrdila da je Isus rođen kao smrtnik, smrtničkim načinom. Na žalost, ništa ne ukazuje na točnu mjeru u kojoj je Patrick prigrlio arijansku misao. Značajno je, međutim, da se nigdje u onome što je preostalo od njegovih pisanja ni na koji način ne spominje djevičansko rođenje - upadljiv propust za jednog evangelistu u tim okolnostima. Izgleda, također, da Patrick nije prihvatio ni izjave crkvenih otaca niti saborske kanone. Čini se, doista, da je odolio posredništvu bilo koje vrste, bilo anđeoskom, svetačkom ili svećeničke hijerarhije. On se za svoje ovlasti poziva isključivo na Sveto pismo.

U svjetlu nedavnih arheoloških otkrića, danas ima malo mjesta dvojbi da je Keltsko kršćanstvo, kakvo se razvilo između Patrickovog doba i Koncila u Whitbyu sredinom sedmog stoljeća, malo dugovalo Rimu. Ono je, najvećim dijelom, uspješno zaobišlo Rim, crpeći temeljnu pokretačku snagu i usmjerenje iz Egipta, Sirije i općenito mediteranskog svijeta. U nekim slučajevima taj poticaj je stizao preko Španjolske. Tako su, na primjer, u Irskoj rabljeni priscillianski tekstovi, unatoč njihovom heretičkom statusu u očima Rima. A najkasnije od 569. godine Keltska crkva je imala vlastito sjedište, biskupiju Bretona, sa središtem u Santa Mariji de Bretona blizu Mondoneda u Galiciji, području sjeverozapadne Španjolske Čija je kasnija prijestolnica bio Santiago de Compostela, i koja je ostala najvjernija priscillianskom učenju. Ali, ako je poticaj za Keltsku crkvu i potjecao djelomice iz Španjolske, dosta je poticaja dopiralo i neposredno iz mnogo starijih izvora. Riječima švedskog pisca Nilsa Aberg: "Prisiljeni smo... pretpostaviti neposredan daljinski utjecaj između mediteranskog svijeta i Irske."

KELTSKA CRKVA NA VRHUNCU

Zna se da su irski redovnici posjećivali Egipat. Postoje čak i putopisni dnevnik koji sadrže opise piramida, na primjer, i točne upute za nalaženje puta do Svete zemlje. Istodobno, jedna irska martirologija bilježi da su sedmorica egipatskih redovnika bila sahranjena u Disert Ulidhu u Ulsteru. Egipatski utjecaj može se razaznati u irskim imenima gradića i župa - Desertmartin kod Londonderrya, na primjer, ili Desert Oenghus u Limericku. Pustinja (*desert*) kao pustinja u Irskoj nema. Sada se drži da su takva imena rabljena za samostanske zajednice stvorene po uzoru na prave pustinske zajednice u Egiptu.

Dokazi o dodiru Irske i Egipta previše su opsežni za podrobno razmatranje. Nekoliko će primjera biti dovoljno za ilustraciju. Jedan dio irskog teksta poznatog kao "Salthair na Rann" jest prijepis iz jedanaestog ili dvanaestog stoljeća "Knjige Adama i Eve," sastavljene u Egiptu u petom stoljeću. Nije poznato da je ta knjiga našla put do bilo koje druge europske zemlje. U irskim knjigama i rukopisima nađeni su nedvojbeno egipatski motivi i ukrasi. Liturgija Keltske crkve sadržala je primjetne egipatske i sirijske elemente. Pojedine epizode u irskim "Životima svetaca" potječu neposredno iz jednog aleksandrijskog izvora. Mise i molitve iz apokrifnih djela rabljene u Egiptu bile su u uporabi i u Irskoj. Keltska crkva je slavila blagdane Djevice u isto doba kad i Egipatska crkva, a ne u doba propisano u Rimu. U grofoviji Waterford nađeni su stakleni kaleži istovjetni s kaležima kršćana u Egiptu. "Zvono svetog Patricka" je nedvojbeno imitacija zvona rabljenih u Egiptu. Bezbroj je dodatnih primjera te vrste, koje trinaest stoljeća romaniziranog paulinskog pravovjerja nije bilo u stanju iskorijeniti.

Ako se keltsko kršćanstvo napajalo Egiptom, napajalo se također još otvorenije heretičkim tradicijama Sirije, Male Azije i Mezopotamije. Već smo razmotrili kako je nestorijanska misao poslužila kao spremište izvjesnih nazarenskih predaja. Još 430. godine - u doba svetog Patricka - na Zapadu je u opticaju bila knjiga u kojoj se objašnjavaju Nestorijeva učenja. Nestorije je sam učio na bogosloviji u Antiohiji, gdje mu je učitelj bio čovjek poznat kao Teodor iz Mopuestije. Na petom ekumenskom saboru 553. godine, Teodor je službeno anatemiziran i proglašen heretikom, što se odnosilo i na sva njegova djela. Posljedica toga je da je većina njegovih učenja odavno nestala. A ipak, veliki dio onoga što danas o njemu znamo dolazi iz Irske. Jedno od njegovih glavnih biblijskih tumačenja održalo se jedino u jednom starom irskom rukopisu. Dodatna građa čiji je autor Teodor pojavljuje se u drugim irskim rukopisima, nastalim u osmom stoljeću, devetom stoljeću a, u jednom slučaju, kasnom desetom stoljeću - više od četrsto godina nakon što je Teodor bio osuđen. Bilo je sugerirano da je Teodorova djela preveo i donio u Irsku sveti Kolumban osobno.

Nerimski, istočnjački utjecaj na Keltsku crkvu najočitije se manifestirao u irskom monasticizmu. Poput egipatske crkve, i Keltska je crkva bila više organizirana oko opatija ili samostana, a manje oko dijeceze. Ugled tih institucija bio je toliki da je takozvanom "opatu pod mitrom" u Irskoj bio dodijeljivan neobično visok službeni položaj - položaj ravan, u crkvenoj hijerarhiji, položaju biskupa. Doista, nije bilo neobično da irski opati pod nadzorom drže biskupe.

Irski samostani bili su organizirani u skladu s onima u Egiptu, Siriji i drugdje po sredozemnom svijetu izvan utjecajne sfere Rima. U mnogim slučajevima, fizički projekt kao i uređenje samostanske zajednice bili su istovjetni. Irsko "Pustinjački pravilnik" u biti je sličan pravilnicima koji su uređivali život pustinjaka u Egiptu, Siriji i Svetoj zemlji. A slično redovnicima na Srednjem istoku, izgleda da su se i irski redovnici, pod okriljem Keltske crkve, ženili.

Kao što smo rekli, Irska je, između petog i sedmog stoljeća bila središte učenja i učenosti. S mogućom iznimkom Rima, u Europi nije bilo mjesta koje bi se s njom moglo usporediti. Irskoj je, u stvari, u mnogo pogleda ravan bio Bizant. U Irskoj, kao i na Srednjem istoku, učenje i znanost bili su sastavni dio monastičkog sustava, i irske knjižnice su postale spremišta građe sa svih strana poznatog svijeta. U ranom sedmom stoljeću, irski samostani su uživali pravi monopol na učenje grčkog. Proučavani su i mnogi poganski pisci. Keltska crkva nije odbacivala ni irsku vlastitu predkršćansku kulturnu baštinu. Bardska tradicija, na primjer, našla je utočište u Keltskoj crkvi i tako se očuvala. I sâm sveti Columban je, nakon što se zaredio, živio i studirao s jednim bardom u Leinsteru. Kasnije se borio za stvar barda kada su napadane njihove škole i učenja.

Po svom ustrojstvu, dakle, po uporabi izvjesnih tekstova, po mnogim vidovima izražavanja, Keltska crkva je zaobišla Rimsku crkvu i djelovala kao povjerenica sastavnih dijelova nazarenske tradicije prenijete iz Egipta, Sirije i Male Azije. Ali, kakvo je bilo doktrinarno stajalište Keltske crkve? Gdje je bilo njezino mjesto u odnosu na Rim? Je li doista bio jedan oblik hereze, koji se Rim, iz vlastitih razloga, nije usuđivao otvoreno žigosati kao takvog? I na temelju čega je nastala izreka iz sedmog stoljeća da "Keltska crkva donosi ljubav, dok Rimski donosi zakon"?

Godine 664. Koncil u Whitbyu uspješno je raspustio Keltsku crkvu i Irska je privedena u rimsku vjersku zajednicu. U Whitbyu se Keltska crkva odrekla svog posljednjeg prava na samostalnost i neovisnost. Od tada nadalje, kršćanstvo u Irskoj bilo je određeno i utvrđeno od strane Rima, a svi spisi koji su ga dovodili u pitanje bivali su uništeni ili zaplijenjeni. Kao posljedica Whitbya,

jedini glas koji je govorio o ma kakvim razmimoilaženjima što su ranije postojala između dvije crkve pripadao je Rimu.

Prema tom službenom glasu, razlike su bile sasvim neznatne i lake za prebrođavanje: priča se da se dvije crkve nisu slagale oko obreda zaređivanja biskupa; Rim je zahtijevao da budu nazočna barem još tri biskupa dok je Keltska crkva tražila da nazoči samo jedan - prilično opravdano stajalište, ako se ima u vidu kakve su se teškoće putovanja po Irskoj svojedobno nametale, i ionako mali broj biskupa u zemlji; da se nisu slagale oko kalendarskih ciklusa prema kojima se svake godine utvrđivao dan Uskrsa; da se nisu slagale oko oblika svećeničkog tonzura, pri čemu je Rim ustrajno ostajao pri varijanti danas poznatog tonzura dok su prelati Keltske crkve brijali čitav čeon dio glave, od sljepoočice do sredine lubanje, ostavljajući da im duga kosa otraga slobodno pada - današnja stereotipna predodžba o druidu; konačno, da se nisu slagali oko tehničkih pojedinosti krštenja. Keltska crkva je, kako izgleda, držala da je jedno uranjanje dovoljno, dok je Rim zahtijevao tri. A Rim je uporno tražio da se taj obred odvija u posvećenoj crkvi - što u Irskoj nije uvijek bilo moguće, ako se ima u vidu razmjerno maleni broj crkava u zemlji u to doba i tendenciju njihovog grupiranja u određenim područjima.

Premda se mogu činiti beznačajnim, to su obično, navođene točke razmirica između Keltske i Rimske crkve. A ipak, te su dvije crkve toliko bile različite u toliko drugih bitnih pogleda, da se ne može ne posumnjati da je još nešto u to bilo upleteno - nešto što je za potomstvo prikriveno uz pomoć ona četiri pitanja koja smo gore naveli.

Kasniji tumači su, stvarno, opravdano bili sumnjičavi. John McNeill, na primjer, iznosio je da je "... spor između Rimljana i Kelta sezao daleko dublje nego što zabilježena razmjena argumenata pokazuje." On zaključuje da se "... načelni spor vodio oko keltske crkvene samostalnosti nasuprot objedinjenju unutar rimskog crkvenog sustava." U svari, načelni spor bio je još dublji i šireg dometa po svojim implikacijama.

Pobljiže ispitivanje Keltske crkve otkriva još veće odstupanje od Rima nego što se obično priznaje ili čak i zna. Keltska crkva je, na primjer, imala vlastiti obred ustoličenja svećenika, a taj se upadljivo razlikovao od rimskog. Imala je vlastitu liturgiju i misu, a obje su obuhvaćale čimbenike svojstvene Istoku, ne Rimu. Imala je čak i vlastiti prijevod Biblije - prijevod koji je Rim držao neprihvatljivim. Čini se da je Keltska crkva dosljedno zanemarivala vjerovanje u Trojstvo, flagrantno kršeći nikejski Simbol vjere, katkada ga čak dovodeći u pitanje. Čini se da su kasniji klerici Keltske crkve slijedili svetog Patricka u zanemarivanju djevičanskog rođenja. A 754. godine su još uvijek, skoro stoljeće

poslije Koncila u Whitbyu, papi stizale pritužbe na irske misionare koji "zanemaruju kanone crkve, odbacuju zapise otaca i preziru naloge koncila."

Ali, ni to nije sve. Za Rim, Stari zavjet je postajao sve manje važan a Mojsijev zakon nebitan; vjerovalo se da je Isus uspješno ukinuo Mojsijev zakon. U Keltskoj crkvi, Stari zavjet je i dalje imao položaj ravan položaju Novog. A priča se da je Patrick prigodom svakog posvećenja neke crkve, u njoj ostavljao *pored* evanđelja i po jedan primjerak Mojsijevog zakona. Mojsijev zakon je aktivno propovijedan kao glavni sastavni dio keltskog kršćanstva. Zelenaštvo je bilo zabranjeno, što u Rimu nije bio slučaj. Spolni odnosi bili su zabranjeni tijekom ženine menstruacije. Žene se držalo nečistom tijekom i neposredno poslije poroda. Bračni zakoni držali su se strogo pravila Starog zavjeta.

Poštovao se judaički sabat. Judaička Pasha (Pesah) bila je službeno slavljena. Ubijanje životinja za prehranu izvodilo se u skladu sa judaičkim zahtjevima. A preostali molitvenici i drugi spisi Keltske crkve protkani su, kako se ispostavlja, odlomcima iz judaičkih apokrifalnih knjiga i drugih tekstova koji su odavno strogo zabranjeni u Rimu. Judaičko usmjerenje Keltske crkve bilo je, u stvari, toliko izrazito da postoji zapis da je ona izričito bila tužena za judaizam, a njezine pristalice proglašene židovima.

Nimalo ne iznenađuje što nije preostao ni jedan spis - ili, u svakom slučaju, nije mu dopušteno da ugleda svjetlo dana - koji ukazuju na to da se Keltska crkva bitno razilazi s Rimom u svom stajalištu prema Isusu. Poslije Koncila u Whitbyu, svi su takvi dokazi očito morali biti uklonjeni ili uništeni. Ali, znajući za judaički karakter Keltske crkve, s priličnom sigurnošću se može pretpostaviti da su stajališta prema Isusu bila, najblaže, krajnje upitna u očima Rima. U skoro svakom drugom pogledu, svakako, izgleda da je Keltska crkva bila više no puko spremište nazarenske misli - kao što je bilo nestorijansko kršćanstvo, na primjer. Izgleda da je Keltska crkva *bila* nazarenska, na jedan čistiji način, manje razvodnjen način od bilo koje druge institucije svoga doba s kojom bi se mogla usporediti.

Tiha najezda Rima

Po rimskim mjerilima, Keltska crkva je nedvojbeno bila heretička. Sigurno je da su drugi oblici kršćanstva na drugim stranama bili kao takvi označeni za daleko manja odstupanja od paulinskog pravovjerja. Zašto Keltska crkva nije bila tako žigosana? Vjerojatno zato što Rim nije imao drugu mogućnost ako se uopće nadao uspostavljanju vlastite vlasti nad Irskom. Obilježiti Keltsku crkvu kao heretičku bilo bi ravno objavi rata; a u slučaju takvog rata, Rim ne bi

imao nikakvih izgleda na pobjedu. On nije imao vlastitu vojsku. A svjetovne vojske što su uspostavile njegovu prevlast na kontinentu nisu bile u položaju preuzeti pravi vojni pohod na Irsku. U stvari, nije postojao nikakav aparat, bilo vojni, bilo politički, kojim bi se Rim mogao nasilno nametnuti Irskoj. Svaki pokušaj nasilnog osvajanja - riječju ili mačem - mogao se lako onemogućiti ili odbiti. U samoj Irskoj čak nije bilo nikakve centralizirane političke vlasti - nikakvog "jakog čovjeka," na primjer, koji bi za Rim mogao obaviti posao. Bilo je, dakle, nemoguće napraviti pogodbu kakva je u Francuskoj bila sklopljena s Clovisom.

Imajući u vidu sve te čimbenike, svaki pokušaj proglašavanja Keltske crkve heretičkom povukao bi za sobom jedino potpuni gubitak Irske. Posljedično tomu, Rim je pribjegao diplomaciji i pregovorima. Umjesto da bude prinudom ili batinama natjerana na pokornost, Keltska crkva je bila jednostavno podvedena. Taj postupak nije bio nimalo različit od onoga danas, kada neka velika korporacija proguta svoje manje takmace. Irska je, zahvaljujući tome, bila pošteđena one vrste nasilja pomoću kojeg je Rim uspostavio svoj suverenitet drugdje.

Na temelju toga, izgleda da u Irskoj nije bilo velikih progona heretika. Čini se, isto tako, da nije bilo ni velikog spaljivanja knjiga i rukopisa. Po svemu sudeći, neko vrijeme je još nastavljeno s uporabom svetih tekstova Keltske crkve, poslije čega su postupno i tiho predavani bibliotekama pravovjernih irskih opatija i samostana. Ono što iz toga slijedi može biti vrlo značajno.

Kao što smo istakli, Keltska crkva se snabdjevala širokim spektrom tekstova nastalih van sfere rimskog utjecaja - nazarenskim tekstovima, nestorijanskim tekstovima, priscillianskim tekstovima, gnostičkim i manihejskim tekstovima, knjigama i judaičkih i kršćanskih apokrifa. U jednom slučaju, u Knjizi Cerne nađena je molitva koja izvorno potječe iz djela u sastavu spisa nađenih u Nag Hammadiju. Drugi su radovi jedinstveni, očuvavši se samo u Irskoj. Za druge se, opet, poznate po naslovu, zna da su bili u optjecaju, ali nikada nisu viđeni. Poznato je da su stotine takvih radova uništili Vikinzi tijekom svojih upada na irskoj obali. Ali za ostale se zna da su sačuvani. Priča se da je mnoštvo spisa prokrijumčareno iz Irske u razdoblju vikinških pljačaških provala i prenijeto na sigurno mjesto u samostane u Walesu. Moguće je, dakle, da danas, u nekoj arhivi, biblioteci ili samostanu u Irskoj ili Walesu postoji korpus građe koja bi se po vrijednosti mogla mjeriti s tekstovima nađenim u Nag Hammadiju, ili sa svicima s Mrtvog mora.

DRUGI DIO

*Traganje za
smislom*

Sudnji dani

U djetinstvu, ljude često ohrabruju da vjeruju da se kršćanstvo pojavilo odjednom, kao cjelovito, sveobuhvatno, potpuno razvijeno i nepromjenjivo zdanje misli, da je poteklo neposredno od Isusa i da su ga oko njega organizirali njegovi suradnici. Potiču ih da zamišljaju da je kršćanska doktrina sročena isto onako uredno, konačno i nepobitno poput Newtonovih zakona. Ohrabruje se, zapravo, mišljenje da je svijet - barem svijet Srednjeg istoka - najednom otkrio jednu potpuno novu religiju, u jednom jedinom trenutku svijesti, kao što je Newton prikazivan kako otkriva zakon gravitacije dok mu na glavu pada jabuka. Ohrabruju ih, također, da zamišljaju Pavla kako širi novu vjeru na način prilično sličan onome kako se *Coca-Cola* ili *Pepsi-Cola* plasiraju Trećem svijetu - jedan gutljaj, i domoroci su upecani. Mnogi ljudi takve ideje prenose kasnije u svoj život, ako o tome uopće i promišljaju.

Bilo je, svakako, škola mišljenja i sustava vjerovanja koji su, makar do izvjesne mjere, nastali na takav način. Neke posebne škole islama, na primjer, ostale su do danas u velikoj mjeri iste kakve su bile na početku širenja. Neke škole budizma potekle su na sličan način od izvornih Buddhinih učenja. U našem vlastitom dobu, ima pojedinaca koji poštuju i propovijedaju Marxa i/ili Lenjina kao da su njihova učenja nepromjenjiva, kao da se svijet uopće nije promijenio od njihove smrti - i kao da je doista svoj točan odraz dobio u njihovim doktrinama.

Ali baš nitko tko je upućen u povijesne činjenice ne bi ni sanjao da takve tvrdnje primijeni na kršćanstvo. Nitko ne bi osporavao da je ono što danas nazivamo kršćanstvom - u svim njegovim mnogostrukim i često nepomirljivim oblicima - rezultat jednog produljenog, postupnog, često nasumičnog procesa u koji je bilo uključeno mnogo pokušaja i pogreški, nesigurnosti, raskola, nagodbi, improvizacija, objedinjavanja *a posteriori* - i vrlo mnogo povijesnih slučajnosti. Tijekom srastanja kršćanstva, iza svakog ugla javljali su se neočekivani čimbenici, proizvoljni elementi, iskrivljenja i promjene nametane slučajem ili jednostavno društvenom i političkom probitačnošću.

Pobožni kršćani bi, nedvojbeno, tvrdili da taj proces, bez obzira na sve, odražava božanski plan - obrazac ocrtan i uobličen rukom većom od ljudske. I doista, sama ta lutanja, ti obrati, pogrešni startovi, ćorsokaci i nestalno napre-

dovanje mogu se tumačiti kao svjedočanstvo o postojanju takvog plana. Moglo bi se čak dokazivati da bi samo nadljudska sila mogla izdvojiti išta imalo suvislo iz obilja ljudske zbrke.

Ne usuđujemo se bilo potvrditi, bilo odbaciti takve tvrdnje. Ne tvrdimo da imamo takav uvid u namjere Providnosti, ili kozmos, ili ma koje drugo načelo koje bi moglo biti odgovorno za uobličavanje tijekom ljudske povijesti. Ostajemo, međutim, vrlo svjesni toga koliko je kršćanstvo doista povijesna slučajnost, kako su lako sreća ili okolnosti mogle promijeniti njegov razvoj, ili ga čak sasvim onemogućiti. Da su stvari ispale samo malo drugačije, zdanje danas zvano krešćanstvo nikada se ne bi promijenilo van granica još jedne posebne škole judaizma. Da su se stvari odvijale malo drugačije i u drugom smjeru, moglo je proći dva ili više tisućljeća utemeljenih na učenjima Pitagore, ili Platona, ili Hillela, ili Apolonija Tijanskog, ili ma kog drugog od učenih ljudi, proroka, mudraca i učitelja drevnog svijeta. Ravnoteža je uvijek bila nesigurna. Mogla je biti poremećena na ma koji od bezbroj alternativnih načina povijesnim ekvivalentima pera, a ono što danas zovemo kršćanstvom moglo se lako razvijati arijanskim putem, iti manihejskim putem, ili nestorijanskim, ili putem raznih drugih "hereza" - ili se čak uopće i ne razvijati. Trijumf rimskog kršćanstva izvojevan je "za dlaku," baš kao što i Wellington, svojom čuvenom izrekom, opisuje pobjedu kod Waterlooa.

Od svih brojnih čimbenika što su se stekli da osiguraju srastanje, razvoj i opstanak kršćanstva, jedan je, po našem mišljenju, apsolutno presudan. Taj čimbenik je psihološka klima, sredina ili milje iz kojeg je Isus potekao, i koji mu je omogućio da za života ostvari onakav utjecaj kakav je ostvario. Isus je, naime, u vrlo velikoj mjeri bio proizvod osobite epohe u povijesti svog naroda. Natuknuli smo već ponešto o toj epohi, iako samo u prolazu. Isusu i njegovim suvremenicima, ona je bila poznata kao Sudnji dani ili Posljednja vremena.

Mesije su bile najavljivanje, i pojavljivale se, i prije Isusa. Kako smo istakli, David je bio Mesija. Solomon također. Isto i potomci njihove loze koji su kasnije zauzimali prijestolje Izraela sve do Makabejaca. To isto važilo je i za pripadnike Zadokove svećeničke loze koja je polagala pravo na podrijetlo od Aarona. Ono što je očekivanje Mesije u Isusovo doba učinilo jedinstvenim bila je njegova nerazlučiva povezanost s jednim vidom apokaliptične histerije.

Sveta zemlja je u Isusovo doba prolazila kroz do krajnosti izoštrenu krizu smisla. Postojeći čuvari vjere bili su na iskušenju i pokazivali se nesposobnim, neodgovarajućim, nedostojnim povjerenja. Ivan Krstitelj je ljude pozivao na pokajanje, jer se bliži sudnji dan, a širom judaičkog svijeta ljudi su doista bili u to uvjereni. Postojao je zajednički osjećaj straha, straha za svijet i za sebe

osobno, i zajednička želja za spasenjem, ako ne svijeta općenito, ono barem sebe samih. Postojala je zajednička muka zbog osjećaja krivnje, udaranje u prsa zbog prošlih grijeha. Vladalo je raočaranje prevladavajućim materijalnim vrijednostima uvezenim iz Grčke i Rima. Naveliko su objavljivane optužbe za dekadenciju, nemoral, iskvarenost, moralnu slabost i izopačenost, a s njima i prijetnje božanskim srdžbom i božanskom odmazdom. Pojavili su se novi proroci, ponavljajući izreke starijih čijim su riječima, izgovorenim mnogo stoljeća ranije, tumačenja pridavala suvremeni značaj. Usred tog zlokobnog govorništvu, zavladao je sveopći osjećaj sloma - činilo se da su vladajući zakoni, vladajući propisi, vladajuća mjerila vrijednosti u stanju raspadanja. Društvene i političke institucije bile su u rasulu. Terorizam je dobivao sve strašnji zamah, a ispod sve uzburkanije površine, očajničko traganje za smislom koje je dovelo do obnovljene žudnje za duhovnošću. Kako bi se Bog mogao natjerati da održi obećanje i pošalje Mesiju da izbavi Njegov narod?

Služeći se obnovljenom čežnjom za duhovnošću, vjerski fundamentalizam je potvrdio svoja beskompromisna prava, svrstavajući se uz moćne društvene i političke snage. Drevni Mojsijev zakon dobio je novu vrijednost - ne samo kao vjersko načelo, već također kao vezivo što društveno tkivo spaja u cjelovit poredak. Uz takav fundamentalizam, počeo se širiti i misticizam. Očajnički se tragalo za novim načinima uspostavljanja dodira s Bogom. Javljale su se, često preko noći, i cvjetale sekte i kultovi zaprepašujuće brojni i raznovrsni. Ezoterika - magija, astrologija, predskazivanje, drugi vidovi "okultnog" - doživjela je poslovni procvat, najčešće na najpovršnijoj razini. Od maga, proroka i vjerskih učitelja po navici se očekivalo da proizvode čudesa. Čovječanstvo je živjelo u sve mračnijoj sjenci predstojećeg, vrhunskog, tisućgodišnjeg događaja. I čovječanstvo je, sve više, žudjelo za istinskim duhovnim vođom, koji utjevljuje neku božansku volju ili potvrdu, da ga predvodi i osigura mu spasenje.

Mehanizmi što su učinili potku tog stanja bili su dosta jednostavni. Za Isusa i njegove suvremenike, Bog nije, kako se držalo, posjedovao atribute do-brote, svemoći, sveznanja i ljubomore, kako je opisano u Starom zavjetu. Držalo se također, da je on posebno naklonjen narodu Izraelovom - da na njih gleda s osobitom milošću. Oni su, ipak, Njegov odabrani narod. Sklopio je s njima jedinstveni savez. Njihov uzvišeni položaj u Njegovim očima nije se mogao do-voditi u pitanje. A ipak, postajalo je sve teže zanemarivati činjenicu da je narod Izraelov u bijednom stanju, lišen svoje pravedne monarhije, na uzdi tiranskog uzurpatora. Bili su izloženi tegobama i poniženju tuđinske vojne okupacije i uprave koja je bezobzirno gazila njihovu zemlju, njihove vrijednosti, kulturu, njihovu vjeru, njihovu baštinu.

Ako je Bog doista svemoćan, kako shvatiti lošu sreću Izraelovu? Ako je Bog doista svemoćan, kako objasniti što je dopustio da Njegov Hram bude oskrvnut? Kako se moglo objasniti što je dopustio da Njegovu vlastitu vlast izaziva svjetovni vladar u Rimu koji se drznuo prisvojiti božansku ulogu? Postojala su, u krajnjoj crti, samo dva moguća objašnjenja. Ili Bog ipak nije svemoćan - pomisao koja bi bila ne samo nedopustiva, već i nepojmljiva. Ili se nesreća Izraelova događala, ako ne djelovanjem Božje volje, ono barem s Njegovim prešutnim pristankom. Tada se činilo očitim da, kakva god Božja milost prema Njegovom narodu bila, ta je milost oduzeta ili povučena. Izraela je, ukratko, njegov Bog napustio.

Zašto? Bilo je nezamislivo da bi Bog mogao raskinuti svoj savez. Ako je savez raskinut, pogreška može biti jedino na strani čovjeka. Logični zaključci su bili neizbježni. Čovjek je zgrešio. Čovjek je na sebe navukao Božje nezadovoljstvo. Bog, u svom gnjevu, čovjeka po zaslugi kažnjava.

U kontekstu onoga doba, to nije bilo pitanje zamršene teologije. Trebalo je samo osvrnuti se oko sebe i vidjeti u kakvom je stanju svijet u kome se živi. Preostalo je još samo da vjeski učitelji povuku očite paralele s drevnim proročanstvima. Opće stanje je bilo podudarno s proročkim prikazima razdoblja neposredno prije smaka svijeta. Činilo se očitim, stoga, da se Bog sprema dokrajčiti svijet - bilo u ogorčenju zbog neuspjelog pokusa, bilo u namjeri da stvori novi i bolji svijet za one koji su mu ostali odani.

Takvi zaključci su na površinu iznijeli neodoljive emocionalne sile. Jedna od njih bila je, razumije se, strah - za budućnost svijeta i za sebe. Također je, razumljivo, potaknut osjećaj krivnje, za grijeha i stvarne i umišljene. Krivnja je, sa svoje strane, iznjedrila žudnju za iskupljenjem, za okajanjem - bilo da se preduhitri opća kataklizma, bilo, ako to nije moguće, radi izbavljenja makar samog sebe, radi osiguranja vlastitog spasenja.

Mesijanski pokret Isusovog doba je svoju pokretačku snagu crpio upravo iz te uzburkane plime osjećaja. Ta je snaga pokretu donijela jedan element samoispunjavajućeg proročanstva. Vjerovanje u predstojeći kraj svijeta olakšalo je izbijanje pobune 66. g.n.e. A s pobunom 66. g.n.e., s razaranjem Hrama, pljačkom Jeruzalema, raseljavanjem gradskog pučanstva i skoro zatrtim judaizmom u Svetoj zemlji, svijet je doista skončao - barem što se židova ticalo u to doba.

S druge strane, predskazan je opstanak malobrojnih i vjernih izabranika. Promijenivši svoje prvobitno mišljenje je prigrlivši ideju o jednom čisto duhovnom Mesiji, Pavao i njegove pristaše bili su u stanju vidjeti sebe kao te izabranike. I gledajući u sebi izabranike kojima je Bog obećao održanje, oni su nastavili, tijekom sljedećih stoljeća, preobražavati se u ono što su zamišljali da jesu.

Aktivacija simbola

Ma koliko naš suvremeni svijet bio različit od onog prije dvije tisuće godina, zaprepašćujuće je koliko toga naša vlastita epoha ima zajedničkog s onom koju su Isus i njegovi suvremenici držali kao Sudnjim danima. Danas smo, možda, vičniji tehnologiji i obdareni znatno većim znanjem, ali, na žalost, izgleda da nismo ništa mudriji, ništa razumniji ni bliži svojim bogovima. Mi im, u stvari, ne znamo više čak ni imena.

Ponovno proživljavamo tešku krizu smisla, nesigurnost u svoj smjer i svoje ciljeve. Raznoliki sustavi, programi i ideologije koji su, prije manje od jednog soljeća, naizgled obećavali mnogo, pokazali su se, svi, u ovoj ili onoj mjeri šupljima. Kao i u Isusovo doba, tu je sveprožimajuća svijest o tome da je nešto katastrofalno pogrešno. Svako novo terorističko zlodjelo, svaka nova avionska nesreća, svaka prirodna pošast izaziva paničnu jezu. Duboke i brze promjene naše civilizacije, nezadovoljstvo našim sustavima vlasti, sve češće rabljenje nasumičnih ubojstava i terorizma kao sredstva političkog prosvjeda - sve je to pothranilo osjećaj općeg sloma, posvemašnjeg raspada vrijednosti. Društvo se osjeća kao da ga "drže za otkup". Sve češće bombaši i otničari to i čine. "Što sve to znači?" pitamo se. I, razočarani neuspjehom materijalizma da odgovori na to pitanje, tražimo, kao u Isusovo doba, odgovor u drugoj dimenziji - onoj duhovnoj.

Novi fundamentalizam cvjeta u islamu, u judaizmu kao i u kršćanstvu. Proroci i propovjednici grme protiv duhovnog propadanja, razvrata, iskvarenosti, moralne izopačenosti. S jedne strane, stižu pozivi na obnavljanje discipline i povratak strožim pravilima iz prošlosti. S druge, misticizam ponovno doživljava poslovni procvat. Množe se sekte, kultovi, učenja i terapije, stječu nebrojne sljedbenike, zgrću vrtoglave svote novca i uživaju potporu nositelja moćnih političkih interesa.

Kao u Isusovo doba, i mi živimo, sasvim opipljivo, u sjenci neminovnog apokaliptičkog događaja. Borbeni fundamentalisti mogu proglasiti blisku propast svijeta. Čak i za ljude koji nemaju nikakvog osobnog razloga da predviđaju upletanje božanskog gnjeva, prijetnja koju predstavlja jedan polusenilni prst na nuklearnom dugmetu sasvim je stvarna. Svi smo mi bespomoćni taoci jedne stvarnosti kojom više u potpunosti ne vladamo, utvare razaranja koju

pojedinačno nemamo moći otkloniti. A ispod sveopće zebnje, izluđujućeg osjećaja nemoći, razočaranja nesposobnim ili neodgovornim političarima, izvire duboka čežnja za istinskim duhovnim vođom, za "premudrom" i "preblagom" osobnošću, koja će razumjeti, koja će preuzeti sve na sebe i - naravno, bez narušavanja uspostavljenih demokratskih sloboda - usvojiti ulogu vođe, dajući opet smisao životima koji postaju sve prazniji.

Bivalo je, razumije se, i drugih takvih razdoblja u Zapadnoj povijesti, da ne govorimo o svjetskoj, tijekom posljednja dva tisućljeća. Osobine Sudnjih dana mogle bi se jednako primijeniti na jedanaesto stoljeće, kada je zapadna Europa previrala u predvečerje križarskih pohoda, ili na rano šesnaesto stoljeće, kada se držalo da raspored nekih zvježda na nebu sluti na prijeteću apokalipsu, i kada je, premda je sam svijet ostao manje ili više netaknut, katolička prevlast u Europi ustuknula pred protestantskom reformacijom. Jedno stoljeće kasnije, kada se bližila 1666. godina, podigao se još jedan val histerije. Kršćani su očekivali skori dolazak Antikrista, koji je, kako se pretpostavljalo, vrijeme mjerio strogo u skladu s gregorijanskim kalendarom. Istodobno su Židovi od Rusije, Ukrajine, Perzije i Otomanskog carstva do Nizozemske i atlantske obale bili skloni vidjet očekivanog Mesiju u samozvanom proroku Sabbataiu Zeviju - koga se danas drži jednim od najvećih izvora nelagodnosti u židovskoj povijesti. To čak nisu ni jedini slučajevi mesijanske histerije u Zapadnoj povijesti. Vrlo često, tisućljetno mišljenje išlo je ruku pod ruku s revolucijom. U slučajevima francuske kao i ruske revolucije, mnogi ljudi, na obje strane, upinjali su se da vide apokalipsu kozmičkih, kao i društvenih, razmjera. Prevrat u društvenom poretku tumačio se, u ovisnosti od političke i kastinske pripadnosti, bilo kao blagoslov ili prokletstvo s Božjim potpisom.

U izvjesnom smislu, dakle, naše doba nije jedinstveno po paralelama s Sudnjim danima prvog stoljeća. Ali, u drugom jest. Masovni pokreti temeljeni na samozvanim proročanstvima teže, s onespokojavajućom dosljednošću, postati samoispunjavajuća proročanstva. Kako smo vidjeli, Isusovi suvremenici su bili uvjereni da je kraj svijeta na domaku. Djelujući prema tom uvjerenju, oni su nehotice svojim postupcima prouzrokovali smak svijeta - ako ne svijeta *in toto*, ono barem svog vlastitog. Na sličan način, apokaliptična histerija ranog šesnaestog stoljeća ubrzala je smak jednog svijeta. Isto su učinili i pokreti koji su vrhunac dostigli u francuskoj i ruskoj revoluciji. Ono što našu kulturu izdvaja od takvih prethodnika je što mi, sasvim doslovno, posjedujemo moć da prouzročimo smak svijeta - ne pukog metaforičkog svijeta, niti svijeta ograničenog na određeno područje ili skupinu ljudi, već svijeta kao fizičke cjeline. Kada jedan američki predsjednik počne promišljati rabeći pojmove Armageddona,

stvar se, silom prigoda, mora uzeti ozbiljno. Ne, svakako, zbog toga što je predsjednik o kome je riječ obdaren uvidom koji nama ostalima nedostaje, niti zbog toga što je on od nas upućen u božanske planove ili nacрте providnosti, niti zbog toga što njegova neobična vjerska stajališta traže poštovanje. Jednostavno zbog toga što smo mu na ponižavajući način prepušteni na milost i nemilost; a, tehnološki, njemu je sasvim moguće strmoglaviti nas u Armageddon, nametajući odgovornost za to Bogu.

Posljednja vremena, ili apokalipsa, mogu djelovati kao neizmjerно moćan simbol, udarajući u neke od najdubljih struna u ljudskoj duši, izmamljujući odgovor širokih razmjera. Takve simbole, međutim, često će, upravo zbog moći koja im je prirodna, prisvojiti male skupine ljudi, smišljeno njima manipulirati i rabiti ih za izrabljivanje drugih. Štoviše, takvi su simboli kroz čitavu povijest pokazivali uznemiravajuću sklonost da se otrgnu iz ruku onih što teže njima ovladati, i da podivljaju, pretvarajući se u ono što francuski pisac Michel Tournier naziva "*diabolos*". Prema Tournieru, "diabol" je simbol koji se osamostalio, zakonitost ili načelo po sebi, Franckensteinovo čudovište na slobodi, koje porobljava - a ne uništava - one iste ljude kojima je trebalo služiti. Simboli mogu biti opasni; a, kako to Tournier kaže, onaj koji se ogriješi o simbole, često će biti kažnjen simbolima.

Današnja mesijanska religija, sa svojim učenjem o posljednjim danima, mora biti smještena u taj otrežnjavajući kontekst. Upravo je proteklih dvadeset stoljeća mesijanskih iščekivanja, ma koliko nestalna i/ili razvodnjena ona bila, do tog kontelsta i dovelo. Jer, mesijanska religija djeluje u prvom redu putem aktivacije i uporabe simbola. Isto postupaju mnogi drugi pojedinci, skupine i institucije. Isto, ako smo pravilno shvatili, i to neuhvatljivo polutajno društvo što zauzima onako istaknuto mjesto u našoj prethodnoj knjizi, Sionski priorat.

Ključno pitanje, prirodno, jest *koja se vrsta značenja* prenosi uporabom određenih simbola - u čemu leži dobit, u čemu gubitak, i za koga. Na kakav bi, na primjer, odjek naišlo dokazano krvno potomstvo od Isusa ili njegove porodice, i kako bi se taj odjek mogao iskoristiti? Kako su drugi principi, obdareni moćnim simboličnim značenjem, ranije u našem stoljeću bili uporabljeni i stavljeni u djelovanje? Kako se ne bismo ogriješili o materiju, vrijedi razmotriti veze između traganja za smislom, vjerskog nagona, oblikovanja vrijednosti i političke moći tijekom posljednjih stotinjak godina.

Gubitak vjere

Isus je, navodeći odlomak iz Ponovljenih zakona, ustvrdio da čovjek ne živi samo od kruha. U skorije doba, psiholozi poput C.G. Junga zastupali su stajalište da ima unutarnjih, nematerijalnih potreba jednako dubokih, neodložnih i bitnih koliko i potreba za hranom, sigurnošću, rađanjem. Moglo bi se, vjerojatno, dokazivati da takve unutarnje potrebe predstavljaju valjanije opravdanje za izdvajanje ljudskog roda iz životinjskog carstva nego "razum". Jedna od najosnovnijih od tih potreba jest potreba za smislom, potreba za nalaženjem neke svrhe naših života. Ljudsko dostojanstvo počiva na pretpostavci da je ljudski život u izvjesnom pogledu značajan. Spremniji smo podnijeti bol, odricanje, patnju i svakovrsne nevolje ako oni služe nekoj svrsi, nego da podnosimo besmisao. Radije ćemo se mučiti nego biti od nikakve važnosti.

Tradicionalno, pa bilo to opravdano ili ne, zadaća definiranja smisla i svrhe obavljala je - s promjenjivim uspjehom - religija. Držalo se čak i koncept države (koji je u obliku nacionalizma poprimio religiozne razmjere sam po sebi) postoji u esencijalno religioznom okviru. Država se, premda možda svjetovne prirode, još uvijek racionalizacijom mogla predstaviti kao politička jedinica u kojoj se ogleda božanska volja, ili kao jamstvo određenih Bogom danih prava, ili kao ostvarenje izvjesnih zakona ukorijenjenih u konačnici u religijskom tlu. Čak je i francuska revolucija, koja se isprva primila potpunog ukidanja organizirane religije, te svoje prijestupe učinila u ime "prava čovjeka", a ona se u biti oslanjaju na vjerske temelje. A Robespierre je na koncu, bez obzira na to što je još uvijek odbacivao crkvu i svako konvencionalno antropomorfno božanstvo, utemeljio "kult Vrhovnog Bića".

Od konca devetnaestog i ranog dvadesetog stoljeća naovamo, polja ljudskog znanja nevjerojatno su se namnožila. Množeći se, ta su polja postala sve specijaliziranija. To je bilo nametnuto jednim usmjerenjem prema stvarnosti korjenito različitim od usmjerenja naših predaka. Imena koja se najčešće vežu za to novo usmjerenje pripadaju, razumije se, Marxu, Darwinu i Freudu - iako bi se mogli navesti brojni drugi mislitelji iz područja sociologije, psihologije i znanosti. Od Darwina, znanosti su u javnom mnijenju stekle autoritet kakav nikada ranije nisu uživale. Prije polovice devetnaestog stoljeća sociologija kao disciplina nije ni postojala, a psihologija je taj status dobila još kasnije. Svaka takva disciplina ili područje znanja, štoviše, nastavlja rađati nove pod-discipli-

ne i pod-područja. U tom procesu je sveobuhvatni okvir koji je nekada pružala religija neizbježno nagrižen.

Za Isaaca Newtona, stoljeće i pol prije Darwina, znanost nije bila odvojena od religije, već je, nasuprot tomu, predstavljala jedan vid religije i bila joj u biti podčinjena. Newtonu je znanost bila sredstvo pronalaženja i otkrivanja savršenog božanskog plana. Bila je upotpunjena filozofijom, nerazdvojna od filozofije. Bila je to jedna od mnoštva djelatnosti što složno zajednički rade na osvjetljavanju čovjekovog mjesta u kozmosu, kao i zakona prema kojima i čovjek i kozmos funkcioniraju. Newton nikada ne bi ni sanjao o samostalnoj znanosti, zakonitosti po sebi, a kamoli takvo shvaćanje odobrio. Znanost Darwinovog doba postala je, međutim, upravo to, odvajajući se od konteksta u kojem je ranije bivstvovala i postavljajući se kao suparnički apsolut, kao alternativno spremište smisla. Kao rezultat toga, religija i znanost više nisu složno djelovale, već su stajale jedna nasuprot drugoj, a čovječanstvo je sve češće moralo između njih birati. Tako je darwinistička znanost postala glavna prijetnja ne samo teološkim postavkama religije, već i uporabivosti vjerskog djelovanja - sposobnosti vjere da "stvari drži na okupu", da ih obdari svrhom i smislom.

Sličan proces odigrao se u područjima sada označenim kao sociologija i psihologija. One se, također, sve više izdvajaju iz sućanski religijskog konteksta u kojem su ranije bile uvriježene. One se, također, postavljaju kao suparnički apsoluti, alternativna spremišta smisla. One su, također, počele dovoditi u pitanje položaj religije i nuditi različita, često suprotna, vrijednosna mjerila. I umjetnost se učvrstila u svojoj neovisnosti. Od davnina, umjetnost je neraskidivo bila vezana s čovjekovim vjerskim nagonom i vjerskim obredima. Od babilonskih slika za koje se vjerovalo da ih nastanjuju bogovi, preko renesansnog slikarstva, do glazbe Bacha i Händela, umjetnost je, u stvari, bila pridodana religiji. I sâm korijen riječi "kultura," napokon, isti je kao onaj koji leži u temelju riječi "kult" - *colere*, obožavati. U devetnaestom stoljeću, međutim, kultura je postala kult po sebi - koji je težio zauzeti mjesto utemeljene religije i postati novi apsolut. Primjer za to je doktrina *l'art pour l'art*, "umjetnost radi umjetnosti". Ona se odražava u estatici osoba poput Flauberta, Joycea i Thomasa Manna, koji umjetnika izričito uspoređuju s Bogom i povlače paralelu između riječi (malo r) kao oruđa stvaranja i Riječi (veliko R) ili Logosa. Takvo shvaćanje je svoju apoteozu doživjelo u wagnerijanskim predodžbama u Bayreuthu, gdje je umjetnost postala vjerski obred ili festival što zamjenjuje samu religiju. Nazočenju izvedbi *Prstena* u Bayreuthu pružalo je ništa manje doli mistično iskustvo - ne samo obrazovanoj eliti, već i umovima poput Adolfa Hitlera, također:

"Kad čujem Wagnera, čini mi se da čujem ritmove jednog prošlog svijeta. Zamisliam da će znanost jednoga dana otkriti, u valovima pokrenutim *Reinskim zlatom*, tajne međusobne odnose povezane s poretkom svijeta. Promatranje svijeta opaženog osjetilima prethodi znanju dobivenom od egzaktnosti kao i od filozofije."

Izdaja vjere

U predvečerje prvog svjetskog rata, Zapadno društvo se već uvelike nalazilo u besprimjernom položaju. U prošlosti je postojao jedan sveprožimajući apsolut, jedno sveprožimajuće spremište smisla što je nadilazilo sva druga. Sada je postojalo mnoštvo sukobljenih i nepomirljivih apsoluta, od kojih je svaki isticao vlastito pravo da bude spremište smisla, pravo da raspolaze odgovorima na najvažnija pitanja, da bude konačna nada za budućnost. Svaki je težio postati religija po sebi i da u čovjeku pokrene vjerski nagon. Nije ni čudo što se ljudski razum, prinuđen procjenjivati to more sukobljenih tvrdnji, našao pometen. Kako među njima napraviti izbor? Čemu se treba posvetiti, a da to posvećivanje ne izgleda proizvoljno? Neizbježan zaključak, kojim se odlikuje naše stoljeće, bio je da je besmisleno posvetiti se bilo čemu osim osobnim interesima.

Razmjeri te krize nisu odmah bili očiti. Razdoblje što je prethodilo prvom svjetskom ratu bilo je razdoblje bujnog optimizma - vrijeme optimizma dubljeg, a svakako samozadovoljnijeg, od ma kojeg što je Zapadno društvo ikada iskusilo. Činilo se da je budućnost nedvosmisleno ružičasta. Činilo se da novootvorena polja znanja obećavaju istinski plodno tlo za istraživanja, što će čovječanstvu donijeti koristi. Na umjetnost, znanost, psihologiju i sociologiju gledalo se kao na dragocjene kanale za poboljšanje ljudskog stanja; a očekivalo se da site utkane u napredak, kulturu, civilizaciju i nesputanu ekspanziju kapitala kroz njih proizvedu istinsku Utopiju. Takvo je bilo stajalište što se ogledalo u djelima tada najpopularnijih pisaca H.G. Wellsa, i Julesa Vernea. Za Wellsa i Vernea podjednako, usavršavanje ljudskog roda bilo je samo pitanje vremena i finog podešavanja.

Napredak, kultura i civilizacija postali su, u stvari, u razdoblju prije 1914. godine, vid religije sâmi po sebi. Pružili su vlastito, naoko održivo, objašnjenje provale sukoba apsoluta, a izgledalo je i da nude sredstvo njegovog smirenja i razrješenja. U njihovo ime, sve se moglo podesiti i opravdati. A u mjeri u kojoj su oni doista "držali stvari na okupu" i čovječanstvu pružili osjećaj smisla i opravdanja, *može se reći* da su obavljali tradicionalnu funkciju religije.

Rat je, razumije se, ne samo uzdrmao tu novu "religiju", već i učinio da ona, u retrospektivi, izgleda okrutno i gorko varljiva. Činilo se da su napredak, kultura i civilizacija iznevjerili povjerenje koje im je poklonjeno. Znanost, za koju se ranije činilo da nudi nove izgleda za poboljšanje ljudskog života, proizvela je, umjesto toga, nova i strašnija sredstva njegovog uništenja. Za naraštaj koji je vojevao u velikom ratu, znanost je doslovce postala jednoznačna s dostignućima kakva su podmornica, bombardiranje iz zraka i, od svega najgroznije, otrovni plin. Napredak se iskazao prvenstveno u području razaranja. Kultura i civilizacija uspjele su dovesti do najkrvavijeg i najbezumnijeg rata koji je ikada vođen, umjesto da svojim utjecajem društvo učine čovječnijim i preobrate ga na put miroljubive blagotvorne djelatnosti. Ozbiljno je doveden u pitanje i sam zdrav razum njegovih vođa. Religija napretka, kulture i civilizacije bila je pobijena onim što je, tadanjim ljudima, izgledalo kao ostvarenje duge tinjajuće europske želje za smrću.

Religija je sposobna za život razmjerno sa zrelošću svojih sljedbenika. Prvi svjetski rat je pokazao da je tehnološki razvoj nadmašio psihološku zrelost. Tehnološki, uznapredovali smo u novo doba. Duhovno, živjeli smo i dalje u osamnaestom stoljeću, ako ne i ranije. Sukladno tomu, tehnologija je bila poput bojeve granate u rukama djeteta. Taj se raskorak produljio do danas, ako nije postao još izraženiji. Društvo nije postalo primjetno zrelije, ali je granata u njegovim rukama postala još opasnija.

Razdoblje poslije prvog svjetskog rata bilo je razdoblje dubokog i gorkog razočaranja. Sukob apsoluta, daleko od razrješenja, ponovno je izbio i neumitno se pomolio u svoj svojoj potpuno dezorijentirajućoj stvarnosti. Društvo se više kočilo, nesposobno odabrati između raznih, međusobno isključivih tvrdnji sve specijaliziranih područja znanja. Neposredno poslije doživljene traume, nijedno nije izgledalo pouzdano ili dostojno poštovanja. Jednom iznevjereni, izgubili smo moć vjerovanja - osim, možda, u ono što je najmanje primjenjivo. Mogli smo, na primjer, prihvatiti na povjerenje atomsku teoriju; ali, atomska teorija nije nudila mnogo putokaza za probleme življenja, ili za kristaliziranje vrijednosti. Već dvadesetih godina našeg stoljeća, bujna inflacija i slom burze učinili su čak i novac nesigurnim i nepouzdanim. Rezultat je bio pad u nihilizam — nevjerovanja ni u što, samo grozničava jurnjava za rasonodom pred ništavilom koje predstavlja budućnost. Svijet neposredno poslije prvog svjetskog rata sada je poznat kao svijet "Izgubljene generacije".

Složenosti i napetosti stanja pridonio je još jedan čimbenik, koji isprva nije bio primijećen i koji se javio kao posljedica umnožavanja specijaliziranog znanja. Kada su znanost, sociologija i psihologija utvrdile svoje pojedinačne

položaje, počele su dovoditi u pitanje četiri najznačajnije premise na koje se oslanja Zapadno društvo - vrijeme, prostor, uzročnost i osoba. Sve više su u pitanje dovođene uobičajene ili tradicionalne predodžbe o prostoru i vremenu. Psihologija je, na primjer, poljuljala vanjsko mjerenje inzistirajući na važnosti unutarnjeg vremena i unutarnjeg prostora. Vrijeme više nije bilo ograničeno isključivo kalendarom i satom, prostor ravnalom i kartom. Svako je imalo i svoj unutarnji kontinuum također. Prema tome, vanjska mjerenja počela su izranjati na kao neopoziva istina, već kao puke konvencije, koje su, na koncu, proizvoljne - izumi ljudskog mozga. A čak je i utemeljenost takvih konvencija bila dovedena u dvojbu Einsteinovom teorijom relativnosti. Vrijeme i prostor su tada postali fluidni, nestalni, nesigurni, do krajnosti relativni.

Isto je bilo i s omiljenim načelom nazočnosti. Psihologija je utvrdila nemogućnost mjerenja ili razumijevanja ljudske motivacije, inzistirajući na ambivalenciji u ljudskom ponašanju koja se opire logičkim jednadžbama uzroka i posljedica. Znanstveno mišljenje se našlo preplavljeno neodređenošću, nepredvidivošću, slučajnim elementima, neočekivanim mutacijama i onime što se popularno naziva "kvantnim skokovima". A, razumije se, ako su vrijeme i prostor u cijelosti relativni, vremenska i prostorna osnova na kojoj počiva uzročnost uspješno je neutralizirana. Ta nova nestabilnost uzročnosti zračila je u druge, praktičnije sfere. Moral se, na primjer, u velikoj mjeri temeljio na zamislima o kazni i nagradi. Kazna i nagrada temeljile su se, sa svoje strane, na uzroke i posljedice. Kada su uzrok i posljedica ugroženi, temeljni zakoni što vladaju kaznom i nagradom postali su još iskrivljeniji. Za prekršaj više nije neizbježno slijedila kazna, niti nagrada za vrlinu. Naprotiv, čovjek se mogao nadati da će izbjeći zasluženu kaznu i pobrati nezaslužene nagrade.

Ako su vrijeme, prostor i uzročnost ranije činili tri od najvažnijih stupova Zapadne misli, osoba je predstavljala četvrti. Još od doba Aristotela, karakter se držalo više ili manje nepromjenjivim svojstvom, osoba jedinstvenim bićem. Sada se pojedini karakter ili osoba nenadano našla suočena s bolnom svješću o vlastitoj nestabilnosti - ako ne, zapravo, nepostojanjem. Sociologija je osobu predstavljala ne kao nešto nepromjenjivo i jedinstveno, već kao izraštaj, kao naslagu uvjetnih refleksa u skoro isključivoj vlasti okoliša i nasljeđa. Znanost je te tvrdnje potkrjepljivala. A psihologija je, postavkom o postojanju nesvjesnoga, zadala smrtni udarac osobi kakva se zamišljala u prošlosti. Nekad držano nečim što potječe iz vanjskih izvora, nečim nebitnim za identitet, snovi su sada proglašeni jednakim izrazom nečijeg sebstva kao i budna svjesnost. Ludilo nije više bilo nasumični događaj, čak ni bolest u uobičajenom smislu, već prije mogućnost koju svako ljudsko biće u sebi nosi. Sve smo češće bivali prisiljeni

priznati da sadržimo mnogo osoba, mnogo nagona, mnogo dimenzija unutar sebe, od kojih se sve ne mogu uskladiti međusobno. Ako uopće postojimo, istodobno smo i više i drugo nego što smo mislili da jesmo. Posljedica uvećanog znanja je da smo za sebe same postali još veća tajna.

Kako su vrijeme, prostor, uzročnost i osoba postajali sve neodrživiji kao čvrsta i nepromjenjiva načela, isto se događalo i sa svijetom u kome živimo. Vjerovanje u bilo što, pa čak i u sebe same, postajalo je sve manje moguće. Život je postajao sve više lišen smisla, bez značaja - potpuno slučajna pojava, proživljavao bez neke osobite svrhe. Svugdje je važno pravilo koje je sada već kliše - sve je relativno.

Istaknuti austrijski romanopisac Robert Musil opisao je to doba koje se odlikuje "relativnošću perspektive na rubu epistemološke panike". Ta je izreka krajnje odgovarajuća. Zapad je doista bivstvovao u stanju panike oko znanja i smisla, dva prvenstvena pitanja kojima se grana filozofije zvana epistemologija bavi. Ispod pomamnog samopovlađivanja ere Charlestona i kićenstva, vrebao je osjećaj očaja, često izbezumljenog užasa pred odsutnošću smisla, nesigurnošću svih znanja, pred nemogućnošću da se neopozivo kaže *što* ili čak i *da* netko zna. Smisao i znanje postali su relativni, podložni promjenama, privremeni koliko i sve ostalo.

*Zamjena za vjeru:
sovjetska Rusija i nacistička
Njemačka*

Stanje nesigurnosti i beznađa najpodložnije je buđenju vjerskog nagona. Upravo u takav vakuum religija može najuspješnije uvesti svoje tvrdnje, nudeći nov osjećaj smisla i suvislosti. Razdoblje neposredno poslije prvog svjetskog rata vapilo je za tumačima. Ljudi su očajnički željeli znati "zašto je to bilo tako," "što to znači". Organizirana se religija, međutim, nije pokušala ozbiljno uhvatiti u koštac s tim problemom, niti odgovoriti na potrebe vremena. Pokušala je, jednostavno, praviti se da se ništa nije dogodilo, i namjeravala produljiti onako kako je trajala stoljećima prije toga - kao društvena, politička i kulturna institucija, prije negoli tumač koji daje novi smisao. Stoga je već dvadesetih godina, organizirana religija je uvelike izgubila povjerenje, držalo ju se nespособnom da ispuni prazninu što je zjapila i Zapadnom društvu.

A s neuspjehom organizirane religije da ponudi ma kakvo rješenje za krizu smisla, društvo se, sasvim razumljivo, okrenulo na drugu stranu. Kao rezultat, izronila su dva nova načela i počela poprimati sveobuhvatni status religije. Ta će načela, u stvari, postati religije - ili, u svakom slučaju, surogati religije - tridesetih godina.

Religija Lenjina i Staljina

Prva od novih religija bio je socijalizam, posebno u svom marksističko-lenjinističkom obliku, kakav se pokazao u svoje doba u Sovjetskom Savezu i u komunističkoj stranci. Marksistička misao postojala je već nekih tri četvrt stoljeća, a socijalizam još dulje. Ali, u vrtoglavom produljetku ruske revolucije ta doktrina poprimila je status vjere, a na Zapadu je intelektualcima i idealistima pružila cilj koji im je bio nužan. U njezino ime, mnogi su od njih umrli u Španjolskoj. U Engleskoj su mnogi špijunirali.

Marksističko-lenjinistička doktrina službeno odbacuje svaku religiju. Pa ipak, ima pojava i funkcionalnih paralela između marksizma-lenjinizma i organizirane religije koje su općepriznate i previše očite da bi ovdje tražile

dalje razmatranje. Istodobno, nije opće poznato koliko se sovjetska doktrina potrudila, kao stvar proračunate politike, ne samo poprimiti oblik i funkciju religije, već stvarno to i postati. Lenjin je, na koncu konca, bio vrlo vješt i pragmatičan, s pronicljivim razumijevanjem duševnih potreba. On je shvaćao nužnost prilagodavanja svog sustava čovjekovom vjerskom nagonu, ma koliko on sam po tom pitanju mogao biti ciničan.

U tom pogledu, kao i u mnogim drugim, može se dokazivati da Lenjinova misao duguje više Bakunjinu nego Marxu. Po svojoj organizaciji, po tehnici vrbovanja, po sredstvima pridobivanja vjernosti svojih pristalica, po svojoj mesijanskoj hitnosti, ustrojstvo Lenjinove revolucionarne stranke potječe neposredno od Bakunjina, što i sam Lenjin priznaje u svojim bilješkama. Ali, za Bakunjina je revolucija bila više no samo društvena i politička pojava. Bila je do krajnosti kozmička, teološka, religiozna po prirodi. Potrošivši više od dvadeset godina na probijanje kroz redove slobodnih zidara, Bakunjin je stekao metafizički okvir za svoje društvene i političke ideje. Bakunjin je bio samozvani sotonist. Prema jednom tumaču, on je Sotonu vidio "kao duhovnog vođu revolucionara, istinskog tvorca ljudskog oslobođanja" Sotona nije bio samo vrhovni buntovnik, već i vrhovni borac za slobodu protiv tiranskog Boga judaizma i kršćanstva. Utemeljene crkvene i državne institucije bile su oruđe ugnjetavačkog judeo-kršćanskog Boga, i po Bakunjinu bila je moralna i teološka obveza njima se suprotstaviti. Iako se sâm Lenjin nikada izričito nije upuštao u neke takve kozmološke zamisli, nema dvojbe da je priznavao njihovu svrsishodnost. Bakunjin i Lenjin "su obojica bili apokaliptični zeloti dok su njihovi marksistički suparnici... bili - u usporedbi s njima - farizeji". U Lenjinovim rukama, sukladno tomu, boljševizam je težio postati znatno više od političke stranke ili političkog pokreta. Težio je postati ništa manje doli svjetovna religija i, kao takav, utoliti potrebu za smislom. Da ostvari taj cilj, nije oklijevao snabdjeti se svom opremom religiozne vjere.

Staljin, možda s još većim cinizmom, nije propustio tu opremu zadržati. Staljin se školovao za svećenika u bogoslovnom sjemeništu u Tbilisiju. Poznato je, također, da je neko vrijeme - 1899. ili 1900. - živio s obitelji jednog od najutjecajnijih "magova" i duhovnih učitelja ili gurua dvadesetog stoljeća, G.I. Gurdjieffa. Iz tomu sličnih izvora, Staljin je naučio ne samo prepoznati vjerski nagon, već i kako ga staviti u djelovanje i njime rukovati. Prema tome, nije za veliko čuđenje kada se otkrije da on smišlja nešto što, sasvim nedvojbeno, dostiže razmjere religioznih rituala. Slijedeći liturgijski tekst, s korskim odzivima, više je od parodije vjerskog obreda. Zamišljeno je da on bude svojevrsni vjerski obred:

Napuštajući nas, drug Lenjin nam je naložio da očuvamo uzvišenost i čistoću velikog *zvanja* Člana Stranke.

-KUNEMO TI SE, DRUŽE LENJINE, DA ĆEMO ČASNO ISPUNJAVATI TU TVOJU ZAPOVIJED.

-Napušajući nas, drug Lenjin nam je naložio da čuvamo jedinstvo Partije.

-KUNEMO TI SE, DRUŽE LENJINE, DA ĆEMO ČASNO ISPUNJAVATI TU TVOJU ZAPOVIJED.

-Napušajući nas, drug Lenjin nam je naložio da čuvamo i jačamo diktaturu Proleterijata...

-KUNEMO TI SE, DRUŽE LENJINE, DA ĆEMO ČASNO ISPUNJAVATI TU TVOJU ZAPOVIJED.

Staljin se sustavno trudio da iz Lenjinove smrti iscijedi što je moguće više religijskog značenja. U skladu s tim, Lenjinovo tijelo bilo je izloženo na svečanom odru u Dvorani stupova u Domu sindikata. Tamo je bilo ostalo četiri dana, dok su desetine tisuća ljudi stajale u redovima na temperaturi ispod ništice kako bi dobili priliku proći pored odra. Drugi boljševički vođe bili su zaprepašćeni tim izljevom nesuzdržanog vjerskog osjećaja.

Na drugom saveznom kongresu Sovjeta, bilo je odlučeno da se Lenjina uzdigne na položaj blizak božanskom. Godišnjica njegove smrti proglašena je danom nacionalne žalosti. Njegov kip bio je podignut u svakom važnijem gradu Sovjetskog Saveza. Tijelo mu je bilo balzamirano i smješteno u kameno zdanje specifično religijski zamišljeno, što podsjeća na stepenaste piramide drevne Asirije i Babilona. Čak i danas, Lenjinovo tijelo (ili njegovo uvjerljivo voštano obličje) leži izloženo na Crvenom trgu, suvremenom ekvivalentu srednjovjekovnog hodočasničkog središta. Štovanje koje se iskazuje tom tijelu može se usporediti s onim iskazivanim kršćanskim kostima, a Lenjinov grob s onim u Santiagu de Composteli. Sve to upadljivo odskače od racionalističkog, potpuno svjetovnjačkog sustava vjerovanja koje se proglašava ne samo ateističkim, već i protivnim svim vidovima religije - i kulta osobnosti.

Mistika vezana za članstvo u komunističkoj stranci, posebno tijekom tridesetih godina, bila je, slično, u biti religiozne prirode — ili, u svakom slučaju, surogatski religiozne. Prijem u Partiju djelovao je silno, ritualno, bio pun poznatih suzvučja, koliko i inicijacija u neku drevnu školu misterija ili u slobodno zidarstvo. Vjerski nagon je često namjerno bivao pokretan, posebno kod djece, a potom sustavno usmjeravan ka partijskim interesima. Tako je prijem u pionire u uzrastu od devet godina predstavljao veliki događaj u životu djeteta, čitav jedan *rite de passage*, analogan, recimo, Prvom pričešću - a posjedovao je životnu snagu i žestinu značenja koje je prvo pričešće davno prije toga prestalo uživati. Među raznim kvazi-liturgijskim prisegama i zavjetima, novi pionir je, kao svetu amajliju, dobivao crvenu maramu. Taj komadić tkanine bio je pro-

glašen njegovom najdragocjenijom imovinom. Dobio bi uputu da je čuva, poštuje, da je štiti od dodira ma čije tuđe ruke. Ona je oličenje, rečeno mu je, krvi revolucionarnih mučenika. Postavka o krvi simbolično skrivenoj u komadiću tkanine ne razlikuje se znatnije od postavke o krvi više ili manje simbolično skrivenoj u vinu. Premisa je u biti religiozna, a crvena marama malog pionira trebala je poslužiti na vrlo sličan način kao raspelo, ili krunica, ili neki drugi familijaran religijski talisman.

U pokušaju da učvrsti svoj položaj i unutar Sovjetskog Saveza i drugdje, komunistička stranka uznijela je tridesetih godina marksističko-lenjinističko učenje do statusa religije. Iako je tvrdila da je ukinula religiju, ona je, u stvari, težila tek pukom zamijenjivanju jedne religije drugom. A ipak, svaka se religija mora obraćati još nečemu pored sâmog razuma, i otuda dobivati odgovor. Da uporabimo otrcanu frazu, ona mora osvojiti i srce i um, zadovoljavajući duboke emocionalne potrebe, ostajući istodobno prihvatljiva ljudskoj logici. Mora se suočiti s iracionalnom stranom ljudske prirode, pružajući odgovore na pitanja proistekla iz te iracionalne strane; a mora makar priznati, a ako je moguće i naći mjesto za teme kakve su čežnja za ljubavlju, strah od smrti, patnje usamljenosti.

Postoji ključna razlika između religije s jedne strane i, s druge, filozofije ili ideologije. Unatoč svim težnjama, marksističko-lenjinistička doktrina nikada zapravo nije bila više od filozofije ili ideologije. U svojoj apstraktnosti, u svojoj emocionalnoj pojavnosti, ona je propustila učiniti pravdu čovjekovim unutarnjim potrebama - niti je priznala utemeljenost tih potreba, niti im je udovoljila. U toj mjeri, marksističko-lenjinistička doktrina se pokazala psihološki naivnom. Pretpostavila je, sasvim pojednostavljeno, da se unutarnje potrebe mogu zadovoljiti punim trbuhom i logički dosljednom vjerom. Ponudila je, stoga, kruh i teoriju o proizvodnji, ekonomskoj vrijednosti i raspodjeli kruha. Ponudila je i Povijest, s velikim slovom, kao uzvišeni apsolut po sebi. A ponudila je i koncept Naroda.

Opet, međutim, čovjek ne živi samo od kruha, niti od teorija o kruhu. Načela kakva su otuđenja rada, odnos rada i kapitala, dijalektika, čak i klasna borba i nejednaka raspodjela bogatstva ne izazivaju nikakav odgovor iz utrobe, ne nude hranu čovjekovim neopipljivijim, neodređenijim, ali ništa manje stvarnim i opsesivnim oblicima gladi - njegovoj gladi za "mirnom dušom", za emocionalnim i duhovnim ispunjenjem za razumijevanje svoga mjesta u kozmosu, za odgovorima na pitanja što leže izvan područja sociologije i ekonomije, izvan područja materijalizma uopće. Istodobno, koncept Povijesti kao apsoluta previše je skučen da obuhvati ljudski osjećaj svetog ili božanskog i žudnju za njim.

Baveći se problemom smisla, marksističko-lenjinistička doktrina ponudila je samo privremena rješenja. Svrha i pravac bili su utvrđeni samo za dano mjesto u danom trenutku, podložno permutaciji i promjeni. Vjerski nagon, međutim, traži nešto trajnije. On ne stoji u odnosu s društvenim ili ekonomskim pitanjima, već s misterijima kakvi su vrijeme, smrt, usamljenost, ljubav i svi jest o tome da je potreba za smislom najvažnija. A upravo su ti *misteriji* - pri tom je misterij istinsko polje religije - ono s čim se surogat religije marksizma-lenjinizma najupadljivije propustio suočiti ili ih čak i priznati. On se, u toj mjeri, pokazao sve nedovoljnijim za unutarnje potrebe čovječanstva.

Ne iznenađuje, otuda, što organizirana religija žilavo opstaje unutar sovjetskog carstva, unatoč službenom neodobravanju, gonjenju i ambicioznim programima "indoktrinacije" zamišljenim za njezino onemogućavanje. U zemljama poput Poljske i Čehoslovačke, crkva upućuje sve više izazova režimu, upravo zbog toga što ona zadovoljava dublje potrebe od onih koje režim prepoznaje i priznaje. A unutar samog Sovjetskog Saveza, Politbiro muku muči ne samo s tvrdoglavo jogunastim kršćanstvom, već i s prijeteće velikim porastom islama. Bila religija "opijum za narod" ili ne, ovisnost se ne može liječiti jednostavnim ukidanjem izvora snabdjevanja i prepuštanjem društva da se bez ičije pomoći hrva s agonijom apstinencije.

Adolf Hitler kao Veliki svećenik

Drugu novostvorenu religiju, ili surogat religije, tridesetih činio je spektar totalitarnih pokreta danas zajednički zvan fašizam. Izvorni oblik fašizma, kakav je zastupao Mussolini, u Italiji nikada stvarno nije dosegao status religije, ostajući, još više, možda, od marksizma-lenjinizma politička filozofija, ideologija. Tradicionalna uloga religije bila je najvećim dijelom prepuštena crkvi. Kao djelomičan ishod toga, talijanski fašizam se pokazao kao relativno šuplja pojava, pogotovu u usporedbi s njegovim razvojem na drugim stranama.

U Španjolskoj, Francov oblik fašizma se potrudio svrstati uz samu crkvu i tako prisvojio izvjestan vid božanskog ovlašćenja. Zbog toga je posjedovao mnogo veću snagu, mnogo veću dinamiku od svog talijanskog pandana - i onu jedinstvenu okrutnost za koju je samo vjerski fanatizam sposoban. U mnogo pogleda, barem s udaljenosti od skoro pola stoljeća, Mussolini je gotovo smješšan. Franco, s vlašću koju je uspostavio nad Španjolskom i španjolskim narodom, je neusporedivo mračniji lik.

Najviši primjer desnog totalitarizma koji doseže status religije, međutim, jest nacistička Njemačka. Za razliku od fašizma u Italiji, nacizam nije bio tek

filozofija ili ideologija. Za razliku od španjolske varijante fašizma, nacizam se nije svrstao uz stečene religijske interese. On se, naprotiv, primio, vrlo sustavno, da sve takve interese istisne i učvrsti kao jedna potpuno nova religija.

Protjeklo je već pedeset godina od završetka drugog svjetskog rata. U tim godinama bili smo svjedoci beskrajne rijeke povijesnih tumačenja, ispitivanja i objašnjavanja fenomena Adolfa Hitlera, nacističke stranke i Trećeg Reicha. A pitanja još uvijek ostaju; još uvijek ostaju misteriji. Kako je jedan civiliziran i kulturnar narod - koji je svijetu podario Goethea i Beethovena, Kanta i Hegela, Bacha i Heinea - mogao slijediti jednog tako izopačenog vođu punog lažnih obećanja i da *en masse* zaroni u tako čudovišnu, tako demonsku orgiju razaranja? Pisci su na razne načine pokušavali odgovoriti na ta pitanja. Nacizam je bio objašnjavan kao društveni fenomen, kulturni fenomen, politički fenomen, ekonomski fenomen. Za njegovu pojavu okrivljavan je *Versailleski mirovni ugovor*, financijska depresija, podivljala inflacija, gubitak nacionalnog samopoštovanja, uspon komunizma, propadanje srednje klase, mnoštvo drugih stvari.

Sigurno su sva ta pitanja, i mnoga druga, odigrala bitnu ulogu. Ona sigurno, također, stoje u međusobnoj vezi. Ali, najhitniji čimbenik u razumijevanju nacizma jest mjera u kojoj je on smišljeno aktivirao vjerski nagon njemačkog naroda. On je izmamio koliko emotivni toliko i moždani odgovor, sjedinjujući, na svoj izopačeni način, i srca i duše. Postao je potpuno razvijena religija i, kao takav, iskupio poratnu Njemačku iz čistilišta besmisla. Upravo je ta religiozna dimenzija nacizma nadahnula taj dinamizam, histerični fanatizam, demonsku snagu i podivljalošću što je toliko nadmašila usporedne totalitarne pokrete u Italiji i Španjolskoj. Moglo bi se uvjerljivo dokazivati da je Treći Reich bio prva država u Zapadnoj povijesti od drevnog Rima naovamo, koja nakon svega, nije bila utemeljena na društvenim, ekonomskim ili političkim načelima, već na vjerskim, magijskim načelima. A njezin samozvani *Führer* nije bio toliko političar, čak ili demagog, koliko šaman.

Uspon Trećeg Reicha nije jednostavan i više ili manje slučajan "događaj" proistekao iz kobne karizme jednog čovjeka. On je, naprotiv, bio brižljivo smišljen i pažljivo izveden. Sa zastrašujućim stupnjem samosvijesti i psihološke istančanosti, nacistička stranka se latila pokretanja i rukovanja vjerskim nagonom njemačkog naroda, baveći se pitanjem smisla u religijskom značenju. Nacistička Njemačka pružala je jednu kozmologiju, kao i filozofiju i ideologiju. Obračala se srcu, živčanom sustavu, nesvjesnom, koliko i razumu. Da bi to postigla, uporabila je mnoge od najdrevnijih tehnika religije — zamršene obrede, napjeve, ritmička ponavljanja, vradžbinsko govorništvo, boju i svjetlost. Zloglasni nürnbergski zborovi nisu bili politički skupovi kakvi se danas

moгу vidjeti na Zapadu, već vješto izrežirana kazališna predstava od vrste, na primjer, koja je činila sastavni dio grčkih vjerskih svetkovina. Sve - boje uniformi i zastava, smještaj gledatelja, noćno doba, uporaba reflektora, osjećaj za pravi trenutak - bilo je točno proračunato. Filmski isječci prikazuju ljude koji se opijaju, začaravaju se do stanja ushita i ekstaze rabeći mantru "*Sieg Heil!*" i ludujući za *Führerom* kao da je božanstvo. Na licima u gomili ogleđa se nerazumno blaženstvo, prazna, očaravajuća otupjelost; ta se lica savršeno mogu zamijeniti licima s nekog revivalističkog crkvenog zbora. Nije to pitanje uvjerljivog propovjedništva. Hitlerovo propovjedništvo je, u stvari, sasvim neuvjerljivo. Ono je, najčešće, banalno, djetinjasto, puno ponavljanja, lišeno sadržaja. Ali, njegovo kazivanje posjeduje kobnu žestinu, kroz njega se provija ritmično bilo, hipnotično kao bubnjanje; a to, združeno sa zarazom masovnih osjećaja, s pritiskom tisuća ljudi zbijenih na ograničenom prostoru, sa smišljeno crkvenim vidom pompe i sjaja, sa spektaklom napuhanim do wagnerijanskih razmjera, proizvodi masovnu histeriju, jednu u biti religioznu usrdnost. Na Hitlerovim skupovima čovjek nazoči "promjeni svijesti" kakvu psiholozi najčešće vežu za mistična iskustva. A sâm Hitler postaje crni Mesija, djelujući kao prijemnik religijske energije koju je sam izazvao. Riječima jednog tumača, "Nije prošlo dugo, a njemački narod je u Hitleru počeo viđati Mesiju Njemačke. Javni skupovi — a posebno nürnbergski zborovi — poprimili su religioznu atmosferu. Sve su izjave bile proračunate na stvaranje natprirodne i religiozne atmosfere."

Ni tadašnji Nijemci nisu bili toliko rastreseni da ne primijete vjersku dimenziju onoga što je Hitler radio. Oni su, naprotiv, bili toga ne samo svjesni, već su to u nekim slučajevima primali kao dobrodošlo. Kažu, tako, da je gradonačelnik Hamburga rekao: "Nisu nam potrebni svećenici. Možemo stupiti u dodir neposredno s Bogom preko Adolfa Hitlera." A u travnju 1937. s jednog skupa njemačkih kršćana bilo je objavljeno: "Hitlerova riječ je Božji zakon, odluke i zakoni koji ju predstavljaju posjeduju božanski autoritet."

Jedan od najvrednijih izvora informacija o Hitlerovom osobnom mišljenju jest čovjek po imenu Herman Rauschning. Rauschning je bio jedan od prvih članova nacističke stranke, pristupivši joj 1926. godine. Ubrzo je postao jedan od Hitlerovih najpouzdanijih suradnika i povjerenika, i postavljen je na položaj predsjednika danzinškog senata 1933. godine. Već 1935. međutim, on je bio istinski prestravljen onim što se u Njemačkoj događalo pa je pobjegao, prvo u Švicarsku, potom u Sjedinjene Države. Držeći najvažnijim da svijet upozori na Treći Reich, objavio je, u godinama neposredno pred rat, dvije knjige u kojima je prepričao velik dio Hitlerovih osobnih razgovora. Očito je, iz brojnih Rauschningovih odlomaka, da je Hitler u potpunosti bio svjestan onoga što čini, i da

je pokretanje vjerskog nagona njemačkog naroda bilo dio pomno proračunatog plana. Parafrazirajući Hitlera, Rauschning kaže: "Fanatizirao je mase, objasnio je, kako bi ih uobličio u oruđe svoje politike. Probudio je mase. Izdigao ih je iznad njih samih, i *dao im smisao i funkciju* [kurziv naš]."

Zatim citira samog Hitlera:

Na masovnom zboru... misao je uklonjena. A budući da je to stanje svijesti ono *koje* mi je potrebno, jer osigurava najbolju zvučnu tablu za moje govore, ja naredujem da svi nazoče zborovima, gdje postaju dio mase htjeli to oni ili ne, "intelektualci" i buržuju kao i radnici. Ja mijేశam narod. obraćam im se isključivo kao masi."

I još, kako sam Hitler piše u *Mein Kampf*-u:

U svim tim slučajevima bavimo se problemom utjecanja na slobodu ljudske volje. A to važi osobito za zborove gdje ima ljudi čije su volje suprotstavljene govorniku i koji se moraju navesti na nov način mišljenja. Izgleda da se moć ljudske volje ujutro i tijekom dana buni najvećom snagom protiv svakog pokušaja da joj se nametne tuđa volja ili mišljenje. S druge strane, navečer ona lako podliježe prevlasti jače volje... Tajanstvena umjetna tama katoličkih crkava također služi toj svrsi, zapaljene svijeće, tamjan... "

Hitler je priznavao da rabi religijske tehnike. Priznavao je također, makar djelomice, gdje ih je stekao. "Učio sam prije svega od isusovaca. Uostalom, ako se dobro sjećam, to je isto i Lenjin." A poslije jednog od sebi svojstvenih napada na slobodno zidarstvo, dodaje:

(Njihovo) hijerarhijsko ustrojstvo i posvećivanje simboličnim obredima, što znači bez dosađivanja mozgu, već djelovanjem na maštu putem magije i simbola kulta - sve je to opasan element i element koji sam ja preuzeo. Zar ne shvaćate da naša stranka mora biti takve prirode?... Red, to ona mora biti - Red, hijerarhijski Red svjetovnog svećenstva.

Nacizam nije samo usvojio opremu jedne religije. On je doslovce *postao* religija i po svojoj biti također. Ponešto od te biti poteklo je Richarda Wagnera koji je, u devetnaestom stoljeću, veličao jedinstveno sveto svojstvo germanske krvi i koji je, po riječima jednog komentatora, "strasno vjerovao u kazalište kao hram germanske umjetnosti gdje bi mistični obredi mogli izbaviti njemački narod i njemačku dušu."

Ali Wagner je bio samo jedan od mnoštva utjecaja što su se slili da obrazuju viziju nacional-socijalizma. Hitler se isto tako napajao mislima filozofa Friedricha Nietzschea, koje je velikim dijelom zlorabio, istrgnuo iz istinskog konteksta i izokrenuo kako je odgovaralo njegovim vlastitim ciljevima. Nietzsche

che nije bio živ da se buni. Kada je nacistička hijerarhija pokušala na isti način pokrasti radove pjesnika Stefana Georgea, George je bio živ i pobunio se, s jetkom žestinom. U znak odricanja i ogorčenja, smjesta je otišao u progonstvo u Švicarsku - ali ne prije nego što je sjeme njemačkog otpora Hitleru usadio u jednog od svojih najbližih učenika, mladog grofa Clausa von Stauffenberga, koji će kasnije biti jedan od sudionika u atentatu na *Führera* 1944.

Na Hitlera i njegovu okolinu utjecale su i brojne male okultne skupine i tajna društva - takozvani red Novih templara, na primjer *Germanenorden*, ili *Germanski red*, kao i *Thulegesellschaft*, ili *Thulsko društvo* - koje je bilo djelatno između kasnih sedamdesetih godina devetnaestog stoljeća i razdoblja poslije prvog svjetskog rata. U učenjima tih skupina nailazi se na ratoborno neprijateljstvo prema kršćanstvu i inzistiranje na starom germanskom poganstvu.

Nikada nije neopozivo utvrđeno do koje je mjere sâm Hitler osobno bio povezan s okultnim skupinama, a vjerojatno nikada neće ni biti. Ali je sigurno poznao ljude koji su bili povezani, a članstvo tih skupina dosljedno se preklapa s članstvom rane nacističke stranke. Poznato je da su Rudolph Hess i Alfred Rosenberg, na primjer, bili uključeni u rad *Thulegesellschafta*, Hitlerova knjiga *Mein Kampf* je posvećena Dietrichu Eckartu, beznačajnom i umno poremećenom pjesniku koji je bio jedna od vodećih osoba ne samo u *Thulegesellschaftu* već i u drugim takvim organizacijama.

Kakve je, dakle, prirode bila Hitlerova nova religija? Kako je uspjela ponovno pridobiti srca i duše koje je tradicionalna crkva izgubila? Prema jednom tumaču iz poznatih tridesetih, "Totalitarni nacional-socijalistički *Weltanschauung* je poganska vjera koja ne može a da na kršćanstvo ne gleda kao na tuđe i neprijateljsko".

Dr. Arthur Frey, načelnik švicarske Evangeoske tiskovne službe, objavio je 1938. jednu knjigu koja ostaje jedno od najdubljih ispitivanja nacional-socijalizma kao religije. Istina je, razumije se, da je Frey, kao kršćanin, imao vlastite stečene interese braniti i oštriti vlastitu sjekiru, ali njegova opažanja nisu time ništa manje primjerena. Prema Freyu, Treći Reich je stremio biti "ne samo država, već i vjerska zajednica, tj. crkva." A *Führer* nije samo svjetovni *Keiser*, koji u državi obavlja zadaću upravljanja; on je istodobno i Mesija sposoban obaviti tisućgodišnje kraljevstvo."

Ta procjena nije pretjerana. Nju, u stvari, skoro od riječi do riječi kao odjek ponavlja Baldur von Schirach, predvodnik Hitlerove mladeži (*Hitler Jugenda*) i čovjek zadužen za obrazovanje naraštaja mladih Nijemaca: "... služenje Njemačkoj izgleda nam kao istinska i iskrena služba Božja; stijeg Trećeg Reicha

izgleda nam kao Njegov stijeg; a *Führer* tog naroda je spasitelj kojeg je On poslao da nas izbavi." Što se kršćanstva u Njemačkoj tiče, sâm Hitler je rekao:

"Što možemo činiti? Isto ono što je Katolička crkva radila kada je svoja vjerovanja nametala poganima: sačuvala je što se moglo, i promijenila mu značenje. Mi ćemo se vratiti istim putem: Uskrs nije više uskrsenje, već vječno obnavljanje našeg naroda. Božić je rođenja našeg spasitelja... Zar mislite da će liberalni svećenici, koji više nemaju vjere, samo službu, odbiti propovijedati našeg Boga u svojim crkvama?"

Dr. Frey ovako sažeto predstavlja vjeru nacional-socijalizma: "Njemačkoj Vjeri je 'krv' sveta... Tijekom stoljeća... stvaralačka tajna naslijeđene krvi poprima obličje rase."

Važnost krvi ilustrirana je nacističkom ceremonijom koja, prema francuskom piscu Michelu Tournieru, dostiže razmjere "osjemenjivanja zastava". U toj ceremoniji, sačuvana prvobitna nacistička zastava - poprskana krvlju onih koji su pod njom marširali 1923. kada se Hitler prvi put pokušao dočepati vlasti - ritualno je prikazivana. Doticali su je drugim, novim zastavama, da bi ona tako i na njih prenijela - kao nekim grotesknim oblikom seksualne magije - nešto od svojih svetih svojstava. U sljedećem odlomku, jedan od Tournierovih likova opisuje taj obred:

"Znate što se dogodilo: plotun je ubio šesnaesticu Hitlerovih pratitelja; Göring je ozbiljno ranjen; Scheubner-Richter je na izdisaju povukao Hitlera na zemlju i ovaj se provukao s iščašenim ramenom. Onda Führerovo tamnovanje u tvrđavi Landsberg, gdje je napisao *Mein Kampf*. Ali, sve je to manje važno. Što se Njemačke ticalo, čovjek je tada postao nebitan. Jedino što je bilo važno tog dana u Münchenu, 9. studenog 1923. bila je zavjerenička zastava sa svastikom što je pala među šesnaest tjelesa i bila poprskana i posvećena njihovom krvlju. Od tada je krvna zastava - *die Bluttfahne* - bila najsvetija relikvija nacističke stranke. Sve od 1933. izlagali su je dvaput godišnje: jednom, na dan 9. studenog, kada se ponovno odigravao marš na *Feldherrnhalle* u Münchenu, kao u srednjovjekovnoj pasionskoj predstavi; ali prije svega u rujnu, na godišnjem stranačkom zboru u Nürnbergu kojim se označava vrhunac nacističkog rituala. Tada *Bluttfahne*, kao mužjak što oploduje beskonačan broj ženki, dodiruje nove barjake koje treba oploditi. Bio sam tamo... i mogu Vam reći da dok izvodi svadbeni obred zastava, Führer pravi isti pokret kao odgajivač marve kad penis bika vlastitom rukom uvodi u vaginu krave. Onda promarširavaju čitave armije u kojima je svaki čovjek stjegonoša i koje su jednostavno armije zastava: široko more, koje se nadima valovita na vjetru, zastava, znamenja, stjegov, znakova i barjaka. Navečer buktinje upotpunjavaju apoteozu, jer svjetlost baklji osvjetljava jarbole sa zastavama, platno i brončane kipove, a zemaljskim sjenkama prepušta golemo mnoštvo ljudi, osuđenih na tminu. Konačno, kada Führer stupi na monumentalni oltar, odjednom bljesne stopdeset

reflektora, uzdižući nad Zeppelwiese katedralu od svjetlosnih stupova visokih tisuću stopa da svjedoči o zvjezdanom značenju misterija koji se slavi."

Ceremonija "oplođivanja zastava" bila je samo jedna od bezbroj svetkovi-
na, blagdana i proslava putem kojih su nacisti preinačili i prilagodili kršćanski
kalendar svojim vlastitim, izrazito poganskim ciljevima: "... mi slavimo pra-
znike sunca, godine, rasta, žetve, gdje ti nisu bili uništeni jednom religijom tu-
đoj svijetu, neprijateljski nastrojenoj prema zemlji." Najvažniji od tih obreda
je drevni indo-germanski praznik mladog boga sunca. Na posebnim akademi-
jama za uvježbavanje dječaka kojima je upravljao SS, slavljen je praznik Yule,
ne kao rođenje Kristovo, već kao dizanje Djeteta Sunca iz pepela na zimsku
ravnodnevnicu. Nema potrebe razmatrati bilo religiozni, bilo izrazito poganski
karakter takvih rituala. Ono što se u njima u biti javlja jest varijanta iz dvadeset-
tog stoljeća starog kulta *Solis Invicti*, kojem je Konstantin pristupio nekih 1.600
godina ranije. Jedina stvarna razlika ležala je u tome što je za nacional-socijali-
zam, čak i sunce, na neki neopisivi način, bilo isključivo germansko.

Ako je Hitler bio mesija jedne nove religije, njegovo svećenstvo činio je
elitni crnoruhi *Schutzstaffel*, ili SS. Hitler je Heinricha Himmlera, glavnog
zapovjednika SS-a, zvao "moj Ignacije Loyola" - nagovještavajući postojanje
paralele između SS-a i jezuita. SS je i doista u mnogo pogleda bio uobličen po
uzoru na jezuite, a smišljeno je rabio jezuitske tehnike u područjima poput psi-
holoških vježbi i obrazovanja. Ali, jezuiti su i sâmi veliki dio svog ustrojstva i
strukture preuzeli od još starijih vojno-vjerskih viteških redova poput vitezova
templara i teutonskih vitezova (*Deutschritter*). Himmler je sâm SS zamišljao
kao red upravo u tom smislu, i vidi ga, sasvim određeno, kao obnovljene *De-
utschritter* — suvremeni ekvivalent bjelorukih vitezova s crnim križevima koji
su, sedamsto godina prije toga, predvodili jedan raniji germanski *Drang nach
Osten*, u Rusiju.

Prvobitni, predratni pripadnici SS-a bili su doista isto onoliko strogo re-
grutirani, organizirani i obredno posvećivani poput srednjovjekovnih *Deuts-
crittera*. Zamršena i mistična uvodna ceremonija bila je smišljena da podsjeća
na ulaženje u vitezove. Kandidati za prijam su morali podnijeti porodično sta-
blo koje pokazuje čistu "arijevsku" krv staru najmanje dva i pol stoljeća - ili,
u slučaju mnogih časnika, tri stoljeća. Svaki kandidat se prije prijama u red mo-
rao podvrći iskušenju što je podsjećalo na religiozno. Od slobodnog zidarstva,
SS se naučio značaju ritualnih oznaka, pa su tako hijerarhijsko prstenje i bodeži
dobili istaknuto mjesto.

Poseban značaj pridavan je *runama*. Na rukavima svakog SS ogrtača sta-
jao je runski zapis izvezen srebrnom vrpcom. A grb sâme organizacije, dvo-

struko S u obliku dvije izlomljene munje, opisan je kao takozvana "Sig"-runa, "runa moći", koju su navodno drevna germanska plemena rabila za označavanje strelica munja boga oluje - Thora ili Donara po nekim prikazima, Odina ili Wotana po drugima.

Himmler je u organizaciju uveo ludosti čiji su se razmjeri stalno uvećavali. SS vjenčanja imala su manje zajedničkog s kršćanstvom negoli s poganskim svadbenim svetkovinama. Po Himmleru, djeca začeta na groblju bila su prožeta duhom mrtvaca koji je tu počivao. Sukladno tomu, osoblje SS-a bilo je ohrabrivano da svoje potomstvo začne na nadgrobnim kamenovima - plemenitih "arijevaca", razumije se. Kao što treba, preporučivana su groblja za koja je istraživanjem dokazano da čuvaju kosti prigodnih nordijskih tipova, a njihovi spiskovi su redovno objavljivani u službenim SS novinama.

Oko sebe, Himmler je isplanirao jedan unutarnji kadar visokih svećenika, konklavu od dvanaest SS *Obergruppenführer-a* (SS ekvivalent general-pukovnika), koji je trebao obrazovati njegove osobne "vitezove okruglog stola". Taj kvazi-mistični krug od trinaest članova - broj koji smišljeno podsjeća na okultne skupove, kao i, razumije se, na Isusa i njegove učenike - trebalo je svoj glavni stan dobiti u gradiću Wewelsburg, blizu Paderborna. Iako građevinski radovi nisu okončani prije konca rata, Wewelsburg je trebao postati službena prijestolnica SS-a, njegovo kultno sedište. Opisivali su ga kao "*Mittelpunkt der Welt*" - "središte svijeta."

U središtu Wewelsburg bio je dvorac u kojem je, po planu, svaki od trinaest predsjedavajućih visokodostojanstvenika trebao imati vlastitu sobu, ukrašenu u stilu određene povijesne epohe - one, po većini tumača, koja odgovara njegovoj tobožnjoj ranijoj inkarnaciji. Trinaestorica "vitezova" trebala se sastajati u ritualiziranim vremenskim razmacima u velikoj Sjevernoj kuli. Točno u središtu podzemne odaje ispod kule, gorjela bi sveta vatra do koje se stizalo preko tri stepeništa, a duž zidova je stajalo dvanaest kamenih postolja čija se prava namjena ne zna. Brojevi, tri i dvanaest, stalno se ponavljaju u arhitekturi projekta rekonstrukcije. Simbolika je bila presudna: oko dvorca, a sa središtem u podzemnoj odaji, planirani grad trebao je zračiti u brižljivo zacrtanim koncentričnim krugovima.

Sâm Himmler je često govorio o geomanciji, "zemaljskoj magiji", i magnetskim silnicama, a volio je maštati o Wewelsburgu kao okultnom "središtu moći" sličnom Stonehengeu kako ga je on zamišljao. Službene novine *Ahnenerbe-a* - "istražnog ureda", da tako kažemo, SS-a - imale su često običaj objavljivati članke posvećene takvim temama.

Zanimljivo je da ništa od "okultnih" aspekata nacističke Njemačke nije našlo puta do obilnog dokaznog i dokumentacijskog materijala nürnberškog procesa. Zašto? Jesu li saveznički tužitelji svojedobno bili toga nesvjesni? Jesu li ih odbacili kao beznačajne ili nevažne? U stvari, nije bio slučaj ni jedno, ni drugo. Tužitelji su ih i previše bili svjesni. I daleko od toga da ih podcijene, zapravo su strahovali od njihove moći - strahovali su od psiholoških i duhovnih implikacija na Zapadu ako bi javnost saznala da je jedna država dvadesetog stoljeća uspostavljena i stekla onakvu moć na temelju takvih načela. Po riječima pokojnog Aireya Neavea, jednog od nürnberških tužitelja, obredni i okultni aspekti Trećeg Reicha bili su stoga vođeni kao nedopustivi dokazi. To je pravdano time što bi vješt odvjetnik obrane, pozivajući se na Zapadnu racionalnost, mogao uspješno ukazivati na umanjenu odgovornost ratnih zločinaca koje brani na temelju neuračunljivosti.

Zadržali smo se toliko dugo na religioznim aspektima Hitlerove Njemačke zato što su upravo ti aspekti najvažniji za današnje traganje za smislom. Poslijeratna Zapadna kultura navikla je da o nacional-socijalizmu promišlja jednostavno kao o jednoj ekstremističkoj političkoj stranci, a o Trećem Reichu kao o državi pod upravom malog vijeća luđaka. Sasvim je moguće da su oni bili ludi, ali nije o tome riječ. Riječ je o tome da su oni bili sposobni svoje ludilo prenijeti dalje i preobraziti ga u jedan vid mesijanske energije. Nacizam, kako smo već rekli, nije bio samo politička filozofija ili ideologija koja je "zaludila" njemački narod. Bila je to religija, koja je izražavala onakvu žilavost upravo zbog toga što je obavljala tradicionalnu funkciju religije - davala je smisao i cjelovitost jednom svijetu kome su te bitne stvari očito nedostajale.

U tom pogledu Treći Reich danas predstavlja možda najprigodniju predmetnu pouku, i najzlokobnije upozorenje. Mnogi ljudi, razočarani u materijalizam, sada zastupaju državu utemeljenu u biti na duhovnim načelima. Čini se da je to i jedan od ciljeva Sionskog priorata. Teoretski, to je sasvim valjan cilj, i to ne takav protiv kojeg bi se previliki broj odgovornih pojedinaca borio. Ali Treći Reich pokazuje da država utemeljena na duhovnim načelima ne mora, samo iz tog razloga, biti obvezno hvale vrijedna ili poželjna. Ako su "duhovna" načela izopačena, potencijal razaranja je, ako ništa drugo, veći nego onaj materijalistički. Podivljali "duh" daleko je opasniji od puke materije. "Sveti rat" može biti od svih najgrešniji, bilo da ga vode islamski fundamentalisti na Srednjem istoku ili kršćanski fundamentalisti u Americi.

Poslijeratna kriza i društveno beznađe

Na svoj izopačeni način, Hitler je njemačkom narodu podario novi osjećaj smisla, prenoseći im novu religiju i tako ih oslobađajući nesigurnosti - od "relativnosti perspektive na rubu epistemološke panike", kako smo već naveli Tim postupkom, da ironija i paradoks budu veći, on je ostatku svijeta donio nov osjećaj smisla. Zbog Hitlera i Trećeg Reicha, svijet je imao smisla, ako li samo na neko vrijeme.

Prvi svjetski rat je bio luđački rat. Ono što ga je činilo posebno užasnim je što je to ludilo bilo i neobuzdano i rasplinulo i sveprožimajuće koliko i oblak otrovnog plina. Nije bilo istinskih junaka ni hulja. Svatko je bio kriv i nitko nije bio kriv; svatko gaje želio i nitko ga nije želio; a, jednom pokrenuta, čitava stvar imala je vlastiti grozan, nesavladivo silovit zamah, koji nitko nije bio u stanju držati pod kontrolom. Ludilo je u Prvom svjetskom ratu bilo suštinski bezoblično, a onome što nema obličja ne može se suprotstavljati. Jedino moguće rješenje bilo je mrvljenje i iscrpljivanje.

Nasuprot tomu, Drugi svjetski rat je imao smisla. Ne samo da je to bio razuman rat, bio je to možda najrazumniji rat od svih vođenih u modernoj povijesti. Bio je razuman, što se savezničkih sila ticalo, upravo zbog toga što je Njemačka uspjela postati oličenje nositelja teškog bremena kolektivnog ludila čovječanstva. Preuzevši na svoja pleća sposobnost ljudskog roda za užas, nasilje, zločin, zvjerstvo, Njemačka je, paradoksalno, izbacila ostatak Zapadnog svijeta omogućivši mu razum. Bili su potrebni Auschwitz i Belsen da nas nauče što znači zlo - ne kao apstraktna teološka pretpostavka, već kao konkretna stvarnost; da shvatimo za kakva smo djela sposobni i poželimo ih odbaciti. Za razliku od 1914.-1918., rat protiv Trećeg Reicha postao je opravdani križarski rat, u ime dostojanstvenosti, čovječnosti, civilizacije.

Njemačka je, u toj mjeri, donijela obnovljeni osjećaj smisla ne samo svom zabludjelom narodu, već, još bolje, i ostatku Zapadnog svijeta. Nije bilo dvojbe u to odakle zlo izvire. A to je bilo zlo, ne samo glupost, čak ni konvencionalna tiranija kakva se mogla vezati za Kaisera, ili Napoleona, pa čak i Staljina. Ukratko, kolektivno svjetsko ludilo je, utjelovljeno u određenom narodu, dobi-

lo obličje; a nečemu uobličenom moglo se suprotstaviti. Taj čin suprotstavljanja ponovno je uspostavio propalu hijerarhiju vrijednosti.

Na žalost, Zapad iz tog iskustva nije izvukao svu pouku koju je mogao. Odbacujući Treći Reich kao društvenu, političku i ekonomsku pojavu, povjesničari su propustili uvidjeti ili priznati psihološke potrebe koje su ga, iskorištene od strane Hitlera i njegove klike, iznjedrile. A Zapad je produljio zanemarivati stvarnost i značaj tih potreba. Tom se pitanju nikada stvarno nije pristupilo. Zbog toga, ono nastavlja vrebati iz potaje, na pragu svijesti, u podsvesnom obliku. Činilo se da je nacistička Njemačka bila primjer iracionalnog. Kao rezultat, Zapadno društvo je steklo nepovjerenje i iracionalno, počelo odbacivati sve njegove pojavne vidove - osim u onih nekoliko sati, strogo ograničenih i skučenih, posvećenih crkvi nedjeljom. Učinjen je čak i pokušaj da se crkvena služba demistificira, jednostavnim osuvremenjenim verzijama molitvenika i Biblije. Budući da se Hitler pokazao kao lažni prorok, Zapadno društvo je izgubilo povjerenje u sve proroke. Budući da je Treći Reich objavio svoje vlastite izvitoperene apsolute, Zapadno je društvo izgubilo povjerenje u sve apsolute. Konačno, nepovjerenje u apsolute dostići će vrhunac, ponovno u sveopćoj relativnosti perspektive.

To sve nije bilo odmah očito. U godinama poslije 1945. još se uvijek moglo držati vrijednosti koje su važile tijekom križarskog rata - pristojnosti, čovječnosti i civilizacije. One su se tada svrstavale uz novu vjeru u materijalni napredak. Na koncu konca, upravo je materijalna premoć porazila Hitlera pa se na takvu premoć stoga moglo gledati kao na silu "dobra". Činilo se da ona, združena s pristojnošću, čovječnošću i civilizacijom, predstavlja nešto u što se istinski može vjerovati. Tako je, u kasnim četrdesetim, atomska bomba bila držana oruđem mira, prije negoli mogućom prijetnjom.

Ta vjera u napredak poslužila je da Zapad odvede u kratkotrajnu epohu materijalističkog samozadovoljstva, čiji su možda najbolji primjeri mentalitet "sivog flanelskog odijela" Eisenhowerove, kao i Macmillanove administracije. "Nikad vam nije bilo tako dobro". Najupadljivija odlika tog doba bio je stalni rast onoga što se sada naziva "potrošačkim društvom". Ali vrijednosti, kakve-takve, koje su podupirale "potrošačko društvo" bile su u biti privremene vrijednosti - razumljivi ekvivalent "planske staromodnosti" Detroita. One nisu bile objavljivane kao neki vid apsoluta. Nisu se upuštale u odgovaranje na temeljna pitanja smisla. Veliki ideal toga doba sadržan je u krilatici o "normalnosti" - koja se, u praksi, pretvorila u puku uniformnost. Bilo što "nenormalno", ma kakvo komešanje dubljih unutarnjih potreba - vjerska žudnja ili iskustva, živčani slomovi, neuroze, čak i jednostavno odstupanje od uobičajenog - bivalo je žigosano, držano patološkim stanjem.

Takozvani "hladni rat" bio je najbliže smislu i svrsi od svega što je to razdoblje ponudilo. Za ljude kova senatora Josepha McCarthyja, smisao i svrha za Zapad su se sastojali u održavanju "bedema protiv komunizma". Drugim riječima, Zapad se trebao u bitnome odrediti putem svoje suprotnosti i ne razumijevajući u potpunosti što je ta suprotnost. Sukladno tomu, komunizam je postao više ili manje jednoznačan s najgroznijim od svih odstupanja s pravog puta - "nenormalnost". U retrospektivi, sve to izgleda čudnovato i naivno. Ali je također bilo i opasno šuplje. Nije dovoljno da čovjek zna protiv čega je. On mora znati *za* što je. Odrediti se jednostavno protiv nečega čija je priroda nejasna - to je slabšan i nesiguran temelj za izgradnju društva i nalaženje njegova smisla. A ipak, on je bio ponuđen kao jedina potpora novoj vjeri potrošački usmjerenog materijalizma što se mogla naći. U poslijeratnoj Zapadnoj kulturi nije bilo nikakve pozitivne stvaralačke energije na djelu, ničega što bi ulilo sveobuhvatni red i smislenost.

Već sredinom šezdesetih godina, Zapad je bio u pometnji, a njegove vrijednosti (onakve kakve su bile) sve su više gubile na težini. Nacionalistički pokreti širom svijeta počeli su ostavljati značajan trag na javnoj svijesti i dovodi u dvojbu pretpostavku da je Zapadno društvo "najbolje postojeće". Ubojstva Johna i Roberta Kennedyja i Martina Luthera Kinga pogodila su ne samo Ameriku, već čitav Zapadni svijet, otkrivajući nepouzdanu prirodu postojećih struktura. Jedan naraštaj mladih se pobunio, prkoseći predrasudama starijih, objavljujući svoje razočaranje u materijalizam i hvaleći se "nenormalnošću" kao svojim ponosom. "Nenormalnost" nije više bila "nenormalnost", postala je umjesto toga "originalnost", "kreativnost", "samoizražavanje". A društveni nemiri, od građanskih prava i pokreta protiv vijetnamskog rata u Sjedinjenim Državama do studentskih demonstracija 1968. u Parizu, nepovratno su razotkrili krhkost i plitkost materijalističkog potrošačkog mentaliteta. Pokazalo se da vjera poslijeratnog svijeta nije puno opipljivija od carevog novog ruha.

Sada, kao u razdoblju između dva svjetska rata, Zapadno društvo opet lebdi u limbu neizvjesnosti. Ponovno je "sve relativno". Opet nema nikakvog pozitivnog usmjerenja, samo maglovit naum da se čovjek mora nekako "iskobeljati" i opstati; a to je sama po sebi postala svrha. Ponovno vlada kriza smisla. A osjećaj podmukle panike pojačan je, razumije se, trima čimbenicima koji se u ranijim proračunima budućnosti nisu javljali. Jedan od tih je bliska prijetnja prenaseljenosti, što sa svakim desetljećem progresivno raste. Drugi je prijetenje uništenje okoliša pogodnog za život prekomjernom industrijalizacijom i zagađenjem. Treći je avet nuklearnog razaranja. Ta tri pitanja bacaju strašnu sjenku na naše živote, sjenku čiji plašt uspijeva pomutiti, ako ne i pomračiti, našu vjeru u budućnost, a još više naše suvislo viđenje te budućnosti. A bez vjere u bu-

dučnost, još smo bolnije gurnuti u sve grozničaviju sadašnjicu. Budući da smo tako nasilno vraćeni u sadašnjost, počeli smo je sve više ispitivati. A sadašnjica se ne može na zadovoljavajući način obraniti suočena s takvim ispitivanjem.

Rezultat tog procesa bilo je novo traganje za smislom - za nečim što će, u stvari, obavljati ulogu religije, donoseći svrhu i usmjerenje. Organizirana religija je učinila malo ozbiljnih napora da se uzdigne na visinu stanja i ispuni prazninu. Na društvenoj razini, ona je dosta poduzetna, a njezinim dobrotvornim i milosrdnim djelatnostima može se samo aplaudirati. Ali, takve djelatnosti ne zadovoljavaju naše unutarnje potrebe. Što se njih tiče, čini se da je organizirana religija najvećim dijelom položila oružje i napustila bojišnicu.

U nekim slučajevima, ona je ostala troma, nepokretna, odbijajući rasti, odbijajući prilagoditi se i postati prikladna za ovo doba., odbijajući preuzeti odgovornost nuđenjem vodećih načela primjerenih suvremenim problemima. Tako, na primjer, Anglikanska crkva, ionako već u dovoljno žalosnom stanju, rasipa vrijeme i snagu kinjeći slobodne zidare i zaglibljuje se u zapetljana okolišanja oko zaredivanja žena - upravo sada kad ima toliko vrijednijih stvari kojima bi se mogla baviti, i kada bi joj samo slobodni zidari i zaredene žene u tome mogli biti od pomoći. Ali, ako je Anglikanska crkva obamrla, Rimokatolička, pod papom Ivanom Pavlom II. nedvojbeno nazaduje. Tijekom posljednjih nekoliko godina, Rim je pokazao zaslijepljenu rasijanost, pokušavajući se ušančiti iza preživjelih vrijednosti koje su ne samo neprimjenjive na suvremeni svijet, već i nameću sve veći napor za priznavanje njihove vjerodostojnosti i na taj način i autoriteta. Objavljivati zastarjelu dogmu, a istodobno pomno izbjegavati pitanja što se odnose na ulogu žene, na kontrolu rađanja i abortus, na prenaseľjenost, ravno je bježanju od odgovornosti. U stvari, crkva više ne služi svojoj kongregaciji, više ne ispunjava svoje obveze prema stadi, više ne zadovoljava njihove potrebe. Ona, naprotiv, njihove potrebe podređuje svojim - svom programu samoočuvanja i opstanka. U toj mjeri, ona ne samo da svoje stado čini sve ranjivijim, ona kreće put samouništenja, institucionalnog samoubojstva.

Suočeno s tim stanjem, Zapadno se društvo, nimalo iznenađujuće, počelo okretati na drugu stranu, tražiti alternative - koje, uspješnije od organizirane religije, utoljuju potrebu za smislom u suvremenom društvu. Priroda nekih od tih alternativa svjedoči o beznađu tog traganja.

Povjerenje i moć

Jedna od temeljnih komponenti svake djelotvorne religije jest povjerenje. Jedna valjana religija mora služiti kao održivo spremište povjerenja. I mora biti u stanju to povjerenje kreativno preobraziti u temelj svog autoriteta. Religija svoju odgovornost za prenošenje smisla može uspješno ostvariti jedino preko elementa povjerenja.

Mi posjedujemo nagonsku potrebu za povjerenjem, i pojedinačno i kolektivno - potrebu da nekomu ili nečemu povjerimo izvjesne vidove naše najskrivnije prirode. U najintimnijoj osobnoj sferi, nastojimo pohraniti svoje povjerenje obitelji, prijateljima, supružniku ili seksualnom partneru, psihoanalitičaru, kapelanu, ocu ispovjedniku ili gataru. Ali, potreba za povjerenjem prostire se i na manje osobne sfere također - na institucije kojima smo odgovorni ili koje imaju ovu ili onu vrstu utjecaja na naše živote. Tvrtke, vojske, vlade, obrazovne institucije i vjerske strukture, sve su to spremišta povjerenja. A direktor tvrtke, vojni zapovjednik, državni poglavar, učitelj i vjerski vođa moraju biti u stanju opravdati povjerenje ne samo jednog pojedinca, ne čak ni nekolicine, već mnogih.

Priroda odgovornosti ili autoriteta povjerenog takvim osobama bit će, naravno, različita. Političaru, na primjer, može biti povjerena vlast da oblikuje čovjekovu sudbinu šaljući ga, recimo, u rat; ali mu neće obvezatno biti povjeren teret nečiste savjesti. Religiji će, kada se uzima ozbiljno, biti ukazan širi spektar povjerenja nego ijednoj drugoj instituciji, a njezin autoritet proširen ne samo na društvenu i kulturnu sferu, već i na naš unutarnji život - naš osjećaj krivnje, na primjer, naše najtajnije žudnje i porive, naše nesigurnosti, naša najdublja strahovanja i, konačno, našu potrebu za smislom. Za razliku od političkog vođe, svećenik ili duhovnik može pružiti ispovjedno pročišćenje, pa bilo ono u obliku obrednog sakramenta, kao u Rimokatoličkoj crkvi, ili u neobvezatnijem vidu drugih vjeroispovjesti.

Skloni smo zaboraviti da davanje povjerenja nije pasivan proces. Skloni smo, bez promišljanja, govoriti o "činu povjerenja," a upravo je to ono što ukazivanje povjerenja podrazumijeva - *jedan čin*. Davanje povjerenja je aktivan, ne pasivan proces. Jedna strana nešto aktivno daje, a druga prima.

Postoji uvriježena, neizbježna veza između povjerenja i moći. Kao da povjerenje, u sâmom postupku davanja, doživljava nešto ravno kemijskoj promje-

ni. Sukladno tomu, ono što je na početku povjerenje, kada napusti davatelja preobražava se u moć u rukama primatelja. Ako netko aktivno vjeruje nekom pojedincu, on tom pojedincu daje u izvjesnoj mjeri moć nad samim sobom. Ako dvadesetero ljudi obavi sličan čin davanja povjerenja istom pojedincu, njegova moć srazmjerno tomu raste. Kada je osamdeset milijuna Nijemaca aktivno davalo svoje povjerenje Adolfu Hitleru, obdарили su ga neizmjernom moći. Stvarno, Hitlerova moć - ili moć ajatolaha Khomeinija, ili ma kog drugog demagoga - može se definirati jednostavno kao povjerenje koje je u njega aktivno uložilo mnoštvo ljudi. Ne može se izbjeći to izjednačavanje povjerenja i moći.

Ključna pitanja se sama nameću. Prvo je kako se povjerenje, u danoj situaciji, zadobiva. Je li ono istinski zaslužno? Ili je osvojeno nekim drugim sredstvom - obmanom, na primjer, ili iznuđivanjem? Neki od "velikana" povijesti, kakav je recimo, Abraham Lincoln ulijevaju neku vrstu privrženosti pune poštovanja i drži se (opravdano ili ne) da su zaslužili povjerenje koje im je ukazano. Drugi su, poput Bismarcka, povjerenje nedvojbeno zadobili sumnjivijim sredstvima.

Drugo ključno pitanje jest priroda povjerenja u danoj situaciji. Dokle ono seže? Među javnim osobama koje dobivaju povjerenje nalaze se vojni zapovjednici, političari i vjerski vođe. Obično će priroda povjerenja danog svakome od njih biti sasvim različita. Pobožni katolik, ma koliko rodoljubiv bio, ipak na poglavara svoje države neće gledati onako kako bi gledao na papu. S druge strane, ima pojedinačnih slučajeva - Hitler, na primjer, ili Khomeini - kada se mnoge različite vrste povjerenja stapaju, da tako kažemo, u jednu. Ishod - u Hitlerovom slučaju, u ajatolahovom, stoljeće ranije u Mahdijevom - obično će proizvesti osobe mesijanskih razmjera.

Treće ključno pitanje je, naravno, što točno primatelj povjerenja čini s moći kojom je obdaren. Rabi li je da uzvрати i pomaže onima koji su mu je prenijeli, ili ih rabi kao puke pijune u nekoj osobnoj vlastoljubivoj igri? U Ghandijevom slučaju, ili u onome Martina Luthera Kinga, povjerenje, preobraženo u moć, razvilo se sasvim različito nego u Staljinovim rukama.

Suvremeno traganje za smislom sa sobom povlači traganje za nekim ili nečim dostojnim primanja najšireg spektra povjerenja — traganje, drugim riječima, za religijskim načelom. U mjeri u kojoj organizirana ili institucionalizirana religija ne uspijeva pružiti smisao, ona ne uspijeva ni uliti povjerenje; a u mjeri u kojoj ne uspijeva uliti povjerenje, ona postaje sve nemoćnija. To je naravno, stanje koje važi za današnju organiziranu religiju. Prema tome, stupanj povjerenja koje ona zadobiva umanjen je, dok liječnici, psihijatri, političari i razni drugi povjerenici polažu pravo na sve veće dijelove kolača.

Srednjovjekovno papinstvo, ili Anglikanska crkva sedamnaestog stoljeća, ili puritanski očevi utemeljitelji u Americi, svi su oni na raspolaganju imali vrlo stvarnu moć, koja je obuhvaćala sve aspekte ljudskih života, od pitanja osobne savjesti do državnih poslova velikih razmjera. Ako uopće postoji, moć njihovih modernih dvojnika u potpunosti je nominalna ili simbolička, dijelom i zbog ranijih zloporaba. Kao rezultat, Bog ima sve veću moć nad sve manje stvari pa sve neizvjesnije postaje na što se točno Njegova "svemoć" odnosi. Policija, sudovi i vlade mogu odsjecati uši i udove, zatvarati i mučiti, zapljenjivati imovinu, nametati smrtne kazne - ne u ime Boga, već u ime krivičnog zakona, stranke, države ili čak neke tako neodređene formule kao što je "nacionalna sigurnost". Bog je u međuvremenu sveden na povremeno ćudljivo bacanje gromovskih strelica na zlosretnu katedralu.

Pronevjera povjerenja

Koji su neki od načina na koje pojedinci i/ili institucije zadobivaju povjerenje onih što ih slijede? U okviru ove knjige, naravno, nije moguće dati čak ni površan, a kamoli obuhvatan pregled. Ali, vrijedi istaći neke posebne tehnike zbog načina na koji se one mogu uporabiti za pokretanje vjerskog nagona.

Jedna takva tehnika je sračunato uporaba zastrašivanja i straha. Taj mehanizam je dovoljno poznat i ne traži veliku razradu. Postavlja se uopćeni protivnik - Sotona, na primjer, Antikrist, komunizam, fašizam. Protivnik se zatim prikazuje sve prodornijih, sve čudovišnijih razmjera, sve većom prijetnjom svemu do čega je nekome stalo - obitelji, načinu života, domovini. Izazvavši dovoljnu paniku, treba samo ponuditi sebe ili svoju instituciju kao bedem, branu, utočište, sigurnu luku. Takozvane "lekcije povijesti" trebale su nas do sada već naučiti prozrijeti takve domišljatosti. Pa ipak, njihova stalna djelotvornost vidi se i letimičnim pogledom na današnji svijet. Živimo u svijetu etiketa i parola, od kojih većina označava bilo tobožnje kobne neprijatelje, bilo tobožnje spasonosne tvrđave.

Istodobno, ima i tananijih lukavstava. Političari će, na primjer, često pozivati na razboritost ili zdrav razum. Oni će pored toga, kao što svatko zna, neštedimice davati obećanja. Takva obećanja ciljaju točno na ono što ljudi očekuju i što im je potrebno, često s malo ili nimalo izgleda na ispunjenje. Ali davanjem takvih obećanja, posredno se ta očekivanja i potrebe priznaju. A to priznanje je, dosta često, samo po sebi dovoljno. Obećanje se ne mora nužno i održati. Stvarno, ono je općeprihvaćeno kao podložno kršenju, a onaj tko ga je dao obično neće zbog toga biti pozvan na odgovornost. Priznavanje potreba

i očekivanja koja iz njega slijede drži se dovoljnim zalogom dobrih namjera. Postali smo toliko razočarani da će nas puki zalog dobrih namjera ne samo umiriti, već nam i osigurati spremište povjerenja.

Danas je očita istina da se suvremena politika snažno oslanja na medije. To u praksi znači da suvremena politika ovisi o svojoj sposobnosti rabljenja medijskog potencijala za oglašavanje. Tijekom posljednje četvrtine stoljeća, postajalo je sve očitije daje zadobivanje povjerenja velikim dijelom stvar promocije, publiciteta i dobrih odnosa s javnošću. Politika, politička rješenja i političari danas se predstavljaju na isti način poput robe. Drugim riječima oni se moraju "prodati". U tu svrhu vješto se razvijaju sve tehnike reklame, uključujući i brojne tehnike psihološke manipulacije.

Svođenje politike na razinu reklame nosi, razumije se, izvjestan rizik. Nedavna istraživanja otkrila su da su televizijski gledatelji opremljeni daljinskim upravljačima skloni mijenjanju kanala, ili isključivanju zvuka, tijekom stanki za reklame. To je u reklamnoj industriji donekle izazvalo uzbunu, i, navodno, sada se raspravlja o različitim "protumjerama". Ipak, sigurno je neizbježan ključak takvih istraživanja da gledatelji prekomjerno televizijsko reklamiranje uglavnom drže dosadnim, glupim ili čak jednostavno uvredljivim. Većina obrazovanih potrošača - a većina današnjih potrošača *jest* obrazovana - mnogo je profinjenijeg ukusa nego što misli oglašavačka industrija. Ne daju se ni tako lako zavesti, ne nasjedaju laskanju ili uvjeravanju. Naprotiv, oni su mnogo ciničniji; a ako i kupe određeni proizvod, mala je vjerojatnost da je to zbog toga što su istinski uvjereni reklamnim tvrdnjama. Voditi politiku na razini reklame znači poticati sličan cinizam u odnosu na politiku. Ljudi mogu svoj glas dati iz lijenosti, iz radoznalosti, iz želje za novinom. Ali moć i ovlasti stečene na taj način jako će se razlikovati od moći i ovlasti utemeljenih na povjerenju.

S druge strane, mora se priznati da su reklamne tehnike donijele neke važne, iako upitne, uspjehe. Svi ti uspjesi nisu bili političke naravi. U Sjedinjenim Državama se, kao što ćemo vidjeti, i religija izbacuje na tržište poput *spraya* za kosu, dezodoranta ili žvakaćih guma. Spasenje se na televiziji oglašava pijlaričkim izvikivanjem kao da je to neka vrsta duhovnog fluorida, što jamačno štiti od moralnog propadanja. Možete se spasiti poštanskom narudžbenicom ili posjetom crkvi gdje iz automobila obavljate službu Božju. Takve novotarije ne stječu samo izvjesnu mjeru povjerenja, već i goleme svote novca. Pokušat ćemo, malo dalje u ovoj knjizi, utvrditi koliko uspješno one obavljaju funkciju ulijevanja smisla - utvrditi, to jest, mogu li se one priznati kao religija u makakvom pravom smislu, ili su nešto sasvim drugo.

Ritual i svjesnost

Ako čovjek ima urođenu potrebu vjerovati, on također ima urođenu sklonost dvojiti, svoj um i svoje kritičke sposobnosti staviti u službu skepticizma. Tako on potvrđuje svoju individualnost, osjećaj vlastite jedinstvenosti. Religija je, stoljećima, težila onemogućiti čovjekovu sklonost skepticizmu, anestezirajući, da tako kažemo, njegov um, uljuljkajući ga ili ga čak zbunjujući do pokornosti. U tu su svrhu često napadana osjetila. Svjetlost, boja, zvuk, miris bit će razvijeni s jačinom što uspješno potiskuje svijest o bilo kojoj drugoj stvarnosti. Uporabit će se, sasvim smišljeno, treperave svijeće, na primjer, zasjenjujući mnoštvo boja, napjevi, ponavljanja, ritmički efekti, kàd tamjana, kako bi stvorili opću atmosferu "drugačijeg", dimenziju razdvojenu od običnog svijeta, svojstvo "začaranosti". A neke od tih tehnika doista djeluju vrlo tanano. Istraživanjem je utvrđeno, recimo, da ako se periodično bubnjanje uskladi s otkucajima srca, zatim se ubrza, otkucaji srca će ga pratiti Tako se - kao što su neke pop-zvijezde shvatile, barem od 1960. - potiče uzbuđenje.

Sve je to, naravno, ritualno. Njegova uloga je stvoriti stanje duha slično transu, ili blagoj hipnozi. U takvom stanju, samosvijest pojedinca omamljena je do mirovanja. On tada može biti apsorbiran u nešto veće - kongregaciju ili svjetinu, ideju, atmosferu, vrijednosti koje se zastupaju. Vrlo često, taj osjećaj oslobađanja od sâmog sebe, podvođenja pod neko drugo biće, vodi snažnom uzbuđenju što prerasta u ekstazu. Po psihološkoj dinamici, ako ne obvezno i po sadržaju, takva ekstaza ima dosta zajedničkog s onime što se naziva "religioznim iskustvom" ili "mističnim iskustvom". To se, naravno, na djelu može primijetiti na evangelističkim skupovima, na primjer, kada ljudi padaju u zanos i počinju "govoriti na jezicima", ili briznu u plač, ili se sruše u napadu sličnom epileptičnom. To je ono što prakticiraju sekte i kultovi u skoro svim religijama. U jednom složenijem, usmjerenijem, pravilnijem i režiranijem vidu, time su se odlikovali i nürnbergski zborovi Trećeg Reicha. U jednostavnijem, puno manje predviljivom obliku, to je ono što se događa na mnogim rok koncertima. Treba samo pomisliti na učinak koji je isprva proizveo Elvis Presley, Beatlesi ili Rolling Stones-i - neprekinuta zavjesa od vriska, blaženo ushićenje, mahnitost, ekstatična obamrlost.

Takva stanja duha podrazumijevaju privremenu promjenu, ako ne i stvarno pomračenje svjesnosti. Rock zvijezda, slično Adolfu Hitleru, igra ulogu šamana, uvodeći svoju publiku u izvjestan vid religioznog iskustva. On je, u stvari, neka vrsta tradicionalnog čarobnog frulaša. A poput pravog čarobnog frulaša, i on može svoju moć uporabiti na dobro ili na zlo. Na početku bajke, čarobni frulaš je pozitivan lik koji seljane Hamelina oslobađa tamošnjih šta-

kora tako što ih namamljuje da ga slijede u rijeku. Ali, na koncu priče, on je demonske naravi, mameći u smrt ne štakore, već seosku djecu. Hitler je primjer te druge strane bajke. Većina rock zvijezda teži poslužiti kao primjer za prvu - iako se ta težnja može izvrći na zlo, kao na koncertu Rolling Stonesa u Altamontu, California, 1969., a nadri-čarobnjak može izgubiti vlast nad onime što je sâm "uvračao."

Napad na razum i osjetila može izazvati stanje vjerske ekstaze. U nekim islamskim sektama, imena Božja ritmično se ponavljaju sve dok ne izgube smisao, dok se ne pretvore u puke zvuke koji obavijaju svjesnost. Takvo se djelovanje može proizvesti ma kakvim ritmičnim skandiranjem pa bilo to "Isus spašava", ili "Mir sada", ili "Treba ti samo ljubav", ili "Evo nas, evo nas, evo nas" - ili "*Sieg Heil*". Stanje duha što tada nastupa moglo bi se opisati kao stanje "poroznosti," u kojem se podaci upijaju, a emotivni odgovori bude i komešaju, bez filtriranja kroz kritički aparat razuma. Predaja tog kritičkog aparata - privremeno izlaženje van sebe ili dizanje ruku od sebe vezano za takvo odricanje - posebno je dramatičan primjer čina vjerovanja. U upravo opisanom stanju duha, povjerenje se aktivno daje i prima, a ta je razmjena razaznatljiva ne samo onima koji su u nju upleteni, već i slučajnom promatraču.

U "primitivnom društvu," šaman je pokušavao izazvati upravo takvu promjenu svjesnosti; a što je u tome bivao uspješniji, to mu je iskazivano dublje poštovanje. U kasnijim kulturama, svećenici svih religija su pokušavali izazvati tu istu promjenu svjesnosti, a to nastavljaju činiti i danas. Isto čine izvjesni ideolozi i demagozi. Isto i vojska.

Vrijednost takvog stanja leži u tome što ono um privremeno pretvara u praznu tablu, *tabula rasa*. Sve što je ranije unijeto u program, na trenutak je izbrisano. To ne mora biti od velikog značaja za *rock* zvijezdu, ali jest za vjerskog, političkog ili vojnog vođu. Za njega, to je prigoda umetnuti, da tako kažemo, "novi program" koji će pojedinca ostaviti, u ovoj ili onoj mjeri, preobraženog. Taj bi novi program mogao predstavljati ono što se obično naziva vjerskim preobraćenjem. Mogao bi, također, predstavljati neku vrstu ispiranja mozga.

Sljedeće pitanje je, naravno, priroda tog novog, umjetnog, "programa." Za vojsku, "novi program" sastoji se od pravila ponašanja, niza refleksnih odgovora i reakcija, ograničenog broja stajališta u strogo omeđenom području. Političkom ili vjerskom vođi, "novi program" treba biti mnogo razumljiviji. U nekim slučajevima, u njega će biti uključen i odgovor - više ili manje održiv, više ili manje primjenjiv - na potrebu za smislom. U ostalim slučajevima, samo će odvlačiti pozornost od te potrebe.

Arhetip i mit

Postoji još jedna tehnika vrijedna spomena, koja je, tijekom stoljeća, ra-
bljena za izmamljivanje povjerenja i suočavanje - ili pretvaranja suočavanja
- s potrebom za smislom. Ta tehnika je stara koliko i obred, ali je od obreda
mnogo istančanija. Iz tog razloga, ona je bila od posebne vrijednosti ne samo
političkim i vjerskim institucijama, već i organizacijama poput slobodnih zi-
dara, raznoraznih "rozenkrojcerskih" tijela - i Sionskog priorata. Ona povlači
uporabu simbola na način koji bi se - da posudimo jungovsku terminologiju
- mogao opisati kao "aktivacija i manipulacija arhetipovima".

Nemoguće je u ovom radu predstaviti, čak i u skraćenom obliku, obrise
Jungove misli. Za našu svrhu, dovoljno će biti utvrditi prirodu i funkciju onoga
što je Jung zvao "arhetipovima". Prema Jungu, "arhetip" je izvjesno temeljno
iskustvo, ili obrazac iskustva zajednički za cio ljudski rod - iskustvo ili obra-
zac iskustva, koje su ljudi dijelili od iskonskog doba. Tako su određeni, arheti-
povi i arhetipski obrasci dosta poznati. Danas smo, zapravo, skloni primiti ih
zdravo za gotovo. U njih bi spadali događaji poput rođenja, puberteta, seksu-
alne inicijacije, smrti, trauma rata, smjena godišnjih doba, kao i apstraktnije
zamisli - strah i želja, čežnja za "duhovnim domom" i, naravno, sâmno traganje
za smislom o kome smo raspravljali.

Budući da takvi arhetipovi tvore temelj najosnovnijih i najiskonskijih lica
ljudske prirode, njihov značaj često prkosi mogućnostima jezika. Jezik je pro-
izvod uma i razuma; arhetipovi i arhetipski obrasci prostiru se izvan uma i
razuma. Time uvjetovani, oni do najneposrednijeg izraza obično dolaze po-
moću simbola, budući da se simbol obraća isključivo umu, budeći odjeke iz
dubljih slojeva psihe - iz onoga što psiholozi nazivaju "nesvjesnim." Upravo iz
tog razloga, simboli su uvijek bili od najviše važnosti ne samo za svećenika i
vjerskog vodu, već isto tako i za umjetnika, pjesnika i slikara - pogotovu kada
on djeluje u svećeničkom svojstvu.

Ima, naravno, mnogo razina simbola. Svaki pojedinac ima vlastite, osob-
ne simbole, na primjer - slike vezane za svoje vlastito jedinstveno i intimno
iskustvo. Tako netko može određeni cvijet ili određeni kamen držati nekom
vrstom amajlije; netko može sačuvati uspomenu na voljenog; može zadržati
sportski trofej kao znak pobjede ili dostignuća. Ima i uopćenijih kulturalnih
i nacionalnih simbola - drevni francuski ljiljan, lorenski križ koji je Charles
de Gaulle usvojio za slobodne francuske snage tijekom II. svjetskog rata, naci-
stički kukasti križ (swastika), bjeloglavi orao vezan za Sjedinjene Države. Ili
određene osobe mogu služiti kao kolektivni simbol. Tako, na primjer, često se

prikazuje kako Ivana Orkanska utjelovljuje neku sućansku odliku Francuske, kralj Arthur Engleske, El Cid Španjolske.

Arhetipski simboli se odnose na još šire polje. Oni važe ne za određenog pojedinca, već za čovječanstvo kao cjelinu. Feniks, na primjer, s podznakom smrti i ponovnog rođenja, tipičan je arhetipski simbol. Isto je i s jednorogom, tradicionalno vezanim za djevičansku čistoću i mistično posvećenje. Raj kršćanske predaje, Valhalla drevnih teutonskih plemena, Otočje blaženih keltskih legendi i Elizejske poljane Grka simboli su bitno istoga tipa, ili iste arhetipske žudnje. Arhetipski obrasci često su simbolično predstavljeni antropomorfnim likovima - junak, lualica, progonjena djevica, *femme fatale*, ljubavnici sjedinjeni u smrti, zaraćena braća ili blizanci, bog koji umire i oživljava, mudra starica, pustinjač u šumi ili pustinja, jurodiv, izgubljeni ili svrgnuti kralj. Takvi likovi utjelovljuju načela sveopćeg značaja, primjenjiva na sve kulture i sva doba. Katkada će se pojaviti prurušeni, usvajajući površne osobine danog doba, a ostajući u biti, ispod vanjske odjeće, isti. Tako, na primjer, plemeniti odmetnik, kako je dočaran u filmu Arthura Penna *Bonnie and Clyde*, dvojnjak iz dvadesetog stoljeća jednog mnogo starijeg lika - Robina Hooda. Tako je Kojak, "čisteći" Manhattan, suvremena varijacija na Wyatta Earpa koji "čisti" Dodge City; a Wyatt Earp je, sa svoje strane, produljetak srednjovjekovnog viteza lualice. Suvremeni vitez lualica više ne jaše konja. On vozi automobil. Ali je temeljni obrazac njegovih aktivnosti bazično isti kao prije mnogo stoljeća. Moderni grad je sada džungla, granica na kojoj prijeti opasnost, pogibeljna začarana šuma u kojoj čudovišta - ljudska ili druga - čuče u zasjedi, a opasnost vreba na svakom mračnom puteljku. Uništivši granice i šume iz prošlosti, stvorili smo nove u sâmom srcu svoje civilizacije. Ali, ispod opreme danog doba leži nešto trajno - arhetipski simbol ili slika koja se, da tako kažemo, "reinkarnira" kroz stoljeća.

Simboli mogu djelovati bilo svaki za sebe, bilo u sprezi s drugim simbolima. U vjerski obred, na primjer, često je uključeno mnoštvo simbola, koji združenim djelovanjem proizvode skup učinaka. Kada su simboli organizirani u cjelovitu priču, ili nit priče, mogu postati ono što se zove "mit." Riječ "mit" ne bi trebalo rabiti u nekoć pomodnom smislu "izmišljotine" ili "maštarije". U njega je, naprotiv, uključeno nešto neusporedivo složenije i dublje. Mitovi nisu izmišljeni da jednostavno zabave ili rasonode, već da stvari objasne - da protumače stvarnost. Za narode staroga svijeta - Babilonce i Egipćane, Kelte i Teutonice, Grke i Rimljane - mit je bio jednoznačan s religijom a, slično Katoličkoj crkvi srednjeg vijeka, obuhvaćao je ono što danas svrstavamo u znanost, psihologiju, filozofiju, povijest, čitavu riznicu ljudskog znanja. Na temelju toga, mit se može definirati kao *bilo koji* dosljedan pokušaj objašnjavanja ili tumačenja stvarnosti, prošle ili sadašnje. Po takvoj definiciji, svaki se sustav

vjerovanja - kršćanstvo, darwinizam, marksizam, psihologija, atomska teorija - može svrstati u mitove, a ta riječ ne znači nikakvo omalovažavanje, nikakvo podcjenjivanje. Svi se sustavi vjerovanja razrastaju i razvijaju iz istog razloga - da objasne "poredak stvari", da svijetu nađu smisao.

Klasična mitologija bila je znanost, psihologija i filozofija svoga doba, a naivni smo ako vjerujemo da znanost, psihologija i filozofija našeg vlastitog doba nisu slični oblici mita i da se na njih u budućnosti neće gledati kao na takve.

Poput simbola od kojih je načinjen, i mit može, u ovisnosti od toga koji su mu aspekti naglašeni, biti osobni, arhetipski ili nešto između ta dva - nacionalni, na primjer, ili plemenski. Osobni mit ne traži posebna objašnjenja. Svaki čovjek ima vlastito tumačenje stvarnosti, prešutno ili otvoreno. Svaki čovjek za sobom ima iskustva ili pustolovine koje, posebno u sjećanju, poprimaju mitske razmjere - zgone iz djetinjstva, na primjer, stare ljubavi, školske dogodovštine. Predaja nostalgije često je i predaja mita. U procesu nastajanja mita, daljina, i vremenska i prostorna, često je presudni čimbenik. Svi mi, dakle, mitologiziramo vlastitu prošlost - svoje djetinjstvo, roditelje, osobe koje su davno uobličile naš život. Skloni smo, također, mitologizirati stvari, mjesta i osobe od kojih smo odvojeni, geografskom udaljenošću, nametnutim otuđenjem ili smrću. Svakome je poznat položaj koji odsutni prijatelji ili oni koje volimo poprimaju u duhu. Oni su često svedeni na krajnje pojednostavljenje, tako da se sjećamo samo nekih upadljivih crta koje iznajmljuju snažnu emocionalnu reakciju. Na kolektivnoj razini, osobe poput Johna F. Kennedya i Marilyn Monroe imale su mitski status još za života. Smrt im je donijela korjeniti preobražaj, a njihov mitski status se uvećao, pojačao.

Većina kolektivnih mitova posjeduje i arhetipski i čisto plemenski aspekt. Svaki posebice može biti naglašen na račun drugog, a sâm mit tada postaje bilo arhetipski, bilo plemenski. Arhetipski mit, kao i arhetipski simboli koje sadrži, odražava izvjesne sveopće konstante ljudskog iskustva. Ma kakvog podrijetla u određenom prostoru ili vremenu bio, arhetipski mit će nadići takve čimbenike i odnositi će se na nešto zajedničko čovječanstvu kao cjelini. Jedinствeno svojstvo i vrlina arhetipskog mita je to što se on može uporabiti za zbližavanje ljudi naglašavanjem onoga što im je zajedničko. Arhetipski aspekti kršćanstva - načelo spasitelja, na primjer, božanskog ili inog, koji se podvrgava mučeništvu da bi svom narodu donio dar duhovnosti - može izmamiti odgovor kršćana i nekršćana bez razlike. I stvarno, kršćanstvo se upravo putem naglašavanja takvih arhetipskih aspekata u rukama svojih misionara uspjelo učvrstiti u tako stranim društvima poput meksičkog i japanskog šesnaestog stoljeća.

Plemenski mitovi, nasuprot tomu, naglašavaju ne ono što je ljudima zajedničko, već ono što ih razdvaja. Plemenski mitovi se ne odnose na sveopće i zajedničke aspekte ljudskog iskustva. Oni, naprotiv, služe veličanju i uzdizanju posebnog plemena, kulture, naroda, nacije ili ideologije - po nuždi stvari, na račun drugih plemena, kultura, naroda, nacija i ideologija. Umjesto, da vode unutra, ka samosuočenju i samoprepoznavanju, plemenski mitovi su usmjereni prema van, ka slavljenju i veličanju sâmih sebe. Takvi mitovi zamah i snagu crpe iz nesigurnosti, iz zasljepljenosti, iz predrasuda - i iz hotimičnog stvaranja žrtvenog jarca. S obzirom da im nedostaje untarnja jezgra, oni nužno proizvode vanjskog suparnika s kojim će se natjecati - suparnika koji se mora napuhati da bi izdržao težinu i breme svega što se želi odbaciti i prebaciti na drugoga. Plemenski mitovi odražavaju duboko ukorijenjenu nesigurnost u untarnji identitet. Oni vanjski identitet određuju putem kontrasta i negacije. Bijelo tako postaje određeno kao sve što nije crno, i obratno. Sve što neprijatelj jest, mi nismo. Sve što neprijatelj nije, mi jesmo.

Kroz čitavu povijest, religije su rabile i plemenske i arhetipske mitove. Ili, bolje, rabile su u biti isti mit, i naglašavale bilo njegov plemenski, bilo arhetipski aspekt - kako bi zadobile povjerenje i, za uzvrat, prenijele smisao, ili barem nešto nalik smislu. Smisao prenijet iz arhetipskog mita često može biti i vrijedan i održiv - kao, recimo, kada crkva poprima arhetipski status "majke" i obavlja materinsku ulogu, pa iscjeljuje, umiruje, pruža utočište, utjehu i suosjećaj. Nasuprot tomu, privid smisla što pruža plemenski mit je, najčešće, lažan - manje pruža smisla nego što zataškava i odvraća pozornost od nepostojanja smisla. Tijekom križarskih ratova, na primjer, ili tijekom ratovanja s protestantizmom, Katolička crkva je naglašavala plemenske aspekte svoje doktrine, određujući se prvenstveno preko svog otvorenog suparnika, izbacujući "nevjernika" ili "heretika" kao žrtvenog jarca. Ono što je crkva u tim prigodama pružala nije smisao, već, u najboljem slučaju, sredstvo za ublažavanje nedostatka smisla - a, u najgorem slučaju, puki izgovor za okrutnost, osvajanje i pljačku. Kada neka religija djeluju na toj razini plemenskog mita, ona prestaje biti religija i postaje surogat religije.

Sudnji dani kao arhetip

Jedan od najmoćnijih i najzvučnijih od svih simboličkih i mitskih motiva jest apokalipsa. On se često javlja u povijesti većine velikih svjetskih religija, a rabi se na razne načine. Katkad je uporabljen arhetipski - da navede, kao uvod u sud, na istraživanje duše i samoprocjenu, bilo pojedinca ili kulture. Katkad se iznosi kao objašnjenje raznovrsnih zala, stvarnih, zamišljenih ili očekivanih.

Katkad se razrađuje radi zastrašivanja ljudi, igranja na njihovu krivnju, slamanja otpora i iznuđivanja povjerenja. Katkad se rabi na sirovo plemenski način, kao oruđe stvaranja samozvane elite "spašenih" nasuprot gomili "prokletih". Katkad čak služi kao izgovor za progon tobožnjih "prokletnika".

U prvom dijelu raspravljali smo o tome kako je arhetip apokalipse rabljen tijekom Sudnjih dana prvog stoljeća - za života Isusovog i njegove braće - i koliko takav arhetip može biti moćan kada se aktivira i njime rukuje. Kao što ćemo vidjeti, ta moć je od prilične važnosti za suvremeni svijet. Ako se na čovjekovu potrebu za smislom danas može odgovoriti samo uz pomoć arhetipa prijeteće apokalipse, i ako se tu apokalipsu treba shvatiti doslovce, onda iz toga slijedi nešto doista ozbiljno.

Tajno društvo kao arhetip

Drugi arhetip vrijedan pozornosti je ono što bi se moglo nazvati "kabal" ili "nevidljiva hunta", ili mu dati najpopularnije ime, tajno društvo. Ona se mogu naći širom svijeta, u svakoj kulturi, u svakom dobu. Tajno društvo se, obično, opisuje kao zatvoreni skup osoba koje upravljaju marionetama, tajni krug pojedinaca što na dobro ili na zlo rade "iza kulisa", manipulirajući ostalima, režirajući događaje, čineći pritisak, povlačeći konce, "čineći da se stvari događaju". Po židovskoj ezoteričnoj tradiciji, na primjer, postoji dvanaestak (broj varira) mudraca ili "vrlih ljudi", koji mnoštvu ostaju nepoznati, rasijani širom svijeta i čija pravednost toliko godi Bogu da to za Njega predstavlja jedini uvjerljivi razlog da kozmos ostavi netaknut. Drugim, riječima, oni, svojom moći, stvarnost drže na okupu. U izvjesnim oblicima budizma, kao i u teozofiji i antropozofiji, sličnu funkciju obavljaju takozvani "tajni učitelji" obdareni natprirodnom mudrošću i moći, koji se reinkarniraju iz epohe u epohu i za koje se priča da obitavaju u nekom tajanstvenom gradu skrivenom na Himalajama.

To su, naravno, ekstremne verzije te teme. Manje ekstremne verzije mogu se naći unutar sâmihih vjerskih institucija. Svako savršeno je, na primjer, kabal ili tajno društvo, više ili manje organizirano. A svako svećenstvo ima vlastito unutarnje, još tajnije, svećenstvo. Tako, recimo, postoji unutarnji isusovački red, misteriozna hijerarhija koja upravlja isusovcima kao cjelinom i navodno je upućeno u neku moćnu tajnu. Sve do nedavno, najupadljiviji primjer kabala unutar katoličanstva bio je Sveti oficij - to jest, inkvizicija. Danas je, barem donekle, tajanstveno vezano za unutarnji isusovački red i za Sveti oficij prisvojila moćna, ali sjenovita organizacija, *Opus Dei*, koja kontrolira vatikanski radio, koja posjeduje goleme uloge u zemlji i biznisu širom Zapadnoga svijeta,

i koja održava mrežu škola čija su drastična odgojna načela bila predmet jednog izlaganja na programu BBC-a. Zatim, također, ima prigoda - izbor novog pape, recimo - kada sâma *Curia* preuzima ulogu kabala.

Element kabala vezan za vitezove templare jest možda prvenstveni izvor fascinacije njima, koja još uvijek obuzima mnoge ljude, čak i danas, skoro osam stoljeća poslije njihovog raspuštanja. Psihološka moć kabala kao arhetipa može se ilustrirati prvobitnim "rozenkroccrima" ranog sedamnaestog stoljeća. Oni su - ma tko "oni" bili - obzanimi svoje "nevidljivo" postojanje objavljivanjem eksplozivnih rasprava i pamfleta. Njihovo povijesno postojanje kao organizacije nikada nije na zadovoljavajući način utvrđeno. A ipak je vjerovanje u njihovo postojanje bilo dovoljno da potakne val hysterije diljem Europe - i, kako je dokazivala Frances Yates, da odigra ulogu u razvoju misli, kulture i političkih institucija sedamnaestog stoljeća. Tu je, zatim, naravno, slobodno zidarstvo, vjerojatno vrhunski primjer arhetipskog kabala tijekom osamnaestog i devetnaestog stoljeća. Slobodno zidarstvo nije djelovalo kao kabal samo u odnosu na one van njega. U redovima samog zanata, hijerarhija je -- pogotovu kada je kulminirala u "neznanim starješinama" - tvorila kabal unutar kabala, zagonetnu piramidu čiji su vrh obavijale sjenke.

Arhetip kabala igra posebno značajnu ulogu u suvremenom Zapadnom društvu. On se javlja gdje god suvremeni čovjek pokuša naći skrivenu zavjeru, na dobro ili na zlo - u mafiji, u slobodnom zidarstvu (još jednom), u vladama i političkim strankama, u djelovanju međunarodnog terorizma, u institucijama visokih financija, u organizacijama poput Trilateralne komisije i Bilderburg. Osobito je upadljiv u suvremenoj obavještajnoj službi. MI5 i MI6, CIA i KGB opće su poznate samo po inicijalima. One su istinska tajna društva, u strogoj značenju tih riječi. Ali, tajanstvenost kabala kojom su obavijeni uvećava i njihovu tajnost i njihov utjecaj. Suvremena obavještajna služba postala je neka vrsta bauka, na čiji se sâm spomen mogu zaplašiti ili izmanipulirati čitave skupine ljudi kao da su djeca.

Iz tih primjera izranjaju neke osobine kabala kao arhetipa. Iznad svega, kabal je organiziran, tajan i barem se vjeruje da je moćan. Je li on stvarno moćan ili nije, u konačnici je nebitno. On može postati moćan jednostavno putem ljudske vjere u njegovu moć. Neki kabali - obavještajne službe, na primjer - nedvojbeno raspolažu vrlo opipljivom moći, koja je uvećana onime u što ljudi o njima vjeruju. Drugi kabali mogu uopće ne imati ikakvu moć osim one koja im se pripisuje - ali im to, sâmo po sebi, može podariti znatnu moć. Početkom devetnaestog stoljeća, neke osobe su - Charles Nodier, na primjer, navodni veliki meštar Sionskog priorata u svoje doba, i Filippo Buonarroti, majstor urote

come su se vrlo divili ljudi poput Bakunjina - postavile sebi zadaću izmisliti i posijati obavijesti o brojnim nepostojećim tajnim društvima. Te su obavijesti bile toliko uvjerljive da su se savršeno nevini ljudi našli izloženi uznemiravanju i proganjanju zbog navodnog članstva u tajnim organizacijama koje nisu postojale. Suočene s takvim proganjanjima, žrtve su, kao vid samoobrane, počele same formirati tajno društvo sukladno nacrtu izmišljenog. Tako mit može oploditi stvarnost. Takva je *praktična* moć arhetipa stavljenog u pokret.

Kabal, jasno, može biti shvaćen kap zlokoban, ili vrijedan hvale, ili i jedno i drugo, ovisno o tomu koliko se njegovi ciljevi poklapaju s našim vlastitim. Ma kakav da je slučaj, on će ipak fascinirati, a obično izazvati i neku vrstu emocionalnog odgovora. Ako ste slučajno "na istoj strani" s kabalom, njegovo postojanje pa čak i njegovo tobožnje postojanje, može biti neizmjereno ohrabrujuće. Ako ste, nekim slučajem, "na suprotnoj strani", izazvat će, ako ništa drugo ono još snažniji odgovor, jer tada pothranjuje našu maniju gonjenja - a manija gonjenja vezana za kabale i urote postala je jedna od psiholoških i kulturalnih pomodnosti našeg doba. (Ne bi se moglo reći ni da je takva manija gonjenja uvijek neutemeljena. Naprotiv, u ovom stoljeću smo i previše dobro naučili koliko može postići mala, dobro organizirana zatvorena skupina radeći iza kulisa; a naše nepovjerenje u ma kakvu koncentraciju moći u rukama takve zatvorene skupine sasvim je opravdano - pogotovu kad ne znamo što oni s njom čine.)

A ipak, čak i ako se kabal doživljava kao neprijateljski, u njemu, često, postoji element umirenja. Zašto? Dijelom zbog toga što je utješnije misliti da su zamršene pojave i preokrete u ljudskim poslovima, barem, stvorila ljudska bića, a ne čimbenici van ljudske vlasti. Vjerovanje u kabal je izum kojim se tješimo da neka zbivanja nisu nasumična, već sređena - sređena ljudskim umom. To takva zbivanja čini shvatljivim i podložnim nadzoru. Ako se neki kabal može uplesti u izvjestan slijed događaja, uvijek postoji nada, ma koliko mršava, da ćemo moći slomiti moć kabala - ili da mu se pridružimo i jednim dijelom te moći i sami ovladamo. Konačno, vjerovanje u moć kabala posredna je potvrda ljudskog dostojanstva - često nesvjesna, ali nužna potvrda da čovjek nije potpuno bespomoćan, već odgovoran, barem do izvjesne mjere, za vlastitu sudbinu.

Ova knjiga je, dijelom, knjiga o jednom kabal - Sionskom prioratu. Ono što Priorat čini važnim, i po čemu se on razlikuje od mnogih drugih suvremenih kabala, jest njegovo duboko razumijevanje, i rabljenje, upravo onih mehanizama koje smo opisivali. U mjeri u kojoj smo, tijekom svojih istraživanja, upoznali Priorat, naišli smo na jednu organizaciju koja, potpuno svjesna onoga što čini - a to je, u stvari, i pitanje proračunate politike - aktivira arhetipove,

manipulira njima i iskorištava ih. Ona ne pušta u promet samo poznate i tradicionalne arhetipove - zakopano blago, izgubljenog kralja, svetost loze, čudesnu tajnu prenošenu kroz stoljeća. Ona isto tako, sasvim smišljeno, samu sebe rabi kao arhetip. Teži režirati i upravljati promatračevim opažanjem sebe kao arhetipskog kabala - ako ne, stvarno, kao *jedinog* pravog arhetipskog kabala. Dakle, dok priroda i opseg njezine društvene, političke i ekonomske moći mogu ostati brižljivo prikriveni, njezin se psihološki utjecaj može razaznati i biti vrlo opipljiv. Ona može odavati dojam da jest ono što želi da o njoj ljudi misle, zato što razumije dinamiku kojom se takvi dojmovi prenose. Kako će se vidjeti, dakle, imamo posla s organizacijom iznimne psihološke istančanosti i profinjenosti.

Umjetnik kao svećenik, kralj kao simbol

Tijekom proteklog stoljeća i nešto više, crkva je doživljavala sve ozbiljnije udarce u pogledu vjerodostojnosti. Ali vjerski osjećaj - osjećaj "svetog", "božanskog", osjećaj cjelovitog obrasca što nadilazi svačije osobno iskustvo - ostaje, velikoj većini ljudi, u biti netaknut. Tradicionalni čuvari "duhovnosti" mogli su biti kompromitirani ili se sâmi kompromitirati. Moglo nam je čak postati nelagodno da tu riječ rabimo osim pod navodnicima. A ipak, velikoj većini ljudi, "duhovnost" ostaje stvarnost, čak iako organizirana religija više ne govori u njezino ime.

Postoji čitava jedna strana misli i kulture dvadesetog stoljeća koja odražava težnju ka smislu i "duhovnosti" *izvan* konteksta i okvira institucionalizirane religije. Tako je, na primjer, Einstein, idući Newtonovim tragom, pokušao pomiriti svoja vlastita monumentalna i zbudujuća otkrića sa spokojnim osjećajem božanskog. Tako je sve veći broj pojedinaca, priznavajući krah vladajućih sustava, pokušavao i pokušava pronaći ovakve ili onakve razložne načine sinteze kojima bi se ponovno objedinila rastrgana stvarnost.

Jedan predstavnik tog procesa je C.G. Jung koji se, iz perspektive, može držati ne samo psihologom, već i filozofom, pa čak i prorokom, Jungova prevladavajuća zanimanja bila su u biti vjerske prirode. Njegovo usredotočenje na sveopće iskustvo i njegova uporaba ključnog oruđa sinteze, a ne analize, izvire iz njegove želje da svijet ponovno ujedini, da ga opet natopi smislom. On je, pri tom, to pokušavao postići ne čisto teoretskim (ili teološkim) izrazom, već izrazom koji bi se *neposredno* mogao *iskusiti*, a ne samo prihvatiti kao čimbenik vjere - i koji bi, preveden u psihološku dinamiku, mogao biti stvarno uporabiv ne samo nedjeljom, već kroz čitav život pojedinca.

Za razliku od Freudea, Jung psihologiju i religiju nije vidio kao dva nepomirljiva područja. Naprotiv, držao je da one jedna drugu upotpunjavaju, da svaka pomaže onoj drugoj stvoriti obnovljeni osjećaj smisla i cjelovitosti. A Jung je religiju shvaćao u njezinom najširem, najdubljem i najvrednijem smislu - ne kao puko zdanje konceptualnog učenja, ne kao ma koju posebnu vjeroispovijest ili vjeru, već kao nešto što sve njih nadilazi, kao temeljni čimbenik stvaranja ljudske psihe. Sukladno tomu, Jung je počeo sintetizirati, uspoređiva-

ti i utvrđivati zajedničke izvore, zajedničke nazivnike, zajedničku psihološku dinamiku, i obrasce - ne samo u velikim svjetskim religijama, već i u velikom dijelu ostalih ljudskih djelatnosti. Rezultat je nešto što bi doista moglo služiti kao održivo načelo suvremenog doba - način mišljenja i razumijevanja koji doista osmišljava, istodobno njegujući snošljivost, fleksibilnost i čovječnost.

Tako je za Junga povijesni Isus nebitan, dočim Isus vjere - Isus koji postoji kao psihološka stvarnost u sâmom vjerniku - postaje arhetip; a epizode kakve su, recimo, iskušavanje u pustinji, ili "paklene muke," ili uskrsavanje postaju sastavni dijelovi arhetipskog obrasca koji zajednički čitavom ljudskom rodu. Iskušenje, silazak u podzemni svijet i pobjedonosni povratak odanle teme su što se javljaju u svakoj kulturi, svakoj religiji, svakoj mitologiji. Putem tih tema, Isus je usklađen s ostalim arhetipskim likovima diljem zemaljske kugle. Oni se služe njime i on njima, a svi zajedno postaju oličenja izvjesnih trajnih, sveopćih istina. Isus kao arhetip je istodobno također, sasvim doslovno, unutar svakog pojedinca, baš kao što kršćanstvo tvrdi. Svatko u svom osobnom životu može doživjeti iskušenje. Svatko može iskusiti smrt, bilo doslovno, bilo u metaforičkom obliku silazanja u dubine vlastite psihe - u pakao koji svatko od nas negdje u sebi nosi. Svatko može iskusiti neki vid ponovnog rođenja i obnavljanja. U mjeri u kojoj dijelimo njegovo iskustvo, mi doista postajemo jedno s Isusom, a Isus jedno s nama. Niti tu ima ma kakvog sukoba s povijesnim činjenicama.

Velikom dijelom njegovog života, kao i u godinama neposredno poslije njegove smrti 1961., na Junga su sumnjičavo gledali pravovjerni, uglavnom freudovski nastrojani, vladajući krugovi iz psihologije, koji su ga držali "mistikom" i kao takvog ga odbacivali. Danas se drži da je on učinio jedan od najoriginalnijih, i najvrijednijih, doprinosa misli dvadesetog stoljeća. On je i drugima pokazao put, u tako raznovrsnim poljima kakva su antropologija, psihologija i komparativna religija, a oni su pošli njegovim stopama tragati za pomirenjem psihologije s religijom, osobnog iskustva s duboko ukorijenjenim osjećajem svetog. Mnogo govori to što Don Cuppitt, baveći se krizom s kojom pred konac dvadesetog stoljeća religija suočava, o Jungu kaže: "Vjerojatno ćemo ga svi morati slijediti".

Spremište svetog

Jungovska misao i njezini izdanci, međutim, nisu ni u kom slučaju jedini vrijedni pokušaji uspostavljanja smisla u suvremenom svijetu. Sličan se postupak na djelu može vidjeti u umjetnosti, među mnogim od vodećih kulturnih

osoba stoljeća koje su sačuvale tradicionalnu odgovornost umjetnika u bavljenju pitanjem smisla, u naporima da se sintetiziraju, u težnji da se raznorodni djelići spoje u cjelovitu stvarnost. U nekim slučajevima, umjetnik spontano tako postupa, u drugima, to je dio brižljivo isplaniranog programa. Tako je, na primjer, polovicom devetnaestog stoljeća Flaubert kritizirao organiziranu religiju zbog dizanja ruku od svoje odgovornosti, zbog neuspjevanja da i dalje djeluje kao spremište smisla i "svetog". Da bi nadoknadio taj neuspjeh, on se prihvatio metodičnog ustoličenja umjetnika kao nove vrste svećenika, dajući umjetniku odgovornost za ulijevanje smisla. Umjetnost je, za Flauberta osobno, oduvijek bila spremište smisla i "svetog". Sada je, međutim, to trebalo postati i hotimično, kao dio svjesne politike koju umjetnik usvaja. Istodobno kada je Flaubert ta načela iznosio u svojim pismima, u Njemačkoj ih je Richard Wagner javno obzanjivao. A u Rusiji su osobe poput Dostojevskog i Tolstoja u skladu s njima radile.

Flaubert bi danas mogao biti odgurnut u stranu kao glas zastarjelog esteticizma. Unatoč tomu, mnoga od najvećih imena književnosti dvadesetog stoljeća Joyce, Proust, Kafka, Thomas Mann, da navedemo samo četiri primjera - pošla su njegovim stopama i otvoreno priznavala da ih je on zadužio. Ne može se osporiti ni da su umjetnosti doista težile obavljati ulogu religije, poslužiti kao spremište "svetog," osmisliti, sintetizirati, spajati i obrazlagati rastrganu stvarnost. U nekim slučajevima - mistična katolička poezija Paula Claudela, recimo - svojevrsno vjeroispovjesno stajalište jasno je izraženo. U drugim, poput Tolstoja, nalazi se široko "kršćansko" usmjerenje koje se opire vjeroispovjesnim kategorijama, ali koje zbog toga nije ništa manje duboko religiozno. Ima i drugih djela - D.H. Lawrenceovih, Patricia Whitea, nekih od suvremenih latinoameričkih pisaca - koja nisu obvezno čak ni kršćanska, a u kojima se ipak izražava duboko religiozni osjećaj i jedno suštinski religiozno viđenje. Pa, premda se o Joyceu, Proustu i Thomasu Mannu obično uopće i ne razmišlja kao o "religioznim piscima", oni se svejedno bave pitanjima na koja se obično gleda kao na neupitni teritorij organizirane religije. Svi ljudi navedeni kao primjeri teže uhvatiti se u koštac i razriješiti problem smisla. A čine to putem "duhovnog" usmjerenja koja se može opisati jedino kao religiozno.

Od osamdesetih godina devetnaestog stoljeća naovamo, velika se prašina dizala oko knjiga koje sadrže "istočnjačku mudrost" - oko knjiga poput *Bhagavad Gita*, *Ramayana*, *Mahabharata* i *Ta Te Ching*. Europski i američki nazovimistici često su se pitali zašto na Zapadu ne postoji tradicija koja bi se mogla usporediti s tom. U stvari, ona postoji, a nalazi se u našem kulturnom nasljeđu. I *Ramayana* i *Mahabharata* su epske pjesme. *Bhagavad Gita* je mješavina epske i dramske poeme. Ni jedna od njih ne razlikuje se značajnije od djela poput

Božanstvene komedije, Izgubljenog raja ili Goetheovog *Fausta*. A ako se po nečemu i razlikuju od Shakespearovih ili Puškinovih drama, od romana Tolstoja ili Hermanna Brocka, razlika se u biti odnosi na književnu formu ili rod, a ne na sadržaj ili viđenja. Slično tomu, *Ta Te Ching* se sastoji od niza kratkih mističnih stihova. Njihov zapadnjački pandan bili bi mistični stihovi Yeatsa, Eliota, ili Stephena Georgea ili, posebno, Rilkeovih *Soneta posvećenih Orfeju*.

Zapad zapravo ima svoju "tradiciju mudrosti," stalno rastuću tradiciju, tradiciju koja se stalno širi i razvija. Ako je cjelina građe razdvojena od organizirane religije, to je u prvom redu posljedica uskogrudnosti i neadekvatnosti same organizirane religije. Prikaz Isusa u knjizi kakva je Kazantzakisovo *Posljednje iskušenje* u biti je dublje religiozan, i dublje "kršćanski", nego cenzuriran portret koji crkve najčešće nude. U tom pogledu, može se reći da je Flaubertov cilj ispunjen. Umjetnosti su doista postale spremište svetog, kao i smisla.

Što Zapadno društvo to često previđa samo je njegov vlastiti nedostatak i gubitak. To je, prije svega, posljedica lijenosti. Na industrijaliziranom Zapadu, veliko djelo ozbiljne književnosti poslovično nema izgleda postati uspješnica. Povremeno će, ako dobije neku uglednu nagradu, izazvati sporenje ili ako se poveže s nekim mnogo reklamiranim filmom ili televizijskim proizvodom, dobro proći na tržištu. Čak i tada, međutim, na njega će se gledati kao na jedan vid zabave ili razonode; a ako se drži "previše teškim" - ako, to jest, od čitatelja traži koncentraciju - s njim je gotovo. Zapadno društvo se nije oduvijek tako nehatno odnosilo prema svojoj književnosti. U devetnaestom stoljeću, Goethe, Byron, Puškin i Victor Hugo bili su najprodavaniji autori još za života, njihova djela su gutali milijuni, oni su uobličavali vrijednosti i stajališta svojih društava. A danas, u dijelovima svijeta tobože "manje razvijenim" od našeg, umjetnosti se uzimaju ozbiljno, i dopušta im se obavljanje religijske funkcije osmišljavanja.

Godine 1968., Gabriel Garcia Marquez objavio je *Sto godina samoće*. Čim je prevedena na engleski, knjiga je bez oklijevanja proglašena "modernim klasikom," jednim od "istinski velikih" romana dvadesetog stoljeća - a spremno su je prisvojili vladajući akademski krugovi, u kojima je potakla posebnu industriju dizertacija. Sve dok autor nije dobio Nobelovu nagradu 1982., međutim, i on i njegova knjiga ostali su uglavnom nepoznati "širokoj čitateljskoj publici". Unatoč Nobelovoj nagradi, oboje su to, nažalost, možda još uvijek. Mnogi zapadnjački čitatelji, koji se spremno probiju kroz tisuće stranica Gurdjieffa, ili Rudolfa Steinera, ili znanstvenih rasprava o istočnjačkoj misli, u potrazi za smislom ili "samousavršavanjem", odlažu na stranu Garciju Marqueza kao "previše teškog". A opet, u Latinskoj Americi *Sto godina samoće* su svoje doba

pohlepno čitali i gutali pripadnici svih književnih razina društva u Caracasu, Santiagu ili Ciudad Mexicu. Knjiga se po prodavanosti može mjeriti s Biblijom. Iz nje su navođeni i kazivani odlomci po barovima, biljarskim dvoranama, na ulicama. Događaji iz nje su spominjani kao da su općepoznati. Ljudima je knjiga bila poznata koliko bi, u Britaniji ili Sjedinjenim Državama, to mogle biti najnovije zgrade iz *Dinastije* ili *Dallasa*.

Doduše, takva knjiga bi nedvojbeno, do izvjesne mjere, više i otvoreni-je govorila onima čiji se svijet u njoj neposredno održava. Ali to sâmo teško objašnjava zašto bi je britanski i američki čitatelji držali "teškom". Ili zašto bi, primjedbe ili usporedbe radi, trebalo navoditi nešto iz *Dallasa* i *Dinastije* - zašto, drugim riječima, nijedno djelo engleske ili američke književnosti u svojoj sredini nije tako općepoznato. Tijekom jednog predavanja, imali smo priliku postaviti ta pitanja jednom posjetitelju iz Latinske Amerike. Njegov odgovor je bio otkrivenje. "Zato što mi *proučavamo* svoju književnost", rekao je ponosno. "Proučavanje je onako kako su ljudi u Europi, prije nekoliko stoljeća, proučavali Lutherov prvi prijevod Biblije. Ne proučavamo je akademski, već kao vodič za život i razumijevanje. Takve nam knjige pomažu osmisliti suvremeni svijet i svoje živote. Okrećemo se njima kako bismo otkrili smisao, onako kao što su se ljudi nekada okretali Bibliji."

Poštovanje koje se u Latinskoj Americi ukazuje značajnoj književnosti odražava se u položaju što se dodjeljuje njezinim stvarateljima. Latinoamerički pisci dosljedno za zaduženja dobivaju važne političke odgovornosti. Pablo Neruda, pjesnik nobelovac, bio je blizak osobni prijatelj i savjetnik predsjednika Chilea, Salvadora Allendea. Meksički romanopisac Carlos Fuentes služio je kao veleposlanik svoje zemlje u Francuskoj. Sergio Ramirez, trenutno potpredsjednik Nicaragua, također je istaknuti romanopisac. U Peru-u, romansijer Mario Varga Llosa je pozvan da zauzme mjesto predsjednika svoje zemlje.

Srodan primjer u britanskoj vladi, ako ga uopće ima, bio je Jeffrey Archer. Što se Ronalda Reagana tiče, on bi se najpribližnije mogao opisati kao pamet-njaković koji je stvorio *Rambo-a*.

Arhetipski aspekt monarhije

I jungovska misao, dakle, i umjetnost su područja u kojima se još uvijek obavlja tradicionalno religijska funkcija traženja, nalaženja, a možda i stvaranja smisla. Istodobno, međutim, i jungovska misao i umjetnost ostaju ograničena polja zanimanja i djelatnosti. Iz mnogih razloga, previše složenih da bi se ovdje na odgovarajući način istražili, nijedno ne ostavlja dublji i značajnijeg

traga na široke slojeve stanovništva: a u istoj mjeri, nijedno ne može pružiti neku vrstu sveobuhvatnog "kišobrana" za društvo kao cjelinu, onako kako je to nekad činila religija.

Ima li, međutim, ma kakvih drugih pozitivnih načela, sa širim opticajem, na djelu u suvremenoj kulturi? Ima li ikakvih učvršćenih institucija - "pri ruci" - koje su istinski arhetipske, koje ostavljaju makar površnog traga na kolektivnu svijest i koje prema tome funkcioniraju, barem donekle, kao spremište smisla? Barem u nekim svojim vidovima, monarhija se može držati takvom institucijom.

U najgorem izdanju, kao što primjerom pokazuju brojni autokratski režimi iz prošlosti, monarhija se može poistovjetiti s tiranijom. U najboljem, međutim, monarhija može predstavljati spremište smisla - koje, premda na posredan način, *stvarno* obavlja makar polureligijsku funkciju. Monarhija sigurno počiva na arhetipskim temeljima. Kraljevstvo je arhetip po sebi. Kraljevsko dostojanstvo je, po samoj prirodi, građa bajke, a bajka je pojavni vid mita - mita kako je gore određen, kao stvaralački pokušaj tumačenja stvarnosti. Ma kakav bio oblik vladavine pod kojim se živi, psiha će, od djetinjstva nadalje, uvijek biti naseljena kraljevima i kraljicama, prinčevima i princezama. Ma koliko netko mogao biti "republikanac", takvi likovi su dio zajedničkog kulturnog nasljeđa, s vlastitom psihičkom vrijednošću. U nedostatku takvih pravih dinastičkih kraljevskih osobnosti, potrudit ćemo se stvoriti surogate od, recimo, filmskih zvijezda, pop pjevača - ili, u Sjedinjenim Državama, od porodice poput Kennedevih. Ipak, takvi su surrogati uvijek blijede kopije originala na kojima se, namjerno ili ne, temelje. Unatoč suprotnim maštarijama, nagonski osjećamo da je filmska slika koju vidimo na kraju krajeva, ipak, celuloidna. A kraljevski položaj porodica poput Kennedevih neminovno gubi sjaj zbog razmetljivosti politike.

U predvečerje prvog svjetskog rata, predsjednik Treće francuske republike požalio se kako on, kao predsjednik, u svom cilindru i fraku, ne ulijeva nikakvo poštovanje svom narodu, dok bi svaki balkanski kneščić u posjetu Parizu, u odjeći ukrašenoj zlatnim gajtanima i nojevim perjem, izmamio stanovništvo da u špaliru po ulicama promatra svečanu povorku u kojoj će proći. Drugim riječima, francuski predsjednik je mudro shvatio privlačnost svojstvenu monarhiji i spektaklu, kao i do koje je mjere francuski narod željan i jednog i drugog. Njegovo shvaćanje neprivlačnosti dojma koji je njegov lik ostavljao, u bezbojnom građanskom odijelu, nasuprot veličanstvenosti i sjaju drugih šefova država, nije bilo pitanje sitne osobne taštine. Bilo je to, prije, pitanje nacionalnog samopoštovanja. Ako su se Francuzi stidjeli biti Francuzi zato što

im poglavar države izgleda beznačajno i patetično, bilo je pravih razloga za zabrinutost.

Nekih šezdesetpet godina ranije, jedan francuski predsjednik suočio se s istom tom nedoumicom i uhvatio se s njom u koštac. Prosinca 1848. Louis Napoleon - nećak Napoleona I. - bio je izabran za predsjednika Druge republike, položaj koji je podrazumijevao upadljivo ograničenu moć. On se, također, našao zasjenjen pompom i veličinom ostalih europskih vladara. U skladu s tim, Louis Napoleon je 2. prosinca 1851. izveo *coup d'etat* kojim je uspješno preuzeo vlast i iz korijena u svoju korist promijenio moći predsjedništva. Zatim je poduzeo jedan besprimjeren korak. Podnio je ono što je učinio francuskom narodu na odobrenje u obliku referendumu. Oni su ga poduprli golemom većinom. Godinu dana kasnije, 2. prosinca 1852., Louis Napoleon se, uporabivši slavno stričevo ime, proglasio carem Francuske - i taj je čin, također, podnio stanovništvu na referendum. Louis Napoleon je, u stvari, pitao francuski narod koje (ako sve ostalo bude isto) im je milije - egalitaristička mistika republike ili hijerarhijska pompa i veličina jednog carstva. Francuski narod je nedvosmisleno odabrao ovo drugo, i Louis Napoleon je, pod imenom Napoleon III zauzeo prijestolje novog carstva koje će Francusku učiniti kulturnim središtem svijeta.

U doba kada je Louis Napoleon postao car, glavni uzor uspješne revolucionarne republike bile su, naravno, Sjedinjene Američke Države. Sjedinjene Države su, ipak, uspješno izvele revoluciju više od decenije prije Francuske, a za razliku od one u Francuskoj, revolucija u Americi nije doživjela vrhunac u vladavini terora niti u uzdizanju novog diktatora. Ali, Sjedinjene Države nisu stvorene kao republika od vrste što se danas pod tim nazivom podrazumijeva. Ljudi zaslužni za njihovo stvaranje bili su, većinom, predani slobodni zidari, a nova nacija bila je izvorno zamišljena kao idealna hijeratička politička struktura temeljena na načelima izvjesnih obreda slobodnog zidarstva. Država kao cjelina bila je viđena kao produžetak, i makrokozmos, Lože. Pri tom, isti oni ljudi koji su uobličili *Deklaraciju o neovisnosti* ni sami isprva nisu bili u stanju išta zamisliti osim monarhije. Amerikanci su skloni zaboraviti da je Georgeu Washingtonu, nakon što je prvobitnih trinaest kolonija vodio u neovisnost, kao stvar koja se sama po sebi razumije i s gotovo jednodušnim odobravanjem, bio ponuđen položaj kralja.

Svijet se, doduše, dramatično promijenio od predvečerja I. svjetskog rata naovamo, još korjenitije od doba Napoleona III. i Georgea Washingtona. Ali je privlačnost kraljevskih osoba očita. Treba samo obratiti pozornost na to kako se u inozemstvu gleda na princa i princezu od Walesa. Mogu ih uznemiravati

mediji, mogu postati predmet ogovaranja i groznih nagađanja, prema njima se mogu odnositi kao prema slavnim osobama *show-businessa*; a ipak, na neki neuhvatljivi način, oni ulijevaju i izmamljuju poštovanje, skoro na rubu strahopoštovanja, što ne polazi za rukom čak ni najomiljenijim filmskim idolima ili pop zvijezdama. Taj se učinak širi čak i na Ameriku, gdje su republikanska načela čvrsto posvećena ustavom, a "nejednakost" sadržana u sâmoj ideji kraljevstva je tobože štetna. U *Timesu* od petka, 8. 11. 1985. Michael Binyon piše o histeriji što prati predstojeći posjet princa i princeze od Walesa Washingtonu:

"... Amerikanci imaju dvosmislen odnos prema monarhiji. Napučene ljudima čiji su preci pobjegli pred europskim tiranijama, odgajani na tradiciji jednakosti i slobodnog republikanskog duha, Sjedinjene Države još uvijek osjećaju nedostatak središnjeg simbola, živog žarišta svoje tradicije i vrijednosti. One imaju zastavu, razumije se, kao i predsjedništvo. Ali zastava ne može zadovoljiti sve rodoljubne osjećaje. A predsjedništvo, budući da je politički opredijeljeno, ne može bez pristranosti ujediniti i predstavljati naciju onako dobro kao monarh".

I, dalje:

"Mnogi Amerikanci bi odbacili i sâmu pomisao na to da žude za starim europskim simbolima. Ali je često tako. Gospođa Jacqueline Kennedy donijela je nešto slično Bijeloj kući, a Nixon je pokušao gardiste Bijele kuće odjenuti u ceremonijalne uniforme, s resama i kičankama. Izgledali su tako smješno i glupavo da je plan smjesta odbačen. Ali ceremonijalnost se traži u osobi predsjednika..."

koji se, mogao je dodati gospodin Binyon, tijekom posljednjih tridesetpet godina otprilike, trudio poprimiti kraljevsko ponašanje i steći kraljevsku opremu pa družeći se s kraljevskim osobama, pokušavao se razmetati pukim odrazom sjaja. Ali, sâma priroda američkog predsjedništva govori protiv kraljevskog statusa. Ne samo, kako to kaže gospodin Binyon, zato što je ono politički opredijeljeno, niti zato što su izvjesni obnašatelji te dužnosti iz bliske prošlosti proузrokovali gubitak povjerenja u njega; bilo je mnogo monarha koji su svojim prijestoljima donijeli malo ugleda. Na koncu konca, američko predsjedništvo ne može dostići zvučnost kraljevstva, jer kraljevstvo podrazumijeva kontinuitet i trajnost; a ni kontinuitet ni trajnost ne mogu se postići s mandatima od četiri ili, najviše, osam godina. U pozadini zamisli o kraljevstvu stoji načelo dinastije, koje premošćuje i simbolično pobjeđuje vrijeme Svojim svojstvom da nadilazi vrijeme i time, da tako kažemo, poništava vrijeme, dinastija obavlja istu dužnost kao, recimo, crkva. Ona svjedoči o nekim postojanim vrijednostima, o živom osjećaju svrhe i identiteta, o onome što nije podložno promjenama ili, čak obaranju na sljedećim izborima. Ona je utjelovljenje mističnih podznačenja

izraza kakvi su "majka Rusija", "njemačka domovina", "lijepa Francuska". Ta podznačenja leže u sferi izvan političke - u sferi na granici religije.

Vjenčanje princa i princeze od Walesa 1981. godine, izazvalo je u javnosti neobičan izljev odanosti i oduševljenja - upravo onog "Naroda" u čije ime tobože ne samo marksizam, već i američki republikanizam, osuđuju kraljevstvo. Bit je u tome što je taj izljev nedvosmisleno odgovor na ritual kraljevskog vjenčanja, i na sve ono što takvo vjenčanje sa sobom nosi - potomstvo, produžetak loze, produžetak dinastije i vrijednosti koje ona oličava, vrijednosti poistovjećenih sa sâmom Britanijom. Slavljeno je nešto arhetipski, bezvremeno - kristalizacija u sadašnjosti određenog poretka i cjelovitosti nastalih u dalekoj prošlosti, i obećanje njihovog produžetka u budućnosti. Sve vezano za tu ceremoniju - prastara postavka, kočije, uniforme, čak i izgovorene riječi - služilo je da se naglasi "vanvremenost" tog trenutka. Zahvaljujući toj "vanvremenosti", i sâmo vrijeme, i sve ono opterećeno prijetnjom vezano i za sadašnjicu i za budućnost, bilo je privremeno poništeno.

Za većinu onih što su se na njemu tiskali 1981. godine, to kraljevsko vjenčanje je, svjesno ili nesvjesno, predstavljalo tvrđavu postojanosti u jednom inače stravično nestalnom svijetu. Usred padanja funte, političkog razočaranja, društvenih nemira, rasnih trvenja, rastuće nezaposlenosti, novih prepa-
da *micro cheap* tehnologije, štrajkova, parlamentarnih prepucavanja i drugih pokazatelja burnih promjena, monarhija je — svojim obećanjem obnavljanja i produljenja preko braka - predstavljala bedem. Djelovala je kao nositelj načela kontinuiteta, značajnog aspekta smisla. U mjeri u kojoj se u njoj ogleda trajnost, monarhija može poslužiti kao spremište smisla.

Da bi svoj status zadržala u suvremenom svijetu, monarhija mora držati korak s dobom. Ona, razumije se, ne može biti ona vrsta institucije kakvu neke rojalističke frakcije na kontinentu još uvijek veličaju. Tu nema mjesta ma kakvom načelu "božanskog prava", bilo ono izričito ili se samo podrazumijevalo. Ona sa sobom ne može povlačiti krutu društvenu hijerarhiju od vrste kakva je u prošlosti često važila. Ne može se zalagati za povratak despotizmu ili apsolutizmu tipa *ancien regime*. Ne može se čak ni kaljati obeščašćenim procesima politike i upravljanja. Ustavna monarhija, međutim, kakva je u Britaniji ili Španjolskoj, Nizozemskoj ili Belgiji, Danskoj ili Švedskoj, sasvim je nešto drugo, i može poslužiti u vrlo stvarne kreativne svrhe.

Bit takve monarhije jest da počiva na temeljima za koje se zalaže Sionski priorat i koji se pripisuju staroj merovinškoj dinastiji Francuske. Za Merovinge, kralj je vladao, ali nije upravljao. Drugim riječima, on je u biti bio simbolična osoba. U mjeri u kojoj je ostajao neokaljan razmetljivim poslovima politike i

vlade, njegov simboličan status ostajao je iskonski. Kao što jedan od pisaca Sionskog priorata izjavljuje u članku, "*Kralj jest*". Drugim riječima, njegova uporabna vrijednost sastoji se u onome što on oličava kao simbol, prije nego u onome što čini ili u ma kakvoj stvarnoj moći koju može ili ne mora primjenjivati. Naj snažniji simbol uvijek izražava neopipljivi autoritet koji može biti ugrožen jedino opipljivim oblicima moći. Tako je papinstvo, tijekom stoljeća uživanja svjetovnog suvereniteta, sve više gubilo na ugledu - do tako nedoličnog stupnja da su se u nekoliko navrata po dvojica ili više papa besramno laktali za prijestolje svetog Petra. Papinstvo je povratilo nešto od svog ranijeg ugleda tek kad se odreklo prava na svjetovnu vlast.

A ipak, zahvaljujući upravo svojoj službenoj nemoći, ustavna monarhija kakva je britanska, ima vrlo stvaran, premda neopipljiv, utjecaj. Jednom jednom izjavom, princ od Walesa može stvoriti krupne naslove, zadobiti korsku potporu stajališta, obrnuti naglavce arhitektonske vladajuće krugove i minirati planove za predloženo proširenje Nacionalne galerije. On može donijeti novo i, po našem mišljenju, zaslužno priznanje jungovskoj psihologiji i izvjesnim vidovima alternativne medicine, jednostavnim izražavanjem svoje zainteresiranosti. Čak i ako je pogrešno navedena ili neodgovorno prenijeta, njegova zabrinutost zbog propadanja unutarnjih dijelova grada i razočaranja jednog naraštaja mladeži može uliti novu pokretačku snagu i volju da se ta pitanja riješe.

Neopipljiv autoritet kojim monarhija raspolaže može se prostirati i dalje od takvih pitanja. Tijekom njemačke okupacije Danske za II. svjetskog rata, svim danskim Židovima je bilo naređeno nositi žutu zvijezdu na kaputu, olakšavajući time postupak identifikacije i otpremanja u koncentracijske logore. Prezrivo prkoseći sili koja je zauzela njegovu zemlju, kralj Christian je i sâm počeo nositi žutu zvijezdu, u znak suosjećaja i solidarnosti sa svojim židovskim podanicima. Poduprijevši kralja, tisuće nežidovskih Danaca reagirale su na isti način. Učinak te geste bio je više nego simboličan. Splasnuli su antisemitizam i potkazivanje Židova, a brojni životi bili su spašeni.

Skoriji primjer monarhističkog autoriteta javio se 1981. Te godine, 23. veljače, izvjesne postrojbe civilne garde jurnule su na Cortes, španjolski parlament, i, u suradnji s nekolicinom visokih časnika koji su pod zapovjedništvom imali garnizone diljem zemlje, pokušale izvesti vojni puč. Posljedica su mogle biti stvarno ružne da se kralj Juan Carlos nije pojavio na televiziji i uputio kraljevski apel na obustavu i odustajanje. Kao kralj, bio je u stanju uputiti apel s položaja iznad politike, iznad ideološkog sukoba ljevice i desnice. Kao utjelovljenje načela kontinuiteta, bio je u mogućnosti govoriti u ime čitave Španjolske, a ne ma koje određene frakcije. Da nije bilo njezinog monarha, Španjolska je

mogla skliznuti u novi građanski rat, skup i strašan koliko i onaj što se vodio koncem tridesetih godina dvadesetog stoljeća - ili, jednako uznemiravajuće, u desničarsku vojnu diktaturu opasnu koliko i Francova ili Pinochetova u Chileu ili, do falklandskog rata, koliko i ona vojne hunte u Argentini.

Jedan važan aspekt monarhije danas je uglavnom zanemaren i za sada se njegovo uskrsavanje čini malo vjerojatnim, Vrijedi ga, međutim, istaći, budući da on, kako izgledam igra barem neku ulogu u promišljanjima Sionskog priorata. Taj aspekt je dinastički brak.

Danas se, naravno, i sâma pomisao o dinastičkom braku - o braku iz političkih razloga - čini odbojnom, neukusnim ostatkom feudalnog mišljenja. Na Zapadu je stoljećima prevladavala ideja da brak u cijelosti treba počivati na temelju romantične ljubavi. Mi sâmi ne bismo ni sanjali o tome da pobijamo romantičnu ljubav. A ipak, dosta je očito da se ljudi danas, ma kakvi bili njihovi uzvišeni osjećaji glede tog pitanja, *doista* vjenčaju iz svih mogućih drugih razloga. Vjenčaju se iz usamljenosti. Vjenčaju se zbog sigurnosti. Vjenčaju se jer to drže svrsishodnim, da bi, recimo, na partnera prenijeli državljanstvo ili mu osigurali dopuštenje boravka. Vjenčaju se zbog novca, zbog statusa i ugleda. Nijedan od tih razloga nije osobito uzvišen, a svi se oni, ipak, prešutno praštaju, čak i prihvaćaju. Treba li se onda izrugivati zamisli da se dvoje ljudi vjenčaju - kako se često događalo među pripadnicima kraljevskih i plemićkih kuća u prošlosti - u svrhu zbližavanja dviju nacija, ili u svrhu sprječavanja rata? Kada bi vjenčanje u visokim krugovima moglo donijeti mir u Libanonu, recimo, bili to bilo za osudu?

Od sâmihi početaka pisane povijesti pa sve do dvadesetog stoljeća, dinastički savezi bili su ne samo pravilo, već i jedan od kamena temeljaca međunarodne politike. Zapad tek u posljednjih sedamdesetak godina s podcjenjivanjem odbacuje jedno političko načelo što je prije toga važno čitavih trideset ili četrdeset stoljeća. Od doba drevnog Egipta i Starog zavjeta do Europe pred izbijaenje prvog svjetskog rata, brak je, kao i danas prihvaćeniji vidovi diplomacije, služio za stvaranje veza između raznorodnih naroda, raznorodnih nacija i kultura. Te su veze, doduše, često bile krhke i često su podbacivale u održavanju jedinstva koje su trebale iskovati. Čak ni najtješnja mreža dinastičkih veza nije uspjela sprječiti katastrofu 1914. godine. Unatoč takvim neuspjesima, međutim, to se načelo pokazalo uspješnim makar koliko i drugi vidovi diplomacije. Ono, čak i danas, ostaje nešto što se ne može sasvim odbaciti.

Razmotrimo jedan potpuno hipotetičan primjer. Pretpostavimo da, negdje sredinom ili koncem dvadesetprvog stoljeća, nasljednik ili nasljednica britanskog prijestolja stupi u brak s nasljednikom ili nasljednicom prijestolja

Španjolske. Ishod takve alijanse bila bi, u stvari, Ujedinjena kraljevina Velike Britanije i Španjolske. To, razumije se, ne znači povratak u autokraciju, budući da bi kralj, u skladu s postavkama ustavne monarhije, vladao ali ne i upravljao. Ne znači ni da bi Britanija, ni Španjolska bile prisiljene na umjetno jedinstvo. Obje zemlje bi, naprotiv, ostale neovisne koliko i danas, a vlašću bi raspolagali britanski parlament i španjolski Cortes. Između dvije nacije bi, pri tom, bio iskovan vrlo osebujan odnos - koji bi se, u ponekom pogledu, mogao usporediti s onim između Britanije i Australije, na primjer; u ovoj posljednjoj se još uvijek službeno priznaje nominalna vlast kraljice sve dok se ona ne manifestira politički.

Bi li se Španjolska i Ujedinjeno kraljevstvo protivili takvom sporazumu? Malo je vjerojatno. Na temelju laskanja kojima su princ i princeza od Walesa obasuti, vjerojatno se slobodno može reći da bi većina nacija Europe bila potpuno oduševljena da potomke tog para prizna kao svoje - pod uvjetom, razumije se, da to ne povlači sa sobom ni najmanje ugrožavanje njihovih sustava vrijednosti, kulture, ustavne neovisnosti, baštine ili tradicije. Kraljevska vjenčanja 1981. i 1986. bila su međunarodni medijski događaji, bajke u kojima je sudjelovala čitava Zapadna Europa a, u stvari, i čitav svijet. Kakav bi bio učinak sličnog događaja u koji ne bi bila upletena samo jedna dinastija, već dvije?

U susret Armageddonu

Za one koji su spremni upoznati se s njim, mišljenje C.G. Junga i njegovih nasljednika moglo bi poslužiti kao djelimično spremište smisla objedinjujući psihologiju i religiju - redefinirajući granice obje, proširujući ih i tako ih obje oživljujući. Umjetnosti bi, također, mogle poslužiti kao spremište smisla - onima koji su spremni pristupiti im kao nečemu višem od puke zabave ili ezoteričnog kulta po sebi - onima koji su spremni shvatiti ih kao "oruđe viđenja" i "proučavati" ih onako kako su ljudi u šesnaestom stoljeću proučavali Lutherov prijevod Biblije. Isto važi i za monarhiju, i to na mnogo široj skali, na mnogo dostupniji način - ukoliko ona počiva na izvjesnim ključnim postavkama. U krajnjoj crti, međutim, svako će spremište smisla biti vrijedno ili bezvrijedno samo u onoj mjeri u kojoj sami pojedinci odaberu takvim ga učiniti. Kršćanstvo je, na primjer, žilavo, djelotvorno, značajno, razumljivo, funkcionalno arhetipsko samo onoliko koliko mu njegove kongregacije dopuste to biti. Ako se očekuje i traži pravi osjećaj smisla, često ga se može i steći. Ako se očekuje i zahtijeva nešto drugo, međutim, to će se i dobiti.

Tekuće umnožavanje sekti, kultova, disciplina, terapija i programa ove ili one vrste svjedoči o hitnosti suvremenog traganja za smislom. Ono što se nekada očekivalo od crkve, ili organizirane religije, danas se traži na stupcima zadnje strane *Time Out-a* ili *The Village Voice-a*. Potreba za smislom se vrlo često izražava kroz bezbroj površnih simptoma - usamljenosti, krivnje, samootuđenja, osećaja nepotpunosti, gubitka smjera ili motivacije, depresije, bezvoljnosti, seksualne nesigurnosti, krize identiteta. Iako površni, međutim, takvi simptomi mogu toliko uznemiriti da će mnogi ljudi pokušati ublažiti ih bez odlaganja, zanemarujući pritom njihov temeljni uzrok. A mnoge sekte, kultovi, discipline, terapije i programi kojima se okreću u svom očaju bave se prvenstveno, ako ne i samo, simptomima, djelujući ne kao spremište smisla, već jednostavno kao umirujuće sredstvo.

Uvijek je, naravno, bilo sekti, kultova i škola misterija; neke su duboko iskrene u svojim težnjama i psihološki vrijedne po svojoj dinamici, druge sumnjive u jednom ili drugom, ili u oba pogleda. U odnosu čovjeka prema njegovim bogovima i u traganju za smislom, uvijek je bilo, takođe, sklonosti ka traženju prečaca - sklonosti da se na neki način izbjegne rad, trošenja snage, psihičko

ulaganje, žrtvovanje koje takvo traganje traži. U prošlosti su takvi pokušaji iznalaženja prečaca bez iznimke držani sumnjivim. Sada su oni, međutim, pod okriljem potrošačkog društva stekli besprimjeren legitimitet. Potrošački mentalitet je prečicu učinio vrijednom poštovanja u takoreći svakom području. Svaki prečac je roba koja se može unovčiti.

Na svjetovnoj razini, to se izražava kroz poplavu proizvoda smišljenih za uštedu vremena, rada, energije. Očito je u lancima restorana brze prehrane, zamrznutim večerama, "instant" kavama i svemu ostalom što se može učiniti sličnim "instant" proizvodom. Šezdesete su takvu robu proglasile "plastičnom" i odbacile je s prezirom. "Plastika" je postala sinonim za loše. Implicirala je na nešto što nije u skladu sa živim i razvijajućim univerzumom. Označavala je surogat. Postoji, međutim, psihološki ili "duhovni" ekvivalent "plastike" koji je Stefan George, početkom ovog stoljeća, dijagnosticirao kao *das Leichte* - "lako". "Lako" danas hara među sektama i kultovima koje cvjetaju u Zapadnom društvu, puneći stupce za "terapiju i sazrijevanje" po časopisima. Gotovi programi "samospoznanje", otkrivenje po načelu kuhati-bez-otpakivanja, brzo smrznuto ili sušeno "prosvjetljenje" - takva su obećanja što daju organizacije koje, u zamjenu, od svojih sljedbenika izmamljuju milijune funti ili dolara. Propagiraju se "veliki proboji" kojima se - tijekom jednog vikenda urlanja, plakanja, zurenja u vrh nosa, vođenja supstitucionalne ljubavi s jastukom ili dopuštanja da vas vrijeđaju - mogu zbirno odagnati problemi što vas prate čitav život. Mudrost i razumjevanje za koje su obično potrebne godine iskustva dijele se, ako je vjerovati nekim oglasima, kao pilule koje treba progutati uz *coca colu* i sendvič sa šunkom. Obećanja su uvijek pretjerana, izričito ili prešutno - samopouzdanje, samouvjerenje, uspjeh (ma što to značilo), zdravlje, bogatstvo, romantični partner iz snova, probrane moći (od čitanja misli do stjecanja nevidljivosti po želji), konačno, sjedinjenje s kozmosom. I, naravno, putem svega toga, izgledi na pronalaženje smisla.

Mnoge su takve djelatnosti kao i organizacije koje ih zastupaju sasvim bezopasne - bezopasne, u svakom slučaju, koliko i odlazak u kino, nazočnije nogometnoj utakmici ili razni drugi načini trošenja novca. Neke mogu, u ponekom pogledu, stvarno biti i korisne, pod uvjetom da ono što one poučavaju ostane u ispravnoj perspektivi. Ima, međutim, i drugih koje su mnogo zlokobnije. Novine i televizija, sada već godinama, donose priče o "ispiranju mozga", psihičkim manipulacijama i nasilju, otmicama, prisilnim vjenčanjima, raznovrsnim oblicima "voodooa", odmazdama nad mogućim dezterterima, čak povremeno i obrednim ubojstvima. Jedan od najdramatičnijih primjera dogodio se u Jonestown, Gvajana, u naselju koje su u Južnoj Americi utemeljili

samozvani "Prečasni" Jim Jones i kongregacija njegovog "Narodnog hrama" ("People's Temple"). Tamo su, 18. studenog 1978., dok je Jonsu i njegovim sljedbenicima prijetila kongresna istraga, na smrt ustrijeljena trojica američkih novinara i jedan američki kongresmen, a devetsto ljudi je počinilo masovno samoubojstvo ispijanjem voćnog soka začinjenog cijanidom. Takozvani "Jonestown Massacre" ilustrira vrstu moći kakvom sekta ili kult može raspolagati nad svojim članovima u zamjenu za povjerenje koje joj oni ukazuju - i kao dodatak svojoj sposobnosti da pruži bilo smisao bilo privid smisla.

Drugi prečac do smisla - još jedan surogat religije, to jest, još jedna manifestacija *das Leichte*-a - bila je kultura droge šezdesetih i neki od njezinih novijih izdanaka. Ne može se zanemarivati činjenicu da su psihodelici imali svoje punopravno mjesto u mnogim religijskim tradicijama niti da su se pokazali vrijednim i prosvjetljavajućim za mnoge umjetnike i mislioce na Zapadu. Ali, rabiti takve droge onako kako se to činilo šezdesetih godina - kao kartu, da tako kažemo, za "trenutačnu nirvanu" - zbilja je još jedan pojavni vid "lakog". U svom najgorem izdanju, a osobito u ime sekte ili kulta, one mogu biti istinski zastrašujuće. 'Psihodelički sotonizam' Charlesa Mansona i naivčine u sastavu njegove "obitelji" bili bi možda najzloglasniji slučaj sekte ili kulta utemeljenog na drogama. Kako to pokazuje Mansonova družina, često postoji vrlo tanka granica između gurua s jedne strane i Führera s druge, između učenika u jednom slučaju i roba u drugom.

Spektar takozvane "ezoterike" - magije u najrazličitijim oblicima, astrologije, alkemije, simboličkih sustava gatanja poput tarota ili *I Chinga*, fizičkih ili mentalnih disciplina poput joge i kabale - postoji koliko i sama organizirana religija, ako ne i dulje. Bilo je, naravno, pomodno, tijekom najmanje posljednja tri stoljeća, ismijavati ezoteriku. Među današnjim znanstvenicima i ljudima crkve pomodno je osuđivati žudnju s kojom se ezoterika često prihvaća. Povremeno se, čak, mogu čuti samozvani "moralni reformatori" kako mračno mrmljaju o "vještičjim vradžbinama" i "poganstvu". Uskrsavanje ezoterike u našem dobu nije, međutim, tek privremena, prolazna moda. Ono govori o dubokoj nelagodnosti i vrlo stvarnoj potrebi. Ono svjedoči o tome kako su organizirana religija, znanost i programi "moralnih reformatora" žalosno promašili odgovoriti na tu potrebu. A pokazuje, opet, hitnost traganja za smislom u suvremenom društvu. Ezoterika je, međutim, previše često također svedena na "lako". Horoskopski stupci, "uradi sam" priručnici za vraćanje i drugi oblici "okultizma za mase" jednako su manifestacija *das Leichte*-a.

Tijekom posljednje četvrtine stoljeća, mnogi su se ljudi okrenuli i istočnjačkoj misli - hinduizmu, budizmu i taoizmu. Zapadnjaci, doduše, već dva

stoljeća upiru oči ka Istoku, a mnogi su tamo pronašli dublje i održivije istine od onih koje nudi judeo-kršćanska tradicija. Ali, tijekom posljednjih tridesetak godina, sve se veći broj zabludjelih pojedinca okretao istočnjačkoj misli na isti način na koji su se okretali ezoterici. Prihvatili su njezine lake, nedorečene, unaprijed pripremljene oblike, prihvatili svakog samozvanog učitelja ili gurua koji bi nudio privlačno predstavljenu varijantu, naslijepo se predavali ashramu, ili nekom drugom obvezatnom načinu života s krotkom, nekritičnom pasivnošću - i s toliko prekomjernim očekivanjima da su postajala smiješna. Govoreći naraštaju zapadnjačke mladeži koja se sjetila u Indiju u potrazi za prosvjetljenjem, indijski pisac Gita Mehta primjećuje: "Nikada se prije za Prazninom nije tragalo s takvim optimizmom i uz takvu ciku i vrisku. Svako je pretpostavljao da Amerika ima što god poželi. Zašto ne i nirvanu?" I opet: "... zavodljivost je ležala u kaosu. Mislili su da su jednostavni. Mi smo mislili da su bjelosvjetski. Mislili su da smo mi duboki. Mi smo znali da smo provincijalni. Svatko je za svakog drugog mislio da je smiješno egzotičan i svatko je pogrešno to shvaćao."

Fundamentalisti

Među prijeporne alternative religiji koje prigrlilo suvremeno društvo - to jest, među razne surogate religije - mora se uključiti i vrsta fundamentalističkog učenja koje neke sekte i crkve zastupaju u Britaniji, Južnoj Africi i Sjedinjenim Državama. Poput svakog surogat religije, ta učenja izbjegavaju odgovornost za sve ono što prava religija sa sobom nosi i nude nešto drugo - nešto što bi moglo biti opasno - kao umirujuće sredstvo.

Kršćanstvo je, doduše, poput većine drugih religija, u prošlosti imalo svoje fanatike koji su prihvaćali previše pojednostavljene izreke i zabrane, namijenjene više iznuđivanju jednoobraznosti svojih bližnjih nego kristaliziranju vlastitog osjećaja smisla. Moglo bi se, stvarno, razložno dokazivati da je društvena, kulturna i politička povijest religije, barem na Zapadu, do izvjesnog stupnja, povijest takvog nametanja. Judaizam, u različitim točkama u prošlosti, kao i islam, u prošlosti kao i danas, nisu ništa manje krivi. Uznemirava, međutim, kada se na Zapadu ista pojava razvija u tako širokim razmjerima kako je to danas slučaj. Trebalo je proći mnogo vjekova, i platiti visoku cijenu u krvi pa da naučimo koja je mjera tolerancije. Što osjećamo sram pred opačinama kakva je inkvizicija, ili lov na vještice u srednjem vijeku, za renesanse i pro-
tureformacije, svjedoči o izvjesnom istinskom napretku znanja, o istinskom obrazovanju na razini na kojoj je obrazovanje istinski važno - u vrijednostima i stajalištima. Ne sluti na dobro kada takva dostignuća ugrožava vraćanje fun-

damentalističkim pojednostavljenjima — vraćanje, drugim riječima, na uporabu religije kao pukog plemenskog mita.

U prošlosti, fundamentalistička pojednostavljenja često su služila kao utočište ugroženim manjinama ili čak i okupiranoj zemlji. Katkada su ona primala silovit i agresivan oblik - kao poljski katolicizam, na primjer, kada je, tijekom devetnaestog stoljeća, Poljska nemoćno posrtala pod tuđinskim jarmom luteranske Njemačke i pravoslavne Rusije. Katkad su, to vjerojatno i češće, pružala utjehu nevoljnicima, savjetujući mirenje sa sudbinom, a istodobno donoseći nadu. U tom svojstvu, fundamentalističko učenje odigralo je pravu terapeutsku ulogu u životu židovskog geta u istočnoj Europi devetnaestog stoljeća, ili crnačke zajednice na američkom jugu.

Ono što se danas događa, međutim, jest da fundamentalistička pojednostavljenja prihvaćaju ne ugnjetene i progonjene manjine, već neki od najbogatijih, najbolje stojećih, najmoćnijih i, teoretski, najobrazovanijih ljudi na svijetu. Time se, u stvari, poništava veliki dio onoga što je Zapadna kultura tako mukotrпно naučila - ne samo u čisto akademskim sferama kakve su bibliстика i teorija evolucije, već i u značajnijim i u konačnici važnijim sferama čovječnosti i tolerancije. Još od doba puritanskih ispada u sedamnaestom stoljeću - od doba Cromwellovog protektorata u Britaniji, lova na vještice u Novoj Engleskoj (New England) kao i u Zapadnoj Europi - vjerski fanatizam i netrpeljivost na Zapadu nikada nisu bili povezani s bogatstvom i moći na tako širokoj skali. Osim, naravno, u Trećem Reichu.

Suvremeni američki fundamentalizam temelji se u prvom redu na puritanizmu sedamnaestog stoljeća, i na njegovoj zamisli o "odabranicima" koji uživaju poseban "savez" s Bogom. U te "odabranike" spadaju, naravno, ljudi koji se sada slave kao "oci utemeljitelji" Sjedinjenih Država. Bliži korijen suvremenog fundamentalizma, međutim, leži u osakaćenoj povijesti prepunoj slobodnih asocijacija koju su u devetnaestom stoljeću tumačili izvjesni teološki propagandisti. Godine 1840, na primjer, londonski frenolog bezazlenog imena John Wilson, objavio je knjigu pod naslovom *Naše izraelitsko podrijetlo (Our Israelitish Origin)*. Prema Wilsonu, Bog je vjerno ispunio zavjet da će održati sjeme Abrahamovo. Nakon što su ih Asirci naterali u progonstvo, Izraelci su, tvrdio je Wilson, postali Skiti koji su, sa svoje strane, bili preci Saksonaca. Putem tako dementne logike, Wilson na koncu zaključuje da su Englezi u stvari izravni potomci plemena Efraimova. Važan djelić dokaza u tom podvigu povijesne detekcije bilo je izvođenje riječi Saxonac - temeljeno očito na pretpostavci da su drevni Hebreji i Skiti govorili engleski - od "Izakovi sinovi ("Isaac's sons"). Sve bi to bilo šarmantno i šašavo da nije činjenice da današnji fundamentalistički priručnici još uvijek zastupaju Wilsonove tvrdnje.

Godine 1842, Wilson je objavio drugu knjigu, *Milenijum (The Millenium)* - u kojoj ga je, nimalo iznenađujuće, rasuđivanje dovelo do zaključka da je Drugi dolazak na domaku. Isusov "zakazani povratak" je blizu, tvrdio je, a tom će događaju slijediti ustanovljenje nečega što bismo mi danas nazvali tisućgodišnjim Reichom. Prvo će se, naravno, pojaviti Antikrist, i svijet će zapasti u razdoblje kaosa. Ali, Antikrist je *a priori* osuđen na poraz, ma koliko on (ili ono) bio opasan. Europska civilizacija je tako velika, dokazivao je Wilson, da može biti proizvod samo novog "odabranog naroda" kojeg Bog, vjeran svojoj riječi, nikada neće napustiti. Tijekom sljedećih stotinu i četrdeset godina, ta potvrda nadmoći bila je čudno prihvaćena među afrikanerskim doseljenicima u Južnoj Africi koji je, Čak i danas, drže jednim od glavnih temeljaca *apartheida*.

Wilson je stekao sljedbenike među piscima srodne vrste. Izvjesni Prečasni Glover se, na primjer, 1861. godine potrudio povezati britanskog lava s lavom plemena Judinog. S nepomućenim spokojstvom, nepokoleban time što sâm sebi proturječi, ponovio je potom Wilsonova stajališta izjednačavajući Englesku sa plemenom Efraimovim, ali je Welšane i Škote poistovjetio s plemenom Manasija. Godine 1870., Edward Hine iz Manchestera objavio je knjigu *Engleska nacija poistovjećena s izgubljenom kućom Izraelovom u dvadeseti sedam točaka (The English Nation Identified with the Lost House of Israel by Twenty-seven Identifications)*. Četiri godine kasnije objavljeno je izmijenjeno izdanje te knjige, gdje je Hine dodao još dvadeset "točaka" što ukupno čini četrdesetisedam. Za Hinea, Britanija više nije povezana s jednim ili dva od deset izgubljenih plemena drevnog Izraela, već sa svima njima. Očito nesvjestan činjenice da "*Tuatha de Danann*" irske predaje znači, jednostavno narod božice Danu, Hine je to ime protumačio kao neku vrstu keltske transliteracije za pleme Danovo - solecizam koga se i današnji fundamentalisti drže. Činilo se da dodatna potvrda te tvrdnje proistječe iz učestalosti s kojom se "*Dun*" - varijanta imena "Dan", po Hineu - javlja među nazivima irskih naselja. "*Dun*", u stvari, ne znači ništa drugo do tvrđava - kojih je, nepotrebno je i reći, u Irskoj bilo mnogo.

Slično Wilsonu, i Hine je očekivao skori Drugi dolazak: "Armageddon se nazire na vidiku. To je doba kada će se skoro čitav svijet urotiti da se bori protiv nas, i za to se moramo pripremiti."

Ne smije se zaboraviti, naravno, da su ideje ljudi poput Wilsona, Glovera i Hinea u velikoj mjeri bile proizvod viktorijske ere. Čak i u kontekstu tog dobam većina bi ih ljudi držala smješnim. Tada bi, međutim, takve izgledale u nešto manjoj mjeri nego danas; a one su, ipak, bile u skladu sa prevladavajućim raspoloženjem samozadovoljstva i hvalisavosti. Britansko carstvo se tada približavalo zenitu svoje veličine, spokojnog razdoblja *Pax Britannicae*. Čitav

svijet je priznavao veličinu britanskog dostignuća. Nije stvarno postojalo ništa što bi osporavalo uvjerenje da je civilizacija, pod britanskim dobroćudnim okriljem, skoro dospjela do sâme točke savršenstva; a to se lako moglo tumačiti kao božansko odobravanje, ili čak i Njegov plan na djelu.

Previše je i reći da je kasnije osipanje britanskog prekomorskog carstva predstavljalo izvor uznemiravajuće nelagodnosti za nasljednike Wilsona, Glavera i Hinea, od kojih je jedan, govoreći 1969., izjavio prilično jetko (ako ne i pronicljivo): "Ne možemo sada onako hvalisavo govoriti da nam je znak raspoznavanja to što držimo u vlasti vrata naših neprijatelja. Ne možemo s ponosom isticati kao jedan od znakova Izraela to što smo najbogatija među nacijama, koja daje na zajam ali nikada ne prima; ne možemo doista naglašavati da smo *Velika* Britanija." Za to, naravno, postoji i objašnjenje: "... mjera našeg pada u nemilost i bijedne uvjete jest mjera našeg udaljavanja od Svemogućeg Boga.""

Ako je Britanija i izgubila milost, Amerika, međutim, nije. Naglašavajući svoje britansko - to jest, bijelo anglo-saksonsko protestantsko - podrijetlo, Hine je već bio poistovjetio Ameriku s plemenom Manasija. Pred kaj prvog svjetskog rata, razmišljanja ljudi poput Hinea nalaze svoj put preko Atlantika, baš kao i epidemija gripe u istom razdoblju. Pad kakvoće britanskih izvoznih artikala ni u kom slučaju nije suvremena pojava.

Moderni američki fundamentalizam počiva na postavkama koje često zaprepašćuju svojim anakronizmom, svojom neutemeljenošću i svojom naivnošću. Drži se da je Biblija nepromjenjiva onakva kakva jest, neprijeporna i nepromjenjiva riječ Božja, kao da nikada nije bilo koncila poput nikejskog, kao da ne postoje alternativna evanđelja. Njoj nikada ništa nije bilo, niti može biti dodano ili oduzeto. U postojećem obliku, ona sadrži sva znanja nužna za spasenje pojedinca. U tom pogledu, naravno, fundamentalizam ima mnogo toga zajedničkog s ostalim kršćanskim sektama, osobito s onima evangelističke prirode. Ima tu, međutim, i nekih postavki koje su svojstvene samo fundamentalizmu.

Prva od tih jest da današnje Sjedinjene Države i Ujedinjeno Kraljevstvo treba poistovjetiti - katkad simbolično ali češće sasvim doslovce - s raspršenim "ostacima" drevnog Izraela. Vjeruje se da moderni judaizam potječe od biblijskog plemena Judinog, ali se drži da su potomci preostalih plemena bijeli anglo-saksonski protestanti Britanije i Amerike - i njihovi srodnici po drugim zemljama, na mjestima kao što je Južna Afrika. To su novi "odabranici", novi "izabrani narod."

Druga postavka što leži u temelju modernog fundamentalizma jest da su biblijska proročanstva od najveće moguće važnosti. Pojedina se djela stalno citiraju, osobito knjiga Otkrivenja (nastala u kasnom prvom ili ranom drugom

stoljeću naše ere) i "klasična" proročanstva Starog zavjeta (nastala između osmog i petog stoljeća prije naše ere). Ta su djela, kako se vjeruje, sastavljena velikim dijelom da predvidi događaje u modernom svijetu - događaje koji se po "programu" trebaju odigrati u naše doba. Unatoč brojnim dokumentiranim omaškama starozavjetnih proroka vezanih za njihovo vlastito doba, drži ih se nepogrešivim prognozerima ovog našeg. Čak i žestoke i zloslutne osude što su upućivali jedan drugome vade se iz izvornog povijesnog konteksta i drže primjenjivim na današnjicu. A vrijedelo bi, ipak, zapamtiti makar ponešto od tog povijesnog konteksta, koji fundamentalisti tako olako zanemaruju. Drevni Izrael je, na kraju krajeva, bio labavo povezan, nedovoljno određen politički entitet kojim se često nije ni moglo upravljati; bio je manji od grofovije Yorkshire ili države New Jersey - sa samo dijelom stanovništva bilo jednog bilo drugog tog područja. Zapremao je neznanan dijelić onoga što je, još tada, bio poznati svijet. A ipak, zapisi o prepirkama unutar te zemlje drže se nepogrešivim vodičem za kasno dvadeseto stoljeće, u gotovo svakoj sferi, od osobnog ponašanja do odnosa s inozemstvom. To je kao kada bi se vizija budućnosti koju bi 1986. Predložio neki član yorkshireskog vijeća, ili zakonodavnog tijela New Jerseya, uporabila, sasvim doslovno, kao sredstvo objašnjavanja trvenja između Canade i, recimo, Kine, ili čak između različitih kolonija u svemiru, u pedesetom ili šezdesetom stoljeću.

Treća postavka u temelju modernog fundamentalizma odnosi se na određenu specifičnu poruku određenih proročanstava. Ta poruka govori, naravno, da predstoji apokalipsa. Fundamentalisti, svijet broji svoje posljednje dane, baš kao što se vjerovalo i u Isusovo doba. Antikrist će se uskoro pojaviti (ako to već nije učinio) i iskaliti se na nama probranim vrstama pošasti. Sljedeće razdoblje "patnje", s vrhuncem u epskoj bici kod Armageddona, a svijet će u potpunosti biti uništen nekom vrstom pustošenja. Poslije tog sloma, dogodit će se Drugi dolazak - Isus će se u sjaju spustiti s neba, mrtvi će ustati iz grobova i bit će uspostavljeno novo Kraljevstvo. Previše je i reći da će samo "odabrani" ili "spašeni" dobiti dopuštenje boravka.

To su, u glavnim crtama, izgledi kakve vide fundamentalistički propovjednici. U pojedinim točkama, tu i tamo, neki od njih postaju određeniji. Tako se, na primjer, Antikrist često poistovjećuje sa Sovjetskim Savezom - "carstvom zla", kako ga je ocrnio Ronald Reagan. Jedna od najbogatijih i najutjecajnijih fundamentalističkih organizacija, međutim, opasnu "zvijer" s deset kruna iz Knjige otkrivenja - to jest, Antikrista - sasvim nedvosmisleno poistovjećuje s EEZ-om i njezinih deset nacija članica. (To što ih sada ima dvanaest vjerojatno je neka nova, pogibeljna i nepoštena taktika "zvijeri".) Predskazano je da

će nacije EEZ-a voditi rat protiv Sjedinjenih Država i Ujedinjenog Kraljevstva, da će ih poraziti a potom i porobiti. Britanija i Amerika će postati sateliti nove svjetske sile bazirane u Europi, a ta će sila otpočeti treći svjetski rat - vjerojatno protiv Sovjetskog Saveza. Predviđanja se pozivaju na biblijska proročanstva pa iznose da će taj rat trajati dvije i pol godine i da će života koštati dvije trećine stanovništva Britanije i Amerike, a sve to da bi se ljudi priklonili Božjem načinu mišljenja. "U ovo strašno, jezivo atomsko doba, III. svjetski rat će otpočeti nuklearnim razaranjem, uperenim na London, Birmingham, Manchester, Liverpool, New York, Washington, Philadelphiu, Detroit, Chicago, Pittsburg, i to bez upozorenja!" Za divno čudo, veliki gradovi na zapadnoj američkoj obali, koji svakako izgledaju kao da ispunjavaju uvjete za zvanje Sodome i Gomore suvremenog svijeta, izuzeti su iz tog kataloga razorne odmazde. S druge strane opet, kako starozavjetni proroci nisu nikada ni spomenuli neki od navedenih gradova, vjerojatno ima više prostora za pogrešku u suvremenim tumačenjima. Bezobzirno je s Jeremijine strane što ni riječ nije rekao o Hollywoodu, ostavljajući tako njegove žitelje u neizvjesnosti po pitanju vlastite sudbine.

Na završetku trećeg svjetskog rata, konačna bitka kod Armageddona vodit će se negdje na Srednjem istoku. Antikrist će se ponovno pojaviti - ili je to možda drugačiji Antikrist - i sukobiti sa snagama Boga. Budući da je utakmica unaprijed fiksirana, snage Boga, pod zapovjedništvom Isusa kao feldmaršala, izaći će, prirodno, kao pobjednici - ali će prethodno čitava stvar biti do krajnosti gadna. Ako se, međutim, *sada* pokajemo za svoje grijehe, ako si dopustimo da budemo "spašeni" a pogotovu ako damo novčani prilog crkvi, bit ćemo pošteđeni sveg tog pokolja i sklonjeni na sigurno mjesto dok se metež ne okonča. Kao varijacija na tu temu mogu poslužiti besjede nekih fundamentalističkih propovjednika koji govore o jednom trenutku u životu sadašnjeg naraštaja kada će vjernici biti "uzneseni." Bez upozorenja, svi istinski vjernici odjednom će se ispariti, dematerijalizirati će se, nestat će u tren oka iz svojih ureda, iz svojih domova, s golf igrališta, iz automobila (koji će bez vozača juriti ulicama i putevima), i ustremit će se naviše na osobni susret s Isusom. Sa skrovitog mjesta sred nebeskog okruženja, moći će mirne duše promatrati tekuću kataklizmu kao da je nogometna utakmica.

Nije baš teško, naravno, podsmjehnuti se takvim uvjerenjima, kad u usporedbi s njima vjerovanja mnogih takozvanih "primitivnih" društava izgledaju istančana. A ipak, neobično veliki i sve veći broj ljudi u Americi uzima ih danas sasvim ozbiljno, i ne samo da se miri sa predstojećom apokalipsom, već je u stvari, u izvjesnom smislu, nestrpljivo išočekuje, nadajući se blaženoj vječnosti u tisućljetnom Kraljevstvu Drugog dolaska. Među njima je, sugerirano je,

i sadašnji predsjednik Sjedinjenih Država. U članku koji se pojavio i u *Washington Postu* i u *Guardianu*, na primjer, Ronnie Dugger, istaknuti američki novinar, piše: "... Amerikanci bi se stvarno mogli upitati je li njihov predsjednik... osobno predodređen fundamentalističkom teologijom da očekuje neku vrstu Armageddona koji bi otpočeo nuklearnim ratom na Srednjem istoku." I, dalje: "Ako na Srednjem istoku izbije kriza i ako zaprijeti nuklearni sukob, postoji li mogućnost da predsjednik Reagan bude sklon vjerovati da vidi nadolazći Armageddon i da to shvati kao volju Božju?"

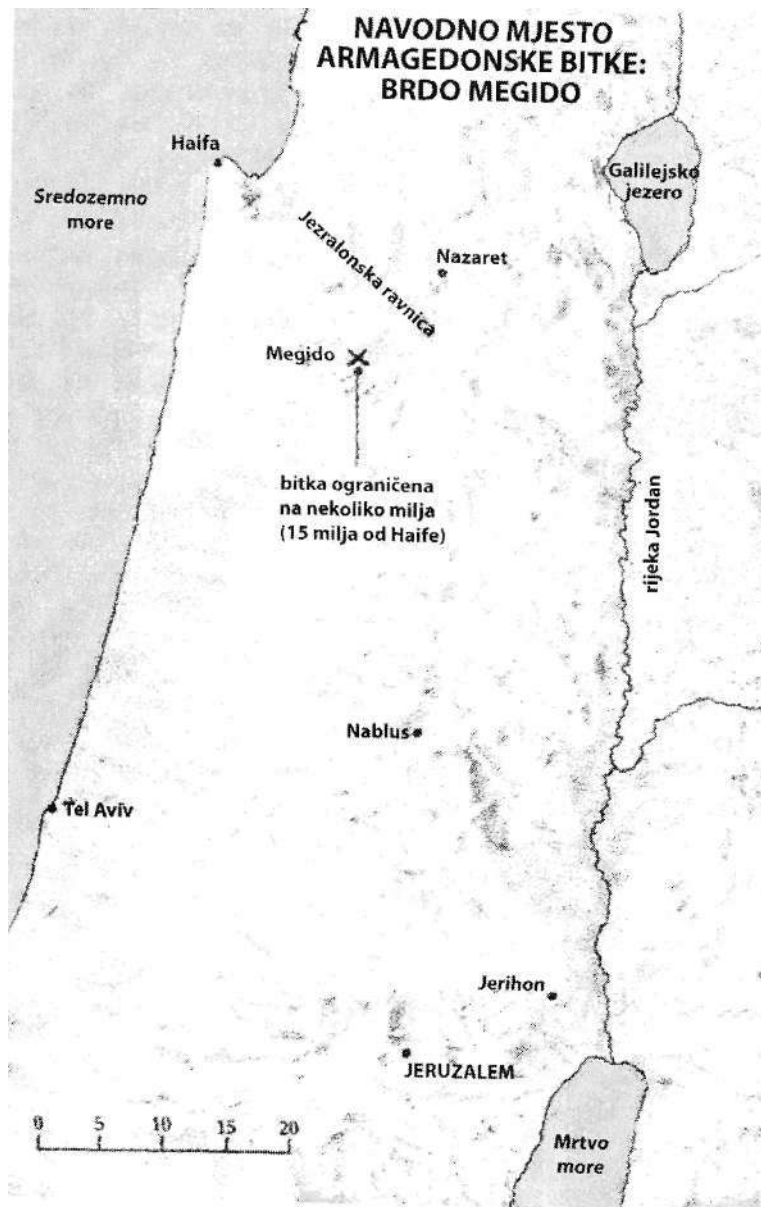
Po riječima sâmog Predsjednika, neki neznani i neimenovani "teolozi" rekli su mu da se ni u jednom ranijem slučaju u svjetskoj povijesti nije "toliko mnogo proročanstava steklo odjednom." U jednom televizijskom intervjuu tijekom njegove kampanje za stranačku nominaciju, 1980, on je rekao: "Mi bismo mogli biti generacija koja će vidjeti Armageddon." Za vrijeme trajanja te iste kampanje, navodi se da je, obraćajući se istaknutim newyorškim Židovima, kazao: "Izrael je jedina stabilna demokracija na koju se možemo osloniti na mjestu na kome bi se trebao dogoditi Armageddon."

Godine 1983., Predsjednik je izjavio da kada čita starozavjetne proroke i "znake koji predskazuju Armageddon," da mu teško polazi za rukom izbjeći razmatranje vjerojatnosti da će se ta bitka odigrati za života sadašnjeg naraštaja. Sigurno je, dodao je, da su drevni proroci točno opisivali vremena kroz koja suvremeni svijet prolazi. Prema washingtonskom *Timesu*, James Mills, kalifornijski političar, prisejeća se razgovora u kojem je Predsjednik nadugačko govorio o Armageddonu. Pošto je naveo dijelove Ezekielovih proročanstava, kaže se da je rekao: "Sve se uklapa. Ne može biti još dugo."

U pismu koje nam je uputio, datiranom ožujka 1986., Ronnie Dugger izjavljuje: "... Sada sam uvjeren da u korijenu njegove vanjske i vojno-nuklearne politike prema Sovjetskom Savezu leži njegova armageddonska ideologija." Duggera je u zaključivanju, da ironija bude veća, preduhitrio Jerry Falwell, jedan od najistaknutijih fundamentalističkih propovjednika, i predsjednik američke samozvane "Moralne većine" (sada obuhvaćene "Slobodarskom federacijom") koja je imala važnu ulogu u Reaganovim izbornim kampanjama: "Reagan je fin čovjek. On vjeruje u ono u što vjeruje "Moralna većina", u ono što nam Bog kaže." Kada ga je jedan novinar upitao prihvaća li Predsjednik biblijska proročanstva kao vodič za budućnost, Falwell je odvratio: "Da, prihvaća. Rekao mi je, još u doba kampanje... 'Jerry, katkad mi izgleda da se upravo sada velikom brzinom približavamo Armageddonu.'"

Predsjednik nije jedini koji, kako izgleda, promišlja u pojmovima nastupajućeg Armageddona. *University of Harvard* su pitali Caspara Weinbergera

NAVODNO MJESTO ARMAGEDONSKE BITKE: BRDO MEGIDO

očekuje li kraj svijeta i, ako ga očekuje, hoće li to biti djelo čovječje ili Božje ruke. Weinberger je odgovorio da mu je poznato biblijsko proročanstvo, "...i, da, vjerujem da će svijetu doći kraj - Božjim činom, nadam se - ali svaki dan mislim kako vrijeme istječe." Američki pisac Christopher Reed izvešćuje da je Weinberger stvarno rekao i gdje on misli da će se odviti Armageddon. Spomenuo je brdo Meggido, petnaestak milja jugoistočno od Haife, u Izraelu - iako nije razjasnio kako se jedan sukob kozmičkih razmjera može ograničiti na tako malo područje. Osim ako sebi ne predočava Ronalda Reagana i Mihaila Gorbačova kako se u dvoboju bore laserskim mačevima iz *Rata zvijezda (Star Wars)*.

Čini se daje još jedan osvjedočeni pristalica apokaliptičnog mišljenja i James Watt, bivši tajnik ministarstva unutarnjih poslova u Reaganovom kabinetu, zapažen po davanju izjava što se po suptilnosti mogu usporediti s ispuštanjem ladice pune srebrnine. Watt je izjavio odboru Bijele kuće: "Ne znam na koliko budućih naraštaja još možemo računati prije povratka Gospoda." A Simon Winchester u *Sunday Timesu* prenosi razgovor s višim pomoćnikom jednog američkog senatora, čije se retke i navodi: "Desetine mladih ljudi na Capitol Hillu, u Pentagonu, u raznim vladinim odjelima, tvrde da smo mi generacija koja će biti dovoljno sretna vidjeti Kristov povratak." Admiral James Watkins, glavnozapovjedajući vojnopomorskih operacija Sjedinjenih Država, u svojim javnim govorima optužio je "snage Antikrista" za libanonske bombaš-samoubojice, dočim general John Vessey, glavar glavnog stožera združenih stožera, urgira mlade ljude "da stupe u Božju armiju". Izvešćuje se da se na jednom službenom doručku "toliko zanio mesijanskim žarom da je počeo prednjačiti u povicima "Ura za Boga!"

Sve bi to, opet, bilo smiješno da nije tako zlokobno. Postavke što stoje iza fundamentalizma sve vode moralnoj i teološkoj prihvatljivosti, čak poželjnosti, masovnog samožrtvovanja. Muslimanski fundamentalist u Libanonu, kojeg admiral Watkins etiketira kao Antikristovog agenta, potpuno je uvjeren da uništavajući svog neprijatelja, a s njim i sebe, zadaje udarac svojoj verziji "Sotane" - i, tim činom, zaslužuje ekspresnu kartu za Raj. Kršćanski fundamentalist je uvjeren u to isto, samo s potpuno suprotne tačke gledišta. Svaki je odraz u ogledalu onoga drugog i svaki će, kada je stjeran u kut, reagirati na isti način. Ali ako jedan čovjek svoj prst drži na nuklearnom dugmetu, njegov čin samožrtvovanja u ime njegovog Boga povući će s njim i čitavo čovečanstvo.

I bez Armageddona, fundamentalistu je preovladavajuća slika rata, racionalizirana i opravdana kao križarski pohod. Među žrtvama koje su u tom ratu već pale našle su se i knjige. Ako tiskana riječ može poslužiti kao prijenosnik volje Božje, ona isto tako, po uvjerenju fundamentalista, može prenijeti i volju

Božjeg protivnika. U skladu s tim, posljednjih nekoliko godina u Sjedinjenim Državama je primijećen novi val cenzure. U zajednicama u više od trideset američkih država, izbačena su značajna djela i književne i dokumentarističke i znanstvene proze - ne samo iz škola, nastavnih planova i školskih knjižnica, već iz javnih biblioteka također, tako da čak ni odrasli do njih ne mogu doći. Sve je to dio onoga što fundamentalistička "Slobodarska federacija", ranije "Moralna većina" opisuje kao svoj križarski pohod protiv "religije svjetovnjačkog humanizma". Jedini razlozi za poduzimanje nekih mjera protiv knjige trebalo bi, barem teoretski, biti skaradnost, pornografija ili "nepodobnost za maloljetnike". U praksi, knjige su bivale osuđene zbog seksualne otvorenosti (čak i u tekstovima iz biologije), zbog opisivanja "nepravovjernih obiteljskih odnosa", zbog nelaskavih prikaza američkih vlasti, zbog kritiziranja poslovne i korporativne etike, zbog dvojbenih političkih ideja i zbog "promišljanja o Kristu". Na spisku knjiga izloženih napadima našle su se: *Klaonica-pet (Slaughterhouse-Five)* Kurta Vonneguta, *Duša na ledu (Soul on Ice)* Eldridgea Cleavera, *Goli majmun (The Naked Ape)* Desmonda Morrisa, *Potezanje zvona (The Bell Jar)* Sylvie Plath, *Zbogom Kolumbo (Goodbye Columbus)* i *Portnojeva boljka (Portnoy's Complaint)* Philipa Rotha, *Ralje (Jaws)* Petera Benchleya, *Abortus (The Abortion)* i drugi romani Richarda Brautigana, *Dječak u Obećanoj zemlji (Manchild in the Promised Land)* Claudea Browna, *Kramer protiv Kramera (Kramer vs. Kramer)* Averya Cormana, *Kum (The Godfather)* Marija Puzoa, *Kvaka 22 (Catch-22)* Josepha Hellera, 1984. Georgea Orwella, *Vrli novi svijet (The Brave New World)* Aldousa Huxleya, *Plodovi gnjeva (The Grapes of Wrath)* Johna Steinbeck), *Umijeće ljubavi (The Art of Loving)* Ericha Fromma, *Električni hladni kiselinski test (The Electric Kool-Aid Acid Test)* Toma Wolfea, *Gospodar muha (Lord of the Flies)* Williama Goldinga, *Zbogom oružje (A Farewell to Arms)* Ernesta Hemingwaya), *Lovac u žitu (The Catcher in the Rye)* J. D. Salinger), priznati klasici iz devetnaestog stoljeća: Mark Twain, Robert Louis Stevenson, Nathaniel Hawthorne i Edgar Allan Poe), i (najčudnije) *Jedan dan u životu Ivana Denisoviča* Aleksandra Solženjicina - da ne spominjemo *Rječnik američke baštine (The American Heritage Dictionary)* i *Rječnik američkog slenga (The Dictionary of American Slang)*.

Kao što smo već rekli, fundamentalisti sebe vide kao borce u ratu protiv Antikrista, čijim oličenjem obično drže komunizam i Sovjetski Savez. A opet, paradoksalno, posljedice mnogih fundamentalističkih političkih taktika pogoduju ciljevima upravo onog istog "Antikrista" kome se oni, navodno, suprotstavljaju. Zastupajući američki izolacionizam, na primjer, i izričući zlokbne tvrdnje o EEZ-u, fundamentalizam u stvari teži outđivanju Sjedinjenih Država od njihovih najvažnijih saveznika, zabijanjem klina u NATO. Zabranjuju-

ći knjige poput onih gore navedenih, fundamentalizam u stvari outđuje sâmu Ameriku od njenog vlastitog kulturnog nasljeđa i njezinih najinteligentnijih građana - ako ne i od inteligencije uopće. Nijedan sračunati program ne bi više pogodovao ciljevima KGB-a. Moglo bi se razložno dokazivati da fundamenta- lizam, u stvari, obavlja posao umjesto KGB-a.

Apsurdnost apokalipse

Unatoč tomu što je proteklo već dvije tisuće godina otkako je "spašen", današnji svijet nije primjetno sigurniji, zdraviji no što je bio u Isusovo doba, a ni čovjek nije primjetno odgovorniji niti zreliji. To reći ne znači, naravno, kle- vetanje kršćanstva ili njegove vrijednosti na razini pojedinčeve vjere. Na razini povijesnih činjenica, međutim, malo ima mjesta sporenju oko toga da se Isus, kao "spasitelj", pokazao neuspješnim. To, naravno, i nije njegova pogreška, jer on nije ni imao namjeru funkcionirati kao "spasitelj" u smislu koji mu se ka- snije pripisivao. Ali za protekle dvije tisuće godina. Ljudi su mu naturili jedno nemoguće očekivanje i nastojali racionalizacijama objasniti njegovu nemoć da takva očekivanja ispuni. Tragalo se za nekim ili nečim tko (ili što) bi mogao ponijeti krivnju za njihovo razočaranje.

Vrlo se malo promijenilo u tom pogledu, malobrojne su naučene "lekcije povijesti", a stanje duhova koje je postojalo za posljednjih dana prvog stoljeća snažno je kao i uvijek. Sada je, kao i tada, nemoguće izbjeći shvaćanje da je nešto žalosno naopako. Sada se, kao i tada, javlja nagonska pretpostavka da krivnja, nikako ne može biti Božja, nego ljudska. Zbog toga sada, kao i tada, postoji sveprožimajući osjećaj krivnje. Krivnja je, međutim, otklonjena, preba- čena na druge čije se vrijednosti i stajališta razlikuju od naših vlastitih i koji se stoga bez opasnosti mogu nazvati "grešnim". *Drugi ljudi* su krivi, ne mi sâmi. A više i ne pokušavamo "spasiti" svijet, niti duše drugih ljudi, već svoju vlasti- tu. Ostatak čovječanstva je mirne duše prepušten podnošenju sudbine od koje nečista savjest potajno i sama strahuje. "Neka se poročni prže u paklu" kaže se kao geslo, "ali ne ja."

Već smo govorili o razlici između plemenskog i arhetipskog mita. Raz- matrali smo kako arhetipski mitovi čovjeka vraćaju u nutrinu, suočavanju sa samim sobom i prepoznavanju onoga što je zajedničko svim ljudima, dok ple- menski mitovi, proizvođenjem žrtvenog jarca da služi kao "protivnik", čoveka vode napolje, ka samoveličanju, samohvalisanju, sukobu i naglašavanju razlika. Svaki mit, kao što smo rekli, može sam po sebi postati bilo plemenski, bilo arhetipski, u ovisnosti od toga koji se njegovi aspekti naglašavaju i od načina na koji se rabi.

Po svojoj prirodi, mitologija kršćanstva je u biti arhetipska. Upravo ta arhetipska dimenzija u biti predstavlja najdublju vrijednost kršćanstva. Bilo da netko prihvaća Isusovu božansku prirodu ili ne, njegova priča, kako je ispričana u njegovim učenjima, u evanđeljima i Djelima apostolskim, jest neiscrpno vrelo arhetipskih čimbenika. Na toj razini, kršćanstvo nas može mnogo čemu naučiti - o prirodi i smislu žrtvovanja, o odnosu čovječanstva prema svojim bogovima, o osobnom poštenju, o usamljenosti vizionara, o nespojivosti duhovnih težnji s ovozemaljskim svijetom, o skromnosti, milosrđu, praštanju, čovječnosti i o mnoštvu drugih vrijednosti koje predstavljaju ili odražavaju čovjeka u njegovom najboljem izdanju. Kada su ti aspekti kršćanstva naglašeni - kao što su to, da navedemo samo jedan primjer, u slučaju žene poput majke Tereze - samo kršćanstvo postaje arhetipsko, nešto što se obraća čitavom čovječanstvu i čitavo ga obuhvaća. Ono tada postaje prava religija u strogoj smislu te riječi, ulijevajući smisao zbrkanim iskustvima, donoseći razumijevanje, vodeći ne samo znanju već i vrlo stvarnoj mudrosti - mudrom shvaćanju sebe sâmog, drugih, čitavog svijeta.

S druge strane, isto se tako mogu naglašavati plemenski aspekti kršćanstva - elementi koji ohrabruju tiranski poriv da se vlastite vrijednosti nameću drugima, ohrabruju elitističko uvjerenje u vlastitu superiornost, ohrabruju osjećaj vlastite pravednosti, licemjerje i ravnodušnost. To je usmjerenje američkog fundamentalizma i njemu srodnih vjerovanja u inozemstvu. Fundamentalizam se ne temelji na priznatim kršćanskim vrlinama milosrđa, praštanja i razumijevanja, već na ratu - na umišljenom epskom sukobu samozvanih "Božjih snaga" i snaga Njegovog protivnika. Stvarnost je svedena na jednostavnu razliku između "nas" i "njih". Ta se vjera određuje putem svoje suprotnosti, svoje pristalice definira putem svega i svakoga što nisu. Sve što se čini oprečnim izvjesnim temeljnim načelima - obično ne o Isusu, već o vjerskoj zajednici i njoj svojstvenim tumačenjima Svetog pisma - prokleta je, *ipso facto*.

Tim postupkom, kršćanstvo je u stvari lišeno svoje sveopće primjenjivosti. Ono, umjesto toga, postaje tek puka potvrda nečeg puno parohijalnijeg. Kršćanstvo je, u stvari, poistovjećeno s vrijednostima srednjeg zapada Amerike; Bog se shvaća kao zaštitnik Peorije, Illinois, recimo, a takva se mjesta počinju držati obrascem, da tako kažemo, Raja. Čuvena parabola Dostojevskog o Velikom inkvizitoru time postaje, ako ništa drugo, ono još prigodnija sada nego prije nešto više od stoljeća kada su *Braća Karamazovi* nastali. Kada bi se Isus doista vratio i kada bi se pojavio na ulicama Peorije pa počeo propovijedati, bio bi smjesta uhićen zbog antiamerikanizma i rovarjenja (između ostalog). Čak i kada bi ga priznali i prepoznali, ne bi izbjegao odvođenje, ušutkavanje i zatvaranje. Nema ni najmanje dvojbe u to da bi, najblaže rečeno, predstavljao izvor

velike neugodnosti vjeri što se u njegovo ime Širi. Kao društvena, kulturna i politička institucija, ta vjera ne bi mogla riskirati da je njegova nazočnost, ili, vjerojatnije, njegovo javno odbacivanje, ugrozi.

Ali, unatoč tomu što u suvremenom fundamentalizmu ima mnogo toga što bi sam Isus - povijesni Isus *ili* Isus vjere - držao jezivim, užasavajućim, načisto bogohulnim i nedvojbeno nemoralnim po svojim vlastitim načelima, postoji barem nešto što bi prepoznao. To je onaj mesijanski predosjećaj, apokaliptična histerija što podsjeća na Posljednje dane u kojima je sâm živio. Tako, na jedan skoro staromodno pojednostavljeni način - način star dvije tisuće godina i davno nadiđen povijesnim razvojem - vrlo mnogo suvremenih Amerikanaca pokušava pronaći smisao u suvremenom svijetu. Sâma činjenica što oni to tako rade odražava nedostatak drugih mogućnosti, drugih načela osmišljavanja jedne stvarnosti što se, kako izgleda, izmiče svakoj kontroli.

Kako smo već primijetili, apokaliptična histerija može odigrati korisnu ulogu, dajući jednoj epohi njezin vladajući mit i neku vrstu smisla inače fragmentirane stvarnosti. To se sigurno već događalo u prošlosti, sa - ovisno o okolnostima - s većim ili manjim uspjehom. Ne možemo, međutim, dopustiti da to postane vladajući mit naše epohe, zato što je čovječanstvo, kako smo također već primijetili, danas savršeno sposobno stvoriti vlastitu apokalipsu, vlastiti Armageddon, a da odgovornost za debakl prebaci na Boga. Ako se histeriji američkog fundamentalizma dopusti da postane samoispunjavajuće proročanstvo, usvojeno i prihvaćeno čak i u visinama Bijele kuće, rezultat bi lako mogao biti, sasvim doslovno, smak svijeta - ne u ushićenom povratku davno mrtvih zadokita što skakuću s rukom u ruci preko Eelizejskih poljana, već u sporoj bezdašnoj agoniji nuklearne zime. To što mi, kao pisci, možemo stvarno i pisati o takvim izgledima bez pretjerane dramatičnosti samo govori o mjeri u kojoj se čovječanstvo kao cjelina priklonilo prihvaćanju, čak i očekivanju, mogućnosti masovnog samoubojstva. Ako je to jedini smisao što se u suvremeno doba može naći, čovječanstvo je doista propalo, a Bog - kako god bio zamišljen po vjeroispovjestima - jednostavno traći svoje vrijeme.

Moramo, ipak, biti još određeniji. Nije, na koncu konca, riječ o tome da "čovječanstvo samo sebe uništava". "Čovječanstvo" nema ni najmanju želju učiniti tako nešto. Ako ljudski rod bude uništen, neće ga uništiti "Čovjek", već šačica određenih pojedinaca koji su svoju moć, izvedenu iz povjerenja koje im je ukazano, pogrešno rabili i zlorabili. Arapi, *en masse*, ne žele razoriti Izrael, niti Izraelci, *en masse*, ne žele držati Libanon pod okupacijom. Argentinci nisu kolektivno odlučili izvršiti invaziju na Falklandske otoke, ni Rusi na Afganistan, niti Amerikanci voditi rat u Vijetnamu. Ne može se reći čak ni to da Ameri-

kanci *en masse* stoje iza svakog poteza Ronalda Reagana, Rusi iza svakog čina Mihaila Gorbačova, Britanci iza svakog čina Margaret Thatcher, Francuzi iza svakog djela François Mitteranda. U konačnici, nije "čovječanstvo" ono koje raspolaže vlašću nad životom i smrti na čitavom planetu, već zastrašujuće mali skup političkih osoba - od kojih su neke manje ili više "demokratski izabrane" a neke nisu ni to. Neki od njih su razumni i odgovorni, ali ih ima i nemaštovitih, neosjetljivih, čak osvjedočeno glupih. Neki su upadljivo nesposobni. Neki su dokazivo poremećeni, u ovoj ili onoj mjeri. A oni su, ipak, ti koji jednim potpisom na nekom dokumentu, ili čak i jednom jedinom izgovorenim riječi, pojedince mogu poslati u bitku, mogu određivati ljudima nacionalnost, mogu određivati okolnosti u kojima živimo, mogu proglasiti gdje se može, a gdje ne može ići, što se može ili ne može raditi. Povlačenjem crte na papirnatost karti, na primjer, oni mogu kao čudom stvoriti "granice", prepreke ograničavajuće i nepremostive koliko i stvarni zid. Oni mogli čak i narediti izgradnju stvarnog zida kako bi označili fiktivne "granice" koje su sami izmislili. Upravo su oni ti koji će izazvati apokalipsu, ako je doista treba biti, a ne "čovječanstvo".

Nepotrebno je reći da je nešto čudovišno apsurdno glede tog stanja stvari. Nešto je duboko *pogrešno*, u najdubljem moralnom smislu te riječi, u tome što je takvim ljudima, i to tako malom broju ljudi, dopušteno ne samo predstavljati već i stvarno određivati budućnost "ljudskog roda" - pogotovu kada su toliko dosljedno propuštali iskazati svoju sposobnost ili kvalifikaciju za tu zadaću. Istodobno su vrlo slabi izgledi na ma kakvu promjenu postojećeg stanja stvari. Mnogi režimi, prošli i sadašnji, ne dopuštaju luksuz izbora; a čak i tamo gdje izbor postoji, često je sveden na izbor između različitih vidova prosječnosti. U Zapadnim "demokracijama", sve više prihvaćamo svoju bespomoćnost, onako kako prihvaćamo čudi klime. Što je vlada udaljenija i nedostupnija, to više po-prima neumoljivu narav prirodne sile. Mirimo se, gundajući, sa sušom smisla i "duha" baš kao što se mirimo sa sušom uzrokovanom vremenskim prilikama.

Ali ako smo dovoljno sretni da uživamo makar nekakvo pravo glasa u toj stvari, ne bi trebalo da, šutnjom, odobravamo nesposobnost. Čak se i suša (ili glad) uzrokovana vremenskim prilikama može ublažiti, kako je to pokazao Bob Geldofljev *Live-Aid* pohod - vrijedan pohod, propovjedan u ime onoga što je zajedničko čitavom čovječanstvu, a ne na plemenskim razlikama i žrtvovanim protivnicima. Ako smo u stanju prikupiti snagu kako je to pokazao "Live-Aid", uhvatiti se u koštac s neizmjernom "prirodnom katastrofom", zar nismo u stanju uložiti sličan napor i pozabavimo se s nesrećama koje smo, vlastitim nemarom, izazvali vlastitim poslovima? To ne znači, naravno, da pozivamo na "revoluciju", štrajkove, marševe, peticije ili druge "masovne pokrete" temeljene

u bîti na parolama - šupljim koliko i političko govorništvo kome bi se trebali suprotstaviti. To znači preuzimanje osobne odgovornosti za stvaranje i širenje smisla.

Politički i vjerski vođe su danas i sâmi većinom uplašeni, nesigurni, bez osobnog osjećaja smisla. Mnogi od njih svojim sljedbenicima mogu ponuditi samo lake zamjene za smisao. Ako takve zamjene prihvatimo nekritično, ostat ćemo ulovljeni u zamku vlastite bespomoćnosti. Ako se povjerenje ukazuje na previše bezbrižan i vjetropirast način, bit će iznevjereno, a moć može biti uvećana na račun onih koji su je, svojim povjerenjem, poklonili. Vrijeme je da pojedinci preuzmu na sebe odgovornost stvaranja osobnog smisla, iz sebe sâmh, a ne pasivnim prihvaćanjem surogata iz druge ruke. Sto više odluka budemo sami za sebe donosili, to će manje prostora ostati drugima da ih donose umjesto nas.

Kao pisci, mi smo, istodobno, svjesni toga da su ovakve opomene izricane "od pamtivjeka", i da nisu ničemu poslužile. Nismo toliko naivni da mislimo da će naše opomene naići na išta veći odjek. Društvo će i dalje željeti da njegova stvarnost, i smisao te stvarnosti, budu gotovi proizvodi. Društvo će nastaviti svoju potragu za prećacima. Društvo će nastaviti i služiti se jednom ili drugom "štakom". Kada je već tako, stvar je mudro odabrati svoje "štake". Preostaje utvrditi koju bi vrstu štake - pod pretpostavkom da tako nešto postoji - mogao ponuditi Sionski priorat.

TREĆI DIO

Kabal

Fragmenti u pošti

Još dok se rad na knjizi *Sveta krv, Sveti gral* privodio kraju, pristizali su novi podaci - koji bi u knjigu mogli biti uključeni u posljednjem trenutku jedino kao primjedbe ili potpuno izostavljeni. Dio tih podataka potjecao je iz izvora samog Sionskog priorata, osobito iz pamfleta markiza Philippe de Chérissey. Ponešto je bilo plod našeg istraživanja, ostalo su priložili drugi pojedinci upućeni u naš projekt koji su poduzeli ispitivanja na svoju ruku i nama ponudili svoje zaključke.

Po objavljivanju, dotok informacija poprimio je razmjere bujice. Građa podrijetlom od Sionskog priorata postala je upadljivo izoštrena, ne više onako rasplinuta. Mi smo, naravno, nastavili s istraživanjem. Neki naši čitatelji su nam ponudili podatke kojima su raspolagali. Sama količina pošte predstavljala nam je pravo iznenađenje, a bili smo oduševljeni općim tonom mišljenja, koja su bila većinom razumna, razborita i promišljena; a bilo je pisama s u biti novim i vrijednim fragmentima svjedočanstava, prikupljenim iz mnoštva različitih izvora.

Da ne govorimo, pritom, da je objavljivanje knjige označilo početak neplanirane sezone ludosti, i da bi neka uvrnutija pisma zasluživala posebnu knjigu. Barem dvanaestina samozvanih mesija pohitala je stupiti u vezu s nama iz nikad dovoljno razjašnjenih razloga. Jedan od njih priredio je seansu zlovoljnog sjedenja u uredu našeg nakladnika. Drugi nam je poslao fotografiju na kojoj naoko lebdi u zraku držeći se za stativu - "da ne bi otplovio kroz zrak". Treći je priložio svoje rodoslovno stablo u namjeri da dokaže svoje podrijetlo na samo od Isusa, već i od Robina Hooda. "Ja sam osoba koju tražite," rekla je nekolicina, iako mi ni sami nismo znali da nekoga tražimo. Drugi opet, igrajući se vječite igre "Pronađi Antikrista", proglasili su nas njegovim oličenjem (njima). Neki su bacali kletve, optužujući nas ne samo za svetogrđe, već i za probrana društvena i moralna zla, od nezaposlenosti do nudističkih plaža. Bilo ih je koji su zahtijevali, uljudno ili grubo, "svoj dio" ove ili one vrste - udio nekog izmišljenog "blaga", postotak naših autorskih prava ili, u jednom slučaju, jednostavno neki neodređeni "komad akcije"; neki su od nas tražili službeno priznanje, ili potvrdu, uvjerenje s pečatom. Usred nametljivih kandidata za mesijanstvo, bilo je pravo osvježanje kada smo primili pismo od Boga glavom i bradom, poslano iz gradića na engleskoj obali. Obavijestio nas je da mu je svjetovno ime

Ian. Premda pomalo nesiguran u pisanju riječi, njegova uzdržanost bila je hvale vrijedna - a, sve u svemu, bio je srdačniji od izvjesnih javnih osoba koje teže božanskom statusu pod ovom ili onom maskom altruizma.

Pored samozvanih mesija, pisali su nam mnogi što tvrde da vode podrijetlo od Merovinga, najčešće na temelju prezimena izvedenog ili izvodljivog iz neke francuske riječi - ili, u jednom slučaju, na temelju nečitljivog pergamenta iz osamnaestog stoljeća za koji se kasnije ispostavilo da predstavlja dokument kojim se potvrđuje nečiji časnički čin u vojsci Louisa XV. Neki od tih neo-Merovinga također su zahtijevali dio ma kakvog "blaga" koje bi se igdje moglo pojaviti, proglašavajući ga zakonito svojim, a jedan je uporno tražio da mu pomognemo u objavljivanju prava na francusko prijestolje. Ostali su htjeli samo da ih povežemo sa Sionskim prioratom i upoznamo s njegovim velikim mešтром, Pierre Plantard de Saint-Clair.

Navalili su na nas i lovci na blago i okultisti. Prvi su preplavili okolicu Rennes-le-Châteaua snabdjeveni svakovrsnom opremom, od detektora metala do lopata. Koliko nam je poznato, našli su samo rupe u zemlji, a neki su nedvojbeno napravili i nove. Nekolicina nam je pisala, ili stupila s nama u vezu preko posrednika, da nas obavijeste da su otkrili špilju. S obzirom na činjenicu da je to područje prava košnica špilja, napuštenih rudnika i podzemnih hodnika, takva su otkrića pružala malo razloga za slavlje.

Jednom prigodom smo i sami istraživali zarasle razvaline neke stare građevine, možda ostatke rimskog ili čak predrimskog hrama koji se nalazio u osobito nepristupačnom dijelu tog područja. Zaustavili smo se skuhati kavu na malom plameniku. Odjednom smo čuli divljačku lomljivu ispod, koja se uporno bližila iz smjera strme šumovite padine obližnjeg brda. Pokazalo se da su to dvojica postarije ali čile gospode, od kojih je jedan vitlao britkom mačetom držeći pred sobom starinski mesingani kompas, možda sastavni dio opreme za Maginot liniju. Bacivši letimice pogled na nas, prošli su i žustro produžili naviše u šumu, krčeći svoj put kroz bujno rastlinje, imajući na umu ne samo ruševine, već nešto drugo - vjerojatno znak koji bi ih odveo do neke vrste "blaga". Ponovno smo ih sreli kasnije istog popodneva. Tada su zastali da popričaju. Potvrdili su da već godinama lutaju okolnim planinama i šumama u potrazi za "blagom". Rabili su najrazličitiju opremu, uključujući detektor metala i walkie-talkie. Prepuzali su stotine metara niz hodnike drevnih rimskih rudnika, pod stalnom prijetnjom odronjavanja tavanice na mjestima ne višim od dvije stope; svladali su litice, provalije i strme stijene, probili se kroz bezbroj špilja. Do tog dana, najdramatičniji plod tolikog truda bile su kozje kosti u kršu napuštenog rudnika. Kako su to veselo priznali, ostali su nepokolebani i uskoro ponovno krenuli na mukotrpano traganje.

Što se okultista tiče, odbijali su vjerovati da nismo upućeni u neku dobro čuvanu mističnu tajnu koju smo namjerno uskratili svojim čitateljima, ubacujući tek poneku zloslutnu napomenu tu i tamo, za "posvećene". Stiglo je, također, pismo od nekog samozvanog "čarobnjaka" koji nam je - navodeći da je zanat izučio kod izvjesnog slavnog učitelja (čije nam ime ništa ne znači) - ponudio, na temelju našeg pohvalnog pothvata, da mu budemo učenici. Tjedan kasnije, dobili smo pismo od njegovog slavnog učitelja koji se raspitivao bi li mogao postati naš učenik. Da smo pokušali utemeljiti vlastiti kult, vještije kolo ili tajno društvo, regruta bi bilo na pretek.

Golem broj ljudi je, sasvim neshvatljivo, uporno nastojao suočiti nas s Torinskim pokrovom. "A što je s Torinskim pokrovom?" često su pitali, (što, stvarno?) Ili, "Kako se Torinski pokrov odražava na vašu hipotezu?" Nevjerojatno je koliko se često taj *non sequitur* ponavljao. Točno je, naravno, da je jedan od nas bio povezan s nagrađenim filmom Davida Rolfea na temu Pokrova, *Tih svjedok (The Silent Witness)*, i da je za njega napisao scenario. Točno je, takođe, da svjedočanstva ukazuju da je Pokrov, svojedobno, bio u posjedu vitezova templara. Ali, osim toga, Pokrov ne stoji ni u kakvoj vezi s našom građom. Što god on dokazivao ili opovrgavao, za sada je neizvjesno. A što god se na kraju ispostavilo da dokazuje ili opovrgava, to nema nikakvog utjecaja na Isusovu političku djelatnost niti na mogućnost postojanja loze potekle od njega.

Bilo je i pisama što su se opirala svakoj klasifikaciji. Jedno je, na primjer, stiglo od neke žene iz Sjedinjenih Država koja je vidjela kako je na televizijском ekranu bljesnula izreka "Et in Arcadia ego" - poslije emitiranja filma *Brideshead Revisited*. Naša dopisnica bila je uvjerena da to Sionski priorat pokušava isprati mozgove pripadnicima Zapadne civilizacije putem poruka ispod praga svijesti prenošenih zračnim valovima.

Sve u svemu, međutim, takve su stvari bile iznimke, a ne pravilo. Većina primljenih pisama bila je pronicljivo i ozbiljno pisana i, čak kada smo u njima bili kritizirani, dobro obrazložena. Nemali broj ih je sadržavao stvarno vrijedne komadiće podataka.

Sveta krv, Sveti gral je, kako se čini, potakao skromnu izdavačku kućnu radinost na temu Rennes-le-Châteaua. Nekoliko tjedana po izlasku naše knjige, u Francuskoj je tiskana tanka, ali blještava i obilato ilustrirana knjiga pod naslovom: *Rennes-le-Château: capitale secrète de l'histoire de France (Rennes-le-Château: tajna prijestolnica francuske povijesti)*, u izdanju od 200.000 primjeraka prodavanih na novinskim kioscima. U to su prste umiješali i brojni pojedinci povezani sa Sionskim prioratom. Prema nekim izjavama, raspored fotografija u tom djelu predstavlja šifriranu poruku. Ako je tako, čini se da je nitko još nije dešifrirao.

Na engleskom se pojavila knjižica naslovljena: *The Holy Grail Revealed (Razotkriveni Sveti gral)* na čijem omotu stoji da se tu "oštro pobija" naše djelo. Sadržaj, u stvari, nije oštar, a ništa i ne pobija. Naprotiv, samo se najavljuje, dosta nesigurno, da bi Gral mogao biti nekakav predmet - možda neka neobična rukotvorina ili "izvor energije" napravljen "drevnim, zaboravljenim tehnološkim postupkom" koji je na zemlju dospio svemirskim brodom.

Pomalo sličan pristup usvojila je u *The Sign of the Dove (Znak golubice)* i Elizabeth van Buren, koja je sebe predstavila kao neku vrstu neo-zarathustranista, a našu knjigu kao bilješku kozmičke borbe svjetlosti i tame. Isus, merovinška dinastija i njezini potomci prikazani su kao svjesno oružje sila svjetla. Glavni stožer tih sila nalazi se, izgleda, u nekakvoj transgalaktičkoj sferi. Mitska morska neman zvana "kvinotaur", koja se javlja u legendama o Merovin-zima, bila je, po Elizabeth van Buren, "gotovo sigurno vanzemaljski astronaut koji se spustio u neki od oceana na zemaljskoj kugli".

U drugoj tanušnoj knjižici, *Rebirth of a Planet (Preporod planeta)*, Ruth Leedy pokazuje drugačije preokupacije. Njezina knjiga nam je stigla s priloženim formalnim pismom koje kaže da je primatelj - u ovom slučaju, mi - "brižljivo odabran" kako bi pomogao da se dokrajči "najveće i najopasnije prikrivanje našeg doba". To se prikrivanje sastoji u zavjeri postojećih vlasti da se zataška istina o takozvanoj "teoriji o šupljaj Zemlji". Spisateljica u tekstu dokazuje da nas, zbog napisane knjige, treba držati zastupnicima teorije o kojoj je riječ - ako se naša knjiga čita "između redova". Njezina se logika velikim dijelom temelji na kritičkoj analizi pesme Jehan l'Ascuiz, koju smo uporabili kao moto za *Svetu krv, Sveti gral*.

Konačno, u luksuzno izrađenom djelu pod naslovom *Genesis /sic/ (Postanak)*, David Wood je združio neke stroge geometrijske proračune s numerologijom, egipatskom mitologijom, spletom raznorazne ezoterične tradicije i platonskog spomena Atlantide. Rabeći sve to kao da je u pitanju neka vrsta Rorschachovog testa, počeo je izvoditi dokaze da Rennes-le-Château svjedoči o povijesnom postojanju Atlantide, kao i nekakve "nad-rase" - vanzemaljske - od koje potječe ljudski rod.

Mi smo opet, sa svoje strane, bili zbunjeni očitom neodoljivošću sile koja je toliki broj ljudi privukla u nebeski svijet znanstvene fantastike. Što se nas tiče, misteriji kojima smo se bavili leže u cijelosti unutar sfere ljudske povijesti. Činjenica da za neke od njih nema dokumentiranih objašnjenja ne opravdava vjerski kvantni skok u neku drugu dimeziju. Sigurno je da mi u istraživanju nismo naišli ni na jedno svjedočanstvo koje bi sugeriralo ičije ili ikoje drugo sudjelovanje osim čovekovo. Što je toliko ljudi spremno povjerovati u posre-

dovanje nečeg nadljudskog - bili to galaktički posjetitelji ili tajni učitelji na Himalajima - izgleda, po našem mišljenju, kao dodatno svjedočanstvo o suvremenoj krizi smisla. Kako organizirana religija i njezine dogmatske predodžbee o Bogu nastavljaju gubiti vjerodostojnost, pojedinci počinju tražiti "viši razum" drugdje - s one strane galaksije, ako treba. Kao da su, osjećajući se napuštenim od božanstava iz prošlosti, bili prinuđeni iz puke panike izmisliti novo razuvjerenje da "nismo sami". Upravo se toj vrsti "preusmjerenja" vjerskog nagona u znanstvenu fantastiku može zahvaliti za popularnost filmova poput *Star Wars* (*Ratova zvijezda*), sa svojom mističnom, kvazi-taoističkom. "Silom", i *Close Encounters of the Third Kind* (*Bliski susret treće vrste*). Opet, ljudi gledaju prema vanjskim rješenjima, umjesto da zavire u sebe

Nevidljivi urednik

Kao što smo rekli, u brojnim pismima smo naišli na fragmente od istinskog značaja. Ispitivanje nekih od njih odvelo bi nas, povremeno, na zanimljiv teren, premda visoko specijalizirane prirode. Kao što se moglo i očekivati, međutim, najprovokativnija nova građa stigla je od sâmog Sionskog priorata, ili iz izvora neposredno ili posredno vezanih za taj red.

Pred konac 1981. godine, na primjer, primili smo nekoliko paketa spisa od markiza de Chériseya, bliskog prijatelja i suradnika velikog meštra Sionskog priorata. Dio Chériseyove građe bio je čisto povijesnog značaja, a odnosio se na pojedine događaje ili osobe navedene u knjizi koju smo upravo bili dovršili. Bilo je, međutim, drugih priloga, suvremenije prirode i neposrednijeg značaja. Jedan od njih odnosio se isključivo na pergamente koje je Bérenger Saunière navodno našao u crkvi Rennes-le-Château 1891. godine. Do nas su doprle oprečne priče o sudbini tih spisa, ali su sve bile previše neodređene da bi se mogle provjeriti. Iako je kasnije postalo jasno da ih Chérisey nije vidio svojim očima, ponudio je barem naoko opipljive putokaze. Po Chériseyu, te mu je putokaze povjerio jedan stari aristokrat, Henri, Comte de Lenoncourt. Govoreći o Saunièreovu otkriću, Lenoncourt izvješćuje Chériseya kažući:

"Sauniere ih je našao - i nikad ih nije outdio. Naslijedila ih je njegova nećakinja, gospođa James od Montazelsa, u veljači 1917. Proдалa ih je 1965. *International League of Antiquarian Booksellers* (*Međunarodnoj ligi antikvarnih knjižara*). Nije joj bilo suđeno saznati da je jedan od dvojice uglednih odvjetnika bio kapetan Ronald Stansraore iz *British Intelligence Service* (*Britanske obavještajne službe*), a drugi Sir Thomas Frazer), 'siva eminencija' Buckinghamama /sic/. Pergamenti Blanche de Castille trenutno se nalaze u sefu *Lloyds Bank Europe Limited*. Otkako se pojavio onaj članak u *Daily Expressu*, novinama s tiražom od 3.000.000 primjeraka, nitko u Britaniji više nije

nesvjestan zahtjeva za priznavanje merovinških prava koji su 1955. i 1956. iznijeli Sir Alexander Aikman, Sir John Montague Brocklebank, major Hugh Murchison Clowes i devetnaestorica drugih u uredu P.F.J. Freemana), javnog bilježnika po kraljevskom imenovanju."

Kako je naše istraživanje napredovalo, sva su ta imena poprimala sve veće značenje. Isto se tako ispostavilo da je Chérisey (ili Lenoncourt) neke podatke, i najmanje jedno ime, pobrkao. Snabdjeo nas je, ipak, nečim opipljivim od čega se moglo početi, iako važnost tih podataka nije odmah bila očita. Pružio nam je, pored toga, i nešto što je još izazovnije i zagonetnije.

Kada smo se prvi susreli s Pierre Plantard de Saint-Clairom, 1979., susret je ugovorila Jania Macgillivray, novinarka nastanjena u Parizu, koja je istraživala za BBC. Našem prvom sastanku s predstavnicima Sionskog priorata nazočila je i ona. Bila je s nama i prigodom snimanja prvog programa za BBC-ovu *Kroniku*, emitiranu u jesen 1979. pod naslovom *The Shadow of the Templars* (*Sjenka templara*).

Tijekom kasnog ljeta 1979., dok je *Sjenka templara* još bila na montaži, Jania je napisala jedan članak s vlastite točke gledišta. S pomalo skeptičnom ali zagolicanom novinarskom nepristrasnošću, opisala je svoju ulogu posrednika i obavila neovisno od nas intervju s onim predstavnicima Sionskog priorata koji su bili voljni s njom razgovarati. Jedan primjerak članka predala je novinskoj agenciji koja ga je prosljedila francuskom časopisu *Bonne Soirée*, za prevođenje na francuski i eventualno objavljivanje. Drugi primjerak, u originalnoj engleskoj verziji, bio je nama upućen preko našeg BBC producenta - koji nam ga, iz samo njemu znanih razloga, nikada nije uručio. Prema tome, nismo znali što je Jania rekla, niti čak da je uopće napisala članak, sve dok nam 1981. godine markiz de Chérisey nije poslao njegov francuski prijevod. Pokazalo se da je francuski tekst čudnovat. Stupili smo u vezu s Janiom i uspjeli se uvjeriti u ono u što smo već posumnjali - da su na djelu bili nečiji tuđi prsti.

Prvih jedanaest od dvanaest stranica koliko ima članak, francuski tekst - premda u njemu ima mnoštvo kratkih dodataka - podudara se više-manje s onime što je Jania napisala na engleskom. Ali, posljednja stranica uopće nije bila Janijina. Prema naslovnoj stranici, englesku verziju je na francuski preveo izvjesni Robert Suffert - kome, unatoč velikom trudu, dosad nismo uspjeli ući u trag. I *Bonne Soirée* i novinska agencija, kao i Jania, poriču da išta o njemu znaju ili imaju zabilježeno. Nije jasno čak ni da li Suffert stvarno postoji, ili je njegovo ime pseudonim - možda sâmog markiza de Chériseya. Nije jasno čak ni je li izmjene u Janijinom tekstu načinio Suffert ili netko drugi. U svakom slučaju, posljednja stranica Janijinog teksta djelo je potpuno neznane ruke. Ni

mi, ni ona, nismo bili u stanju da utvrditi zašto je jedan savršeno bezazleni članak predan francuskom časopisu mogao biti tako promijenjen.

Jedna od glavnih točaka u prerađenom tekstu odnosi se na pitanje koje nas je već neko vrijeme mučilo - naime, identitet velikog majstora Sionskog priorata između 1963. i 1981. Prema Prioratovim vlastitim izjavama i spisima, na čelu je stajao Jean Cocteau, kao veliki meštar od 1918. do smrti 1963. Pierre Plantard de Saint-Clair je izabran za velikog meštra 1981, a o tome je svojedobno izvijestio i francuski tisak. Ali, tko je predsjedavao u međuvremenu - tj. tijekom ključnog razdoblja kada su glas o Prioratovom postojanju i mnogi od njegovih spisa puštani "dio po dio" u javnost? Rečeno nam je, 1979., daje veliki meštar utjecajni francuski književnik i klerik, opat François Ducaud-Bourget. Ta je sugestija dala maha svakovrsnim zbunjujućim pitanjima i proturječnoštima, posebno kada je Ducaud-Bourget osobno porekao svaku takvu vezu, i pred nama kao i pred novinarom *Bonne Soirée*. A u pismu koje nam je uputio, markiz de Chérisey je izjavio da Ducaud-Bourgeta nije izabrao "puni kvorum" i da se poslije ionako sam diskvalificirao.

Umetnuta posljednja stranica Janijinog članka odgovorila je djelimično na pitanje o velikom meštru Sionskog priorata između 1963. i 1981.:

"Ne zna se tko je trenutno veliki meštar, premda se vjeruje da od Cocteaove smrti vlašću raspolaže trijumvirat koji čine Gaylord Freeman, Pierre Plantard i Antonio Merzagora..

Prema neuhvatljivom prevoditelju i uredniku Janijinog članka, dakle, tijekom osamnaest godina koje su nas toliko zanimale nije, u stvari, postojao jedan veliki meštar. Izgleda, naprotiv, da su odgovornosti velikog meštra obavljala trojica ljudi. U to doba nam imena Gaylorda Freemana i Antonia Merzagore nisu ništa značila. Što se Merzagore tiče, to se nije promijenilo. Ime Gaylorda Freemana, međutim, trebalo je uskoro postati od vrhunskog značaja.

Možda su najvažniji dodatak promijenjenom tekstu Janijinog članka bile citirane riječi osobe navedene samo kao "Lord Blackford". Jania nikada s njim nije razgovarala, nije ga srela, nije čak ni čula za njega. Prepravljen, međutim, njezin tekst je tvrdio da se to zbilo:

"Prije nekoliko godina, imala sam prigodu intervjuirati jednog od 121 visokorangiranih članova Sionskog priorata, poštovanog lorda Blackforda."

Iz njemu pripisane izjave koja slijedi, Blackford se čini neobično dobro obaviješten o Sionskom prioratu kao i neobično susretljiv. On čak cilja i na potencijalno veliki raskol unutar Reda tijekom 1955. i 1956.:

"U Francuskoj je oko 1956. doista utemeljeno jedno udruženje zvano Sionski priorat s određenim ciljevima. Bilo je legalizirano, registrirano u *Službenom listu (Journal officiel)*, i raspušteno poslije događaja u Francuskoj iz 1958, kada je Plantard de Saint-Clair bio generalni tajnik Komiteta javne sigurnosti. U toj novoj organizaciji od 1956. Odražavala se unutarnja kriza uvaženog *Sionis Prioratus*, utemeljenog oko 1099. u Jeruzalemu. Reforme Jeana Cocteaua 1955, uzrokovale su stvaranje [nove organizacije] zbog uskraćivanja prava članovima Reda da zadrže anonimnost. U to doba, svi su članovi bili prinuđeni priložiti rodni list i ovjeren potpis. Nužnost možda... ali i ugrožavanje slobode.

Kada smo po prvi put čitali tu izjavu, 1981., Blackfordovo ime nam je, kao i ona Antonia Merzagore i Gaylorda Freemana, bilo potpuno nepoznato. U to doba čak ni značaj te tvrdnje nije bio očit. Ali, uskoro će i Blackford i njemu pripisane riječi postati doista važni.

Razgovor s gospodinom Plantardom

Dok smo radili na knjizi, ništa od njezinog sadržaja nismo otkrili predstavnicima Sionskog priorata s kojima smo bili u vezi. Nismo mogli predvidjeti njihovu reakciju, ali sve je govorilo da našoj zamisli ne bi bili sasvim naklonjeni. Mogli smo, i ne znajući, razglasiti stvari koje Priorat ne želi razglasiti; mogli smo čak i poremetiti neku vremenski slijed po kojem je Red dao naslutiti da radi.

Kada je knjiga bila već završena, međutim, bili smo, prirodno, radoznali vidjeti kako će Priorat reagirati. Pitali smo se, čak, u šali, neće li gospoda Plantard, Chérisey, ili neki drugi pojedinac imenovan kao mogući Isusov krvni potomak pokušati poduzeti neke zakonske mjere. Na temelju čega?! Zbog klevete? Može li se pretpostavka da je netko podrijetlom od Isusa shvatiti kao kleveta? Ako ništa drugo, mogli bismo napraviti neku vrstu čudnovatog pravnog presedana. A, usput, da Merovinge potpuno udomačimo kao pojam.

Prve reakcije Priorata bile su ne samo dvosmislene, već i iznenađujuće neusklađene. Kada smo se po prvi put sreli s gospodinom Plantardom, 1979., kao veza nam je poslužio pisac Jean-Luc Chaumeil - koji, po vlastitim riječima, nije bio član reda. U doba izlaska knjige, gospodin Chaumeil više nije bio na sceni, a ulogu Prioratovog poklisara igrao je drugi pisac, Louis Vazart. Gospodin Vazart je posjetio jednog našeg prijatelja u Parizu. Izjavljujući da prenosi gledište gospodina Plantarda, rekao je da je gospodin Plantard "zadovoljan". Dok je gospodin Vazart tako prihvaćao knjigu, primili smo upadljivo neuljudno pismo od gospodina Chériseya i drugo, osorno od gospodina Plantarda. Ovaj drugi bio je posebno uznemiren činjenicom da smo pogrešno prikazali njegov grb.

Moto na grbu prenijeli smo kao "*Et in Arcadia ego*". U stvari, kako je istakao gospodin Plantard, iza te tri riječi trebale bi biti tri točke: "*Et in Arcadia ego...*" Na jednoj razini, taj bi se prigovor mogao shvatiti kao sitničav. Na drugoj, međutim, pružao nam je zanimljiv putokaz. S tri točke na kraju, zagonetna izreka postaje, kako kaže i gospodin Plantard, početak jedne rečenice.

Nismo, naravno, bili spremni cenzurirati, prepravljati ili prilagođavati knjigu diktatu Sionskog priorata. S druge strane, nismo imali ništa protiv da nam gospodin Plantard skrene pozornost na svaku pogrešku koju smo mogli napraviti kada je riječ o Redu, kako bismo je popravili za buduća i/ili strana izdanja, Štoviše, dopao nam se tijekom ranijih susreta i gospodin Plantard osobno pa nismo željeli bez razloga izazivati njegovo neprijateljstvo. Konačno, htjeli smo održati vezu s njim zbog budućih istraživanja. Prema tome, odlučili smo diplomatski izgladiti stvar.

Jedne večeri u veljači 1982., telefonirali smo gospodinu Plantardu iz Londona. Očekivali smo ohol i nabusit odgovor, manje ili više u duhu njegovog pisma. Na naše iznenađenje, gospodin Plantard je bio iznimno srdačan i zvučao iskreno obradovan što nas čuje. Prekorio nas je za iste stvari kao u pismu, ali na prijateljski, skoro očinski način. Pismo je, povjerio nam se, bilo službeni dokument, prepisi su podeljeni ostalim članovima Reda. On je osobno bio spreman ne biti toliko leden. Zatim se, na naše iznenađenje, požalio da fotografija u knjizi na kojoj je sa sinom nije ispala dobro. Složili smo se, objašnjavajući da ju je snimio naš BBC producent tijekom jednog od susreta 1979. Gospodin Plantard se ponudio poslati bolju za sljedeća izdanja. Čak su i veliki meštiri Sionskog priorata, čini se, podložni taštini.

Tijekom dva sljedeća mjeseca s gospodinom Plantardom smo još nekoliko puta razgovarali preko telefona, a Louis Vazart se i dalje sastajao s našim suradnikom u Parizu. Napokon, koncem ožujka, kada je počela jenjavati javna pozornost skrenuta na nas izlaskom knjige i kada se od nas više nije tražilo da stojimo na raspolaganju za intervju, dogovorili smo se za osobni susret u Parizu. U međuvremenu se u *Newsweeku* pojavio članak o knjizi, s navodima Jean-Luc Chaumeila. Znajući za nestanak gospodina Chaumeila sa scene, to nas je prilično zbunilo. Kakav je njegov interes u toj stvari? Uz čije ili kakvo ovlaštenje govori? Louis Vazart je izvjestio da izjave gospodina Chaumeila ne treba uzimati ozbiljno. Gospodin Chaumeil, naglasio je, više ne govori u ime Sionskog priorata.

Sredinom travnja, sastali smo se u Parizu s gospodinom Plantardom. Kao i uvijek, bio je okružen pratnjom koju su ovaj put činili Louis Vazart i dvojica novinara, Jean-Pierre Deloux i Jacques Bretigny, pisac knjižice *Rennes-le-*

Château: capitale secrète de l'histoire de France. Nepotrebno je i reći da Jean-Luc Chaumeil nije bio nazočan. Kada smo pitali za njega, gospoda Plantard i Vazart su davala neodređene i na brzinu smišljene odgovore, bili su odbojni, a povremeno i uvredljivi. Jednom je zbrkano spomenuto da gospodin Chaumeil, kako izgleda, posjeduje, a možda i pokušava prodati za neumjerenu svotu, dokumente tobože potekle od Sionskog priorata - premda nitko nije objasnio kakvi bi to dokumenti mogli biti ni kako je gospodin Chaumeil do njih došao. A, dodao je gospodin Plantard, one noći kada smo mu mi telefonirali radi dogovora za susret, primio je još jedan poziv od nekoga tko se predstavio kao jedan od nas i uspio dovoljno vjerno oponašati glas. Čovjek je rekao da je upravo stigao u Pariz i pozvao gospodina Plantarda na susret s nama istodobno u jednom hotelu. Kako smo baš završili razgovor s njim iz Londona, gospodin Plantard nije nasjeo. Zagolican radoznalošću, međutim, poslao je dva suradnika na ugovoreno mjesto. Čim su stigli pojavila se i policija, zbog anonimnog telefonskog poziva. Netko ih je zvao, upozoravajući na bombu u blizini.

Bili smo potpuno zbunjeni tim događajem. Je li postojala stvarna veza između lažnog poziva gospodinu Plantardu i prijetnje bombom? Ako jest, s kojom svrhom? Gospodin Plantard je nagađao da ga je netko možda želio snimiti na mjestu varavog sastanka. Ali, što bi se time postiglo? Ako nije postojala neka dimenzija te dogodovštine koja nam je potpuno promakla, čini se da je ova bila besmislena - čin sitne, djetinjaste zlobe bez stvarnih štetnih posljedica, puka neugodnost.

Prigodom susreta u travnju 1982., gospodin Plantard je usvojio dvosmisleno gledište na našu knjigu. Sve u svemu, prihvatio ju je i ponudio se da za francusko izdanje ispravi neke nejasne ili neodređene napomene. Istodobno, nije htio bilo potvrditi, bilo opovrći našu tezu da merovinška loza potječe od Isusa. Nema dokaza ni za jedno ni za drugo, rekao je neobvezatno. Sve je to "previše daleko u prošlosti", "previše davno". Nema pouzdanih rodoslova. Osim toga, Isus je imao braću. Priznao je, ipak, da su Merovinzi židovskog podrijetla, potičući od Davidove kraljevske loze.

Gospodin Plantard je također osporio naše pretpostavke koje se odnose na umješnost Sionskog priorata u suvremenu politiku. Sionski priorat, izjavio je nedvosmisleno, nema političkih ambicija. Zar nije imao, pitali smo mi, takvih ambicija u prošlosti?

"U prošlosti, da," složio se gospodin Plantard, "ali ne i danas. Danas su ciljevi Sionskog priorata filozofski."

"Što to znači?" pitali smo. "Je li politika određena filozofijom ili filozofija politikom?"

"Politika filozofijom, naravno," izjavio je gospodin Plantard podrugljivo se smješkajući.

Tijekom tog susreta iskrsla su još dva zanimljiva fragmenta. U jednom trenutku, gospodin Plantard je skoro slučajno, usput spomenuo kako su mu izaslanici Heinricha Himmlera, tijekom rata, ponudili titulu vojvode od Bretanje ako se zauzvrat zavjetuje na vjernost Trećem Reichu. Gospodin Plantard je ponudu odbio. Umjesto toga, kako ćemo vidjeti, uređivao je čudnovato novinsko izdanje pod naslovom *Vaincre (Pobjediti)*, koje je opisivano kao "novine pokreta otpora"; a priča se, također, da je bio zatvoren i mučen u Gestapou. Ali, zašto bi mu, ako je ta tvrdnja točna, bilo ponuđeno bretanjsko vojvodstvo? I sama ta pomisao bi na prvi pogled mogla izgledati besmislena. Ona, u stvari, nije potpuno nevjerojatna. SS je sigurno predviđao konačno stvaranje vlastite države, na temelju srednjovekovne kneževine Burgundije, koja bi se oslanjala na nominalno feudalne ili viteške temelje i bila podijeljena na manje jedinice određene prema drevnim političkim granicama i tradicionalnom regionalizmu. Ostatak Francuske se trebao nazvati Galija, a bretanjsko vojvodstvo je lako moglo imati svoje mjesto u planovima SS-a. Zašto bi ono bilo ponuđeno baš gospodinu Plantardu, međutim, sasvim je drugo pitanje.

Posljednje zanimljivo pitanje koje je iskrslo poslije našeg susreta s gospodinom Plantardom u travnju 1982. bilo je još neodređenije. Nekoliko puta tijekom razgovora, gospodin Plantard se vraćao na "tajming izdavanja" naše knjige. Kako se čini, on je bio nepovoljan. Objavili smo je "prerano", rečeno nam je. "Trenutak", rekao je gospodin Plantard barem triput, "još nije bio pravi". Bilo je malo gorkog prebacivanja u tim izjavama, kao da smo zbilja poremetili nekakav vremenski slijed po kojem Sionski priorat radi. Ipak, popustio je gospodin Plantard, kao da traži dobru stranu toga stanja, naše će se djelo pokazati vrijednim kada "*bude pravi trenutak*".

Kada će to biti? pitali smo. Nismo dobili nikakav određen odgovor, samo maglovita uopćavanja. U nekoliko sljedećih prigoda, međutim, tijekom susreta i telefonskih razgovora s gospodinom Plantardom i ostalima, naglašeno se nagovještavalo da će 1984. biti kritična godina za planove Sionskog priorata. Tijekom 1984., sukladno tomu, budno smo pratili događaje u Francuskoj. Nije se dogodilo ništa što bi izgledalo ma u kom pogledu značajno za Sionski priorat. Barem do sada, što se tiče javnih poslova, 1984. je bila upadljivi antiklimaks. Kada je riječ o unutarnjim stvarima sâmog Sionskog priorata, međutim, 1984. će se pokazati kao godina velikog prevrata.

Britanska veza

Istraživanje čiji je vrhunac bila knjiga *Sveta krv*, *Sveti gral* počelo je naoko lokalnom misterijem s juga Francuske, u selu Rennes-le-Château u podnožju Pirineja. Tamo je, 1891. godine, župni svećenik Bérenger Saunière otkrio zbirku drevnih pergamenata. Izgledalo je da je posljedica tog otkrića bilo njegovo neobično bogatstvo, pristup i trošenje golemih svota novca. Moglo bi se isprva posumnjati - kao što smo i mi i drugi pisci na tu temu posumnjali - da su pergamenti o kojima je riječ Saunièrea odveli do neke vrste blaga. Bilo je stvarno nekih razloga povjerovati kako je Saunière mogao naći blago jeruzalemskog hrama, kojeg su Rimljani poharali 70. g.n.e. i odnijeli u Rim, da bi ga 410. g.n.e. Vizigoti oteli prigodom pljačke Rima i donijeli u okolinu Rennes-le-Châteaua. Kada smo počeli pobliže ispitivati tu temu, međutim, postajalo je sve jasnije da je, čak i ako je u sve i bilo uključeno neko blago, Saunièreevo primarno otkriće bila neka tajna - tajna koja je, kako smo rekli, zračila iz malog zabačenog sela obuhvaćajući čitavu Zapadnu kulturu i protežući se unazad kroz dvije tisuće godina povijesti.

Bilo je, istodobno, i mnoštvo drugih pitanja bez odgovora koja su nas mučila. Neka su se sasvim određeno odnosila na pergamente koje je navodno našao Saunière. Po svim prikazima te priče koje smo čuli, ili pročitali, i u spisima Sionskog priorata kao i u vanjskim izvorima, Saunière je otkrio *četiri* pergamenta. Tri su bila sasvim podrobno opisana. Uvijek se navode kao: (1) rodoslov iz 1244. s pečatom kraljice Blanche de Castille, majke kralja Louisa IX., kojim se potvrđuje opstanak merovmške loze; (2) osuvremenjeni rodoslov koji obuhvaća razdoblje od 1244. do 1644., datiran 1644. od strane François-Pierre d'Hautpoul, tadašnjeg gospodara Rennes-le-Châteaua; i (3) takozvani "testament" Henri d'Hautpoula, datiran 1695., koji, kako se priča, sadrži neku službenu "državnu tajnu", nikad priopćenu. Zašto bi baš ti pergamenti bili tako značajni ostalo je nejasno. Je li nešto važno možda bilo zapisano na poleđini pergamenata? Ili su sadržavali drugu eksplozivnu građu, pored toga što su bili jednostavne genealogije i "testament"?

Ma kakvi bili odgovori na ta pitanja, dosljedno su uvijek navođena ta tri spisa. Istodobno, Sionskom prioratu je "procurilo", još 1967., nešto što je tobože sadržaj dvaju tih pergamenata, koje je Saunière navodno našao. To su zagonetni biblijski tekstovi koji sadrže šifrirane poruke reproducirane u knji-

gama što se bave tom pričom, u člancima po časopisima i u našim vlastitim televizijskim filmovima. Jedan je tekst izvod iz Evanđelja po Ivanu, a sastoji se od glave 12, stihovi 1-12. Drugi je načinjen od Luke 6:1-5, Mateja 12:1-8 i Marka 2:23-28. U oba su riječi teksta pisane spojeno, premda katkad prekinute, naoko proizvoljno, na završetku reda. Ispod nekih slova javljaju se tajanstvene točke. Druga su neznatno izdignuta iznad okolnih, ili namjerno ispisana manja. Ubačena su prekobrojna slova. Dešifrirani, tekst Ivanovog evanđelja prenosi poruku:

A DAGOBERT II ROI ET A SION EST CE TRESOR ET IL EST LA MORT. (DAGOBERTU II. KRALJU I SIONU PRIPADA OVO BLAGO I ON JE TU MRTAV.)

Tekst sastavljen od dijelova iz Luke, Mateja i Marka mnogo je zamršenije šifriran. Konačno, on donosi dulju poruku:

BERGERE PAS DE TENTATION QUE POUSSIN TENIERS GARDENT LA CLEF PAX DCLXXXI PAR LA CROIX ET CE CHEVAL DE DIEU) 'ACHEVE CE DAEMON DE GARDIEN A MIDI POMMES BLEUES. (PASTIRICA, NEMA ISKUŠENJA. DA POUSSIN, TENIERS, ČUVAJU KLJUČ. MIR 681. KRIŽOM I OVIM KONJEM BOŽJIM DOVRŠAVAM - ILI UNIŠTAVAM - OVOG DEMONA ČUVARA U PODNE. PLAVE JABUKE.)

Kad smo se prvi put sreli s gospodinom Plantardom, 1979, rečeno nam je da su oba šifrirana teksta u stvari falsifikati koje je 1956. sastavio markiz de Chérisey za jedan kratki televizijski program. Izrazili smo sumnju u to. Preveliki napor što smišljanje šifre traži činio se neprimjerenim, čak smješnim, za tu svrhu. Gospodin Plantard je priznao da su falsifikati vrlo slični originalima. Drugim riječima, uopće ih nije "smislio" gospodin Chérisey. Bili su *to prijepisi*, a gospodin Chérisey je umetnuo samo nekoliko dodataka. Kada se uklone dodaci, ostaje izvorni tekst koji je našao Saunière.

Ako su, međutim, ta dva biblijska teksta autentična, i ako su bila još tri pergamenta - dvije genealogije i Hautpoulov "testament" - to čini zbroj od pet. Pet različitih spisa. Navodi se, međutim, da ih je Saunière otkrio samo četiri.

Drugo, još neodložnije pitanje bilo je što se dogodilo sa pergamentima. Prema jednom izvješću, priča se da su "na prijevaru otkupljeni" i da su dospjeli u ruke Lige antikvarnih knjižara - ili, u svakom slučaju, izvjesnih pojedinaca, obično identificiranih kao "Roland Stansmore" i "Sir Thomas Frazer," koji se predstavljaju kao predstavnici Lige antikvarnih knjižara. Po drugom izvješću, ukradeni su iz biblioteke jednog pariškog klerika, opata Emile Hoffeta, ubrzo poslije njegove smrti 1946. Kaže se da su potom dospjeli u arhivu malteških vizetova. Prigodom naših prvih susreta, gospodin Plantard je potvrdio iskaz koji se pojavljivao u mnoštvu isključivo prioratskih izvora - da su dokumenti od

tada (1979.) u privatnom sefu kod *Lloyds International* u Londonu. Gospodin Plantard, međutim, nije ulazio u pojedinosti oko toga kako su oni tamo stigli. Konačno, u drugom tajanstvenom dodatku ubačenom u izmijenjeni članak Janie Macgillivray, kaže se da su pergamenti uklonjeni iz skrovišta u Londonu i prebačeni u privatni sef u jednoj pariškoj banci, lociranoj na broju 4 Place de Mexico. Ako je to točno, pergamenti su, od druge polovice 1979., ponovno u Francuskoj. Nema, međutim, nikakvog znaka koji bi ukazao tko ih je prenio, ili zašto, tko ima pristupa do njih, tko je odgovoran za sjenovite poslove u vezi s njima.

Ovjereni dokumenti

Prigodom sastanka 17. svibnja 1983., gospodin Plantard je raspredao o dva pitanja vrhunskog značaja vezana za Saunièreve pergamente - i, na sebi svojstven način, time stvar još više zamaglio. Spisa koje je Saunière našao, rekao je, bilo je doista četiri na broju. Tri su ona na koje često ciljaju razne napomene - rodoslov iz 1244. Godine s pečatom Blanche de Castille, Hautpoulov rodoslov iz 1644. i Houtpoulov "testament" iz 1695. Četvrti pergament, rekao je, je onaj izvornik na temelju kojeg je markiz od Chérisey smislio izmijenjenu verziju. Prema gospodinu Plantardu, sa svake strane se nalazila pojedna šifrirana poruka. Čini se da su se ta dva teksta na neki način ispreplitala - ako se, na primjer, pergament drži prema svjetlosti, a tekstovi čitaju preklopljeni. Sugerirano je da se glavna "izmjena" gospodina Chériseya sastojala jednostavno u tome da dvije strane iste stranice reproducira kao odvojene stranice, i ne prema izvornom omjeru.

Time se, naravno, smjesta iskrsnulo pitanje kojim smo se povremeno bavljali u prošlosti. Jesu li ostala tri pergamenta koje je našao Saunière mogla biti važna ne zbog onoga što pripočavaju, nego zbog nečeg drugog - nečeg vezanog za sâme listove na kojima je pisano? Što je moglo biti na poledini, na primjer? Teško da bi rodoslov porodice Hautpoul opravdavao svu strku koju je, kako izgleda, uzrokovao, čak i ljudima kojima su bili poznati i oni sâmi kao i podatak o njihovom vlasništvu Rennes-le-Châteaua. Ali, što ako je na poledini pergamenta stajalo nešto drugo?

Postoje, svakako, dokumentirani dokazi o genealogiji Hautpoula iz 1644. koji ukazuju na to da je taj spis doista bio važan. Zna se da ga je 23. studenog 1644. Registrirao čovjek po imenu Captier, javni bilježnik gradića Esperaza, nedaleko od Rennes-le-Châteaua. Nakon što je rodoslov privremeno nestao, pronašao ga je Jean-Baptiste Siau, javni bilježnik Esperaze, 1780. Tz nekih

neodređenih razloga, držao ga je toliko važnim da je odbio vratiti porodici Hautpoul. Proglasio ga je dokumentom "velikog značaja" koji neće ispustiti iz ruku. Ponudio se da sam putuje i pokazuje ga svakom dužnosniku ovlaštenom da ga vidi, ali je tvrdoglavo ostao pri odluci da ga potom vrati u svoj sef. Povremeno se izraz "državna tajna" javljao u vezi s tim dokumentom. Izvjesno vrijeme poslije 1780., ponovno je nestao. Ili je, vjerojatnije, izbijanje francuske revolucije tražilo da se sakrije. Ima dokaza da su kasniji pripadnici porodice Hautpoul znali za njegovo postojanje i pokušavali mu ući u trag, ali izgleda da u tome nisu uspjeli.

Gospodin Plantard je odbio kazati bilo što o oba hautppoulska pergamenta, kao i o rodoslovu iz 1244. s pečatom Blanche de Castille. Ustvrdio je, jednostavno, da se četvrti pergament koji je Saunière našao sastoji od dva šifrirana biblijska teksta, po jedan sa svake strane. Tada je, bez objašnjenja i upozorenja, odjednom iz torbe izvukao dva upadljiva, vrpcom uvezana i zapečaćena dokumenta i stavio ih na stol. Činilo se da tekst, kako smo ga čitali, iznenadno čitavo pitanje pergamenata podiže iz carstva hipoteza i spekulacija i usidruje ga u vrlo čvrsto, sasvim određeno britansko tlo.

Dokumenti koja nam je gospodin Plantard pokazao, i čije nam je fotografije dao, sastojala su se od dvije službeno ovjerene izjave. Prva, datirana 5. listopada 1955., bila je zahtjev francuskom konzulatu u Londonu za davanje odobrenja za izvoz tri pergamenta - rodoslova datiranog 1244. s pečatom Blanche de Castille, rodoslova datiranog 1644. François-Pierre d'Hautpoul i "testament" Henri d'Hautpoula iz 1695. Tekst počinje ovako:

"Ja, Patrick Francis Jourdan Freeman, javni bilježnik... potvrđujem da je potpis R.S. Nutting, koji se nalazi pri dnu priloženog zahtjeva doista potpis kapetana Ronalda Stansmorea Nuttinga..."

Gospodin Freeman također izjavljuje da je provjerio autentičnost Nuttingova rodnog lista, za koji kaže da je također priložen - iako rodni list priložen na fotografiji nije kapetana Nuttinga, već izvjesnog vikonta Fredericka Leathersa.

Leathersovo ime nam je u to doba bilo nepoznato. Činilo se jasnim, međutim, da je kapetan Nutting osoba čije je ime bivalo iskrivljeno u Roland ili Ronald Stansmore u mnoštvu ranije nađenih napomena. Markiz od Chériseya je, na primjer, 1981. godine, u već navedenom odlomku govorio o "kapetanu Ronaldu Stansmoreu iz Britanske obavještajne službe koji je, pozirajući kao "ugledni odvjetnik", otkupio Saunièreove pergamente navodno u ime Međunarodne lige antikvarnih knjižara. A u tom istom odlomku spominje se:

"... zahtjev za priznavanje merovinških prava koji su 1955. i 1956. iznijeli Sir Alexander Aikman, Sir John Montague Brocklebank, major Hugh Murchison Clowes i devetnaestorica drugih u uredu P.F.J. Freemana, bilježnika po kraljevskom imenovanju."

Prva stranica dokumenta koji nam je pokazao gospodin Plantard nosila je naslov "Zahtjev za izdavanje ovlaštenja upućen generalnom konzulatu Francuske". U daljem tekstu, navode, se imena trojice Engleza: Prečasni vikont Leathers, CH, rođen 21. studenog 1883, u Londonu; major Hugh Murchison Clowes, DSO, rođen 27. travnja 1885. u Londonu; i kapetan Ronald Stansmore Nutting, OBE, MC, rođen 3. ožujka 1888. u Londonu. La trojica gospode tražila su odobrenje francuskog generalnog konzulata da iz te zemlje izvezu:

... tri pergamenta neprocjenjive vrijednosti, a koje nam je, za potrebe povjesnog istraživanja, povjerila gospođa James, s prebivalištem u Montazelsu (Aude) u Francuskoj. Ona je stekla zakonito vlasništvo nad tim predmetima putem ostavštine svoga ujaka, opata Saunièrea, župnika Rennes-le-Château (Aude).

Slijedi zatim podroban opis sva tri predmeta - rodoslova iz 1244, rodoslova iz 1644. i "testamenta" iz 1695. Potom slijedi izjava:

"Ti rodoslovi sadrže dokaz o izravnoj lozi po muškoj liniji od Sigiberta IV., sina Dagoberta II, kralja Austrasie, preko kuće Plantard, grofova od Rhédaea, i ne smiju ni na koji način biti umnožavani."

Tekst nosi potpise vikonta Leathersa, majora Clowesa i kapetana Nuttinga. Pri vrhu stranice nalaze se žig i pečat Olivier de Saint-Germaina, francuskog konzula, s nadnevkom 25. listopada 1955. Međutim, Saint-Germain u stvari potvrđuje samo da su potpis i pečat bilježnika, P.F.J. Freemana, ispravni.

Gospodin Plantard je iznio i druge dokumente, slične prvom ali datirani godinu dana kasnije. Oni su uveli novu i, na svoj način, uzvišenu osobu, čiji je rodni list bio priložen. Rodni list je pripadao Roundellu Cecilu Palmeru, Earl of Selborne. Na prednjoj strani, Patrick Freeman, bilježnik kod Johna Newmana i sinova, 27 Clements Lane, Lombard Street, London, potvrđuje da je potpis u dnu priloženog zahtjeva doista potpis lorda Selbornea, stavljen u nazočnosti sâmog bilježnika. Gospodin Freeman također potvrđuje autentičnost i punovažnost rodnog lista lorda Selbornea. Izjava je datirana 23. srpnja 1956. Ispod potpisa gospodina Freemana stoje žig i pečat francuskog generalnog konzula u Londonu, koji tada, godinu dana kasnije, više nije Olivier de Saint-Germaina, već neki Jean Guiraud. Njegov potpis i žig nose datum 29. kolovoz 1956.

Poledina tog dokumenta bila je naslovljena "Treći originalni primjerak" - što znači i postojanje barem još dva. Podnaslov je "Zahtjev generalnom kon-

zulatu Francuske u Londonu za zadržavanje francuskih pergamenata". U daljem tekstu, lord Selborne. "rođen 15. travnja 1887. u Londonu", izjavljuje da iz ureda Patricka Freemana, javnog bilježnika, upućuje zahtjev generalnom konzulu Francuske da zadrži izvjesne francuske dokumente. Potom, zaklinjući se na čast, pojedinačno opisuju dokumente o kojima je riječ. U skladu sa željama gospođe James, koja ih je "darivala", lord Selborne dalje tvrdi da će se ti dokumenti, poslije dvadesetpet godina, zakonito vratiti gospodin Pierru Plantardu, grofu od Rhédaea i grofu od Saint-Clairea, rođenom 18. ožujka 1920. U slučaju da ih gospodin Plantard ne preuzme, prijeći će u posjed francuskog Nacionalnog arhiva.

U sljedećem paragrafu, lord Selborne izjavljuje da će dokumenti o kojima je riječ, a koje su kapetan Nutting, major Clowes i vikont Leathers deponirali u Međunarodnoj ligi antikvarnih knjižara, 39 Great Russel Street, London, biti smještena "na današnji dan" u *sef Lloyds Bank Europe Limited*. Njihov se sadržaj ne smije razglasiti. Pri dnu stranice nalazi se potpis lorda Selbornea.

Iz te dvije ovjerene izjave može se skrpiti neka vrsta priče. Čini se da su 1955. vikont Leathers, major Clowes i kapetan Nutting došli do tri od četiri pergamenta koje je Saunière našao 1891. Priča se da su pergamente dobili od Saunièreove nećakinje, gospođe James, tada nastanjene u Saunièreovom rodnom selu Montazels, nedaleko od Rennes-le-Châteaua. Tražena je i vjerojatno osigurana dozvola da se ti pergamenti izvezu u Englesku. Na dan 5. listopada 1955, ta tri Engleza našla su se u uredu bilježnika Patricka Freemana i ovjerala svoj zahtjev za izvoz - ili, ako ne zahtjev, ono nešto što se na njega odnosi, makar samo rodna lista i potpise.

Godine 1956, lord Selborne je tražio dopuštenje da pergamente zadrži u Engleskoj. Izgleda da je i taj zahtjev ovjerio Patrick Freeman, 23. srpnja, a francuski generalni konzul potpisao 29. kolovoza. Pergamenti, isprva deponirani kod Međunarodne lige antikvarnih knjižara, tada su deponirani kod Lloyds Bank Europe. Za dvadesetpet godina - to jest, 1980. ili 1981. - trebalo ih je vratiti Pierru Plantard de Saint-Claireu, a u slučaju da ih on ne preuzme, francuskoj vladi.

Gospoda iz City of London

Od sâmog početka istraživanja misterija Rennes-le-Châteaua, nailazili smo na napomene u svezi dvojice Engleza koji su se navodno domogli Saunièreovih pergamenata. Kako je već izloženo, njihova imena su ranije navođena kao Sir Thomas Frazer i kapetan Roland ili Ronald Stansmore - za koga se sad ispo-

stavilo da je kapetan Ronald Stansmore Nutting, Iskrivljeno Nuttingovo ime ukazuje na to da su izvori iz kojih je prije više godina ono "procurilo" i sâmi bili nesigurni i da su raspolagali nepreciznim podacima.

U prerađenom tekstu članka Janie Macgillivray, naišli smo, 1981., na još jedno englesko ime - izvjesnog lorda Blackforda. A te iste godine nas je markiz od Chériseya snabdjeo s popisom engleskih osoba povezanih s pričom. U materijalu dobivenom od gospodina Chériseya naišli smo na imena Sir Alexandra Aikmana, Sir Johna Montaguea Brocklebanka i majora Hughu Murchisona Clowesa za koje se, uz devetnaesticu drugih, kaže da su "iznijeli zahtjev za priznavanje merovinških prava" - i to "u uredu P.F.J. Freemana, javnog bilježnika".

Sada, 1983, uloge makar nekih od tih ljudi postale su konkretnije, prepoznatljivije, zahvaljujući ovjerenim dokumentima koje nam je pokazao gospodin Plantard. Razjašnjena je i zbrka oko Nuttingova imena. A dodana su još dva nova - vikont Frederick Leathers i Earl od Selbornea. Iz različitih izvora, dakle, doznali smo imena osmorice Engleza koji su navodno na neki način bili povezani sa pergamentima koje je otkrio Saunière - Frazer, Nutting, Aikman, Brocklebank, Clowes, Blackford, Leathers i Seiborne. Bio je tu i bilježnik P.F.J. Freeman. I natuknica o "devetnaestorici drugih".

Tko su ti ljudi? Kakve je prirode moglo biti njihovo zanimanje za pergamente nađene u Rennes-le-Châteauu 1891? Zašto bi ti pergamenti bili toliko značajni baš toj grupi Engleza? I kako je trebalo shvatiti sugestiju o postojanju nekakve veze sa špijunažom i obavještajnom zajednicom? Treba imati na umu da je Nutting predstavljen kao član britanske obavještajne službe, dok je Frazer nazvan "sivom eminencijom Buckinghamama." (Budući da je to prevedeno s francuskog, implikacija se vjerojatno trebala odnositi na Buckinghamsku palaču.) Frazer je dobio OBE orden i dobio titulu viteza 1947. Čini se da je njegova djelatnost, barem koliko smo mi mogli utvrditi najvećim dijelom ograničena na poslovni svijet. Među ostalim položajima, zauzimao je i mjesto jednog od direktora *North British and Mercantile Insurance*.

Bivši kapetan Irske garde (*Irish Guards*), Nutting je također zauzimao istaknuto mjesto u poslovnim krugovima, pogotovo u brodarstvu i bankarstvu. Radio je u upravnom odboru ništa manje nego četrnaest kompanija, uključujući *Arthur Guinness* i *Guardian Assurance*. Bio je predsjednik nadzornog odbora *British and Irish Steam Packet Company*, a sve do 1929, guverner *Bank of Ireland*. Po riječima jednog njegovog poslovnog suradnika, s kojim smo osobno razgovarali, bio je i operativac u MI5.

Sir Alexander Aikman je bio predsjednik nadzornog odbora EMI-a od 1946. do 1954., a igrao je ulogu u stvaranju *Independent Broadcasting Authority (ITV)*. Među kompanijskim odborima na čijem se čelu nalazio bili su i Dunlopov i, opet, onaj u *Guardian Assurance*.

Poput Nuttinga, i Sir John Brocklabank se bavio brodarstvom i osiguranjem. Doista, njegova porodica je bila aktivna brodarstvu već dva stoljeća, a on je osobno bio predsjednik nadzornog odbora *Cunarda*. Bio je i na čelu *Liverpool Steamship Owners' Association* i član nadzornog odbora dviju osiguravajućih tvrtki - od kojih je jedna podružnica *Guardian Assurance*-a.

Major Hugh Murchison Clowes je radio u obiteljskoj tiskari, William Clowes and Son, koja se specijalizirala za izradu Biblija. Među tvrtkama čiji je direktor major Clowes bilo je i *Guardian Assurance*.

Prije II. svjetskog rata, vikont Frederick Leathers bio je smatran međunarodnim stručnjakom za brodarstvo. Tijekom rata je bio blizak osobni prijatelj Winstona Churchilla i služio kao ministar ratnog transporta, uloga za koju ga je posebno podobnim činila stručnost u brodarstvu. Sudjelovao je u razradi plana za iskrcavanje u Normandiji. Među mjestima gdje je bio direktor su i P&O, *National Westminster Bank* i *Guardian Assurance*.

Tijekom I. svjetskog rata, Glyn Mason, baron Blackford, bio je pod zapovjedništvom generala Allenbya u Palestini. Od 1922. do 1940. bio je konzervativni član Parlamenta. Tijekom II. svjetskog rata je bio sektorski zapovjednik rezervnih dobrovoljačkih snaga (*Home Guard*). Kasnije je bio zamjenik predsjedavajućeg Doma lordova. Baron Blackford je bio predsjednik nadzornog odbora *Guardian Assurance*-a.

Slično vikontu Leathersu, Earl od Selbornea je bio blizak osobni prijatelj Winstona Churchilla i sigurno je surađivao s Leatresom. Od 1942. do 1945. bio je ministar ekonomskog ratovanja i, u tom svojstvu, tijesno surađivao sa Sir Williamom Stephensonom, "čovjekom zvanim Neustrašivi" ("man called Intrepid"). Primarna uloga Selborneovog ministarstva bila je da neprijatelju uskratiti sav materijal koji bi mu mogao biti od koristi u ratnim naporima. Kao ministar ekonomskog ratovanja, štoviše, Selborne je bio vrhovni čovjek SOE-e - Izvršne uprave za specijalne operacije (*Special Operations Executive*) - koja je na okupirane teritorije ubacivala agente, povezivala se s lokalnim grupama pokreta otpora, označavala mete zračnih napada i izvodila sabotaze i smetnje iza neprijateljskih linija. SOE je tijesno surađivala s američkim OSS-om, pret hodnikom CIA-e. A odmah iza ugla od glavnog stožera SOE, na broju 64 Baker Street, nalazio se tajni londonski glavni stožer svih specijalnih agenata Slobodnih francuskih snaga, koji su također potpadali pod Selborneovu nadležnost.

Mnogi pripadnici SOE-e dovedeni su iz sfera bankarstva, brodarstva, novinarstva - i osiguranja. Na svom ratnom položaju, lord Selborne je po nuždi morao održavati bliske veze s osiguravajućim tvrtkama. Prema Sir William Stephensonu:

"Ako imate pristupa arhivima osiguravajućih tvrtki, vidjet ćete razrađene studije slabih točaka ma kog proizvodnog ili rudarskog procesa. Osiguravajuće tvrtke snose rizik da izgube bogatstvo od samo jedne nezgode, pa zato zapošljavaju stručnjake koji smišljaju svaki mogući način kojim moglo nešto poći loše. Njihova izvješća su pravi vodiči za sabotere."

A Sir Colin Gubbins, posljednji izvršni direktor SOE-e, smišljeno se okružio procjeniteljima Štete: "U mirnodopsko doba oni se bave potraživanjima zbog štete po tvornicama. Tako znaju što stroj izbacuje iz operacije - brzo."

Poslije rata se lord Selborne sve više zanimao za vjerska pitanja, za odnose između crkve i države i za proceduru u Anglikanskoj crkvi prigodom imenovanja dekana i biskupa. U Domu lordova, bio je predsjednik Crkvenog laičkog odbora (Church Laity Committee). Tijekom kasnih pedesetih godina, postajao je sve konzervativniji - do te mjere, povremeno, da ga se moglo držati mračnim, ludim ili oboje, Predložio je, na primjer, 1956. godine donošenje propisa o kontroli tiska kojim bi se svi britanski listovi standardizirani i bili nalik brojevima *Timesa* iz svibnja te godine. Po riječima njegove kćerke, koju smo intervjuirali, sebe je držao "borcem pozadinske zaštite u akciji za Carstvo". Čini se da je to preraslo u prihvaćanje rojalističkih pokreta na kontinentu. Njegova kći je rekla i to da je bio duboko zainteresiran za rodoslove i da je često odlazio na kraća putovanja u područje Pirineja. U poslovnu svijetu bio je direktor *North British and Mercantile Insurance Company* - čiji je jedan od direktora bio i Sir Thomas Frazer.

Je li lord Selborne zahvaljujući radu svoje organizacije u Francuskoj tijekom rata mogao saznati nešto što se odnosi na Saunièreove pergamente? Priča se, na koncu konca, da su gospodin Plantard i Sionski priorat bili aktivni u pokretu otpora ili su na neki drugi način pomagali de Gaullea. Ako je to točno, Selborne bi neosporno za njih znao, a SOE bi skoro sigurno bila barem donekle s njima u vezi. Takva se veza mogla uspostaviti preko Andréa Malrauxa, koji je igrao ključnu ulogu u operacijama pokreta otpora, koji je za vrijeme rata surađivao s britanskom obavještajnom službom i saboterskim mrežama, čiji je brat bio pripadnik SOE-e, i za koga se često tvrdi da je bio visokorangirani član Sionskog priorata. Ali, zašto bi se lord Selborne upleo u Prioratove poslove više od deset godina kasnije?

Činilo se, u svakom slučaju, da postoji neka vrsta obrasca prema kome se uključuju Englezi na čija smo imena naišli. Postojale su dokumentirane veze između većine njih, a do krajnosti vjerojatne među ostalima. Nekolicina je bila upletena ne samo u planove visoke razine iz doba rata, već i u potajne operacije ove ili one vrste. Sva su osmorica radila u sferama brodarstva i/ili osiguranja. Dvojica su - Selborne i Frazer - bili direktori *North British and Mercantile Insurance Company*. Preostala šestorica pripadala su *Guardian Assurance-u* (danas *Guardian Royal Exchange Assurance*) - četvorica kao direktori, jedan kao predsjednik nadzornog odbora i jedan kao tvrtke-kćeri.

Taj obrazac, međutim, onakav kakav jest, samo je potaknuo nova pitanja. Čime se, na primjer, *Guardian Assurance* bavilo 1955. i 1956? Je li služilo kao paravan ili fasada za nešto skriveno? Ili su ga, možda, neki članovi nadzornog odbora rabili kao paravan ili fasadu? Što je s Frazerom i Selborneom koji nisu pripadali *Guardian Assuranceu*? Zašto bi, u svakom slučaju, osmorica ljudi, svi direktori osiguravajućih tvrtki, naizgled bili zainteresirani za pribavljanje rodoslova kojima se utvrđuje zakonitost merovinškog prava na francusko prijestolje? Je li odgovor možda ležao u francuskim, ili anglo-francuskim, poslovima toga doba?

To je svakako bilo burno razdoblje. Godinu dan ranije, svibnja 1954., francuska vojska u Indokini bila je poražena kod Dien Bien Phua. Francuska je bila u stanju previranja, s avetima raspada vlade, državnog udara, a možda čak i građanskog rata koji se zloslutno pojavljivao na obzorju. Početkom 1955., 20.000 francuskih vojnika bilo je otpremljeno u Alžir gdje je stanje izmicalo svakoj kontroli. Šok valovi rastuće sjevernoafričke krize počinjali su zapljuskivati Francusku. Britanija se, u međuvremenu, sve više uplitala u situaciju na Cipru koja je proglašena urgentnom 1955. Iste godine Churchill je podnio ostavku, a prvi ministar je postao Anthony Eden. U srpnju 1956., Gamala Abdel Nasser je nacionalizirao Sueski kanal. U listopadu je izbio ustanak u Madžarskoj i bio ugušen sovjetskom invazijom. Manje od mjesec dana poslije toga, izbila je sueska kriza, a britanske i francuske postrojbe, zajedno sa Izraelcima, izvršile su invaziju Egipta.

Bilo je, istodobno, i drugih događaja koji nisu bili opće poznati još neko vrijeme, dobijajući zamah iza kulisa tijekom 1955. i 1956. U siječnju 1957., na primjer, francuska vojska otkrila je zavjeru za preuzimanje dijela alžirskog teritorija. Pravljeni su planovi za stvaranje EEZ-a koji će dovesti do sporazuma u Rimu 1957.

Konačno, treba reći da je 1956., kako izgleda, bila ključna godina za unutarnje poslove Sionskog priorata. Te godine on je po prvi put "izašao u javnost"

i bio registriraan u francuskom *Journal officiel* (*Službenom listu*). Iste godine se počelo s deponiranjem građe što se odnosi na Red u *Bibliothèque Nationale* (*Nacionalnoj biblioteci*).

Je li moguće postojanje veze između transakcije putem koje su Saunièreovi pergamenti dospjeli u Englesku i izvjesnih događaja toga doba - posebno s razvojem francuskih poslova i/ili poslova Sionskog priorata? A ako je tako, kakve? S kojom svrhom? Jesu li Saunièreovi pergamenti prenijeti u Englesku da ne bi dopali nečijih ruku? Ako je tako, čijih? Da se za nešto iskoriste? Ako je tako, za što? Ili, obratno, da se osigura da *neće* za nešto biti iskorišteni? Ako je tako, opet za što? I u čije su ime radili Selborne, Nutting, Leathers i njihove kolege? Je li njihovo zanimanje možda bilo sasvim osobno - interesiranje proučavatelja antikviteta, namjernih da se domognu pergamenata iz čisto akademskih razloga? Ili je u to upleteno nešto službeno, što se odnosi na međunarodnu politiku na visokoj razini?

Znajući za njihovu djelatnost za vrijeme rata, ne bi bilo čudno ako su, deset godina kasnije, Selborne, Nutting, Leathers i njihovi kolege još uvijek održavali veze s, recimo, obavještajnim svijetom i ako su nastavili baviti se, makar povremeno, vladinim poslovima. Možda je postojala i izvjesna formalna struktura u okviru koje su mogli djelovati izvan utvrđene obavještajne zajednice. Koncem rata, Colin Gubbins iz SOE-e formirao je Udrugu bivših operativaca SOE-e (Members' Association for Former SOE Operatives). Bilo je to više od uobičajene veteranske organizacije. Njegova svrha bila je osigurati mogućnost, u slučaju neke buduće prijekne potrebe, stupanja u vezu s posebno nadarenim i stručnim ljudima i njihovo brzo okupljanje. André Malraux - čiji je brat, Roland, bio agent SOE-e - stvorio je sličnu jedinicu u Francuskoj. Već 1947., u stvari, on je mobilizirao pravu privatnu armiju - RPF, ili Rassemblement du Peuple Français (Zbor francuskog naroda) - da osigura de Gaulleov položaj i onemogući pokušaje komunista da se domognu vlasti u Francuskoj. RPF je bio sastavljen prvenstveno od bivših boraca pokreta otpora. Godine 1958., pretvorio se u Udrugu za potporu generalu de Gaulleu koje je na sebe preuzelo rješavanje svih nevolja što bi mogle iskrsnuti prigodom povratka de Gaullea na vlast te godine. Malrauxova Udruga je morala tijesno surađivati s Komitetima javne sigurnosti utemeljenim na tlu Francuske, koji su također odigrali važnu ulogu u vraćanju de Gaullea na vlast i čiji je generalni tajnik bio Pierre Plantard, kako sam tvrdi. Malrauxova organizacija bivših boraca pokreta otpora bila je, 1962., preimenovana u Udrugu za Petu republiku. Ako je Malraux doista bio član Sionskog priorata, kako se tvrdi, on i njegova udruga bi, po svoj prilici, bili kanal za interese Priorata u Engleskoj. A, naravno, lako su mogle postojati veze

između Malrauxove organizacije i bivših SOE operativaca Colina Gubbinsa. Od Gubbinsa je samo korak do Selbornea.

U svakom slučaju, tijekom istraživanja uskoro ćemo otkriti uvjerljive dokaze o djelovanju tajanstvenih sila u pozadini. Te sile nisu u cijelosti potjecale od Sionskog priorata. Postajalo nam je sve teže ne posumnjati u umiješanost ove ili one tajne službe - britanske, francuske, pa čak i Sjedinjenih Država.

Uvodne provjere

Prije nego što izvedemo ikakve zaključke, morali smo, naravno, utvrditi autentičnost ovjerenih dokumenata i više saznati o transakciji kojom su, kako izgleda, Saunièreovi pergamenti prebačeni u Englesku 1955. Podaci kojima smo već raspolagali nudili su mnoštvo tragova koji bi se mogli pratiti. Trebalo ih je sve sistematski ispitati.

Jedan trag vodio je do *Lloyds Bank International*, gdje su 1956. godine ovjereni dokumenti s potpisom lorda Selbornea, Saunièreovi pergamenti, bili deponirani - i iz koje su, prema informaciji koju smo 1981. dobili od markiza od Chériseya, nedavno prenijeti u sef banke u Parizu. Razgovarali smo s dvojicom poznanika iz bankarskog svijeta. Od njih smo doznali dva značajna podatka.

Prvi je da je tvrtka u kojoj je radio bilježnik, Patrick J. Freeman, tvrtka koju rabi i sama *Lloyds Bank International*. Ako je transakcija o kojoj je riječ podrazumjevala sadržaj sefa te banke, i ako je u njoj sudjelovala neka bilježnička tvrtka, to bi najvjerojatnije i bila ona u kojoj je gospodin Freeman.

Drugi značajan podatak za koji smo čuli od svojih poznanika jest da je *Lloyds* prestao držati privatne sefove 1979. - iste godine kada su, po gospodin Chériseyu, pergamenti vraćeni u Francusku. Od 1979. naovamo, postoji samo blindirana prostorija u kojoj se mogu držati omotnice. Izgleda da je veliki broj ljudi podigao svoje stvari kada je u bančino poslovanje uvedena ta promjena. Sasvim je vjerojatno, dakle, da su pergamenti, ako su bili kod Lloydsa, 1979. podignuti i prenijeti u Pariz. Nama bi odgovaralo, naravno, da smo mogli utvrditi je li stvarno postojao privatni sef u Lloydsu. To se pokazalo nemogućim pošto nikako nismo mogli znati pod čijim je imenom - stvarnim ili pseudonimom - mogao biti zaveden.

U dokumentu koji je 1956. potpisao lord Selborne, kaže se da su pergamenti isprva bili deponirani kod Međunarodne lige antikvarnih knjižara. Tijekom ranijeg istraživanja smo se već raspitivali za Ligu, pa su naša obnovljena

pitanja donijela malo svježih podataka. U ovjerenom dokumentu iz 1956. navodi se da je adresa lige 39 Great Russel Street - točno preko puta Britanskog muzeja (British Museum). Godine 1956, taj broj zauzimala je knjižara Henry Stevens, Son & Stiles. A u to doba, ta je trgovina doista služila kao glavni stan britanskog ogranka Međunarodne lige antikvarnih knjižara. Taj se trag, međutim, odavno ohladio.

Ispostavilo se da je osoblje francuskog konzulata vrlo uslužno. Pokazali smo fotografije ovjerenih dokumenata vice-konzulu. Ona je potvrdila da su, koliko ona može procijeniti, službeni žig i potpis Jeana Guirauda na dokumentu iz 1956. autentični. Potpis na dokumentu iz 1955. nije joj bio poznat. Poslije kratke provjere, međutim, utvrđeno je da je Olivier de Saint-Germain, ime na dokumentu, doista bilo pridodano osoblju konzulata u to doba, a gospođa vice-konzul nije vidjela razloga sumnjati u autentičnost njegovog potpisa. S druge strane, držala je čudnovatim što se konzulat uopće bavio takvom stvari. Obično bi, objasnila nam je, takva transakcija sa starim rukopisima morala biti odobrena ne od strane konzulata, već od francuskog ministarstva kulture u Parizu.

Na naše traženje, gospođa vice-konzul je pristala provjeriti postoji li ma kakav zapis o susretu u francuskom konzulatu čiji je sudionik neki od navedenih ljudi, u spomenute dane 1955. i/ili 1956. Nažalost - a isti se slučaj ponovio i u drugim točkama naše provjere - zapisnici iz tako davnog doba su uništeni. Nije bilo nade da će se naći išta što bi se odnosilo na transakciju koja se odigrala više od četvrt stoljeća ranije.

S francuskim konzulatom, kao i sa *Lloydsom* i *Ligom* antikvarnih knjižara, sve je *izgledalo* dosta vjerojatno, a posredni dokazi su, kako se činilo, potkrepljivali autentičnost ovjerenih spisa. Samo se vrijeme, međutim, urotilo da nam uskrati i dodatno prosvjetljenje i konačan dokaz. Građa nam je postajala dostupna razmjerno stupnju nemogućnosti njezine provjere. Jesu li tragovi bili zametnuti, ili je to jednostavno nužna posljedica protjecanja tolikih godina?

Engleski bilježnik

Patrick J. Freeman, čpvjek koji je ovjerio one dokumente, još je uvijek radio, pa smo otišli na razgovor s njim. Pregledavši naše fotografije u boji, gospodin Freeman se zbunio. Papir je izgledao kao njegov, rakao je. Žig je nedvojbeno njegov, kao i potpis i, kako se čini, pisači stroj. Naoko je jasno da su dokumenti sastavljeni u njegovom uredu. Ali se nije sjećao ma kakve transakcije s pergamentima donijetim u Englesku iz Francuske.

Ubrzo smo se još jednom sastali sa gospodinom Freemanom. Tada je provjerkom njegovih knjiga već utvrđeno da je 05. 10. 1955. doista obavljena transakcija s Nuttingom, Clowesom i Leathersom - ljudima čiji se potpisi nalaze na dokumentu s tim nadnevkom. Prema zapisniku, gospodin Freeman je potpisao i pečatom ovjerio po jednu izjavu za svakoga osobno kojom se potvrđuje da su priloženi potpisi autentični. To je, objasnio nam je, u to doba bila uobičajena procedura. Francuska vlada je 1955. donijela odluku da svako tko zakonski zastupa neku osiguravajuću tvrtku u Francuskoj mora priložiti ovjereni potpis. Gospodin Freeman je tako mogao da potvrdi da je jedan dio dokumenta za koji smo se interesirali - naime, ovjera potpisa - bio autentičan. Ali, u knjigama gospodina Freemana nigdje se i ne spominje išta što bi se odnosilo na Saunièreove pergamente, genealogije ili uvoz takvih predmeta u Englesku.

Gospodin Freeman je još potvrdio da je na dan 23. srpnja 1956. nadnevak na drugom ovjerenom spisu, doista obavljena jedna transakcija s lordom Selborneom. Knjige su, međutim, opet pokazivale da se ona sastojala samo u ovjeri potpisa. Opet se ništa drugo nije spominjalo.

Gospodin Freeman je i dalje izražavao zbnjenost oko svega ostalog vezanog za spise o kojima je riječ - oko zahtjeva za uvoz Saunièreovih pergamenata u Englesku iz 1955. zahtjeva iz 1956. da se oni zadrže u Engleskoj dvadesetpet godina. Bio je uporan u mišljenju da to nema nikakvog smisla. Ima dobro pamćenje, rekao je, osobito za neobične transakcije slične vrste. Također je istakao da čuva duplikate svega što je pod njegovom okriljem obavljeno. Priznao je da su ti spisi barem djelimično morali biti sastavljeni njegovom rukom. A ipak, ni njegovo pamćenje ni zapisnici nisu nam mogli otkriti ništa više o toj stvari.

Stigli smo do nepremostive prepreke. S jedne strane, gospodin Freeman priznaje da su dokumenti morali potjecati iz njegovog ureda, uz uporabu njegovog papira, njegovog pisaćeg stroja, pečata. S druge, porekao je da išta zna o njihovom sadržaju, ostajući pri tome da je samo izdao uvjerenje o potpisu svakom od umiješanih ljudi. Razmatrali smo mogućnost da je na neki način bio prevaren - da se od njega tražilo da potpiše nešto bezazleno, na primjer, dok je nešto važnije naknadno bilo otkucano na poledini. Takva objašnjenja nisu izgledala baš vjerojatna. Tekst koji se odnosi na pergamente naoko je svakako otkucan na istom stroju na kojem i tekst kojim gospodin Freeman potvrđuje autentičnost potpisa. Nije se činilo mogućim ni da je ta stranica naknadno ubačena u pisaći stroj bez oštećenja bilježnikovog žiga. Kako je, dakle, falsificiran dio teksta naknadno ubačen? Ono što je na početku izgledalo samo kao zanimljiva nedoumica za rješavanje, sada je počelo poprimati neočekivane razmjere.

Sumnja na falsifikat

Provjeravali smo podatke kod *Lloyds Bank*, Lige antikvarnih knjižara, kod francuskog konzulata i Patricka J. Freemana. Preostalo je, naravno, samo *Guardian Assurance* - tvrtka čijeg su nadzornog odbora toliki od umiješanih ljudi bili članovi. Godine 1968, staro *Guardian Assurance* spojilo se s *Royal Exchange*, da bi postalo ono što se danas naziva *Guardian Royal Exchange Assurance*. U listopadu 1983. sastali smo se s tajnikom tvrtke i pokazali mu fotografije ovjerenih dokumenata s potpisima bivših direktora njegove tvrtke, Nepotrebno je i reći da je bio potpuno zbunjen i predložio nam da porazgovaramo s bivšim zamjenikom predsjednika nadzornog odbora, gospodinom Ernestom Biglandom, koji je bio tajnik tvrtke 1955. i 1956.

Ugovorili smo susret sa gospodin Biglandom. U međuvremenu smo stupili u dodir s upravnim direktorom tvrtke. On je, kako se ispostavilo, čitao našu prvu knjigu, bio upoznat s pričom i objeručke dočekaog mogućnost da nam pomogne u istraživanju. Na sebe je preuzeo da pregleda stare zapisnike tvrtke. U njima je otkrivena jedna vrlo zanimljiva činjenica. Na dan ovjere prvog dokumenta - 5. listopada 1955. - održan je izvanredni sastanak nadzornog odbora *Gurdian Assurance-a*.

Nekoliko dana kasnije, dobili smo od *Guardian Royal Exchange Assurance* fotokopije Knjige sastanaka u koju su unošeni podaci o nazočnosti sjednica u jesen 1955. - uključujući i dan onog izvanrednog sastanka 5. listopada. Fotokopije su prikazivale potpise direktora tvrtke kako su ih stavljali u knjigu prije ulaska na sjednicu. Pri vrhu stranice stoji potpis predsjedavajućeg, lorda Blackforda. Nešto niže nalaze se potpisi vikonta Leathersa, majora Clowesa i kapetana Nuttinga. Na naše zaprepaštenje, potpisi se uopće nisu slagali s onima na ovjerenim spisima. Nisu bili čak ni približno slični, čak ni pokušane replike. Bili su potpuno drugačiji!

Bili smo mistificirani. Naše istraživanje je, odjednom, bilo skrenuto, ako ne i izbačeno iz kolosjeka, nečim za što na prvi pogled nije bilo logičnog objašnjenja. Jesu li ovjereni dokumenti falsifikati ili su autentični? Ako su falsificirani, što je svrha takve prijevare? I zašto je ona izvedena tako bombastično? Ako netko želi krivotvoriti nečiji potpis, pokušat će napisati nešto približno slično - razuman duplikat. Neće uporabiti potpis koji nema nikakve veze s originalom. Sigurno su se originalni potpisi dosta lako mogli pronaći - u Domu društva, u godišnjim izvješćima *Guardian Assurance-a*, iz raznih drugih dostupnih izvora. Ako su, pritom, potpisi na dokumentima falsifikati, zašto Patrick J. Freeman ništa o toj činjenici nije rekao? A nije. Naprotiv, potvrdio je da je u dane navedene na ovjerenim spisima izdao uvjerenje o autentičnosti spomenutih potpisa.

Zatim, ako su ovjereni dokumenti falsifikati, tko je mogao biti počinitelj? I zašto je to učinjeno? Što bi bilo obrazloženje za izbor baš te skupine Engleza? Je li to čista slučajnost što su toliki povezani s *Guardian Assurance-om*, ili je ta uzajamna veza na neki način bila važna falsifikatom?

Enigma zakomplicirana

U veljači 1984. sastali smo se s gospodin Ernestom Biglandom, bivšim tajnikom tvrtke *Guardian Assurance*. Gospodin Bigland je bio opčinjen pričom. On je, štoviše, držao da ona ima nekog smisla - ili, ako ništa drugo, nije mu izgledala potpuno neobjašnjiva.

Kao prvo, nije bio sklon odmah posumnjati na falsifikat, kao mi u tom trenutku. Nije se ni najmanje uzbudio zbog razlike u potpisima iz Knjige sastanka i na ovjerenim dokumentima. Te razlike, rekao je, ne znače ništa. Ljudi poput tih o kojima je riječ često se različito potpisuju. Mogli bi usput, na brzinu našvrljati potpis za svakodnevne poslovne ili čisto privatne potrebe; za važne ili službene prigode bi mogli rabiti nešto formalnije - kao u slučaju ovjerenih spisa. Moglo se čak dogoditi da za neku određenu transakciju uporabe posebnu verziju potpisa - i propisno je ovjere. Sve u svemu, gospodin Bigland, koji je sve upletene ljude za života poznao i naveliko s njima poslovao, je bio sklon, kako je rekao, da potpise na ovjerenim dokumentima prihvati kao prave. A ponovio je i pitanje koje je nas same zaokupljalo. Ako su potpisi lažni, zašto bilježnik, gospodin Freeman, tu činjenicu nije primijetio?

Štoviše, gospodin Bigland je kazao kako se maglovito sjeća - maglovito pošto je, ipak, od tada proteklo trideset godina - da je lord Blackford, tadanji predsjednik nadzornog odbora, jednom prigodom govorio o izvjesnim iznimno značajnim spisima ili pergamentima iz Francuske. Prisjetio se, također, da je lord Blackford kazao kako ih treba smjestiti u privatni sef. To je, ako se točno sjeća, bilo usput spomenuto dok su čavrljali poslije nekog sastanka nadzornog odbora. Činilo se da je u pitanju privatna stvar. Razumljivo, sve to gospodinu Biglandu svojedobno nije značilo ništa. Jednostavno je pretpostavio da je riječ o nečemu od čisto antikvarnog interesa. Pedesetih godina se često raspravljalo o takvim stvarima među direktorima *Guardian Assurance-a*. Gospodin Bigland je spomenuo još dva čovjeka u odboru koji su se posebno zanimali za antikvitete. Jedan od njih je posjedovao zamak na jugu Francuske i bio strasni kolekcionar antikviteta i skupocjenih rukopisa. Drugi je isto bio kolekcionar i vlasnik, između ostalog, jedne originalne *Magnae Cartae* vrijedne oko pola milijuna funti.

Konačno, gospodin Bigland je govorio i o kapetanu Ronaldu Stansmore Nuttingu. Od svih direktora *Guardian Assurance*-a, Nutting je, po gospodinu Biglandu, bio najbliži sa Sir Aleksanderom Aikmanom, majorom Hughom Clowesom i lordom Blackfordom. Bio je u srdačnim prijateljskim odnosima i sa Sir Johnom Montague Brocklbankom iz *Cunarda*. Gospodin Bigland je izjavio da je kapetan Nutting doista bio bivši operativac u MI5 - kao i najmanje jedan predsjednik odsjeka *Guardian Assurance*-a. A, dodao je gospodin Bigland na kraju, tadašnji zastupnik tvrtke u Francuskoj bio je ranije agnet SOE-e.

Činilo se da informacija gospodina Biglanda, iako neodređena, potkrepljuje autentičnost ovjerenih dokumenata. Ako je bivši tajnik tvrtke bio pripravan potpise prihvatiti kao prave, mi nismo imali mnogo razloga proturječiti mu. Klatno se, što se nas tiče, kretalo od prihvaćanja do sumnje, zatim se vratilo na prihvaćanje. Klatno će se, međutim, ponovno pomjeriti, iako samo djelimično.

Ćorsokak

Ponovno smo se sastali sa gospodin Freemanom. Ponovno je gospodin Freeman odbacio i sâmu pomisao da išta zna o transakciji na koju su se odnosili ovjereni dokumenti. Ponovno je izrazio zbnjenost čitavom stvari. Ponovno se on - i mi - pitao je li tekst koji se odnosio na pergamente mogao nekako kasnije biti unijet, dodan možda godinama kasnije zakonitom i uobičajenom tekstu. Sve do tog trenutka, tu smo mogućnost odbacivali zbog žiga gospodina Freemanana. Činilo se da nema načina da se list uvuće u pisaći stroj a da takav žig ne bude oštećen. Ne, rekao je, pečat nije voštani, ali je i dalje sumnjao da bi list mogao biti stavljen u pisaći stroj i da bi se preko njega moglo nakucati. Izvadio nam je, ipak, jedan primjerak. Sastojao se, u stvari, od tankog papirnatog diska koji se utisne na papir tako da se pojavi reljefan otisak. Isprobali smo ga služeći se papirom i pisaćim strojem samog gospodin Freemanana. Ako se pažljivo radi, u stroj se stvarno može uvući papir sa žigom i preko njega kucati.

Dok smo razmatrali taj novi razvoj situacije, gospodin Freeman je mozgao nad tekstovima koje je, kao i mi, toliko puta već iščitao. Izenada mu je nešto palo na pamet. Bila je to naizgled beznačajna, neupadljiva omaška koju većina ljudi, uključujući i nas sâme, nikad ne bi primijetila. Istodobno, međutim, bio je to i ključni trag koji je, barem što se tiče dokumenta iz 1956, iznio prijevaru na vidjelo.

Spis iz 1956. nosio je potpis lorda Selbornea. U tekstu se kaže da se Saunièreovi pergamenti čuvaju u privatnom sefu u *Lloyds Bank Europe*. Kako je gospodin Freeman izzenada spoznao, međutim, a što smo mi potvrdili kada

smo se sâmi raspitivali kod *Lloydsa*. *Lloyds Bank Europe* 1956. nije ni postojala. Te godine su se Lloydsove podružnice po Europi zvale *Lloyds Bank Foreign*. *Lloyds Bank Foreign* se pretvorila u *Lloyds Bank Europe* tek 29. siječnja 1964. Prema tome, taj dio teksta na dokumentu nije nikako mogao biti napisan 1956. Mogao je nastati jedino u neko doba poslije 1964. godine.

Moglo se tako neopozivo tvrditi da barem jedan od dva spisa koje nam je pokazao gospodin Plantard nije potpuno autentičan. To je, prirodno, navodilo na sumnju po pitanju starijeg dokumenta, onog iz 1955, ali se u vezi s njim ništa nije moglo dokazati. Sa sigurnošću smo mogli kazati jedino da je dio teksta iz 1956. nekako naknadno bio umetnut i antidiatiran. Žig, tekst gospodina Freemana, potpis gospodin Freemana, potpis lorda Selbornea, markica francuskog konzulata - sve je to, izgleda, bilo pravo. Barem osam godina kasnije, tim punovažnim aspektima dokumenta pridodan je lažni tekst. Ali, u koju svrhu? I kako se falsifikator, prije svega, domogao punovažnog dokumenta? Ako ga je već imao pred sobom, morao je posjedovati i primjerak uobičajenog potpisa kapetana Nuttinga. Zašto bi, dakle, stavljao tako upadljivo različit potpis?

Privremeno rješenje

U knjizi *Sveta krv*, *Sveti gral* objavili smo tekst tobožnjeg statuta Sionskog priorata. Pri vrhu je stajalo "*Sionis Prioratus*". Bio je datiran 5. lipnja 1956. a nosio je potpis navodnog velikog meštra Reda u to doba, Jeana Cocteaua. Statut se sastojao od dvadesetdva članka. Članci su, većinom, bili razrađeni, katkad birokratski, katkad ritualno, ali se jedan, članak X., isticao svojom svjetovnom jednostavnošću: "Prigodom prijema, član mora podnijeti rodni list i jedan primjerak svog potpisa".

Upravo je to, naravno, u biti bio predmet dokumenata koje je ovjerio Patrick J. Freeman - službeno ovjereni rodni list i potpis. Nedvosmisleno je utvrđeno da je jedan dio dokumenta iz 1956. lažan. Odgovarajući dio dokumenta iz 1955. je sad, po prirodi stvari, postao sumnjiv, iako se u svezi s njim ništa nije moglo ni dokazati ni osporiti. Jedino neosporno je da je Patrick J. Freeman *doista* ovjerio spomenute rodne listove i potpise.

Ne gubeći to iz vida, moramo se prisjetiti navoda u promijenjenom tekstu članka Janije Macgillivray citiranog na str. 194 gore, prema kojem riječi pripisane lordu Blackfordu glase:

"Reforme Jeana Cocteaua 1955. uzrokovale su stvaranje [nove organizacije] zbog uskraćivanja prava članovima Reda da zadrže anonimnost. U to doba, svi su članovi bili prisiljeni priložiti rodni list i ovjeren potpis. Nužnost možda... ali i ugrožavanje slobode."

Moramo se prisjetiti da se taj iskaz po prvi puta pojavljuje prigodom promjene Janijinog članka, u neko doba između 1979. i 1981. Jedan primjerak dobili smo od markiza od Chériseya 1981. - dvije godine prije nego što nam je gospodin Plantard pokazao ovjerene dokumente s potpisima ljudi povezanih s *Guardian Assurance*-om, na čelu čijeg nadzornog odbora je bio lord Blackford.

Je li skupina Engleza umiješnih u tu stvar mogla biti sastavljena od dugogodišnjih članova Sionskog priorata? Možda su počeli surađivati s Redom tijekom II. svjetskog rata, preko svojih veza s francuskim pokretom otpora. Možda su surađivali i ranije. Pa iako se lord Blackford, kako izgleda, u njemu pripisanoj izjavi pobunio protiv članka X Cocteauvog statuta, možda su se njegove kolege pokorile, premda preko volje. Time bi se, svakako, mogle objasniti ovjerene rodne listove i potpisi.

U brojnim se izvorima, uključujući i neke potekle od sâmog Sionskog priorata, u više navrata govorilo o krizi ili o prevratu unutar Reda tijekom 1955. i 1956. Kažu da je potpuni raskol izbjegnuto samo zahvaljujući diplomatskoj vještini Pierrea Plantarda de Saint-Claira, za koga se priča da je "obnovio jedinstvo" Reda. Je li moguće da su gloženja 1955. i 1956. navela izvjesne članove Reda da, iz razloga koji nepripadnicima vjerojatno nikada neće biti poznati, izdvoje neku vrijednu građu, uključujući i Saunièreove pergamente? Ako ništa drugo, to je nešto o čemu bi se moglo promisliti.

Mi držimo da se ta mogućnost ne može sasvim odbaciti. Postoji, međutim, još jedna. Ako su se ljudi poput vikonta Leathersa, majora Clowesa i kapetana Nuttinga pokorili članku X. statuta, morali su pribaviti - a čini se da su to stvarno i uradili - ovjerene primjerke rodnih listova i potpisa. U praksi, to bi značilo da je vrhovno vijeće Sionskog priorata prikupilo mnoštvo propisno ovjerenih rodnih listova i potpisa. Vjerojatno su ih držali u kartoteci. U bilo koje buduće doba, a pogotovu poslije smrti ljudi koji su ih priložili, oni bi se sigurno ponovno mogli rabiti. Lord Selborne je, na primjer, umro u rujnu 1971. Njegov rodni list i potpis su, mogli su bilo kad poslije toga biti izvađeni iz kartoteke, mogao im je biti dodan tekst i datiran 1956. - a prijevaru bi, da nije jedine pogreške s *Lloyds Bank Europe*, bilo potpuno nemoguće otkriti.

Tu svakako ima nejasnih tragova nekakvog obrasca. Članak X. statuta, tobožnja izjava lorda Blackforda kojom osuđuje članak X. statuta i prividno pridržavanje članka X. od strane Nuttinga, Clowesa, Leathersa i Selbornea ne mogu biti puke podudarnosti. Ali pretpostavka od koje polazi naš izmišljeni scenario jest da je falsifikat ovjerenih dokumenata, kakav god bio, djelo Sionskog priorata - ili, u svakom slučaju, nekih njegovih članova. Međutim, kako

god taj scenario nama izgledao prihvatljiv, nismo mogli zanemariti dokaze o uplitanju još nečije ruke - ruke koja je, kako se čini, radila ne za, već protiv Sionskog priorata.

Premda su se ovjereni spisi spominjali i ranije, gospodin Plantard nikada nije tvrdio da ih je vidio; a ostao je pri tome da ih je nabavio tek 1983, kratko vrijeme pre nego što nam ih je pokazao. Bili smo skloni povjerovati mu. Iskrivljavanje imena kapetana Nuttinga prije 1983. kao i sveopća neodređenost u pojedinostima doista su nagovještavali da članovi Sionskog priorata u Francuskoj nisu u stvari vidjeli dokumente i da su o njima govorili samo na temelju rekla-kazala. Štoviše, kada smo ukazali na nedosljednost s *Lloyds Bank Europe*, gospodin Plantard se vidno potresao i uznemirio. Doslovce nas je preklinjao da nastavimo s istraživanjem i da mu javimo ako bude novog razvoja događaja. Poduzeo je i ispitivanja na svoju ruku, poslije čega je spremno, mada sa žaljenjem, priznao da je spis iz 1956. Lažan. Na temelju svega toga postajalo je jasno da ako je netko i pokušavao nasamariti nas, to nije gospodin Plantard. Izgledalo je, naprotiv, da je on sam trebao biti žrtva prijevare, a da smo mi nebitni. Mi smo se, po svoj prilici, jednostavno upleli u neku sjenovitu spletku, nevidljivu šahovsku igru između Sionskog priorata i nekog drugog.

Baveći se vrstom problema kakav predstavljaju ti ovjereni spisi, čovjek nagonski teži polarizirati mogućnosti, da cijelo pitanje svede na temeljnu postavku ili/ili. Dokumenti su punovažni ili nisu. Ako nisu, ne mogu se uzimati ozbiljno i treba ih odbaciti bez razmišljanja. A bilo je, ipak, očito da stvari u ovom slučaju nisu tako prigodno jednostavne. Jedan dokument je, barem djelomično, bio nedvojbeno lažan. S druge strane, čitava ta stvar je imala više aspekata - izjava gospodin Biglanda, da navedemo samo jedan primjer - što su počivali na dovoljno čvrstim temeljima tražeći daljnju istragu. Što smo se više udubljavali, postajalo je sve jasnije da nemamo posla ni s potpuno legitimnim dokumentima, ni s "pukim" falsifikatima. Naprotiv, imali smo posla s nečim drugim, nečim što se moglo svrstati u međukategoriju, između istine i laži. Ta kategorija je dobro poznata obavještajnim agencijama. Ona, u stvari, predstavlja jednu od njihovih primarnih djelatnosti. Zove se *dezinformacija*. Pod tim se podrazumijeva namjerno, sračunato širenje dvosmislenih podataka, poluistina, polulaži, u svrhu prikrivanja nečega, odvrćanja pozornosti, skretanja pozornosti u ovom ili onom nebitnom ili površnom smjeru. Najbolje laži su uvijek uljepšavanje ili promjena istine, ne potpune izmišljotine. Najdelotvornija dezinformacija uvijek se tvori oko važeće jezgre. Labirint slijepih kolosjeka i ćorsokaka zrači upravo iz te jezgre, bez iznimke.

I gospodin Plantard i mi smo bili žrtve dezinformacije. Tko god iza nje stajao, sasvim je točno znao što gospodin Plantard očekuje otkriti u ovjerenim

dokumentima - dovoljno da ga uvjeri da je to doista i našao. Tko god za to bio odgovoran, ne samo da je iznimno dobro poznao gospodina Plantarda, već i Sionski priorat i pozadinu čitave stvari, a imao je na raspolaganju impresivna sredstva. Varka nije mogla biti djelo amatera. Bila je za to previše istančana, previše profesionalno izvedena.

Neizbježno, naše su se sumnje usmjerile na tajne službe - Britanije, Francuske ili čak (iako još uvijek nismo znali zašto) Sjedinjenih Država. Kapetan Nutting je preko jednog suradnika bio povezan sa Britanskom obavještajnom službom. Imali smo na temelju čega posumnjati i na umješnost Francuske službe unutarnje sigurnosti. Jednom poznaniku, novinaru na radu u Parizu, je neki časnik francuske sigurnosti rekao da pročita knjigu *Sveta krv, Sveti gral* - zato što se, povjerio mu je zagonetno, odnosi na suvremena politička pitanja. Treba imati na umu, štoviše, da su prestavnici osiguravajućih društava na poslovanju u Francuskoj sredinom pedesetih bili u zakonskoj obvezi priložiti ovjerene rodne listove i potpise. Francuska vlada je, dakle, raspolagala rodnim listovima i potpisima ljudi čija su se imena pojavila na ovjerenim spisima.

Postoji, međutim, još jedna obavještajna služba na koju je podjednako pala sumnja. Ta je za vrijeme drugog svjetskog rata radila i s britanskoim obavještajnom službom i s američkim OSS-om. Do danas je ostala aktivna, održavajući tijesne veze i s CIA-om i s Vatikanom. Ona je, po sâmoj svojoj prirodi, neposredno i duboko zainteresirana za sve što se odnosi na krišćanstvo uopće i Isusa posebno. U nju su uključeni - ili nam je tako barem kasnije rečeno - neki članovi Sionskog priorata, premda se čini da su te dvije organizacije u mnogo pogleda potpuno suprotstavljene jedna drugoj. A pričalo se sasvim nedvosmisleno da su Saunièreovi pergamenti našli put do njezine arhive. Obavještajna služba o kojoj govorimo je služba malteških vitezova.

Anonimne rasprave

Kada nam je gospodin Plantard po prvi puta pokazao originale ovjerenih dokumenata, u proljeće 1983., postavio je uvjet da o njima ni s kim ne raspravljamo i da ih ne reproduciramo u tisku. Ako procuri glas o njima, rekao je, posljedice bi bile neugodne. Neke zainteresirane stranke - od kojih je jedna, nagovjestio je, francuska vlada - mogle bi se urotiti kako bi se dočepale Saunièreovih pergamenata ili da ih na prijevaru dobiju i možda ih više nikada nitko ne bi vidio. Jednostavno bi iščezli u nekoj arhivi kao državna tajna. Za razliku od arhiva u Engleskoj i Americi, francuske uglavnom ostaju zatvorene.

Suglasili smo se sa zahtjevom gospodina Plantarda. Složili smo se da o dokumentima javno ne raspravljamo sve dok to prvo ne učini Sionski priorat., ili ljudi s njim povezani. Složili smo se da ne reproduciramo ni njih ni njihov tekst dok ne budu iznijeti u javnost mimo nas.

Studenog 1983., Louis Vazart nam je poslao tekst o Dagobertu II. i raznim drugim povijesnim aspektima te priče koji je upravo bio dovršio. Bio je to otkucani rukopis knjige, fotokopiran i povezan. Na naše iznenađenje, sadržavao je mutne fotografije ovjerenih dokumenata - i to čak bez mnogo rasprave o njima samima.

Bili smo zbunjeni. Zašto je gospodin Vazart objavio dokumente ako je to bilo protivno interesima Sionskog priorata? I zašto nas je gospodin Plantard zakleo na šutnju ako je trebalo da gospodin Vazart reproducira dokumente mnogo ranije nego što bi se i postavilo pitanje da li da to mi učinimo u knjizi? Nismo mogli ni zamisliti da bi se gospodin Vazart odlučio na takav korak bez znanja i odobrenja gospodina Plantarda. Upravo smo namjeravali ta pitanja postaviti gospodinu Plantardu kada su se događaji odjednom dramatično promijenili tijekom i pošli u sasvim drugom smjeru.

Polovicom prosinca 1983., s ostalom poštom primili smo i jednu anonimnu rapsavicu - "paskvilu" uobičajenu u francuskoj i talijanskoj politici. Kasnije smo doznali da ta raspravica nije bila poslana samo nama, već je na veliko bila u optjecaju diljem Francuske. Sastojala se od jedne jedine stranice, vrlo loše otkucane pa fotokopirane. Tekst je tobože bio reklamna informacija za najavljenju knjigu Jean-Luc Chaumeila, čovjeka koji je obavljao dužnost poklisara

Sionskog priorata kada smo po prvi put stupili u vezu s Redom 1979. Kako smo već rekli, Red se kasnije ogradio od gospodina Chaumeila.

Nema unutarnjih dokaza da je gospodin Chaumeil osobno napisao raspravu. To se, međutim, upadljivo nagovještava. Čitatelj očitó treba steći takav dojam. U gornjem lijevom uglu stranice nalazi se znak - stisnuta šaka s ružom - utvrđeni simbol francuske socijalističke stranke. Pri vrhu stranice je velikim slovima ispisana objava: "IDUĆEG SIJEČNJA U SVIM KNJIŽARAMA: DOKTRINA SIONSKOG PRIORIATA (u PET SVEZAKA). JEAN-LUC LHAUMEIL". Ispod toga je sljedeći tekst:

"Sionski priorat me je izmanipulirao da napišem knjigu *Blago Zlatnog trokuta* - izjavljuje J-L. Chaumeil - "sada ću da otkriti svu istinu o tome".

To djelo će pokazati da *L'Enigme sacrée* (francuski prijevod *Sveta krv, Sveti gral*) nije ništa drugo doli velika prijevara bez ikakvih ozbiljnih temelja. Povrh toga, Pierre Plantard od 1981. Više nije veliki meštar [i] Prioratom upravlja jedna Engleskinja po imenu Ann Evans, pravi autor te paranoidne fikcije!

Pierre Plantard je običan... [tu slijedi klevetnička izjava o gospodinu Plantardu, gospodinu Vazartu i kuratoru muzeja u Stenayu koja je najvjerojatnije nezaslužena].

Treba li podsjećati da je Pierre Plantard 1952. obavio protuzakonit prijenos zlatnih poluga vrijednih preko sto milijuna (franaka) iz Francuske u Švicarsku (u Union des Banques Suisses)..."

Potom slijedi zlobno osobno razračunavanje s gospodinom Plantardom, koje bi bilo nezakonito ponavljati i koje, u svakom slučaju, nema nikakve veze s našom pričom. Poslije toga, tekst se nastavlja:

"To je, kao i drugi slični poslovi, bilo zataškano zato što je gospodin Plantard, početkom 1958, bio de Gaulleov tajni agent, preuzevši mjesto tajnika Komiteta javne sigurnosti. Godine 1960., povezo se s... Gérardom de Sèdeom, a zadobio je i potporu Andréa Malrauxa u namjeri da pogura stvar Gisorsa u koju... je jedan drugi... pojedinaac, Philippe de Chérisey, bio umiješan..."

Godine 1980., izvjesni J.P. Deloux i Brétigny pokrenuli su [časopise] *Inexpliqué, Atlas* i *Nostra* pod okriljem jednog člana Sionskog priorata, Gregorya Ponsa, i izdali *Rennes-le-Château: capitale secrète*, knjižicu u boji objavljenu u 220.000 primjeraka. Kada je taj posao obavljen preostalo je samo da *Nostra* Plantarda proglašati za budućeg Grand Monarque, a sada *Hebdo-Magazine* podupire Jacquesa Chiraca, koji se doista vrlo dobro prilagođava zvučnom pozivu Priorata..."

Kao što se vidi, samo uvodni paragraf tog teksta predstavlja tobože izravan navod riječi gospodina Chaumeila. Sve što slijedi napisano je tako da zvuči kao da predstavlja ono što gospodin Chaumeil ima kazati. Nema, međutim,

ničega što bi ukazivalo da li to stvarno kaže gospodin Chaumeil osobno, ili mu te riječi pripisuje anonimni pisac rasprave.

Ima mjesta u tekstu koja očito traže neko objašnjenje, koje će čitatelj naći u napomenama na kraju knjige. Ima i mjesta koja traže ispravku. Mogli bismo tvrditi da autor rasprave najmanje u jednom slučaju donosi ne samo ishitrene, već i proizvoljne zaključke. U primjedbama u knjizi *Sveta krv, Sveti gral*, posebno smo izdvojili Ann Evans, našeg literarnog agenta - "bez koje", rekli smo, "ova knjiga ne bi bila napisana". Vjerojatno je na temelju te izjave autor rasprave zaključio da je neka tajanstvena Engleskinja po imenu Ann Evans u stvari bila primarni izvor naših informacija i, zapravo, istinski pisac naše knjige. Time je odmah bila dovedena u pitanje vjerodostojnost svega napisanog. Ima, međutim, i nekih pitanja vrijednih pozornosti.

Kao prvo, ta rasprava je nedvojbeno mogla poslužiti kao povod za poduzimanje zakonskih koraka. Da smo željeli, mogli smo uložiti tužbu. Ann Evans također. Uvrede i tvrdnje upućene na adresu gospode Vazarta, Chériseya i Plantarda bile su još izazovnije. Tko god da je napisao taj tekst morao je znati da se izlaže znatnom riziku, i da bi skandal mogao izazvati ozbiljne posljedice. Zašto je, onda, tekst bio napisan i pušten u opticaj? Da se izloži gledište gospodina Chaumeila? Ili da ga se kompromitira? Ako je tako, zašto?

Drugo, rasprava je očito namijenjena raskrinkavanju gospodina Plantarda i Sionskog priorata. A ipak, njezinom sastavljaču za rukom polazi, bilo zbog krajnje neumješnosti ili lukave sračunatosti, postići upravo suprotno. Ma kakve moralne prekršaje gospodin Plantard tobože počinio, on izranja kao moćna osoba - "De Gaulleov tajni agent," čovjek koji je u stanju obavljati dužnost generalnog tajnika Komiteta javne sigurnosti, koji može zatražiti pomoć i od sâmog André Malrauxa, može prokrijumčariti goleme svote novca. Gospodin Plantard poslije tih optužbi može djelovati zlokobnije, ali mu značaj sigurno nije umanjen. Kao ni Sionskom prioratu. Sudeći po raspravi, Priorat - na neki neodreženi način - može "izmanipulirati" čovjeka tako da ovaj napiše knjigu. Može dirigirati sadržajem mnoštva časopisa i po želji objavljivati ili sprječavati objavljivanje građe. Izgleda da ima pristupa u medije i, reklo bi se, zamašne prihode. Zadobija naklonost Jacquesa Chiraca. Opet smo ostavljeni s dojmom o jednoj organizaciji mračnijoj nego što smo možda vjerovali, ali ništa manje utjecajnoj ili moćnoj. Ako je svrha rasprave bila raskrinkavanje i umanjivanje značaja gospodina Plantarda i Sionskog priorata, anonimni pisac je toj zadaći pristupio na nedvojbeno čudnovat način.

Pokradena arhiva

Na naš nalog, jedan od naših suradnika u Parizu telefonirao je gospodin Chaumeilu, ugovorio susret s njim i pitao ga za raspravicu. Mi smo učinili isto na kasnijem sastanku. U obje prigode, gospodin Chaumeil je vatreno dokazivao svoju nevinost. Uporno je tvrdio da nije odgovoran za raspravicu. Nije porekao nijednu od njezinih tvrdnji, ali je poricao da ju je on napisao. Podmetnuta mu je, bio je uporan. Ta se mogućnost nije mogla odbaciti. Gospodin Chaumeil ima običaj dati prilično nezgrapne, da ne kažemo otrovne, primjedbe, i privatno i javno. U jednoj od svojih knjiga (*Od prvog do posljednjeg templara - Du premier au dernier templier*), čiji nam je primjerak ljubazno dao, napao nas je riječima zbog kojih bi župnik sigurno pocrvenio. Možda su druge žrtve njegove jezičavosti bile presretne da mu "podvale."

Prigodom susreta s našim suradnikom, bio je navodno nervozan. Izgleda da je gospodin Plantard zaprijetio da će poduzeti zakonske korake, pa se gospodin Chaumeil, uunatoč protivljenju, zabrinuo. Ako je bio nevin, kako je tvrdio, mogao se naći u položaju da to mora i na sudu dokazati.

Nekoliko dana poslije primitka raspravice iz anonimnog izvora, dobili smo paket papira od gospodina Plantarda. Ne znajući, vjerojatno, da smo dobili raspravicu, gospodin Plantard je priložio jedan njezin primjerak. Priložio je i odgovor na raspravicu u vidu dobro otiskanog biltena naslovljenog *La Camisole Bulletin 'Torchon-Réponse' No. 1*, s tekstom Loiusa Vazarta - pogrdnim koliko i onaj u raspravici, ali suvislije napisanim. Priložen je i prijepis pisma gospodina Plantarda gospodin Chaumeilu. U tom pismu, gospodin Plantard optužuje gospodina Chaumeila da je napisao onu raspravicu i zahtijeva formalno javno povlačenje u njoj iznijetih tvrdnji. Ako takvo povlačenje ne uslijedi, izjavio je gospodin Plantard, on će podnijeti tužbu zbog klevete. Isto će postupiti i Louis Vazart i markiz od Chériseya.

Poslije toga je nastupila stanka kada je za vrijeme božićnjih blagdana zavladao privremeno zatišje, ako ne na cijeloj zemlji, ono makar među zaraćenim strankama u Parizu. Neprijateljstva su se nastavila s nastupanjem nove godine. U prvom tjednu veljače, primili smo još jedan paket dokumenata od gospodina Plantarda, držeći nas tako u tijeku događaja. Najvažniji predmet u tom novom svežnju papira bio je tekst na dvije stranice datiran 17. siječnja 1984. Pri vrhu prve stranice stajalo je službeno zaglavlje Sionskog priorata - prvo koje smo vidjeli. Uz to je bio i grb sa slovima R+C, označavajući, vjerojatno, Ružin križ (Rose Croix), a i otisak službenog pečata - R+C grb zatvoren u dva koncentrična kruga s ispisanim riječima "Prieuré de Sion - Secretariat

Général"; pri dnu potpis gospodina Plantarda. U gornjem lijevom uglu nalazila se neka vrsta urudžbenog broja: 3/3/6/84. Dokument je nosio naslov "Mise en garde" ("Upozorenje"), a bio je upućen, s tipično masonskim skraćenicama, "CONFIDENTIELLE à nos F. • ." - "Povjerljivo, našoj braći". Zašto je, pitali smo se, poslano nepripadnicima poput nas? Zašto nas uvlače u razmirice gospodina Plantarda s gospodinom Chaumeilom?

Tekst "Mise en garde" prilično se neskladno sukobljavao s formalnom silinom pri vrhu stranice. Sastojao se, opet, od bujice pogrda i uvreda na račun Jean-Luc Chaumeila. To je, navodno, trebala biti neka vrsta optužnice sastavljene radi informiranja svih članova Sionskog priorata. Tako i počinje:

Prisiljeni smo poslati ovo "Upozorenje" protiv... osobe poznate kao Jean-Luc Chaumeil, rođene 20. listopada 1944. u Lilleu... protiv kojeg je podnijeta tužba zbog klevete Višem sudu u Nanterreu 92000 od našeg . . . . (Velikog meštra) na dan 16. prosinca 1983.

Potom slijedi probrana lista "Klevetničkih optužbi" za koje je optužen gospodin Chaumeil - i, kao pobijanje njegovih prosvjeda o svojoj nevinosti, fotokopije odlomaka navodno pisanih njegovom rukom. Na drugoj stranici ima više takvih odlomaka poslije čega se nastavlja s tekstom optužnice u kome se govori o dvije kutije s arhivom Sionskog priorata iz od 1935. do 1955. godine:

Te dvije kutije su 1967. ukradene iz tadašnjeg doma našeg brata Philippea de Cheriséya. Tko je to učinio?... Taj skromni zavežljaj sadržavao je pisma našeg pokojnog V(elikog) M(eštra) Jeana Cocteaua, naše braće Alphonsea Juina, Andréa Malrauxa itd. Je li bezbožni J.L. Chaumeil, dakle, primatelj tih pokradenih dobara? Bilo kako bilo, on je pokušao podmetnuti ih našem prijatelju Henryu Lincolnu...

Nepotrebno je i reći da je to bezočna laž. Prigodom našeg susreta, Chaumeil je poricao da posjeduje ma kakve spise Priorata, pa čak i da ga Priorat više uopće ne zanima. A ni na tom sastanku, kao ni bilo kad prije ili poslije toga nije pokušao prodati nam, dati nam, ili podmetnuti nam bilo kakve dokumente. Zašto nas, dakle, opet u sve to uvlače? U svakom slučaju, činilo se da je Priorat dovoljno zabrinut da izda upozorenje:

Sionski priorat i njegovi članovi nemaju nikakvog interesa za lutanja... J-L. Chaumeila, a oni koji sudjeluju s njim u tom trgovanju dokumentima i klevetanju riskiraju da za to budu okrivljeni pred Višim sudom.

Tekst se dalje nastavlja sipanjem grdnji protiv gospodin Chaumeila. Pojavila se, međutim, jedna upadljiva nedosljednost. S jedne strane, izgledi da gospodin Chaumeil napiše knjigu o Sionskom prioratu dočekani su s prezirom.

Gospodin Chaumeil, tvrdilo se, nikako ne bi mogao kazati išta o Prioratu. A opet, kaže se da su ukradene dvije kutije Prioratovih arhiva, kojima su obuhvaćene godine od 1935.-1955., i naglašeno se nagovještava da su one bile dostupne gospodinu Chaumeilu. Kako, dakle, da budemo sigurni da je sve što on kaže "mistifikacija" i "čista izmišljotina"? Nama se činilo da Priorat možda pretjeruje u svojim prosvjedima. Jasno je da ih je nešto stvarno uznemirilo. Na stranu pitanje osobnih uvreda i klevete, očito su bili zabrinuti.

Tekst "Upozorenja" pružao je plodno tlo za promišljanje. Ostao, je ipak, još jedan aspekt tog dokumenta, značajniji i provokativniji od bilo čega u samom tekstu. Pri dnu druge stranice, ponovno su se javljala ona dva žiga - jedan za Sionski priorat kao cjelinu, drugi za generalni sekretarijat. Ispod su stajala četiri potpisa, unijeta "u ime Sionskog priorata". Potpisi, s lijeva na desno, glase: John E. Drick, Gaylord Freeman, A. Robert Abboud i Pierre Plantard.

U promijenjenoj verziji članka Janie Macgillivray, nastaloj u neko doba između 1979. i 1981, na jednom mjestu se spominje Gaylord Freeman. Poslije smrti Jeana Cocteaua 1963., kaže se u promijenjenom tekstu, vlašću u Sionskom prioratu raspolagao je trijumvirat sastavljen od Pierrea Plantarda, Gaylorda Freemana i Antonia Merzagore. Zahvaljujući tome, bilo nam je poznato makar ime Gaylorda Freemana. Imena Johna E. Dricka i A. Roberta Abbouda nisu. Nikada ranije na njih nismo naišli.

Sastanak u "La Tipiji"

Paket s "Upozorenjem" smo primili 3. veljače 1984; bio je petak. Sljedećeg ponedjeljka, 6. Veljače, trebali smo poletjeti za Pariz na ugovoreni razgovor s gospodinom Plantardom. Nismo imali vremena prije polaska pozabaviti se s otkrivanjem identiteta gospode Dricka, Freemana i Abbouda.

Na zahtjev gospodina Plantarda sastali smo se u gostionici zvanj "La Tipia" smještenoj u rue de Rome, odmah do postaje Gare Saint-Lazare. Gospodin Plantard je primijetio da mu to mjesto odgovara kao sastajalište. U grad je stigao vlakom. Poslije susreta s nama, mogao je smjesta krenuti natrag, ne napuštajući kraj oko same željezničke postaje. Sljedećih mjeseci smo se opet nalazili s gospodinom Plantardom u "La Tipiji" u Rimskoj ulici. Tek će kasnije, međutim, to mjesto steći provokativno značenje.

Za razliku od svih ranijih susreta, gospodin Plantard nas je dočekaao sam, bez uobičajene pratnje suradnika. Povrh toga, gospodin Plantard je izgledao istinski ojađen zbog mnogih stvari i želio je ne samo povjeriti nam se, već isto tako, barem u ponekom pogledu, osigurati našu pomoć. Tijekom razgovora je

iskrslo mnoštvo različitih pitanja. Kao i obično, odgovori koje smo dobili potakli su kovitlac novih.

1. Razumljivo, pitali smo gospodina Plantarda tko su Gaylord Freeman, John E. Drick i A. Robert Abboud. Gospodin Plantard je bez uvijanja, ali s blagim prizvukom ispričavanja u glasu, odvratio da nije spreman odgovoriti na to pitanje. To se odnosi, rekao je, na unutarnje poslove Sionskog priorata o kojima ne može raspravljati s nepripadnicima. Pokušali smo stvar još malo pojasniti pa smo pitali jesu li ljudi o kojima je riječ Englezi ili Amerikanci. Gospodin Plantard je samo ponovio ono što je trenutak prije toga već rekao - ne može raspravljati o unutarnjim poslovima Priorata.

2. Počeo je, svejedno, pričati o Prioratovim unutarnjim stvarima, ili barem o jednom njihovom aspektu. Izgledalo je da je tema iskrsela s jednom kratkom pošalicom, dok je gospodinu Plantardu na trenutak popustila opreznost. Kad je gnjavaža biti veliki meštar, rekao je pomalo se šaleći, glasom nježnog roditelja koji se podsmješljivo žalio na svoj položaj. Izrazili smo blago čuđenje, a gospodin Plantard je ukratko dopunio misao. Nije to veliki problem, rekao je kao usput, ali baš sada ima nekih trzavica među pripadnicima Reda, a on mora osigurati da se to ne pretvori u krvavi razdor. Glavnu teškoću predstavlja, rekao je, Prioratov "anglo-američki ogranak" koji, kako izgleda, želi poći u drugačiji smjer od kontinentalne braće. Tome gospodin Plantard nije, htio ništa više dodati. Poslije toga je ušutio, kao da je shvatio da je već previše rekao. Prema tome, ničim nam nije ukazao tko bi, točno, mogao činiti "anglo-američki ogranak", niti što bi moglo predstavljati jabuku razdora. Ostavljeni smo tapkati u mraku i nagađati što bi - uzimajući da je Sionski priorat onakav kakvim smo ga mi držali - moglo uzrokovati naslaganje među članovima Reda.

3. Ubrzo poslije tog dijela razgovora, gospodin Plantard je zastao i počeo naglas razmišljati. U Redu su trenutno upražnjena dva mjesta, rekao je zamišljeno. Bila bi velika prednost da ta mjesta popune "stranci" koji bi bili naklonjeni francuskom i kontinentalnom stajalištu. To bi poslužilo kao protuteža "anglo-američkom ogranku". Nastala je duga i značajna stanka. Ništa nismo rekli. Zatim se razgovor prenio na drugu temu. Ali za trenutak se činilo da se gospodin Plantard spremao ponuditi nam članstvo u Redu. Ako je naš dojam točan i ako se doista nosio tom mišlju, zašto je nije izrekao? Vjerojatno je shvatio da nikako ne bismo mogli prihvatiti, da ne bismo mogli prsegnuti na tajnost koju bi prijam podrazumjeval. Povrh toga, gospodin Plantard je kazao da su upražnjena dva mjesta, a nas je trojica. U svakom slučaju, taj trenutak je došao i prošao. Zadržao se još dugo u našim mislima kao izluđujući momenat - u kome su se vrata otvorila, makar otškrinula, a zatim se ponovno zatvorila.

4. Plantard je priznao da je jedna od glavnih optžbi iznijetih u raspravi pri-pisanoj Jean-Luc Chaumeilu istina - ili, bolje reći, poluistina. Prema raspravi, gospodin Plantard je nezakonito prenio izvjesnu količinu zlata iz Francuske u Švicarsku 1952. godine. Gospodin Plantard je priznao daje stvarno prenio zamašna novčana sredstva u Švicarsku. Dok je takva transakcija nezakonita 1984, pod vladom predsjednika Mitteranda, pedesetih godina je bila savršeno zakonita. Štoviše, objasnio je, ta transakcija nije obavljena u njegovo ime. Sredstva o kojima je riječ nisu imala nikakve veze s njim osobno, a on od njih nije imao nikakve koristi. Naprotiv, ona su činila poseban fond namijenjen Komitetima javnog spasa; a on se, kao generalni tajnik Komiteta, upustio u tu transakciju za njihov račun, na izričiti zahtjev Charlesa de Gaullea,

Stvar, međutim, nije bila tako jednostavna. Posao je, kazao je gospodin Plantard, bio strogo povjerljiv. Kako je za njega saznao pisac rasprave, makar i u iskrivljenom obliku? Jedino, tvrdi gospodin Plantard, iz nekog službenog izvora u sadašnjoj francuskoj vladi. Osim toga, rekao je, tijekom posljednjih nekoliko mjeseci prebacivane su zamašne svote na taj račun u Švicarskoj. Zašto? Vjerojatno da njega diskreditiraju, ako ne i da mu podmetnu krivnju. Takve transakcije su, 1984, doista protuzakonite, i čovjek bi se mogao naći u ozbiljnoj nevolji. Opet, očito "unutarnje poznavanje" stvari, iznos nedavno prebačenih svota i znanje broja računa na koji su položene svjedoči, dokazivao je gospodin Plantard, o umiješanosti ove ili one vladine službe ili agencije.

5. Gospodin Plantard nam je pružio jednu književnu kritiku iz nekog časopisa. Kritiku je napisao netko tko se potpisao jednostavno kao "Bayard". Od-nosila se na knjigu koju je (što smo naknadno saznali) napisao franko-kanadski svećenik, prečasní otac Père Martin. Martinova knjiga je nosila naslov *Le Livre des compagnons secrets du Général de Gaulle* (Knjiga o tajnim pratiteljima generala de Gaullea; objavila ju je kuća Éditions du Rocher. Njezina svrha bilo je istraživanje tobožnje grupe de Gaulleovih tajnih savjetnika i suradnika, organizirane u cjeloviti kabal ili red koji Martin naziva "les Quarante-Cinq" ("Četrdesetpetorica"). U stvari, što smo otkrili kad smo pročitali Martinov tekst, "les Quarante-Cinq" naizgled nemaju nikakve veze sa Sionskim prioratom. "Bayard", ipak, u svojoj kritici izričito optužuje Martina da namjerno pokušava posijati zabunu među čitateljima brkajući "les Quarante-Cinq" s Prioratom. Putem tako nadahnuto smišljenog izgovora, on se dovio objaviti podatke o Prioratu - tako kao daje to već općepoznato. Navodimo posljednji stupac "Bayarove" kritike, koji čini njen najvažniji dio:

"Mogli bismo se upitati, također, nema li ta knjiga neku skrivenu svrhu, koja bi, kako se čini, bila pobrkati 'les Quarante-Cinq' sa Sionskim prioratom. Mnoge naporne-

ne ukazuju na taj Red, koji se, pri tom, nigdje ne imenuje. Kao da osoba što se potpisuje kao p.o. Martin, ma tko bio (a koji, međutim, nije član), govoreći o les 'Quarante-cinq' želi nas podsjetiti na četrdesetipet francuskih članova Sionskog priorata koliko ih je bilo u razdoblju velikog meštra Jeana Cocteaua, kada su Marshal Juin i André Malraux bili 'Croisés' ('križari') [tj. stariji članovi Priorata].

Poslije Cocteauve smrti 1963. i smrti Marshala Juina 1967, ostala su samo četrdesetitri francuska člana. U to doba je, na navaljivanje generala de Gaullea (koji nije bio član Sionskog priorata), Pierre Plantard de Saint-Clair bio uzdignut u rang 'križara'.

Poslije smrti Andréa Malrauxa 1976., kada su Amerikanci pokušavali zadobiti prevlast u Redu, ostala su još samo četrdesetitri francuska člana.

Treba li, dakle - makar samo preko igre s brojem francuskih članova -razumjeti da je jedan od ciljeva p.o. Martina i ukazati, onima svjesnim suvremenih tajni, da cilja na francusku granu Sionskog priorata i da joj, istodobno, pripiše određen politički položaj?

To je lukava igra: polazeći od vjerodostojnih činjenica (jedan od Sionovih francuskih komtura doista je jedna žena), ili približno vjerodostojnih činjenica, pisac ih rabi kako bi potkrijepio zamisao o izvjesnoj "degaulleovskoj" viziji svijeta.

Ali, zar to nije pokušaj utjecanja na unutarnju ravnotežu Sionskog priorata pripisivanjem francuskoj grani politike koja nije njezina - upravo u trenutku kad ova pokušava oduprijeti se američkom i engleskom utjecaju i povratiti prirodnu ravnotežu?"

Pitali smo gospodin Plantarda jesu li iznijete tvrdnje o Sionskom prioratu točne. Odgovorio je da jesu. Pitali smo ga tko je "Bayard". "Možda p.o. Martin," odvratio je gospodin Plantard, uz osmjeh koji je sugerirao da bi "Bayard" lako mogao biti i on sam. Ali, kakav god bio "Bayardov" identitet, iskazi koji su mu pripisani bili su krajnje zanimljivi. Kao prvo, naglašavao je iste one stvari koje i gospodin Plantard u osobnom razgovoru s nama - insistiranje na trzavicama unutar Sionskog priorata čiji je uzrok "anglo-američki ogranak". Ponovio je i dvosmislenu tvrdnju iznijetu na drugom mjestu, po kojoj Priorat nije politički usmjeren. Neopozivo je izjavio, po prvi put koliko mi znamo, da su Marshal Juin i André Malraux bili članovi Priorata, a naveo je i njihovo mjesto u hijerarhiji Reda - bili su "Croisés". Po statutu, "križar" je po hijerarhiji drugi najviši rang u Redu, odmah ispod velikog meštra. Bila su tri "križara", a zatim devet "zapovjednika" ("Commandeurs"), rang iza njega.

Posebno je zanimljiva bila "Bayardova" primjedba o de Gaulleu. Nedvosmisleno je rečeno da de Gaulle osobno nije bio član Sionskog priorata. Istodobno je iznijeto na vidjelo da je de Gaulle bio ne samo upućen u poslove Sionskog priorata, već i da je imao dovoljno utjecaja na Red da inzistira na unapređenju gospodina Plantarda u razred "križara" poslije smrti Marshala Juina. Ako je to točno, međutim, značilo bi da je prije 1967. gospodin Plantard bio član ne-

što nižeg razreda. A ipak je, po markizu de Chériseyu, gospodin Plantard još 1956. otklonio veliki raskol u Redu zahvaljujući svojoj diplomatskoj vještini. A, prema promijenjenom tekstu članka Janije Macgillivray, vlast nad Prioratom je, poslije Cocteauove smrti 1963., bila u rukama trijumvirata sastavljenog od gospodina Plantarda, Gaylorda Freemana i Antonia Merzagore. Doduše, nije sasvim neobično da neki podređeni, osobito u trenucima krize, preuzme na sebe vlast. Opet, ako je to bio slučaj s gospodinom Plantardom, značilo bi da je u svemu što je poduzimao između 1956. i 1967. godine djelovao kao podređeni - i to čak ne ni kao podređeni drugog reda, već trećeg ili još nižeg.

6. Nametnuli smo gospodinu Plantardu razgovor o ovjerenim dokumentima s potpisima vikonta Leathersa, kapetana Nuttinga, majora Clowesa i lorda Selbornea. Podsjetili smo ga na njegov zahtjev da ne raspravljamo o tim spisima i da ih ne objavljujemo. A ipak je Louis Vazart reproducirao njihove fotografije u knjizi o Dagobertu II. Zašto je gospodin Plantard od nas zahtijevao da to držimo u tajnosti ako je već trebalo dokumente iznijeti u javnost? Gospodin Plantard je djelovao iskreno uznemiren. On nije znao, rekao je gorko, da će gospodin Vazart objaviti reprodukciju dokumenata. Da je to znao unaprijed, sprečio bi ga. Zar ga, dakle, gospodin Vazart nije pitao za mišljenje? Ne, odgovorio je gospodin Plantard, njemu je bilo poznato da gospodin Vazart radi na toj knjizi, ali nije ni sanjao da će u nju biti uključena i napomena o dokumentima. Ali sigurno je, nastavili smo, gospodin Plantard, kao prvo, dao ili barem pokazao te spise gospodinu Vazartu. Zar od gospodina Vazarta nije tražio da ih zadrži u tajnosti, kao od nas? On kao prvo, nije dao spise gospodinu Vazartu, odvratio je gospodin Plantard. Nije imao nikakvu predodžbu o tome gdje ih je gospodin Vazart nabavio. Prvi znak da gospodin Vazart o njima uopće nešto zna bio je kada su se pojavili otiskani, kao *fait accompli*.

Bili smo zbunjeni. Gospodin Plantard nam je originale dokumenata pokazao u travnju prethodne godine. Ako ih nije pokazao i gospodinu Vazartu, onda netko drugi očito ima duplikate. Gdje ih je gospodin Vazart našao? Gospodin Plantard je bespomoćno slegnuo ramenima. Ne zna, rekao je. Nalazio je da je čitava situacija do krajnosti uznemiravajuća. Doslovce nas je preklinjao da to pitanje dalje istražimo. Bit će, rekao je, zahvalan za svaku informaciju koja bi mogla proisteći iz našeg ispitivanja.

To su bile najvažnije teme našeg sastanka s gospodinom Plantardom u veljači 1984. Ništa nije bilo riješeno, nijedno od pitanja što su vrebala u našim mislima nije dobilo zadovoljavajući odgovor. Istodobno je pokrenuta prava plima novih pitanja. Tko su John E. Drick, Gaylord Freeman i A. Robert Abboud?

Koja je uloga "anglo-američkog ogranka" u Sionskom prioratu i zašto bi oni bili izvor trvenja unutar Reda? Je li gospodin Plantard doista bio na rubu ponuditi nam članstvo u Prioratu kako bi se odupro utjecaju tog "ogranka"? Zašto bi netko u francuskoj vladi prebacivao sredstva na tajni račun u švicarskoj banci u namjeri da diskreditira gospodina Plantarda? Koliki se značaj može pridati informacijama koje je ponudio "Bayard" u prikazu knjige p.o. Martina? I od koga je, ako ne od gospodina Plantarda, gospodin Vazart dobio ovjerene dokumente s potpisima vikonta Leathersa, kapetana Nuttinga, majora Clowesa i lorda Selbornea?

Tijekom boravka u Parizu, imali smo i niz susreta sa Louisom Vazartom. Gospodin Vazart je kao odjek ponovio tvrdnje gospodina Plantarda. Ne, rekao je, ovjerene dokumente nije primio od gospodina Plantarda. Od koga ih je, onda, dobio? Bila su mu poslani, rekao je; anonimno; u "običnoj smeđoj koverti"; s britanskim markama i londonskim poštanskim žigom! Opet smo bili zbunjeni. Kakva je igra u pitanju? Je li netko, možda, pokušavao nama nešto podmetnuti, umanjiti našu vrijednost u očima gospodina Plantarda i Sionskog priorata? Bilo kako bilo, ako je gospodin Vazart govorio istinu, jedno je bilo jasno - netko u Londonu je *au fait* s čitavom stvari, izbliza prati razvoj događaja, sve nadzire i, u izvjesnim ključnim trenucima, tajanstveno se upliće.

Neuhvatljivi "američki ogranak"

Ispostavilo se da je prilično lako utvrditi identitet Gaylorda Freemana, Johna Dricka i A. Roberta Abbouda. Sva trojica su bila popisana u brojnim imenicima i drugim uobičajenim izvorima. Imajući to u vidu, izmotavanje gospodina Plantarda je bilo još neobjašnjivije. Zašto bi se šutilo o ljudima čiji su životi i djelatnost toliko javni?

Sva trojica su radila, tada ili ranije, za *First National Bank of Chicago*. John Drick od 1944., kada je počeo kao pomoćnik blagajnika, da bi za tri godine dogurao do pomoćnika potpredsjednika. Godine 1969., postao je predsjednik banke i, istodobno, jedan od njezinih direktora. Bio je, također, član nadzornih odbora brojnih drugih američkih tvrtki - *Stepan Chemical*, *MCA Incorporated*, *Oak Industries* i *Central Illinois Public Service*.

Gaylord Freeman je isprva bio pravnik, pridružujući se odvjetničkoj komori Illinoisa 1934. Godine 1940, pristupio je u *First National Bank of Chicago* kao pravni zastupnik; predsjednik banke je postao 1960.; bio je potpredsjednik bankinog nadzornog odbora od 1962. do 1969., predsjednik od 1975. do 1980. Bio je i predsjednik odbora i direktor *First Chicago Corporation*, a bio je član nadzornog odbora firmi *Atlantic Richfield*, *Bankers Life and Casualty Company*, *Baxter Travenol Labs* i *Northwest Industries*. Tijekom 1979. i 1980, predsjedavao je probranom "radnom grupom" za inflaciju pri American Bankers' Association. Surađivao je s MacArthur Foundation i bio član upravnog vijeća Aspen Institute of Humanistic Studies. Aspen Institute je utemeljen 1949. u svrhu upoznavanja visokih poslovnih rukovodilaca s humanističkim disciplinama, osobito književnošću. Danas im je sjedište u New Yorku, a imaju i imanje u Chesapeake Bayu od 2.000 jutara i konferencijski centar na Hawaiiima, u Berlinu i Tokiju.

Robert Abboud je naslijedio Gaylorda Freemana kao predsjednik nadzornog odbora *First National Bank of Chicago*, ali je nekoliko godina kasnije razriješen te dužnosti. Potom je postao predsjednik firme *Occidental Petroleum Corporation*. Godine 1980. dioničari su njega i druge optužili za obmanjivanje ulagača u svezi s financijskim stanjem banke tijekom sredine sedamdesetih. Prema *Herald Tribuneu*, on je u svoju obranu iznosio tvrdnju da je banka bila u

opasnim vodama kada je on preuzeo mjesto predsjednika - u stvari, rekao je da su njezini problemi 1974. "bili prikriveni da bi se preduhitrila kriza povjerenja u bankarski sustav".

Jesu li ti ljudi bili u sastavu "anglo-američkog ogranka" na koji je ciljao gospodin Plantard? Ako jesu, onda je taj ogranak sezao u prorijeđene sfere visokih financija, ne samo u Sjedinjenim Državama, već, vjerojatno, i drugdje također. Istodobno, ako se neprilike gospodina Abbouda s bankom mogu uzeti kao neki pokazatelj, ogranak je i sâm bio zaražen razdorom među frakcijama.

Ubrzo poslije otkrivanja identiteta gospode Dricka, Freemana i Abbouda, telefonirali smo gospodinu Plantardu. Kao usput, spomenuli smo da smo saznali za njihovu povezanost s *First National Bank of Chicago*. "Vraiment?" ("Stvarno?") odvratio je gospodin Plantard lakonski, s blagim potsmjehom u glasu, kao da nam daje pohvalu za temeljitost. Izjavili smo, kao nešto što se samo po sebi razumije, da ćemo morati stupiti u vezu s tom trojicom. Gospodin Plantard je odjednom izrazio upadljivu nervozu. Na kocki su neke vrlo važne stvari, izjavio je. Zamolio je da ne stupamo u vezu s tim ljudima dok se prvo još jednom ne sastanemo s njim osobno. Pristali smo, vrlo nevoljko, ali smo postavili i mnoštvo drugih pitanja. Gospodin Plantard nas je molio da ne tražimo da nam odgovara preko telefona. Čitava se stvar mora raspraviti do detalja, "licem u lice". Zar ne bi mogao, "nastavili smo, kazati još nešto? *"Face à face"*, ponovio je gospodin Plantard.

Osjećali smo se obveznim održati obećanje dano gospodinu Plantardu i uzdržali se od pokušaja stupanja u dodir neposredno s gospodom Drickom, Freemanom i Abboudom. Istodobno smo, ipak, smjesta pozvali prijatelje u Sjedinjenim Državama i tražili što je moguće više podataka o toj trojici, kao i o raznim tvrtkama, poduzećima i ustanovama s kojima su imali neke veze. Nekoliko dana kasnije, primili smo telefonski poziv iz New Yorka. Nije potpuno siguran, rekao je naš izvestitelj, i morat će stvari provjeriti; ali, ako ga pamćenje ne vara, sjeća se da je pročitao da je John Drick umro prije otprilike dvije godine. Kako se, onda, njegov potpis mogao nalaziti na dokumentu datiranom 17. siječnja 1984. - osim ako Sionski priorat nema neke iznimne moći?

Ako je John Drick mrtav, potpisi na "Upozorenju" su, mora biti, falsifikati. Kako je gospodin Plantard i sâm potpisao "Mise en garde", i nama poslao jedan primjerak, nismo mogli a da ne posumnjamo u njegovu umješnost. Ali, po svemu što smo o njemu saznali, činilo se malo vjerojatnim da bi mogao snositi krivnju za tako neopreznu i nespretnu, grubu pogrešku. Pridodati pokojnikov potpis jednom, po svemu sudeći, naširoko rasturanom dokumentu nije bilo samo zaprepašujuće nemarno. Bilo je to nedvojbeno opasno, značilo je izložiti

se svakovrsnim ozbiljnim zakonskim posljedicama. Premda mi za njega nika-
da ranije nismo čuli, John Drick je, ipak, bio istaknuta osoba u svijetu financija.
Ni njegov identitet, ni njegova smrt nisu bile tajne, a tko god da je smislio
"Upozorenje" morao je i to znati.

Ako su potpisi falsificirani, štoviše, zašto baš ti potpisi? To nije bilo trenu-
tačno smišljeno, niti su potpisi nasumice izvučeni iz šešira. Ime Gaylorda Free-
mana se pojavilo u promijenjenom tekstu članka Janie Macgillivray nekoliko
godina ranije. Iz nekog razloga, bili smo sasvim određeno upućeni u smjeru
First National Bank of Chicago.

Pozvonili smo na broj londonske podružnice *First National Bank of Chi-
cago*. Naše pitanje je sigurno zvučalo čudnovato - pitali smo je li John Drick
doista mrtav - i bili smo, razumljivo, prebacivani s ureda na ured. Konačno
smo dobili vezu s jednim od bančinih izvršnih dužnosnika, koji nas je pitao
zašto nas to zanima. Objasnili smo da smo čuli da je John Drick umro nekoliko
godina ranije, ali da, pritom, posjedujemo dokument koji je, kako izgleda, on
potpisao 17. siječnja 1984. Čovjek iz banke je postao oprezno neodređen. Da,
rekao je, i on kao da se prisjeća da je načuo za njegovu smrt, ali nije siguran.
Kasnije u tijeku dana će razgovarati sa nekim tko bi to mogao pojasniti do kraja.
Ako želimo ostaviti svoj telefonski broj, on bi sredio da nam se ta osoba javi.

To popodne smo primili prekookeanski poziv iz Amerike. Sugovornik -
koga ćemo, poštujući njegov zahtjev, imenovati jednostavno "Samuel Kemp"
- se predstavio kao jedan od viših dužnosnika banke. Posebno se bavio i banči-
nom službom sigurnosti koja održava tijesnu vezu sa Interpolom.

Objasnili smo situaciju - koja je, ne treba ni reći, probudila apetit "gospo-
din Kempa". Zatim smo vodili iznimno dug razgovor, tijekom kojeg smo poku-
šali objasniti što je bilo moguće više od pozadine slučaja u takvim okolnostima.
"Gospodin Kemp" je bio otvoren, slobodan, do krajnosti zaintrigiran i sasvim
pripravan baciti se na ispitivanje bilo čega što bismo mu povjerili. Potvrdio je,
neopozivo, da je John Drick umro 16. veljače 1982. A dok smo pričali s "gospo-
dinom Kempom", iskrslje je još jedno zanimljivo pitanje. Do 1983, ispostavilo
se, *First National Bank of Chicago* je dijelila svoje londonske prostorije s *Gu-
ardian Royal Exchange Assurance!*

Teško da je to mogla biti slučajnost. Ali, što to znači? Je li netko iz banke
pokupio dokumente i potpise iz osiguravajućeg društva? Ili je netko iz osigu-
ravajućeg društva pokupio potpise iz banke? Kakvo god bilo objašnjenje, kro-
nologija se nije uklapala. Potpisi iz *Guardian Assurance* potječu, navodno, iz
1955. i 1956. Čak i ako su kasnije upisani, to nije moglo biti poslije 1971, zato
što je *Lloyds Bank Europe* te godine postala *Lloyds Bank International*. Osim

toga, major Hugh Murchison Clowes je umro 1956. S druge strane, Gaylord Freeman, John Drick i A. Robert Abboud su zajednički pristupili *First National Bank of Chicago* sredinom sedamdesetih godina. Ma kakvi bili odgovori na ta pitanja, jedno se činilo očitim - netko zainteresiran za tu stvar bio je aktivan u Londonu.

Sljedećih tjedana smo održavali stalnu vezu s "gospodinom Kempom". Poslije uvodnog razgovora, on se potrudio nabaviti primjerak naše prve knjige da bi se upoznao s pozadinom slučaja. Mi smo mu, opet, poslali opsežan dosije dokumenata koji se odnose na građu naše prve knjige kao i na tekuće istraživanje - uključujući, naravno, sve vezano za *Guardian Assurance* i *First National Bank of Chicago*. Tu je spadalo ne samo "Upozorenje" s potpisima Johna Dricka, Gaylorda Freemana i A. Roberta Abbouda, već i promijenjeni tekst članka Janie Macgillivray gdje smo po prvi put naišli na ime Gaylorda Freemana.

Pročešljavši tu hrpu građe, "gospodin Kemp" je bio zbunjen, ali i zagolican. Imao je bogato iskustvo u razotkrivanju prijevara. To je priču učinilo još izazovnije privlačnom pa je njegova radoznalost po razmjerama dostigla našu. Pristao je na svoju ruku poduzeti ispitivanje i da, prvom povoljnom prigodom, porazgovara s Gaylordom Freemanom osobno. U međuvremenu, mogao nam je potvrditi jedno: izgleda da su potpisi pravi. Sigurno je da se slažu sa svakim drugim primjerkom potpisa trojice ljudi koji se mogu naći.

Nastavili smo snabdjevati "gospodina Kempa" novim spisima i dodatnim podacima kako su izlazili na vidjelo. On je vodio vlastitu istragu, držeći nas u tijeku, i na koncu sastavio podrobno izvješće. Činilo se da su gospodin Plantard i Sionski priorat njime beznadno kompromitirani.

Iz doba kada su gospoda Drick, Freeman i Abboud zajedno radili u banci, "gospodin Kemp" je uspio naći samo jedan dokument sa sva tri potpisa. To je bilo godišnji izvješće *First National Bank of Chicago* i njezine matične tvrtke, *First Chicago Corporation* za 1974. Izdanje 10. veljače 1975. i razaslat svim bančnim podružnicama kao i svim dioničarima. U tom izvješću zajedno se javljaju potpisi Johna Dricka, Gaylorda Freemana i A. Roberta Abbouda. I ne samo to. Javljaju se potpuno istim redosljedom kao na "Mise en Garde".

"Gospodin Kemp" je premjerio potpise na oba dokumenta. Pokazalo se da su oni na godišnjem izvješću za 1974. točno iste veličine kao i oni na "Upozorenju". To je stvarno neoboriv dokaz. Doslovce je nemoguće da netko dvaput napiše svako slovo, petlju i zavijutak točno iste veličine. Nezamislivo je da bi ona trojica uspjela izvesti takav podvig istodobno na dva ista dokumenta. Činilo se da ima malo mjesta sumnji da su potpisi na "Upozorenju" temeljen na

fotokopiji. Očito je netko fotokopirao posljednju stranicu godišnjeg izvješća za 1974., zatim reproducirao potpise na "Upozorenju".

Opet se, međutim, postavljalo pitanje zašto. Zašto baš ti ljudi? I zašto se izlagati zakonskom riziku koji sobom povlači uporaba tih potpisa? Koliko je nama poznato, "Upozorenje" je bilo u prilično širokoj cirkulaciji - ne samo među članovima Sionskog priorata, već, pored nas, i među ostalim istraživačima te teme u Francuskoj a, kako je bilo implicirano, ušlo je i u dosije podnjet francuskom pravosuđu. Činilo se nevjerojatnim da bi se gospodin Plantard odlučio na takvo javno izlaganje, da bi se usudio s toliko ranjivosti izložiti posljedicama prijave. Drugi bi to sigurno mogli provjeriti isto kao i mi. Ne bi li, dakle, bilo samo pitanje vremena kada će varka biti otkrivena? "Krađa" tri potpisa, od kojih jedan pripada pokojniku, je ozbiljna stvar. Nije to više puka neslana šala u svrhu mistifikacije, niti je dovoljno vješta dezinformacija.

"Gospodin Kemp" je izvijestio također da se susreo s Gaylordom Freemanom. Pokazao mu je "Mise en Garde" s ona tri potpisa. Pokazao mu je druge dokumente što se odnose na Sionski priorat i gospodina Plantarda. Pitao je, sasvim otvoreno i bez okolišanja, je li gospodin Freeman član Sionskog priorata, je li ikada bio njegov član, je li ikada čuo za Sionski priorat ili za Pierra Plantarda de Saint-Clairea.

U dosije koji smo poslali "gospodinu Kempu", uključili smo i jedan primjerak Prioratovog statuta. Prema članku XXII. tog statuta: "Poricanje članstva u Sionskom prioratu, izraženo javno ili u pismenom obliku, bez razloga ili osobne opasnosti, povući će sa sobom isključenje člana koje će biti proglašeno na Skupštini." Ako je gospodin Freeman doista pripadnik Priorata, držali smo i mi i "gospodin Kemp", to će ga pravilo obvezivati da to i prizna.

Po "gospodinu Kempu", gospodin Freeman je porekao da išta o tome zna. Nije član Sionskog priorata; nikad nije bio član Sionskog priorata; nije nikad čuo za Sionski priorat ni za Pierra Plantarda de Saint-Clairea.

Držanje gospodina Freemana je, pritom, bilo pomalo čudno. Bio je, rečeno nam je, pomalo zbunjen, pitanja su ga malo smela, ali samo neznatno. Sve u svemu, bio je neočekivano miran. Nije izgedao ni najmanje iznenađen - bilo pitanjima, bilo time što mu se ime pojavljuje u tako neobičnom kontekstu. Sigurno je da nije izrazio ni bijes ni ogorčenje zbog načina na koji se rabe njegovo ime i potpis. Nije se čak ni dalje raspitivao, a reagirao je kao da je riječ o čisto rutinskom poslu.

Iako takav nemar možda bode oči, "gospodin Kemp" je rekao da ne dvoji u poricanje gospodina Freemana. Ali to, rekao je, za njega stvar čini samo još

zamršenijom. Ima tu nečeg značajnog, sumnjao je, ali nije mogao ni zamisliti što bi to moglo biti. Zahvaljujući vezama s Interpolom, primijetio je, imao je prigode ispitati doslovno na tisuće prijevара. Po svim mjerilima koje je običavao primjenjivati u takvim okolnostima, ova sadašnja stvar nije imala nikakvog smisla. Prijevара se, objasnio je, obično izvodi iz jednog ili oba od dva moguća razloga - radi moći ili financijske dobiti. Što se Sionskog priorata tiče, međutim, a pogotovu kada je riječ o "Mise en Garde", izgleda da nijedna od tih pobuda nije u igri. Teško je bilo uvidjeti kako bi se taj posao uopće mogao iskoristiti za stjecanje moći. Sionski priorat je, u stvari, bio kompromitiran, a ne ojačan uporabom očito lažnih potpisa čija se neautentičnost tako lako mogla utvrditi. Nije bilo ni neke očite financijske dobiti. Kako smo još odavno otkrili, Prioratova prividna ravnodušnost prema novcu jedna je od njegovih najuvjerljivijih odlika. Daleko od pokušaja da stječe prihod, Priorat je izgledao sasvim spreman odreći ga se, čak i trošiti da bi razasuo izvjesne materijale.

"Gospodin Kemp" je rekao da je povremeno nailazio na čudnovate i istančane prijevare. Tu i tamo, spomenuo je, penzionirani članovi obavještajne zajednice bi, na primjer, smislili neku zamršenu varku da se zabave i da iskušaju svoje mlađe kolege. Ali i to, također, izgleda u ovom slučaju nebitno. Suvremeni Priorat svoje mistifikacije izvodi već skoro trideset godina, od 1956., kada je gospodin Plantard imao tridesetišest godina. Pored toga, uvođenje imena poput Malrauxa, Juina i de Gaullea svejdoči protiv puke vjetropiraste *jeu d'esprit*.

Ukratko, odvijalo se nešto što je zbunjivalo ne samo nas, već i profesionalnog stručnjaka s dugogodišnjim iskustvom za sobom. "Gospodin Kemp" je zaključio razgovor primjedbom brižljivo sračunate dvosmislenosti, koje ćemo se kasnije s razlogom prisjetiti: "Ne vjerujte nikome", rekao je. "Čak ni meni."

U međuvremenu, vršili smo pritisak na gospodina Plantarda radi zakazivanja sastanka "licem u lice" koji je sam nazvao nužnim. Iz razloga koji su nam tek kasnije postali jasni, gospodin Plantard je postao neuhvatljiv. Često ga nismo mogli naći telefonom. Kada smo u tome uspjeli, izgovarao se na pretrpan rokovnik, ili je morao srediti nešto u vezi sa sinovljevim školovanjem, ili će biti van Pariza, ili je nahlađen. Ranije mu je uvijek bilo drago vidjeti nas. Sada je za to izgledao upadljivo neraspoložen. Mi smo se bavili i drugim stvarima, naravno; bili smo zauzeti istraživanjem novozavjetne povijesti, keltskog kršćanstva i građe koja ulazi u prvi dio ove knjige. Ipak smo se osjećali frustriranima zbog vremena koje prolazi, a susret s gospodinom Plantardom se odgađa. I on i Sionski priorat su postajali sve sumnjiviji.

Ni na drugim frontovima se nije baš bogzna što događalo. Raspitivanje za sudski slučaj protiv gospodin Chaumeila donijelo nam je samo priopćenje

da je još neriješen. Izašla je knjiga gospodina Chaumeila, ali se pokazalo da je to samo novo izdanje jednog ranijeg djela, s novim uvodom i pogovorom. Nije sadržavala nikakva skandalozna otkrića kakva su obećavana u anonimnoj raspravi.

Konačno smo primili pismo od gospodina Plantarda. Krutim, formalnim tonom je pristao na sastanak čiji je rok davno prekoračen, ali uz ogradu: "Bit će mi drago sastati se s vama koncem rujna na prijateljskoj osnovi, ali žalim što vam ne mogu pružiti nikakve informacije za vaše izdanje."

U istom pismu, gospodin Plantard iznosi da je utvrdio da je ovjereni dokument iz 1955. - onaj s potpisima vikonta Leathersa, majora Clowesa i kapetana Nuttinga- autentičan. Ispitivali su ga i provjerili "stručnjaci", rekao je. S druge strane, priznao je da je dokument iz 1956. - s potpisom lorda Selbornea, u kome se spominje *Lloyds Bank Europe* - lažan. Potom je, velikim slovima, ponovio zahtjev da ovjereni dokumenti "ostanu povjerljivi i nikako ne budu tiskani" - inzistiranje koje je zbunjivalo tim više što je te spise, kako je i sam priznao, već objavio Louis Vazart i što bi se teško moglo reći da su i dalje povjerljivi. Osim toga, "Zabranio sam u Francuskoj sva izdanja vezana za Sionski priorat i mene osobno, i to od ožujka 1984..."

Frazeologija te izjave je zanimljiva. Nismo, naravno, mogli povjerovati da gospodin Plantard posjeduje tako sveopću cenzorsku moć. Vjerojatno je htio kazati da je naložio svim članovima Sionskog priorata da šute. Njegova se zabrana nije mogla proširiti na tisak uopće, ali su njom sigurno obuhvaćeni razni unutarnji izvori koji su puštali materijale u javnost tijekom skoro trideset godina.

U pismu gospodina Plantarda smo našli još jednu zanimljivu izjavu. Bila je dodana u post skriptumu: "Također se formalno protivim objavljivanju prepiske između generala de Gaullea i mene osobno, kao i one s Marshalom Juinom ili Henri, compte de Paris. Ti spisi, ukradeni iz ulice 37 rue St.-Lazare u Parizu, povjerljivi su i ostaju 'državna tajna' i ako budu ponuđeni na prodaju..."

Je li gospodin Plantard, vjerujući da je nama takva prepiska dostupna, nehotice odao činjenicu da ona postoji - i da bi ga možda na neki način mogla kompromitirati? Ili je jednostavno želio da mi tako mislimo? U to doba smo već sumnjali u sve. Ništa nam nije izgledalo onako kako jest; ništa se nije moglo uzeti za gotovo; za sve je postojalo i drugačije objašnjenje. Sionski priorat nam je počinjao izgledati poput holografske slike, što se prizmatično pomiče u ovisnosti od svjetlosti i kuta pod kojim se gleda. Iz jednog kuta, odavao je dojam utjecajnog, moćnog i bogatog međunarodnog tajnog društva u čije članove spadaju istaknute osobe iz svijeta umjetnosti, politike, visokih financija.

Iz drugog, izgledao je kao zasjenjujuće nadahnuta varka koju je mala skupina pojedinaca smislila za vlastite mračne svrhe. Možda je, u izvjesnom smislu, bio i jedno i drugo.

Sučeljenje s gospodinom Plantardom

Kako se bližio susret s gospodinom Plantardom, sređivali smo prikupljene dokaze. U njih su bila uključena i barem tri optužujuća predmeta. Nismo mogli ni zamisliti kako bi gospodin Plantard uspio barem jedan od njih opravdati, a kamoli sva tri. On, naravno, nije mogao ni sanjati o smjeru u kom je naše istraživanje otišlo, niti o onome što smo iščepkali. Bili smo sigurni da ćemo ga uhvatiti na prepad.

Prvi predmet bila je smrt Johna Dricka. Kako je gospodin Plantard mogao objasniti što je gospodin Drick potpisao dokument 17. siječnja kada je čovjek umro dvije godine ranije?

Drugi se također odnosio na potpise na "Upozorenju". Kako bi gospodin Plantard objasnio činjenicu da su ti potpuno istovjetni s onima na godišnjem izvješćima za 1974. *First National Bank of Chicago*?

Treći predmet je bio nešto sasvim drugo. Godine 1979. gospodin Plantard - koji je dotad bio poznat jednostavno kao Pierre Plantard - počeo rabiti mnogo zvučniju titulu, Pierre Plantard de Saint-Claire, grof od Saint-Clairea i Comte de Rhédae (staro ime Rennes-le-Château). U knjizi *Sveta krv, Sveti gral* pomalo suho smo komentirali to naoko iznenadno stjecanje plemićkog statusa, a gospodin Plantard se uvrijedio zbog naše insinuacije. Da dokaže da nije neutemeljeno prisvojio ili izmislio titule, pokazao nam je svoj pasoš i dao nam fotokopiju rodnog lista. U oba dokumenta, on je doista imenovan kao Plantard de Saint-Claire, Comte de Saint-Claire i Comte de Rhédae, a u drugom je tako naveden i njegov otac. Mi smo, međutim, ubrzo poslije toga sami zatražili prijepis rodnog lista gospodina Plantarda iz općine 7. arondismana. Podaci iz rodnog lista dobivenog iz te službe bili su u skoro svakom pogledu istovjetni s onima na dokumentu što nam je dao gospodin Plantard. Ali, na rodnom listu koji smo primili iz općine, gospodin Plantard nema nikakvih titula, a njegov otac je naveden ne kao grof od Saint-Clairea ili grof od Rhédea, već jednostavno kao "valet de chambre" ("sobar").

To, samo po sebi, doduše, ne dokazuje ništa. A čak i ako je rodni list "valet de chambre" punovažan, ostaju izvjesna pitanja. Kako je, na primjer, gospodin Plantard uspio proizvesti tako savršeni "službeni prijepis" originala? Kako su bili duplicirani papir, službeni žigovi i potpisi - ako su to doista bili? U svakom

slučaju, raskorak između sobara i grofa od Saint-Clairea i Rhédea iziskivao je neko objašnjenje. Dokumenti će, držali smo, pogotovu ako se pred gospodina Plantarda iznenada iznesu, bez upozorenja ili vremena da spremi neki odgovor, izazvati makar neku reakciju kojom će se odati. Čak i trenutak usplahirenosti bi bio otkrivenje.

Čekala nas je još jedna zagonetka prije susreta s gospodinom Plantardom. Jači bismo dojam proizveli, mislili smo, ako bismo uza se imali i jedan primjerak godišnjeg izvješća *First National Bank of Chicago* za 1974. - originalni izvor s potpisima gospode Dricka, Freemana i Abbouda, i kada bismo ga mogli predočiti gospodinu Plantardu. Shodno tomu, tjedan dana pred zakazano putovanje u Pariz, telefonirali smo "gospodinu Kempu" i pitali može li nam poslati fotokopiju dokumenta; objasnili smo zašto nam točno treba. "Gospodin Kemp" je rekao da to neće biti problem i da će fotokopija biti poslana sljedećeg dana.

Sljedećeg popodneva, primili smo pomalo zabrinut poziv tajnice "gospodina Kempa". On joj je naložio, kazala je, da nam pošalje fotokopiju posljednje stranice godišnjeg izvješća za 1974. - stranice na kojoj su tri potpisa o kojima je riječ. U više navrata je pokušavala obaviti taj nalog - ali fotokopija se nije primala! Isprobala je svaki aparat u banci, ali potpisi se nisu reproducirali.

Sutradan smo ponovno razgovarali s "gospodinom Kempom". Ispitao je osobno tu stvar, a objašnjenje je, izgleda, jednostavno. Potpisi na godišnjem izvješću su - vjerojatno kao mjera opreza radi sprečavanja nezakonitog reproduciranja - bili ispisani svijetlo plavom tintom koja u sebi ne sadrži grafit. Bez imalo grafita, fotokopija se ne može primiti.

To je, naravno, dosta jednostavno. Ali je potaklo potpuno novo pitanje. Bili smo zaključili, zajedno s "gospodinom Kempom", prilično definitivno, da su potpisi na "Upozorenju" Sionskog priorata jednostavno bili fotokopirani s godišnjeg izvješća za 1974. Ako se takva fotokopija nikako ne može napraviti, kako se gospodin Plantard dovio da do nje dođe?

Bilo je, doduše, i drugih objašnjenja. Potpisi s godišnjeg izvješća su, recimo, mogli biti fotografirani pa se fotokopija mogla napraviti s fotografije. Ali, zašto bi se netko toliko mučio da bi se domogao baš ta tri potpisa? Zašto nisu iskorišteni neki drugi, koji su se mogli fotokopirati bez imalo muke? Ako je falsifikator bio toliko nehajan, ili traljav, da uporabi potpis čovjeka preminulog dvije godine ranije, zašto bi se toliko trudio oko toga kada bi bilo koji drugi potpis mogao poslužiti njegovoj svrsi?

Nekoliko sljedećih dana, mučila nas je ta zagonetka. Imali smo, ipak, tri iznimno rječita dokaza za predočenje gospodinu Plantardu. Kako se potpis Johna Dricka pojavio na dokumentu dvije godine poslije njegove smrti? Kako

gospodin Plantard objašnjava apsolutnu istovjetnost potpisa na "Upozorenju" Sionskog priorata s onima iz bančinog godišnjeg izvješća za 1974.? I kako bi objasnio rodni list, dobiven iz odgovarajućeg službenog izvora, koji kaže da njegov otac nije bio grof, nego sobar? Naoružani tim pitanjima, krenuli smo u okršaj koji smo, među sobom, nazvali Točno u Podne.

Točno u podne

U nedelju, 30. rujna, sastali smo se u Parizu s gospodinom Plantardom na već uobičajenom mjestu, u gostionici zvanoj "La Tipia" u Rimskoj ulici. Prije smo uvijek stizali rano i čekali ga. Ovaj put je, međutim, iako smo bili dovoljno točni, on dočekao nas. Za nekoliko trenutaka je postalo jasno da nas čeka i u drugim razinama. Prije nego što smo stigli i postaviti nezgodna pitanja, on je na njih dao odgovore.

Kada smo se sastali, razmijenili smo uobičajene pozdrave, a onda naručili kavu. Izvukli smo mali kazetofon i stavili ga na stol. Gospodin Plantard je bacio na njega jedan sumnjičav pogled, ali nije stavio primjedbu. Zatim smo iz torbe izvadili "Mise en Garde" Sionskog priorata s potpisima Johna Dricka, Gaylorda Freemana i A. Roberta Abbouda. Prije nego što smo uspjeli i riječ prozboriti, gospodin Plantard je prstom pokazao na tri potpisa.

"Stavljeni su pečatom, znate," rekao je, praveći rukom pokret kao da nešto pečati.

Razmijenili smo potajno poglede. Ta nam mogućnost uopće nije pala na pamet, kao ni "gospodinu Kempu". Ali, da, svakako, pečat bi mogao poslužiti kao objašnjenje za istovjetnu veličinu potpisa na "Upozorenju" i na godišnjem izvješću. Velika poduzeća, vladina birokracija, ostale institucije koje moraju izdavati mnoštvo dokumenata doista rabe takve pečate. Jedan direktor tvrtke obično ne potpisuje svaki od stotina isplatnih čekova posebno. Gospodin Plantard je, međutim, očito implicirao da ima ili je imao pristupa tom pečatu - istom pečatu koji je uporabljen u godišnjem izvješću za 1974.

Ali, odvratili smo, brzo mijenjajući teren, jedan od ljudi čiji se potpisi tu nalaze...

Je mrtav, prekinuo nas je gospodin Plantard sasvim neobavezno, uzimajući nam riječ iz usta. Da, John Drick je umro početkom 1982. Kao stvar stalne prakse, međutim, Priorat je nastavio služiti se njegovim potpisom za interne dokumente dok mjesto u Redu upražnjeno njegovom smrću ne bude popunjeno.

To, za nas, nije bilo baš najprihvatljivije objašnjenje niti, pak, ono koje najviše zadovoljava. Nastaviti tako s uporabom pokojnikovog potpisa teško da je uobičajena praksa u instituciji bilo koje vrste. Nismo, međutim, mogli osporiti tvrdnju gospodina Plantarda. Nismo bili u položaju s njim raspravljati o unutarnjoj politici ili procedurama Sionskog priorata, ma koliko one mogle biti neortodoksne.

Gospodinu Plantardu nismo nikad ni riječ rekli o kontaktima s "gospodinom Kempom", niti o razgovoru "gospodina Kempa" s Gaylordom Freemanom. Ni gospodin Plantard nije otvoreno sugerirao da o tome išta zna. Umjesto toga, kao da je htio preduhitriti pokretanje te teme - ili možda jednostavno staviti nam do znanja da ipak sve zna - usput je primijetio da je od prethodnog prosinca članak XXII. Prioratovog statuta službeno opozvan. Već devet posljednjih mjeseci, članovi Priorata nisu u obvezi priznati svoje članstvo. Sada su, naprotiv, dobili naputak da poriču da išta znaju o Redu i da ne odaju nikakve podatke.

Bili smo uspješno razoružani. Nasuprot svim našim očekivanjima, gospodin Plantard je iznio objašnjenje za svaku od točaka u kojima smo sa sigurnošću očekivali uloviti ga u zamku. Nije ni zamučao dok je ta objašnjenja izgovarao, nije morao zastajkivati kako bi pribrao misli, nije se čak nimalo uzbudio. Pritom je sasvim očito predviđao svako pitanje prije nego što smo uspjeli postaviti. Činilo se da za to postoje samo dva moguća razloga. Ili je čovjek doista vidovit, što nam nije izgledalo vjerojatno, ili mu je stvar bila "otkucana". Izvori su za to, međutim, bili krajnje ograničeni, a mi smo još uvijek vjerovali u diskreciju "gospodina Kempa".

Preostalo je pitanje proturječnosti rodnih listova. Sukladno tomu, izvadili smo ih. Gospodin Plantard je ostao savršeno miran. Opet nije bilo ni trenutka zastajkivanja, ni treptaja nesigurnosti ili neugode. Uputio nam je kratak, pomalo sažaljiv, pomalo podrugljiv osmijeh - kao u pohvalu našoj revnosti, iako je ona značila ugrožavanje njegove privatnosti i prekopavanje po njegovom osobnom životu. Da, rekao je, pokazujući na certifikat u kome se za oca kaže da je sobar, taj dokument je ubačen u općinsku kancelariju tijekom rata. To je, primijetio je lagodno, bila uobičajena praksa. Očito, Gestapo je pročešljavao sve dokumente. Nije bilo ni najmanje neobično - pogotovo ako je netko na ma kakav način bio u vezi s Pokretom otpora - da se pravi podaci zamijene falsificiranim kako bi se zavaralo Nijemce.

To smo objašnjenje, makar, mogli provjeriti. Sljedećeg dana smo sami otišli u općinu i tamošnjim službenicima predložili oprečne rodne listove. Mnogi su dokumenti bili falsificirani tijekom rata, rečeno nam je, kako bi se Ni-

jemci zavarali ili naveli na pogrešan trag. Mnogi originalni zapisi su uništeni, razneseni ili uklonjeni. Služba može jamčiti za autentičnost svega zapisanog poslije rata, ali, za bilo što od prije 1945., jednostavno se ne može znati. Mogli su kazati jedino slaže li se nešto s onim što oni imaju u arhivi. Ako je otac gospodina Plantarda bio grof, bilo bi savršeno prirodno da se ta činjenica krije od Gestapoa, koji se jako trudio iščeprkati aristokrate. Sasvim je moguće da je gospodin Plantard svoj rodni list uklonio i zamijenio je drugačijom. Ako poslije rata nije dao da se službeni kartoni i zapisi isprave, jedini podaci u općini bili bi, razumljivo, lažni.

Prioratovi planovi za budućnost

Tijekom razgovora u "La Tipiji", brojna su druga pitanja usput dotaknuta. Kao i u ranijim prigodama, gospodin Plantard je stao prorokovati o javnim događajima širokih razmjera. Sve je sada na svom mjestu, rekao je u jednom trenutku. Svi djelići su poredani po tabli prema odgovarajućem rasporedu. Ništa "to" sada ne bi moglo zaustaviti, izjavio je, ne udostojivši nam pojasniti ili dati dodatne informacije o "tome". Mitterand je bio, dodao je, neophodan kao odskočna daska. Sada je, međutim, on poslužio svojoj svrsi i postao nebitan. Došlo je doba za pokret, i ništa više "to" ne može zaustaviti.

Pitali smo gospodina Plantarda, izričito, poznaje li osobno Gaylorda Freemana. Sasvim nedvosmisleno, odgovorio je da ga poznaje, potpuno svjestan da govori u magnetofon. Pitali smo zašto bi jednom važnom američkom financijeru kakav je Gaylord Freeman bila značajna restauracija Merovinga u Francuskoj. Gospodin Plantard je oklijevao. Za ljude poput Freemana, odgovorio je potom, prvenstvena svrha je europsko jedinstvo - Sjedinjene Države Europe koje bi nacije na kontinentu sjedinile u cjelovitu silu, blok po sebi, usporediv sa Sovjetskim Savezom i Sjedinjenim Državama. Gospodin Plantard je ukratko spomenuo i neku vrstu proširenog Zajedničkog tržišta - financijski ili ekonomski sporazum, sličan EEZ-u, u koji bi, međutim, bile uključene i Sjedinjene Države. Ponovno je zastao, a zatim dodao, kao preko volje, nešto što je zvučalo kao ogorčena primjedba. U ovom trenutku bi, rekao je, bila pogreška brkati neposredne ciljeve Sionskog priorata s merovinškom restauracijom.

Ovo posljednje je bilo nešto novo, razvoj situacije koji je, izgleda, došao do izražaja u neko doba poslije objavljivanja naše prethodne knjige. Je li to, možda, pitali smo se, izvor teškoća uzrokovanih "anglo-američkim ogrankom" unutar Sionskog priorata? Da nije izbila neka interna prepirka, u kojoj su engleski i američki članovi inzistirali na promjeni prioriteta - od izvorne monarhi-

stičke zamisli toliko drage gospodinu Plantardu ka svjetovnijim, neposrednije primenjivim ekonomskim i političkim načelima? Kada smo od njega tražili da kaže još nešto o tome, gospodin Plantard je odbio.

Što je s Vatikanom? pitali smo, pokušavajući taknuti u žicu koja bi gospodina Plantarda navela da otkrije još nešto. Je li sadašnji papa potencijalni saveznik ili potencijalni protivnik u ostvarivanju programa koji je u tijeku? Nema "dobrih papa" i "loših papa" odgovorio je gospodin Plantard. To je - ma što "to" bilo - prije pitanje tekuće politike Vatikana, za koju je svaki pojedini papa vezan. U svakom slučaju, zaključio je gospodin Plantard, postignuto je zbliženje s Vatikanom. Rim će surađivati. Bilo je nužno zauzvrat napraviti neke ustupke, ali ti su u biti nominalne prirode.

Naša knjiga je, usput budi rečeno, izazvala popriličan žamor u Vatikanu, dodao je gospodin Plantard - tek koliko da nam stavi do znanja, činilo se, da su mu dostupne i takve informacije.

Vidik se širi

Komentari gospodina Plantarda bili su neodređeni, ali smo svejedno bili iznenađeni njegovom spremnošću da raspravlja o političkim interesima Sionskog priorata. U prošlosti, ne samo da je odbijao svaku raspravu o njima, poricao je čak i sâmo njihovo postojanje. Zašto bi sad bio tako govorljiv? Je li istinski želio povjeriti nam se, ili je u to bio upleten još neki čimbenik?

Bili smo zapanjeni činjenicom da je gospodin Plantard obesnažio, manje ili više uspješno, svaki mogući dokaz koji smo htjeli predočiti mu. I ne samo to. Nije bio ni najmanje iznenađen. Izgledalo je, po svemu sudeći, da je unaprijed bio upozoren. Ništa se, ipak, nije moglo dokazati, a "gospodin Kemp" je, kada smo ga o svemu izvijestili, bio podjednako zbunjen.

Bilo kako bilo, sada smo se osjećali oslobođeni obećanja kojeg smo gospodinu Plantardu dali ranije te godine. Svojedobno smo, na njegov zahtjev, prigodom telefonskog razgovora, obećali ne stupati neposredno u vezu s Gaylordom Freemanom dok ne obavimo razgovor "licem u lice" s njim samim. Taj razgovor je sada bio obavljen, ma koliko da se pokazao nedorečenim. Pisali smo, prema tome, u Chicago Gaylordu Freemanu, spomenuvši njegov susret s "gospodinom Kempom" i pitajući ga bi li, pismeno, mogao potvrditi gledište koje je u tom razgovoru zastupao. Dobili smo pomalo osoran odgovor. U pismu nama upućenom kao i u razgovoru s "gospodinom Kempom", gospodin Freeman poriče članstvo u Sionskom prioratu, poriče da išta zna o gospodinu Plantardu, poriče svoju umiješanost u događaje koji su nas naveli da mu se obratimo. Za potpise je rekao da su "bili uzeti" iz godišnjeg izvješća *First National Bank of Chicago* za 1974. Nije želio biti citiran u bilo kakvoj knjizi. U pismu je, kao i prigodom razgovora s "gospodinom Kempom", djelovao nezainteresirano za ulaženje u pojedinosti oko svega toga. Nije tražio nikakve dodatne informacije o načinu na koji su njegovo ime i potpis bili rabljeni.

Tri tjedna poslije susreta u Parizu, dobili smo od gospodina Plantarda mali paket. Sastojao se od kratke poruke upućene nama i kopija dvaju pisama upućenih članstvu Sionskog priorata. Prvo je nosilo zaglavlje koje smo vidjeli na "Upozorenju". Bilo je datirano 10. srpnja 1984, u Cahorsu - dakle, dva i pol mjeseca prije našeg sastanka u "La Tipiji". U tekstu gospodin Plantard priopćava Prioratovom članstvu da se formalno povlači s položaja velikog meštra

i odriče se članstva u Redu. Izabran je za velikog meštra u mjestu Blois, 17. siječnja 1981., piše, ali se sada osjeća prinuđenim, "zbog zdravstvenih razloga" i "zbog razloga osobne i obiteljske neovisnosti", odreći se svojih prava i prava svoje obitelji u Sionskom prioratu. Ostavka stupa na snagu za šezdeset dana, "u skladu s internim pravilima Reda". Pri dnu je naveo "odluku od 16. prosinca 1983", kojom je, izgleda, opozvan članak XXII. statuta. Svi članovi Priorata su sad "obvezni ostati anonimni" i "negativno odgovoriti" na svako pitanje u svezi s pripadništvom Redu. Potom slijedi zagonetno priopćenje čiji je smisao da će se "dokumenti priznavati isključivo u skladu s kodom" - iako nije jasno znači li to sa šifrom ili s pravilnikom ponašanja.

Drugo pismo datirano je sljedećeg dana, 11. srpnja, isto u Cahorsu. Ovdje je zaglavlje bilo osobno gospodina Plantarda, njegov grb u grimizu, sa zlatnim ljljanom u krugu i, ispod, riječi "Et in Arcadia Ego...". U tekstu, upućenom priorskoj "dragoj braći", gospodin Plantard ponavlja da je upravo podnio ostavku na položaj velikog meštra, provevši posljednjih četrdesetjednu godinu u Redu - u koji je, kako kaže, uveden 10. srpnja 1943, na preporuku opata Francoisa Ducaud-Bourgeta. Tijekom tri i pol godine velikog meštrovanja, objašnjava, na sebe je preuzeo golem teret rada, kao i dosta putovanja, što mu sadašnje stanje zdravlja više ne dopušta obnašati.

Potom dodaje da je njegova ostavka uvjetovana i drugim čimbenicima. Povlači se, kaže, zato što ne može odobriti "izvjesne manevre" koje izvode "naša engleska i američka braća", kao i da bi osigurao neovisnost za sebe i svoju obitelj. A postoji još jedna pobuda koja je, kaže, pridonijela donošenju takve odluke - naime, objavljivanje, "u tisku, knjigama i umnoženim pamfletima deponiranihu Nacionalnoj biblioteci", raznih "lažnih ili iskrivljenih dokumenata" koji se odnose na njega. Da to primjercima potkrijepi, navodi rodne listove, reprodukcije spisa Sionskog priorata s potpisima starijim od deset godina i klevetanje njegove osobe zbog čega je i podnio tužbu 16. studenog 1983. u Nanterre. U zaključku braći upućuje najljepše želje "za vašu pobjedu i uspostavljanje boljeg društva".

Kako smo trebali shvatiti ta dva pisma? Pri površnom čitanju, djelovala su sasvim nedvosmisleno. A ipak je upadao u oči način na koji se njima uspješno, i vrlo precizno, pokriva svaka od točaka spomenutih usmeno prigodom našeg susreta tri tjedna ranije - kada, to je sada bilo očito, gospodin Plantard više nije govorio kao veliki meštar, pa čak ni kao član Sionskog priorata. Skoro kao da su pisma s ostavkom bila sastavljena poslije tog susreta. S druge strane, nije bilo dvojbe da je posljednjih sedam i pol mjeseci nešto visilo u zraku. I ranije su spominjane teškoće s "anglo-američkim ogrankom". I ranije je spominjan

opoziv članka XXII. statuta. A nepremostive teškoće na koje smo nailazili i pri samom stupanju u vezu s gospodinom Plantardom tijekom proljeća i ljeta, da ne govorimo o susretu s njim, mogle bi lako biti odraz nekog prevrata unutar Priorata.

Posebno je, u tom pogledu, bilo zanimljivo pisamce upućeno nama. Piše nam, kaže, kako bi nam uručio kopije svojih povjerljivih dokumenata o ostavci i *potvrdio da od ožujka 1984, službeno odbija svaki susret ili intervju čiji se predmet na ma koji način odnosi na Sionski priorat*. Iskaz ovdje dan kurzivom, u tekstu gospodina Plantarda je podvučen. Skoro kao da se to pismo sastojalo od službenog priopćenja koje su trebali vidjeti i odobriti (ili ne odobriti) ostali članovi Reda. Gospodin Plantard je to jasno dao na znanje nekom drugom, nego nekom drugom, da o Prioratu nije ni s kim raspravljao od prethodnog ožujka. Kada smo se vidjeli koncem rujna, bilo je to nakon što je šezdeset dana potrebnih da njegova ostavka stupi na snagu već proteklo. Kada je razgovarao s nama, nije to više činio kao veliki meštar, pa čak ni kao član Priorata, već kao privatno građansko lice. Dok smo razgovarali za stolom u "La Tipiji", novi veliki meštar je vjerojatno već bio izabran ili barem nominiran.

Ostavku gospodina Plantarda pratila je opća nestašica informacija. Louis Vazart, kome smo telefonirali čim smo saznali za vijesti, bio je osjetno uznemiren. Nije, ipak, htio ništa kazati, osim da je to težak udarac i da će sada vjerojatno nastupiti značajne promjene, "ne uvijek i dobre". Markiz od Chéreseya nije odgovarao na naša brojna pisma, a nije ga se moglo doseći ni telefonom. I gospodin Plantard je postao neuhvatljiv, nije puštao ni glasa od sebe osim da nam pošalje uobičajenu čestitku za Novu godinu.

Proturječna objašnjenja

Činilo nam se da postoje barem četiri moguća objašnjenja za ostavku gospodina Plantarda:

(1) Mi smo uspjeli dokumentirati jedan povijesni Sionski priorat od dvanaestog do šesnaestog stoljeća. Poslije 1619., međutim, Red se sve više povlačio u tajnost, djelujući katkad pod imenima drugih organizacija, nekad potpuno nestajući sa scene. Možda je i prestao postojati, a suvremeni Sionski priorat, registriran 1956., je puka izmišljotina - nekakav *jeu d'esprit* koji su, iz nepoznatih pobuda, izvodili gospodin Plantard i nekolicina njegovih najbližih prijatelja okoristivši se spisima izvornog Priorata. Kakva god igra bila u pitanju, i kakvi god bili njeni ciljevi, trajala je najmanje posljednjih trideset godina, iako nije bilo očitih pokušaja izvlačenja dobiti iz financijskih mogućnosti koje je

pružala. Ali (ako je taj scenario točan), negdje u tijeku 1984., gospodin Plantard je shvatio da je otišao predaleko - možda kao rezultat našeg istraživanja, možda zbog nečeg drugog. Imena povezana s *Guardian Assurance*, a još i više imena povezana sa *First National Bank of Chicago*, mogla su biti kap koja je prelila čašu i razbudila avet ozbiljnih zakonskih posljedica ili možda neugodnog javnog raskrinkavanja. Sukladno tomu, gospodin Plantard je razradio smicalicu kojom će stvar okončati. Zahvaljujući tvrdnji da se povukao iz Priorata, mogao bi izjavljivati da o njegovoj djelatnosti više ništa ne zna. Sionski priorat bi, u stvari, "ostavkom" gospodina Plantarda prestao postojati.

(2) Sionski priorat postoji kao prava, bona fide organizacija neodređenih sredstava i utjecaja, ali je sâm gospodin Plantard kompromitiran. Možda je prekoračio crtu poslavši nam dokumente s potpisima gospode Dricka, Freemana i Abbouda, i tako razglasio nešto od djelatnosti Reda što nije bio ovlašten razglasiti. Možda je gospodin Chaumeil ili netko drugi posjedovao građu koja bi se, ako bi bila objavljena, pokazala kao izvor ozbiljnih neprilika, političkih ili drugih. Možda je stvari zatezala francuska vlada ili tko god bio onaj tko deponira novac na račun švicarske banke. U svakom slučaju, gospodin Plantard je postao smetnja, ili potencijalna smetnja, za Red, a najbolje je mogao unaprijediti njegove interese svojim odlaskom. Možda su na njega čak vršili pritisak da tako postupi - bilo zbog vanjskih čimbenika, kao što su spletke ove ili one obavještajne službe, ili unutarnje frakcije, kakva je "anglo-američki ogranak".

(3) Pisma s ostavkom treba primiti zdravo za gotovo, i ne treba u njima tražiti nikakav skriveni smisao. Gospodin Plantard je dobrovoljno riješio povući se, iz razloga navedenih u dva pisma. Njegova subrača su zapanjena koliko i Louis Vazart i mi sami, a uskoro će biti izabran novi veliki meštar ako to već nije učinjeno.

(4) Sionski priorat registriran 1956. Može biti izmišljotona gospodina Plantarda; može biti utjecajno međunarodno tajno društvo; može biti bilo što između te dvije krajnosti. Što god bio, gospodin Plantard je držao da je u ovom trenutku korisno skloniti se od ljubopitljivih nepripadnika poput nas. Da bi to postigao, pribjegao je pravoj šaradi. Unatoč njegovoj tobožnjoj ostavci, Priorat će nastaviti raditi kao i prije; a gospodin Plantard - budući još uvijek aktivan kao član, a možda čak i veliki meštar - može uz prihvatljiv izgovor negirati svako znanje o njegovoj djelatnosti. Prosinca 1983. je opozvao članak XXII. statuta. U stvari, članak XXII. statuta je potpuno obrnut, pa sada nalaže svim članovima Priorata da poriču i ne priznaju svoje pripadništvo. Tobožnjim podnošenjem ostavke, on je jednostavno postupio u skladu s vlastitim proglasom. Ako je to slučaj, njegova prividna ostavka je zapravo varka.

Postojale su, koliko smo mi mogli vidjeti, te četiri mogućnosti. Bilo je, naravno, i mogućih varijacija i kombinacija. Činilo se sigurnim da je na gospodina Plantarda vršen pritisak u samom Redu - vjerojatno od strane "anglo-američkog ogranka". Činilo se, također, da je postojao i pritisak izvana, u vidu neke neodređene vanjske intervencije. Bilo je, osim toga, i smišljenih dezinformacija. Neke je, nedvojbeno, širio sam gospodin Plantard, ali su ostale potjecale s drugih mjesta. Isprva smo pretpostavili da su dezinformacije namijenjene samo nama, dok su neke, u stvari, bile upućene i gospodinu Plantardu isto tako.

Dok smo razmatrali situaciju, odjednom se iskristaliziralo još jedno moguće objašnjenje za ostavku gospodina Plantarda; a, ako se ispostavi da u njemu ima i tračak istine, to bi od svih bilo najeksplozivnije i najznačajnije. Tjedan dana poslije prijema paketića od gospodina Plantarda, dobili smo još jednu anonimnu raspravicu - ili, bolje, pseudoanonimnu. Nosila je jednostavan potpis - "Cornelius". A, kao i u prethodnom slučaju, bila je to, tobože, reklama za knjigu čiji je autor "Cornelius", a koja nosi naslov *Scandals of the Priuré de Sion (Skandali Sionskog priorata)*. Nažalost, ne možemo dati izvode iz te raspravice. U sadašnjem obliku, to je vrlo vruć dokument. Kako se nijedna od iznijetih tvrdnji ničim u tekstu ne potkrepljuje, raspravica sadrži najmanje pola tuceta kleveta na račun dobro poznatih međunarodnih ličnosti. Možemo, ipak, dati izvode nekih od glavnih točaka.

(1) Bivši bankar Michele Sindona je u to doba bio u zatvoru u Italiji na izdržavanju kazne za prijevare, suočen s dodatnom optužbom za suučesništvo u ubojstvu jednog talijanskog istražitelja, Giorgia Ambrosolija. (Sindona je umro u ožujku 1986., ispivši šalicu otrovane kave.) Po "Corneliusu", Ambrosolijevo ubojstvo je, u stvari, naručio jedan istaknuti talijanski političar, još uvijek aktivan u poslovima zemlje. Čovjek o kome je riječ, izjavljuje "Cornelius", je i član Sionskog priorata visokog ranga, a imao je izvjesnog udjela u izboru Pierrea Plantarda za velikog meštra 1981. Ubojstvo je insinucijama povezano sa skandalom oko Banco Ambrosiano, bivše vatikanske banke, i s aferom čiji je vrhunac bila tajanstvena smrt talijanskog bankara Roberta Calvija, koji je nađen obješen ispod Blackfriars Bridge-a u Londonu 1982.

(2) "Cornelius" upliće samog Michelea Sindona u izvjesne mračne financijske transakcije u koje je, neposredno ili posredno, umiješan i Sionski priorat. Isto važi i za druge bankare po Sjedinjenim Državama.

(3) Svibnja 1974. je nađen mrtav kardinal Jean Danielou, tadanji glavni tumač stajališta Vatikana za pitanje svećeničkog celibata, pod okolnostima koje su izazvale mnogo zlobnog ogovaranja i glasina. Bila je upletena i striptizeta

iz nekog noćnog kluba, kao i pozamašna svota novca. Kao mladić, kardinal Danielou je svojedobno bio u bliskim odnosima s Jeanom Coctoeauom, a u francuskim kulturnim krugovima je poznat po latinskom prijevodu Cocteauovog *Oedipus rex (Kralj Edip)*. Preko Cocteaua, kardinal je lako mogao sklopiti poznanstvo s Pierreom Plantardom de Saint-Claireom. Po "Corneliusovim" riječima, kardinal Danielou je bio umiješan u tajne financijske transakcije Sionskog priorata. Navodi se, isto, da je igrao izvjesnu ulogu u makinacijama Michelea Sindone i drugih bankara. A za njegovu smrt - koja je u službenim izvješćima pripisana srčanom udaru - "Cornelius" implicira da nije bila nesretni slučaj.

(4) "Cornelius" zatim priopćava da je Sionski priorat u bliskim vezama i s talijanskom mafijom i s talijanskom masonskom ložom poznatom kao P2, čije je postojanje, djelatnost i članstvo otkriveno i objavljeno 1981. što je izazvalo veliku senzaciju. Posebno se spominje ubojstvo jednog talijanskog generala - generala Dalla Chiesea - koje je mafijino djelo, i još dva veća talijanska financijska skandala.

(5) Na dan 19. siječnja 1981. - tj. dva dana pošto je Pierre Plantard de Saint-Claire izabran za velikog meštra Sionskog priorata - jedan visoki član Reda, tvrdi "Cornelius", sastao se s Liciom Gellijem, velikim mešтром lože P2. Sastanak se, piše, održao u gostionici zvanj "La Tipia" u Rimskoj ulici u Parizu.

Mora se naglasiti da, unatoč temeljitom istraživanju, nijednu od tvrdnji koje je "Cornelius" iznio ničim nismo mogli potkrijepiti. U nedostatku takve potvrde, njegova se rasprava može držati jedino klevetničkom, i to na najzlobniji način, i podložnom zakonskom gonjenju. Koliko nam je poznato, naširoko je rasturana. Njezine navode sada nedvojbeno istražuju novinari - ili su već istraženi i odbačeni kao bespredmetni. Ali, ako bi se dokazalo da je ijedna "Corneliusova" tvrdnja makar donekle punovažna, to bi bilo vrlo neugodno. U svakom slučaju, uz pomoć samo te rasprave, "Cornelius" je našao načina ocrniti Sionski priorat rame uz rame s mafijom i ložom P2. Bilo to makar u ljudskim umovima, smjestio je djelatnost Sionskog priorata u sjenovito podzemlje europskih poslova - gdje se mafija prepliće s tajnim društvima i obavještajnim agencijama, gdje veliki biznis ide ruku pod ruku s Vatikanom, gdje se goleme sume troše za tajne svrhe, gdje se rastapa granica između politike, religije, špijunaže, visokih financija i organiziranog kriminala.

To je, samo po sebi, lako moglo nagnati gospodina Plantarda na povlačenje, ili da i sebe i Sionski priorat zaogrne tamom.

Priorat iščezava

S ostavkom gospodina Plantarda, potpuno su presušili izvori podataka iz samog Sionskog priorata. Gospodin Plantard je bio neuhvatljiviji nego ikad i bilo je sve teže stupiti s njim u vezu makar i preko telefona. Louis Vazart je postao upadljivo suzdržaniji nego prije, dok su se ostali, po svoj prilici, pritajili. A u srpnju 1985. i mi smo, kao i svi koji su ga znali, bili ožalošćeni vješću o smrti Philippea, markiza de Chériseya. Ma kakva bila priroda Sionskog priorata i uloga gospodin Chériseya u njemu, nema dvojbe da je on bio jedna od najdruželjubivijih, najmaštovitijih, najdovrtljivijih, najoriginalnijih, a možda baš i najbriljantnija osoba na koju smo naišli tijekom istraživanja. Bio je i iznimno nadaren romanopisac koji, na čisto književnom polju, zaslužuje više priznanja no što ih je dobio.

Poslije ostavke gospodina Plantarda, Sionski priorat je, u stvari, postao nevidljiv. On je, od 1956., bio više ili manje pristupačan dovoljno istrajnim tragaocima. Počev od 1979, mi smo uspostavili neposrednu vezu s njim i njegovim velikim meštrom; jedno vrijeme, poslije objavljivanja naše prethodne knjige, djelovao je spremno zauzeti dosta istaknuto mjesto. Onda se, naprasno, opet povukao u sjenku, obavijajući koprenom svoju djelatnost i ne ostavljajući za sobom nikakvog traga. Ma kakvi bili ciljevi i prioriteti "anglo-američkog ogranka" Reda i drugih, vanjskih faktora, činilo se da su njihovi nosioci uspjeli kompromitirati, ako ne i svrgnuti, gospodina Plantarda - i, time, čitav Sionski priorat zakloniti od pogleda.

Međutim, istraživanje nas je već počelo odvlačiti u određenom smjeru, približno paralelnom s onim na koji je "Cornelius" ukazao. Nismo mogli povjerovati tvrdnjama koje Priorat povezuju s mafijom i ložom P2. Za to nije bilo nikakvih dokaza. Nismo mogli ni reći svrstavaju li se takve organizacije, ako i jesu umiješane, uz Priorat ili protiv njega. "Corneliusova" rasprava je lako mogla predstavljati pokušaj diskreditiranja Priorata čistim izmišljotinama, a ne otkrivanjem njegovih tajni. "Corneliusova" najavljena knjiga se nikada stvarno nije pojavila.

Postajalo je, ipak, sve očitije da Sionski priorat *ima* interese i *djeluje* u pomalo mračnoj sferi - gdje se europske demokršćanske stranke, svakovrsni pokreti za ujedinjenje Europe, rojalističke klike, neoviteški redovi, sekte slobodnog zidarstva, CIA, malteški vitezovi i Vatikan hvataju u isto kolo, ujedinjuju se privremeno u ime ovog ili onog cilja, pa se opet razilaze. Glavno pitanje jest koje je Prioratovo mjesto u mreži labavo združenih organizacija i interesa. Je li i on jedno od brojnih malih udruga kojima se kao pionima služe moćnije,

tajanstvenije sile? Je li se svjesno stavio na raspolaganje tim silama, bilo u ime istinski zajedničkih mjerila vrijednosti ili radi sklapanja trenutno poželjnog saveza? Ili je doista baš on jedna od sila koja povlači konce?

Pokret otpora, viteštvo i Sjedinjene Europske Države

Tijekom ranijeg istraživanja, ulagali smo napore kako bismo ušli u trag i potvrdili postojanje Sionskog priorata u proteklim stoljećima. Drugim riječima, trudili smo se dokazati točnost, ili barem postojanje vjerojatnosti da su točne tvrdnje današnjeg Reda vezane za njegovo podrijetlo. U tome smo imali toliko uspjeha da nas je to ne samo iznenadilo, već i lišilo početnog skepticizma.

Priorat je, po vlastitim tvrdnjama, utemeljen kao Ordre de Sion 1090. - ili, po nekim drugim podacima, 1099. Uspjeli smo utvrditi, na temelju dokumentiranih dokaza iz prve ruke, da je na Sionskom brijegu kraj Jeruzalema doista utemeljena jedna opatija 1099. i da je prepuštena na brigu jednom neuhvatljivom ali posebnom redu "redovnika". Već 19. srpnja 1116, ime Sionskog reda javlja se na službenim poveljama i dokumentima. Našli smo drugu povelju, datiranu 1152, sa žigom francuskog kralja Louisa VII. kojom se redu daruje prvo veće sjedište u Europi, u Orléansu. Otkrili smo i povelju iz 1178. sa žigom pape Aleksandra III. kojom se potvrđuju neki zemljišni posjedi Reda ne samo u Svetoj zemlji, već i u Francuskoj, Španjolskoj i širom talijanskog poluotoka - na Siciliji, u Napulju, u Kalabriji, u Lombardiji. Saznali smo da je do drugog svjetskog rata dvadeset spisa koji su se odnosili isključivo na Sionski red bilo pohranjeno u Gradskoj arhivi Orleansa, ali da ih je sedamnaest izgubljeno tijekom zračnih napada.

Mogli smo, tako, potvrditi iskaze današnjeg Priorata što su se odnosili na njegovo podrijetlo i prvo stoljeće postojanja. Slično tomu, uspjeli smo naći potvrde i za druge tvrdnje u svezi s kasnijom poviješću Reda. Pored golih datuma i popisa zemljišnih posjeda, pošlo nam je za rukom potvrditi i povezanost Priorata s isprepletenom mrežom plemićkih porodica što su polagale pravo na podrijetlo od merovinške dinastije koja je vladala Francuskom između petog i osmog stoljeća. Tako je, na primjer, porodica potekla od jednog prilično nepoznatog viteza, nekog Jeana de Gisorsa, zauzimala istaknuto mjesto u djelatnosti reda - a ispostavilo se da je u srodstvu s porodicom Huguesa de Payna, prvog velikog meštra vitezova templara. Slišnu važnost u povijesti Reda i rođačka povezanost ima i porodica Saint-Clair, čiji su pripadnici preci današnjeg Prioratovog portparola i velikog meštra od 1981. do 1984, Pierrea Plantarda de

Saint-Claira. Istraživanjem smo, zapravo, neopozivo utvrdili nešto na što se u iskazima današnjeg Reda samo nabacivalo - da je Sionski priorat, kroz čitavu svoju povijest, velikim dijelom bio porodična stvar, organizacija okupljena oko izvjesnih kraljevskih i aristokratskih kuća.

Priorat se imenom navodi u napomenama rasijanim po spisima od dva-naestog do sedamnaestog stoljeća. Zatim se, u spisima iz 1619, kaže da je pao u nemilost kralja Louisa XIII. koji ih je izbacio iz njihovog sjedišta u Orléansu i prostorije predao isusovcima. Činilo se da je Sionski priorat poslije toga iščezao iz svih povijesnih zapisa, barem pod tim imenom, sve dok se ponovno nije pojavio 1956, registriran u francuskom Službenom listu. A ipak, današnji Red stalno navodi neke od svojih aktivnosti između 1619. i dvadesetog stoljeća, neke povijesne događaje u kojima je odigrao neku ulogu, neke pravce povijesnog razvoja u kojima ima nekih stečenih interesa. Kada smo ispitali događaje i smjerove o kojima je riječ, našli smo neoborive dokaze o upletanju nekog organiziranog i cjelovitog kadra što radi iza kulisa, rabeći katkad druge institucije kao fasadu. Taj kadar nije određeno imenovan, ali je doista sve ukazivalo na Sionski priorat. Osim toga, pokazalo se da je u njega uključena ona ista mreža isprepletenih porodica koje polažu pravo na merovinško podrijetlo. Bile to spletke i vjerski ratovi šesnaestog stoljeća, pobuna poznata kao Fronde u sedamnaestom ili masonske zavjere osamnaestog stoljeća, naraštaji upravo tih istih porodica bili su redom upleteni i djelovali u skladu s jedinstvenim, dosljednim obrascem.

Na temelju svega toga, utvrdili smo da stvarno postoji neka vrsta neprekinute niti što spaja Sionski priorat današnjice s istoimenim redom koji je 1619. Izbacjen iz svog sjedišta u Orléansu. Činilo se očitim da je Priorat opstao i nastavljao djelovati i tijekom proteklih tri stotine i tridesetak godina, mada pod raznim fasadama ili posredstvom raznih drugih organizacija. Uspjeli smo ga povezati, na primjer, s Družbom Svetog sakramenta (*Compagnie du Saint-Sacrement*) iz sedamnaestog stoljeća, sa zatvorenom grupicom krajnje nepravovjernih ako ne i heretičkih klerika sa sjedištem u Saint-Sulpiceu u Parizu, s tajanstvenim i neuhvatljivim "rozenkrojcerima" u Njemačkoj ranog sedamnaestog stoljeća, s nekim obredima slobodnog zidarstva osamnaestog stoljeća, s političkim zavjerama i ezoteričnim tajnim društvima devetnaestog. Kroz takve organizacije i kroz njihovu stalno obnavljanu vezu s istim porodicama, jedan puni niz proteže se od 1619. do našeg doba.

Ali, kako je danas? Kada smo se po prvi put sreli 1979, gospodin Plantard je iznio svoje stajalište nedvosmisleno, bio je sasvim pripravan, kako je rekao, razgovarati o povijesti Reda. Ponudio je tek pokojni mig, međutim, o budućno-

sti, a nije bio raspoložen išta kazati o sadašnjici. Promijenio je, neznatno do-
duše, svoje gledište tijekom 1983. i 1984. - dovoljno, u svakom slučaju, da nam
pokaže, ovjerene dokumente zahvaljujući kojima su Saunièreovi pergamenti
navodno prebačeni u Englesku i "Mise en Garde" s potpisima gospode Dricka,
Freemana i Abbouda. To nas je odvelo do nadzornog odbora stare tvrtke *Guardian Assurance* i do *First National Bank of Chicago*. Ništa, međutim, konačno
nije utvrđeno, još manje neopozivo dokazano. Jednostavno smo uletjeli u mija-
zam dezinformacija, a istraživanje je donosilo novih pitanja koliko i odgovora
na stara, ako ne i više. Idući tragom današnjeg Sionskog priorata, činilo nam
se, povremeno, da jurimo za mjesecinom ili utvarom. Stalno nam je izmicao,
postajao nedodirljiv u trenucima kada smo mislili da ga imamo u šaci, samo da
bi se materijalizirao na drugom mjestu, nekoliko koraka ispred nas. Pojavljivali
su se dokazi koji su, jednom provjereni, otpadali ili samo stvarali još veću za-
bunu, ili se odražavali jedni na druge stvarajući prizmu prelomnih zrcala.

Nismo bili usamljeni u tim dojmovima. Tijekom godine poslije povlače-
nja gospodina Plantarda, angažirali smo jednog profesionalnog istraživača s
punim radnim vremenom. Žena o kojoj je riječ imala je za sobom više od tri-
desetipet godina iskustva na projektima brojnih uglednih autora. I ona i njezin
suprug, bivši vojnik i borac pokreta otpora, imali su brojne i dobro raspoređene
veze kao i pristup u sfere u koje mi nismo mogli ni zaviriti. Ona je svakako bila
od nas stručnija za snalaženje s francuskom birokracijom, bila to ona u biblio-
tekama i arhivama, ili u vladinim uredima. Budući da bila stalno nastanjena u
Francuskoj, bila je očito u boljem položaju od nas kada je trebalo provesti čitave
tjedne idući za ovom ili onom pojedinačnom niti u ovom ili onom pojedinač-
nom labirintu. Ako bi u neko određeno doba neki ured bio zatvoren, ili se nekog
pojedince nije moglo naći, uvijek je mogla ponovno navratiti sljedećeg dana, pa
čak i sljedećeg tjedna ako treba.

Snabdjela nas je gomilom iznimno vrijednih informacija. Iščepkala je
djeliće podataka na često neočekivanim mjestima i sprovela njihovo ispitiva-
nje s impresivnom ustrajnošću. Nije se dala obeshrabriti, zaplašiti ili odvratiti
gnjevom, dvosmislenošću ili izbjegavanjem. A ipak, po vlastitom priznanju,
nikada u čitavoj svojoj praksi nije naišla na toliko ćorsokaka, zatvorenih vrata,
lukavih izvrdavanja i neobjašnjivih proturječnosti. Doslovce svakom prigodom
kada je s nekim u naše ime razgovarala, početna ljubaznost i uslužnost pretva-
rale su se u suzdržanost, tajnovitost pa čak i neprijateljstvo čim bi se usudila
zaći u izvjesne bitne sfere. Pitali smo i nju i njezinog supruga za mišljenje, za
zaključke do kojih su sami došli. Bili su sasvim određeni; bez imalo dvojbe,
rekli su, u pitanju je zataškavanje.

Pokazalo se, ipak, da se mogu iskopati barem neke informacije, ne samo od Sionskog priorata, već i iz neovisnih izvora. Unatoč neuhvatljivosti gospodina Plantarda, unatoč zavjesi dezinformacija i službenoj suzdržanosti, uspjeli smo saznati ponešto o Redu i njegovom bivšem velikom meštru. Podaci do kojih smo došli omogućili su nam sagledati neke od aktivnosti još iz doba Drugog svjetskog rata.

Nedugo poslije našeg prvog susreta, gospodin Plantard nam je poslao izjavu nekog Poiriera Murata, koji se predstavljao kao vitez Legije časti (Chevalier de la Légion d'Honneur), nositelj Vojne medalje (Medaille Militaire) i bivši časnik pokreta otpora, datiranu 11. svibnja 1955. Prema toj izjavi, gospodin Murat je poznao gospodina Plantarda od 1941. godine. Gospodin Murat dalje kaže da je gospodin Plantard, između 1941. i 1943, uređivao "novine pokreta otpora" zvane *Vaincre*. U izjavi se također iznosi da je gospodin Plantard bio interniran od strane Gestapoa i da je tamnovao u Fresnesu od listopada 1943. do veljače 1944.

Upustili smo se u provjeru tvrdnji gospodina Murata. Pisali smo, sukladno tomu, francuskim vojnim vlastima i dobili odgovor da ne posjeduju arhive koje se na to odnose i da se obratimo generalnom direktoru Francuskih arhiva (Archives de France). Prosljedili su, osim toga, naše pismo pariškoj policijskoj prefekturi, koja nas je savjetovala da stupimo u vezu s direktorom zatvora u Fresnesu. Kada smo pisali generalnom direktoru Francuskih arhiva, uputio nas je na Departmansku arhivu Pariza. Iz Departmanske arhive Pariza stigao nam je savjet da pišemo neposredno zatvoru u Fresnesu. Fresnes je, u odgovor na naše raspitivanje, htio znati zašto nas to zanima i tražio pojedinosti o našoj istrazi. Otpisali smo, priloživši bitne pojedinosti i fotokopije, uključujući i izjavu Poiriera Murata. Nismo dobili odgovor.

Stalno smo nailazili na takve stvari tijekom istraživanja. Bila je to, međutim, upravo ona vrsta stvari kojom se naša suradnica posebno umješno bavila. Zahvaljujući upornim nastojanjima, konačno je iscijedila odgovor od ljudi iz Fresnesa. Time, međutim, nije mnogo šta rasvijetljeno: " ... pretraživši kartoteku zatvora u Fresnesu, nismo uspjeli naći bilo išta što bi ukazivalo da je gospodin Plantard prošao kroz tu instituciju između listopada 1943. i veljače 1944". Je li Poirier Murat - vitez Legije časti, nositelj Vojne medalje i bivši časnik pokreta otpora - dao lažnu izjavu? Ako jest, zašto? Ako nije, zašto nema zapisa o tamnovanju gospodina Plantarda u Fresnesu? Je li karton maknut? Ili nikada nije ni bio popunjen, iz nekog neodređenog razloga?

Pokušaji da uđemo u trag *Vaincre-u*, "novinama pokreta otpora", u kojima je surađivao gospodin Plantard, urodili su većim plodom. Pronašli smo šest brojeva. *Vaincre-a*, a čini se da je to ujedno i sve što je objavljeno. Nasuprot našim očekivanjima, to nije bio kradom, na brzinu pravljeni bilten. Nije djelovao ni najmanje konspirativni. List je bio tiskan na visoko kvalitetnom papiru, koji se teško moglo naći u Francuskoj u to doba, a bilo je i ilustracija i fotografija. U prvom broju se javno kaže da ga tiska tvrtka Poirier Murata u tiražu od 1.379 primjeraka. Već u šestom broju se navodi tiraž od 4.500 primjeraka. Sve u svemu, izdavanje *Vaincre-a* je bio poduhvat koji se nikako nije mogao sprovesti u djelo bez znanja vlasti, kao ni bez pozamašnih novčanih sredstava.

Na temelju šest brojeva do kojih smo došli, bilo je teško gledati na *Vaincre* kao na "novine pokreta otpora". Objavljeni članci, u nekim slučajevima potpisanih i od dobro poznatih suradnika, bavili su se prvenstveno mješavinom ezoterike, mita i čiste maštarije. Mnogo je bilo riječi o Atlantidi, na primjer. Poseban se značaj pridavao drevnoj keltskoj "tradiciji mudrosti" i mitskim temama i slikama u kojima se ona održala. Sve je bilo bogato začinjeno nekom vrstom neo-zarathustranske teozofije, tibetanskim posvećenicima i skrivenim gradovima u Himalajima. *Vaincre* je, potom, oglašavao da je, iznad svega, organ jedne određene organizacije, ili reda, zvane *Alpha Galates*.

Pod njemačkom okupacijom i vichyjevskim režimom sva su tajna društva, uključujući i slobodno zidarstvo, bila strogo zabranjena, a članstvo u nekoj takvoj organizaciji povlačilo je teške kazne. *Alpha Galates* se, prema tome, nije predstavljala kao tajno društvo - iako je to, očito, zapravo bila. Predstavljala se, potpuno otvoreno, kao viteški ili neo-viteški red. Stalno su naglašavana načela viteštva, a većina članaka u listu bila je posvećena viteškim temama - kao i Francuskoj kao vrhunskom izvoru viteštva i ulozi viteštva u suvremenom svijetu. Po *Vaincre-u* i *Alphi Galates*, viteštvo je trebalo biti oruđe nacionalnog preporoda u Francuskoj: "... viteštvo je neophodno pošto se naša zemlja ne može preporoditi izuzev kroz svoje vitezove."

Kada se viteštvo počelo razvijati u takozvanom mračnom dobu, u srednjem vijeku, institucija viteštva počivala je isključivo na duhovnim temeljima. Uobičajene plemićke titule - barun, na primjer, grof, markiz, vojvoda - označavale su društveni i politički položaj, zemlje, rodoslovlje. Vitez je, međutim, stekao svoje ostruge i mač zahvaljujući osobnoj vrlini - na francuskom, *vertu* - i moralnoj čistoći. Kasnije je viteško zvanje padalo sve niže, pretvorivši se na kraju u sitnu nagradu za bilo kakvu uslugu - uključujući i poboljšanje dojma javnosti o prvom ministru. *Vaincre* i *Alpha Galates* su se, međutim, držali izvornog i tradicionalnog shvaćanja viteštva: "Vitez ne može živjeti bez du-

hovnog ideala, koji je vrelo morala, intelektualnih i duhovnih snaga za buduće naraštaje."

Po *Vaincre*-u, *Alpha Galates* je registrirana u francuskom Službenom listu 27. prosinca 1937. Pregledom brojeva Službenog lista od lipnja 1937. do travnja 1938, međutim, nismo otkrili ništa slično. Kada smo se obratili francuskom ministarstvu obrane, odgovorili su da nikad nisu čuli ni za *Vaincre* ni za *Alphu Galates*, i da takva imena nemaju na popisu. I francuska policijska prefektura je porekla da išta o tome zna - iako smo naknadno doznali da je francuski pandan Specijalnog ogranka (Special Branch) zapravo raspolagao dosijeom *Alphe Galates* i njezinih vođa. U svakom slučaju, i unatoč službenom poricanju, *Vaincre* je neprijeporno postojao, kao i njegovi suradnici među kojima su, izgleda, bili i brojni članovi *Alphe Galates*.

Jedan od člankopisaca u *Vaincre*-u bio je i Robert Amadou, sada vrlo poznati pisac na ezoterične i masonske teme, martinist i dužnosnik Swiss Grand Lodge Alpina. Drugi istaknuti suradnik bio je profesor Louis Le Fur, poznati predratni desničarski publicist. Kasnije se diskreditiran zbog potpore vichyjevskom režimu. Tijekom njemačke okupacije, međutim, bio je na glasu kao mislilac i kulturni komentator, a Pétain ga je imenovao na važno mjesto u obrazovnom sustavu. Svojedobno je Louis Le Fur bio cijenjeno ime. On se ne bi javno povezao s listom poput *Vaincrea* da ga nije držao ozbiljnim i hvale vrijednim. U jednom članku, Louis Le Fur kaže daje bio član *Alphe Galates* osam godina. Od drugih članova Reda, imenuje Jeana Mermoza, čuvenog avijatičara koji je umro prije rata, i Gabriela Trarieuxa d'Egmonta, pisca ezoteričnih knjiga i mističnih pjesama koji još uvijek uživa poštovanje u određenim krugovima.

Prema *Vaincre*-u, članstvo *Alphe Galates* sastoji se od dvije velike grupe, "legije" (Légion) i "falange" (Phalange). Uloga "legije" nije specificirana. Za ulogu "falange" se kaže da je to filozofsko istraživanje i obuka budućih vitezova. Zanimljivo je da je i Sionski priorat, sudeći po statutu iz 1956. Deponiranom u policijskoj prefekturi u Annemasseu, također podijeljen na dvije skupine: "legiju" i "falangu".

Zbog toga smo, dijelom, isprva pretpostavili da je *Alpha Galates* još jedna od fasada Sionskog priorata. Izgleda da, ipak, nije tako. Gospodin Plantard je nama osobno rekao da je stupio u Priorat tek 10. srpnja 1943. U pismu priloženom uz ostavku, on to ponavlja i dodaje da je u Priorat uveden pod okriljem opata François Ducaud-Bourgeta. Vezu s *Vaincre*-om i *Alphorn Galates*, s druge strane, uspostavio je barem godinu dana ranije. Činilo bi se, na temelju te kronologije, da su *Alpha Galates* i Sionski priorat dvije odvojene organizacije - osim, naravno, ako prva nije bila neka vrsta podružnice, ili regrutne službe,

ove druge. U svakom slučaju, mora biti da je Priorat odobravao rad *Alphe Galattes*, čim je primio gospodina Plantarda. Čini se, isto tako, da su usmjerenja dvaju redova, u mnogo pogleda, bila slična ako ne i istovjetna. To je posebno upadljivo pri naglašavanju viteštva. Imena nekih suradnika *Vaincre*-a, štoviše, javljaju se kasnije u izdanjima Priorata.

U prvom broju *Vaincre*-a urednik i direktor lista imenovan je kao Pierre od Francuske (Pierre de France), a objavljena je i njegova fotografija. Na njoj se, bez imalo dvojbe, nalazi mladi gospodin Plantard koji je tada morao imati dvadesetdvije godine. U broju od 21. rujna, *Vaincre* izvješćuje da je Pierre od Francuske postao veliki meštar *Alphe Galates*. U četvrtom broju, 21. prosinca 1942, ime Pierrea od Francuske prepravljeno je u Pierre od Francuske-Plantard. Navedena je njegova adresa - 10 rue Leboutoux, Paris 17 - kao glavni stan ili središnji ured *Alphe Galates*.

Unatoč bavljenju mitskim i viteškim temama, *Vaincre* nije bez političkih uvjerenja. Sudeći po sudjelovanju Louisa Le Fura, list je otvoreno pro-vichyjevski naklonjen, a povremeno neskriveno izražava vatrenu potporu Pétainu. U prvom broju se nalazi himna posvećena Pétainu, a *Alpha Galates* se opisuje kao "veliki viteški red", "u službi domovine" i "uz Maršala". Na stranicama *Vaincre*-a povremeno se pojavljuju i ružne anti-semitske izjave kao odjek pomahnitalog bjesnila nacističke propagande. "Da bismo obnovili dostojanstvo svoje domovine... moramo iskorijeniti... lažna učenja... i iskvarena načela prijašnje demokratske židovske masonerije."

S druge strane, ne smije se zaboravljati na doba i okolnosti u kojima je *Vaincre* izlazio. Njemačke postrojbe su zaposjele najveći dio Francuske, sve je vrvjelo od gestapovaca a malo šta je promicalo budnom oku njemačkih vlasti i njihovih francuskih slugu. Teško da bi gospodin Plantard mogao objavljivati onako kvalitetan list i u njemu podupirati de Gaullea. Sve što je izlazilo na stranicama *Vaincre*-a mora se s oprezom uzimati, jer se tiskalo s očekivanjem da ga čitaju njemačke oči. Da bi preživeo, list je morao donositi i neka pomirljiva stajališta, a nije smio previše upadljivo odstupati od službene crte.. Kada smo mu predočili neka kompromitirajuća gledišta iz *Vaincre*-a, gospodin Plantard nam je upravo na to skrenuo pozornost, ne uzbuđujući se previše. Stavio nam je do znanja da je *Vaincre*, ispod pro-vichyjevske i pétainovske glazure, prenosio šifrirane poruke koje je mogao dešifrirati samo pokret otpora.

Bila to istina ili ne, ipak je teško opisati *Vaincre* kao "novine pokreta otpora". Ne može mu se, međutim, ni suditi po vanjskom izgledu, niti se, pak, može odbaciti kao uvrnuto ezoterično izdanje s otvoreno vichyjevskim i pétainovskim sklonostima. Iako u političkom i vjerskom pogledu konzervativan, opat

François Ducaud-Bourget je igrao aktivnu ulogu u francuskom pokretu otpora i tako zaslužio odlikovanje. Ako je on doista bio jamac pri uvođenju gospodina Plantarda u Sionski priorat, malo je vjerojatno da su gospodin Plantard, *Alpha Galates* ili *Vaincre* bili spremni surađivati s Nijemcima kako se naoko čini. Osim toga, *Vaincre* je tiskao Poirier Murât, vitez Legije časti, nositelj Vojne medalje i časnik pokreta otpora. Nije vjerojatno da bi se on potpisivao u listu kakav je, naizgled, *Vaincre*, osim ako je taj doista djelovao na drugoj razini i činio usluge pokretu otpora. Tu je, konačno, kao što će se uskoro vidjeti, kao i kasnija suradnja gospodina Plantarda s Charlesom de Gaulleom. Dobro je poznato nepomirljivo neprijateljstvo Charlesa de Gaullea prema bivšim kolaboracionistima. Da je gospodin Plantard stvarno bio suradnik okupatora, ne bi mogao održavati odnose u kakvima je bio sa de Gaulleom.

Postoji još jedan dokaz koji snažno preteže u korist gospodina Plantarda, *Alphe Galates* i *Vaincre*-a. Među najprljavijim izdanjima u okupiranoj Francuskoj bio je i zlobno satiričan časopis *Au pilori* (*Stup srama*). Bio je to vatreno pro-nacistički, anti-semitski i anti-masonski list, koji se bavio pronalaženjem židova i slobodnih zidara ili tobožnjih židova i slobodnih zidara, objavljivao njihova imena i adrese i uopće se trudio pomoći, kao i dodvoriti se Gestapou. Tko god da je na stranicama *Stupa srama* bio napadnut, nije mogao biti "sasvim loš". A 19. studenog 1942, *Stup srama* je objavio sprdajući satirični komentar o gospodinu Plantardu, *Alphi Galates* i *Vaincre*-u. Nije bilo otvorenih optužbi, samo zlobna poruga. Objavljena je i adresa gospodina Plantarda - što je, u tim okolnostima, bilo ravno pozivu na uznemiravanje i divljaštvo upućeno partijskim siledžijama, ako ne i gestapovcima.

Čitav treći broj *Vaincre*-a posvećen je obrani od napada *Stupa srama*. Objavljeno je da je iz *Alphe Galates* izbačen jedan član s implikacijom da je dostavio neke informacije *Au pilori*. Pokušavajući pobiti *Au pilori*, *Vaincre* je ponovno donio ciljeve *Alphe Galates*. Opisani su ovako:

1. jedinstvo Francuske unutar njenih geografskih granica i ukidanje demarkacione crte između zona pod njemačkom okupacijom i onih pod kontrolom Vichya;
2. mobilizacija svih francuskih snaga i sredstava za obranu nacije i, posebno, poziv mladima na obvezno služenje;
3. stvaranje "novog zapadnjačkog reda", "mladog europskog viteštva" čija temeljna crta treba biti "Solidarnost". Unutar svake europske nacije, ta organizacija, poznata kao "Solidarnost", predstavljajući prvi stupanj Sjedinjenih Država Zapada".

Sudeći po tijeku događaja, obrana od *Au pilori* nije bila ni uvjerljiva ni uspješna. Poslije još tri broja, *Vaincre* je prestao izlaziti, a dokazi ukazuju da

je to bilo pod pritiskom. Čini se da djelatnost i karijera gospodina Plantarda poslije iščezavanja *Vaincre*-a zalazi privremeno u sjenku. Neke teme načete u *Vaincre*-u ponovno će izroniti na površinu, ne samo pod okriljem Sionskog priorata već i drugih organizacija.

Za nas je najvažnija tema Sjedinjenih Država Europe. Kako smo primijetili, *Vaincre* je, braneći se od *Au piloria*, Sjedinjene Države Europe - ili "Sjedinjene Države Zapada" - istakao kao jedan od prvenstvenih ciljeva *Alphe Galates*. Ta se ideja, u stvari, često ponavlja na stranicama lista. Uz ideju o novom europskom viteštvu, ona je jedna od glavnih tema. U prvom broju, na primjer, nalazi se ilustracija s vitezom koji jaše putem ka izlazećem suncu na obzorju. Cestovna traka nosi natpis "Sjedinjene Države Zapada". Početak puta označen je 1937., a izlazeće sunce na njegovom kraju 1946. godinom. S jedne strane puta piše Bretanja, s druge Bavarska.

Mnogo prije rata, profesor Louis Le Fur je bio suutemeljitelj grupice zване "Energija" ("Energie"). U grupi, i među najbližim suradnicima Le Fura, bio je i čovjek po imenu Robert Schuman, koji je kasnije postao istaknuti francuski političar. Schumanov san je bio objedinjenje industrija ugljena i čelika Zapadne Europe. To je, međutim, držao samo uvodnim korakom u mnogo širu političku jedinicu - Europsku federaciju ili Sjedinjene Države Europe. Sljedećih godina je Schuman, slijedeći ideje Le Fura i ostalih iz *Vaincre*-a, postao jedan od glavnih arhitekata i duhovnih vođa EEZ-a.

Kreisau krug

U petom broju *Vaincre*-a, od 21. siječnja 1943, nalazi se članak u kojem Louis Le Fur hvali novog velikog meštra *Alphe Galates*, Pierrea de France-Plantarda. U tekstu, Le Fur navodi riječi "velikog Nijemca, jednog od meštara našeg reda". "Veliki Nijemac" o kome je riječ, tada pedesetsedmogodišnjak, daje neobičnu izjavu o dvadesettrogodišnjem Pierreu od Francuske:

Zadovoljstvo mi je kazati, prije polaska za Španjolsku, da je naš red napokon pro našao dostojnog glavara u osobi Pierrea od Francuske.

Krećem, dakle, na obavljanje svoje misije potpuno smiren; jer, premda se ne zavravam u pogledu opasnosti na koje ću naići u obavljanju svoje dužnosti, znam da će mi do posljednjeg daha krilatica biti priznavanje *Alphe* i vjernost njezinom glavaru.

Ta izjava se pripisuje Hansu Adolfu von Moltkeu, diplomatu od karijere iz jedne od najuglednijih i najutjecajnijih aristokratskih porodica Njemačke. Godine 1934., postavljen je za njemačkog veleposlanika u Poljskoj; 1938, označen

je kao sljedeći njemački poklisar u Britaniji. U doba kada mu je pripisana ta izjava, upravo je bio imenovan za veleposlanika u Španjolskoj gdje je i umro, ožujka 1943.

Unatoč prividnom prijateljstvu i s Hitlerom i s Himmlerom, Moltke je, u stvari, bio "dobar Nijemac". Bio je prvi bratić i blizak suradnik grofa Helmuta Jacoba von Moltkea, i bratić Clausa von Stauffenberga, a žena mu je bila sestra još jednog bratića, Petera Yorcka von Wartenburga. Helmut Jacob von Moltke je, zajedno sa Peterom Yorckom von Wartenburgom, bio vođa takozvanog Kreisau kruga, građanskog krila njemačkog pokreta otpora Hitleru. Grof Claus von Stauffenberg je bio arhitekt i duhovni vođa vojne urote protiv Reicha čiji je vrhunac bila bombaška zavjera 20. srpnja 1944. - pokušaj atentata na Hitlera u glavnom štabu u Rastenburgu.

Ukratko, čovek koji u *Vaincre*-u podupire gospodina Plantarda, a sebe proglašava članom *Alphe Galates*, stajao je na čelu napora, poteklih unutar Njemačke, za zbacivanje nacističkog režima. U doba njegovog imenovanja na dužnost u Španjolskoj, njegov bratić, Helmut Jacob von Moltke, potajno je ispi-pavao saveznike, posredstvom Švedske, pokušavajući zadobiti njihovu pomoć za svrgavanje Hitlera i trudeći se osigurati povoljne mirovne uvjete za novu, demokratsku njemačku vladu koja bi preuzela vlast. Uskoro će i Hans Adolf von Moltke otpočeti slične potajne pregovore sa svog veleposlaničkog mjesta u Španjolskoj. Iako se to javno nije znalo sve do poslije rata, to je bio "zadatak" koji je krenuo obaviti; a bio je potpuno u pravu što se nije zavaravao u pogledu opasnosti na koje će naići.

Danas se na Clausa von Stauffenberga, Helmuta Jacoba von Moltkea, Petera Yorcka von Wartenberga i njihove urotničke pomagače gleda kao na junake, i u Njemačkoj i u inozemstvu. Godišnjica bombaške urote, 20. srpanji, slavi se kao nacionalni praznik, Stauffenbergov dan. Sve do sada, međutim, nije bilo dokaza koji bi ukazivali da je njemački pokret otpora imao ikakve veze s bilo kojim drugim sličnim pokretom na kontinentu. Povjesničari drže da je bio potpuno neovisan od mreže tajnih operativnih grupa na drugim mjestima po Europi. Možda je i bilo tako. Izjava Hansa Adolfa von Moltkea u *Vaincre*-u, međutim, ukazuje da je on bio član *Alphe Galates* - vrste tajnog društva koje je djelovalo pod javnom maskom ezoteričnog neo-viteškog reda, kao i da je njegova vjernost pripadala prvenstveno *Alphi Galates* i njezinom velikom meštru. Postoji li mogućnost da je *Alpha Galates*, u stvari, predstavljala vezu između njemačkog pokreta otpora Hitleru i srodnog pokreta u Francuskoj, ako ne i drugih?

U jednom pismu, Helmut Jacob von Moltke priznaje da između njegovog kruga zavjerenika i organizacija u Francuskoj nije bilo nikakvog dodira prije konca 1942. godine. Poslije znatnih teškoća, kaže, uspostavljene su veze s grupama "... na raznim okupiranim teritorijama s iznimkom Francuske, gdje, koliko je nama poznato, nema djelotvorne opozicije temeljene na fundamentalnim načelima." Nedugo zatim, međutim, on počinje spominjati "našeg čovjeka u Parizu", premda povijest još nije otkrila identitet čovjeka o kojem je riječ. Možda slučajno, ali i značajno možda, prvi broj *Vaincre*-a pojavio se tek koncem 1942. - u listopadu.

Ciljevi *Alphe Galates*, kako su iznijeti u *Vaincre*-u, imali su, svakako, dosta zajedničkog s ciljevima Moltkeovog *Kreisau* kruga. Oba društva su bila usmjerena na omladinske pokrete i na mobilizaciju snage europske mladeži; oba su najveći značaj pridavala moralnoj i duhovnoj hijerarhiji vrijednosti kao temelju europske obnove - oporbe, po Moltkeovim riječima, "temeljene na fundamentalnim načelima"; oba su po usmjerenju suštinski bila viteška, i oba su se posvetila istom krajnjem cilju - stvaranju Sjedinjenih Država Europe, čak i prije rata, takvu federaciju su veličali i zastupali pripadnici *Kreisau* kruga. Ta ideja je kasnije za Moltkea i njegove suradnike postala kamen temeljac svake poslijeratne politike. Po riječima jednog komentatora, "dugoročni cilj *Kreisau* kruga bila je europska državna federacija, Sjedinjene Države Europe."

Delajući u skladu s tim ciljem, *Kreisau* krug je, početkom 1943., stupio u vezu s predstavnicima britanskog Foreign Officea u Švicarskoj. Bio je u bliskom dodiru i s jednim važnim američkim dužnosnikom smještenim u Švicarskoj - Allenom Dullesom, načelnikom švicarske ispostave OSS-a, prethodnika CIA-e.

Povratak de Gaullea

Činilo se da se s iščezavanjem *Vaincre*-a, gubi svaki trag i gospodinu Plantardu. Mi, barem, nismo uspjeli ući mu u trag za razdoblje od sljedećih dvanaest godina. Potom se, 1956., Sionski priorat i formalno registrirao u francuskom Službenom listu. Istodobno je deponiran i primjerak njegovog tobožnjeg pravilnika kod okružnog načelstva Saint-Julien-en-Genevois blizu Annemassea na švicarskoj granici, čiju smo kopiju uspjeli pribaviti. Kasnije nam je rečeno da je taj pravilnik lažan pa smo dobili i primjerak navodno pravog. Lažan ili ne, pravilnik deponiran u okružnom načelstvu je još jednom obavio gospodin Plantarda pred očima javnosti. On se po imenu navodi kao generalni tajnik Sionskog priorata. Kaže se daje sâm Priorat podijeljen, kao i *Alpha Galates*, na "legiju" i "falangu". Prva je opisana kao "zadužena za propovjedništvo", druga kao "čuvar tradicije". Po statutu, red se sastoji od devet razreda, a svaki nosi viteško zvanje. Ustrojstvo, u neobično zagonetnom žargonu pravilnika, izgledalo je kako slijedi:

Opća skupština je sastavljena od svih članova udruge. Ona se sastoji od 729 provincija, 27 zapovjedništava i jednog Lûka zvanog "Kyria".

Svako zapovjedništvo, kao i Lûk, mora se sastojati od četrdeset članova, svaka provincija od trinaest članova.

Članovi su podeljeni u dvije izvršne grupe:

- a) Legija, zadužena za propovjedništvo.
- b) Falanga, čuvar tradicije.

Članovi tvore hijerarhiju od devet razreda.

Hijerarhija od devet razreda sastoji se od:

a) u 729 provincija:

1) Početnici (Novices)	6.561 članova
2) Križeva (Croisés)	2.187 članova

b) u 27 zapovjedništava:

3) Junaka (Preux)	729 članova
4) Štitonoše (Écuyers)	243 članova

5) Vitezovi (Chevaliers)	81 član
6) Zapovjednici (Commandeurs)	27 članova

c) u Lûku "Kirya"

7) Glavni zapovjednici (Connétables)	9 članova
8) Senešali (Sénéchaux)	3 člana
9) Navigator (Nautonnier)	1 član

Ni u *Vaincre*-u, ni u bilo kojem drugom spisu ili izdanju ništa ne ukazuje da su gospodin Plantard ili Sionski priorat specifično katolički opredijeljeni. U *Vaincre*-u je izgledalo da je usmjerenje gospodina Plantarda ezoterično, pogansko i teozofsko. U kasnijim izvorima, i on i Priorat napajaju se širokim spektrom različitih tradicija, uključujući i gnosticizam i razne oblike krivovjernog ili heretičkog kršćanstva. Po pravilniku iz 1956., međutim, Sionski priorat je nedvojbeno katolička viteška organizacija. Kaže se da red radi pod podnaslovom Viteški red katoličkih institucija i pravila neovisnog i tradicionalističkog saveza (*Chevalerie d'Institutions et Règles Catholiques d'Union Indépendante et Tradionalisté*). Taj naslov daje skraćenicu CIRCUIT (KRUG), a to je i naslov časopisa koji, prema pravilniku, objavljuje sâm red i pušta u cirkulaciju među vlastitim članstvom.

Je li pravilnik iz 1956. pravi ili ne, ostaje neizvjesno. Za našu svrhu, on je značajan, prvo zbog naglašavanja viteštva, a drugo zbog sličnosti s pravilnikom *Alphe Galates* objavljenim u *Vaincre*-u. U njima se, pri tom, ime gospodina Plantarda po prvi put u dvanaest godina pojavljuje u javnosti. Od tada će i on i Sionski priorat sve češće biti povezivani s rastućim zanimanjem za zagonetku Bérenger Saunièrea i Rennes-le-Château. Uskoro se, međutim, gospodin Plantard trebao pojaviti u puno poznatijem i zvučnijem kontekstu.

Komiteti javnog spasa

Na dan 7. svibnja 1954., francuska vojska u Indokini pretrpjela je stravičan i presudan poraz u bici kod Dien Bien Fua što je dovelo do sloma francuskog carstva u jugoistočnoj Aziji. Šest mjeseci poslije tog debakla, u Alžiru je izbila ogorčena i surova teroristička kampanja pod okriljem alžirskih nacionalista. Odlučna da ne doživi još jedan ponižavajući poraz, Francuska je, u roku od mjesec dana, odaslala 20.000 vojnika u svoju sjevernoafričku koloniju. S vremenom se ta brojka popela na 350.000. Bez obzira na sve, stanje u Alžiru nastavilo se pogoršavati, vodeći do očajničke borbe koja se nastavila tijekom osam godina.

Za razliku od Indokine, Alžir je blizu Francuske - s druge strane Sredozemnog mora. Francusko stanovništvo Alžira nije bilo usamljena strana enklava, već dugogodišnja zajednica doseljenika. Alžirski gradovi su, u mnogo pogleda, bili više francuski nego sjevernoafrički. Alžir je bio smatran ne prekomorskim posjedom, već sastavnim dijelom Francuske. Shodno tome, događaji u Alžiru imali su velikog odraza na zemlju maticu.

Kako su se nemiri u Alžiru eskalirali, isto se događalo i u samoj Francuskoj. Koncem 1957., Francuska je bila ne samo u neredu, već i u stanju kronične krize. Vlade su padale zastrašujućom brzinom. U dva navrata, Francuska je bila bez ikakve vlade dulje od četiri tjedna dok su se stranke hrvale, a pokušaji pregovora o koalicijama propadali. Počeo je prevladavati osjećaj opće panike; u pozadini se nazirala avet pravog građanskog rata.

Usred rastućeg kaosa, cvjetale su urote. Vojska je, posebno, bila upletena u mnoge mračne spletke. U Alžiru se počela obrazovati mreža polutajnih društava, Komiteta javnog spasa. Stvorena po uzoru na Komitete javnog spasa iz doba francuske revolucije, alžirska se mreža primila poduhvata sjedinjavanja francuskih interesa, francuske vojske i francuskog življa u sjevernoj Africi u cjelovitu i jedinstvenu silu koja bi predstavljala bedem protiv alžirske neovisnosti i održala koloniju u stalnoj povezanosti sa Francuskom. Komiteti su, istodobno, počeli agitirati za snažnom vodećom rukom u Francuskoj koja bi bila naklonjena njihovoj stvari. Držalo se da takva ruka može pripadati samo jednoj osobi - Charlesu de Gaulleu. Tako su Komiteti u Alžiru počeli neumorno činiti pritisak da de Gaulle preuzme vlast u Francuskoj, ako treba i putem vojnog puča. Dobili su potporu brojnih visokih časnika, uključujući i maršala Alphonsea Juina, koji je, navodno, bio važan član Sionskog priorata. Podupirao ih je i sve jači pro-gaulleistički pokret u Francuskoj, socijal-republikanska stranka, među čijim je vođama bio i Michel Debré - koji je postao de Gaulleov ministar pravde, a ubrzo, između 1959. i 1962, francuski premijer. Druga značajna pro-gaulleistička osoba bio je Georges Bidault, bivši junak pokreta otpora. Bidault je, između 1945. i 1954, tijesno surađivao s Robertom Schumanom - starim prijateljem profesora Louisa Le Fura - na skiciranju planova za EEZ.

Alžirski Komiteti su pretpostavljali, možda naivno, kako se po sebi razumije da se može računati na de Gaullea da se Alžir zadrži u sklopu Francuske. De Gaulle ničim nije obeshrabrivao takve pretpostavke. Kako su pokazali kasniji događaji, međutim, on takve namjere nije imao.

U travnju 1958., novoizabrana francuska vlada stavila je javnosti do znanja da želi riješiti alžirsku krizu davanjem neovisnosti koloniji. Komiteti javnog spasa u Alžiru su, kao odgovor, 13. svibnja izveli *coup d'état* u Alžiru

i obrazovali vlastitu vladu. Istodobno su uputili apel de Gaulleu da preuzme vlast u Francuskoj, ponovno ujedini zemlju i očuva kolonijalni status Alžira. U izjavi 15. svibnja, de Gaulle je rekao jedino da stoji u pripravnosti u slučaju da mu se netko obrati. Francuska je ostala u stanju kaosa.

Već 23. svibnja počeli su stizati izvješća o osnivanju Komiteta javnog spasa u sâmoj Francuskoj. Komitet je 24. svibnja preuzeo vlast na Corsici, dok su alžirske radio poruke pozivale Francusku i njezin narod da "odaberu između moskovske zvijezde i lorenskog križa". Suprotstavljajući se alžirskoj neovisnosti i podupirući de Gaullea, bivši borci pokreta otpora iz redova Slobodnih francuskih snaga našli su se u savezništvu s bivšim vichyjevskim dužnosnicima, pa čak i ekstremnijim desničarskim elementima.

Čini se da je tijekom tog tjedna postala javna tajna da se planira vojni udar za 28. i da će vojska preuzeti vlast u Francuskoj. Kolale su glasine o očekivanom padobranskom desantu na Pariz. Sukladno tomu, vlada je podnijela ostavku 28. svibnja, ostavljajući slobodno polje de Gaulleu. Na dan 29. svibnja, bili su mobilizirani svi pariški Komiteti javnog spasa i tisuće njihovih pristalica izašlo je na ulice. Kasnije istog popodneva u prijestolnici se pojavio de Gaulle, prihvatio predsjedništvo Pete republike i stao formirati vladu, s Michelom Debréom i Andréom Malrauxom kao članovima kabineta. Komiteti javnog spasa su očito odigrali ključnu ulogu u postavljanju novog predsjednika - i, kako izgleda, u djelotvornom onemogućavanju svakog ozbiljnog protivljenja. Izvješćeno je da je na dan 29. svibnja - dan kada je de Gaulle preuzeo vlast - na matičnom francuskom teritoriju bilo aktivno 120 Komiteta.

U mjeri u kojoj je takvo uopćavanje moguće, čini se da su Komiteti javnog spasa u Alžiru imali drugačije prioritete od onih u Francuskoj. Za alžirske Komitete, primarni cilj bio je osiguranje nepromjenjenog položaja kolonije, a de Gaullea se držalo oruđem za postizanje toga. Čini se da je makar za neke francuske komitete, s druge strane, prvenstveni cilj bio dovodenje de Gaullea na mjesto predsjednika, a Alžir potpuno usputan, ako ne i sasvim nebitan. Teško je u sve to biti siguran, međutim, jednostavno zbog toga što su sami Komiteti, pogotovo u Francuskoj, bili jako tajanstveni. Očito je da su bili široko rasprostranjeni, vrlo dobro organizirani - prava pravcata "tajna vojska", mnogim kari-kama povezana sa onom regularnom. Istinite podatke o njima gotovo je nemoguće dobiti, a pouzdana dokumentacija praktično i ne postoji. Nitko ne dovodi u upit njihovo postojanje, niti ima nesuglasica oko opće prirode njihove uloge. Malo je, međutim, onoga što se o njima mimo toga zna. Drži se vjerojatnim da je de Gaulle bio u osobnoj vezi s njihovom zapovjednom strukturom, budući da je on uvijek ostavljao otvorene sve mogućnosti. Jednako je, međutim, vjerojatno i da je uništio sve postojeće zapise, ako ih je i bilo, koji bi potvrđivali takvu

vezu. Jedan de Gaulleov biograf nam je rekao da je morao imati kontakte te vrste preko posrednika, i da se od njega moglo očekivati da ništa i ne zapisuje.

Bilo kako bilo, de Gaulle se, kada je već preuzeo vlast, našao u iznimno osjetljivom položaju u odnosu na Komitete. Njima je, velikim dijelom, dugovao svoje mjesto na čelu države. Ohrabrivao ih je u vjerovanju da će Alžir, pod njegovim okriljem, ostati francuski. Sada se spremao iznevjeriti svoj dio prešutne "nagodbe" i početi pregovore s nacionalističkim vođama Alžira o neovisnosti kolonije. Time bi se, razumljivo, izložio optužbama za izdaju.

Mora biti da je predviđao žestok odgovor alžirskih Komiteta. Na njega nije trebalo dugo čekati. Poprimio je obličje OAS-a, *Organisation de l'Armée Secrète*, ili Tajne vojne organizacije, koja se zavjetovala osvetiti ono što je držala de Gaulleovom izdajom. Sastavljen od časnika, pristalica čvrste linije, veterana alžirskog sukoba i bivših francuskih doseljenika i dužnosnika u Alžiru, OAS je, sljedećih godina, pokušao izvesti bezbroj atentata na francuskog predsjednika. Čak i danas ima bivših članova OAS-a koji proklinju i samo de Gaulleovo ime.

U krajnjoj crti, ipak, alžirski Komiteti nisu predstavljali istinski veliku prijetnju stabilnosti novog de Gaulleovog režima u Francuskoj. Francuski komiteti su bili sasvim druga priča. Da su otpočeli pravu opozicionu kampanju, oni su mogli izazvati mnogo ozbiljnije probleme. Prema tome, trebalo je pridobiti članstvo francuskih komiteta, uvjeriti ih da se raspuste ili da svoju energiju usmjere na drugu stranu, i, napokon, da prihvate *volte-face* novog predsjednika glede Alžira. To je moralo iziskivati veliki napor u odnosima s javnošću. Barem po postojećim zapisima, izgleda da je u tim naporima presudnu ulogu odigrao Pierre Plantard.

Prigodom našeg prvog susreta s gospodinom Plantardom, 1979, rekao nam je da je od njega Charles de Gaulle osobno tražio da upravlja francuskim Komitetima javnog spasa a, kada je njihova zadaća da generala dovedu na vlast bila obavljena, da nadzire njihovo raspuštanje. U pamfletu umnoženom na geštetneru i deponiranom u Nacionalnoj biblioteci 1964., Anne Lea Hisler - prva žena gospodina Plantarda - kaže:

Pod zapovjedništvom maršala Alphonsea Juina, sjedište generalnog tajništva Komiteta javne sigurnosti u Francuskoj nalazilo se u Aulnay-Sous-Boisu (pariško predgrađu). Tim Komitetom su upravljali Michel Debré, Pierre Plantard zvani Way i André Malraux.

Gospođa Hisler navodi i tekst pisma koje je, kaže, de Gaulle uputio gospodinu Plantardu 3. kolovoza 1958., oko dva mjeseca poslije obrazovanja nove vlade:

Dragi moj Plantarde,

Rekao sam Vam, u pismu od 29. srpnja 1958., koliko cijenim sudjelovanje Komiteta javnog spasa u poslovima obnove kojih sam se primio. Sada, kada su uspostavljene nove institucije, koje će našoj zemlji omogućiti da ponovno zauzme svoj zasluženi položaj, vjerujem da se članovi Komiteta javnog spasa mogu držati oslobođeni obaveza koje su do sada imali, i da se mogu demobilizirati.

Pamflet Anne Leae Hisler nije bio u širokom optjecaju. Sasvim je moguće, u stvari, da je tekst u Nacionalnoj biblioteci njegov jedini postojeći primjerak. Oba gornja navoda, međutim - prikaz uloge gospodina Plantarda u Komitetima javnog spasa i tekst pisma pripisanog de Gaulleu - kasnije je Louis Vazart prenio u knjizi tiskanoj prije sedam godina. Koliko je nama poznato, nitko nikada nije pobio, ispitivao, pa čak ni posumnjao u autentičnost ili istinitost tih navoda.

Mi sâmi ipak nismo bili sasvim zadovoljni. Zato smo pokušali dobiti neku dodatnu potvrdu a, ako je moguće, i informaciju. Pregledali smo sve objavljene izvode iz de Gaulleovih pisama i bilježaka. Možda i nije čudo što se nigdje ne spominje gospodin Plantard, njegov pseudonim Way, niti pisma od 29. srpnja i 3. kolovoza. Ni Institut Charles de Gaulle - u kome se čuvaju svi materijali koji se na njega odnose - ne zna ni za kakvu vezu između generala i čovjeka po imenu Plantard ili Way. Kada smo se za mišljenje obratili povjesničarima koji surađuju s Institutom, izrazili su nevjericu. Držali su nevjerojatnim da od predmeta dovoljno značajnog da od de Gaullea izmami dva pisma u četiri dana nema ni traga u službenim zapisnicima. Ravnatelj arhiva pri Institutu je izjavio da, koliko je njemu poznato, on čuva čitavu de Gaulleovu prepisku a da se u njoj ne pojavljuju imena ni Plantard, ni Way.

Počeli smo sumnjati u pouzdanost gospođe Hisler kada smo primili pismo od Instituta. Ravnatelj još uvijek nije imao nikakav zapis o navedenom pismu, ali je stvarno, napokon, naišao na spomen imena Plantard i Way. Izrazio je svoju nelagodnost što ti spomeni nisu nađeni u njegovom arhivu, već u starim brojevima *Le Monde*, koji se drži najpouzdanijim francuskim listom.

U broju od 18-19. svibnja 1958., *Le Monde* donosi kratak članak pod naslovom "Tajni Komitet javne sigurnosti u Parizu?" Tekst je kao što slijedi:

Američka agencija (United Press je prenijela tekst apela poteklog od "Komiteta javne sigurnosti u pariškom okrugu" na potporu de Gaulleu. Priopćenja tog Komiteta stavljat će se na raspolaganje stranim agencijama "dokle god se poštuje sporazum o njihovom izvoru" (vjerojatno o tajnosti). Apel je bez potpisa i adrese/"

U broju od 6. lipnja pojavio se dulji članak, "Koliko Komiteta javnog spasa ima u Francuskoj?" Izvješćuje se da je jedan od predvodnika alžirskog puča

otkrio dvojici novinara da u sâmoj Francuskoj ima najmanje 320 Komiteta. U članku se zatim prenose izvodi iz priopćenja pariškog Centralnog komiteta javnog spasa:

Komiteti javnog spasa moraju izražavati želje naroda, a svi francuski građani moraju sudjelovati u zadaći obnove naše zemlje, u ime slobode, jedinstva i solidarnosti. Svi dobrovoljci koji su se odazvali našim pozivima u proteklih petnaest dana moraju danas biti tu da pomognu generalu de Gaulleu... Rodoljubi, na svoja mjesta, i imajte povjerenja u čovjeka koji je jednom već spasao Francusku...

To priopćenje, izvješćuje se u *Le Mondeovu* članku, potpisao je neki "kapetan Way", a pretpostavlja se da je to pseudonim.

Le Mond u broju od 8-9. lipnja objavljuje treći članak, "Komiteti javnog spasa su davno utemeljeni u Parizu, pariškom okrugu i u četrnaest departmana". Navodi se priopćenje iz kojega se jasno vidi da je pariški Komitet javnog spasa već postojao u doba državnog udara u Alžiru 13. svibnja. Između 16. i 18. svibnja, taj Komitet je utemeljio druge u šest pariških arondismana, dvadesetdvije zajednice na Seine-i i četrnaest metropolitanskih podružnica. U priopćenju se podvlači da je prvenstveni cilj Komiteta "nacionalna rehabilitacija" pod okriljem generala de Gaullea. Objavljeno je da Komiteti rade u dosluhu s "različitim udrugama ratnih veterana". Poslije izvoda iz tog priopćenja, u *Le Mondeovom* članku se ponovno spominje priopćenje navedenođu broju od 18-19. svibnja s potpisom "kapetan Way":

Poslije njegovog objavljivanja, pismom nam se javio njegov autor i iznio sljedeće:

'Centralni komitet je stvoren 17. svibnja, a njegova svrha je promidžba i uspostavljanje veze između svih Komiteta javnog spasa u Parizu.

Držeći Francusku zemljom slobode, gdje svatko ima puno pravo na svoja uvjerenja, naša namjera je staviti se van svake politike, u cijelosti na rodoljubnu razinu, i okupiti sve naše mogućnosti i sredstva za obnovu Francuske.

Kako smo se izjasnili pismom od 29. svibnja upućenom generalu de Gaulleu, strogo se držimo uputstava koje dobijamo od javnih vlasti.

Pismo je, kaže se u članku, potpisao gospodin Plantard. S njim se, izgleda, može stupiti u dodir na njegov osobni telefonski broj okretanjem slova "WAY" i "PAIX" ("Mir").

Na dan 29. srpnja - kada je de Gaulle navodno poslao pismo u kome se zahvaljuje gospodinu Plantardu - *Le Monde* objavljuje još jedan članak u kome se najavljuje raspuštanje Centralnog komiteta pariškog okruga:

Primili smo sljedeće priopćenje:

'Efektivno raspuštanje Centralnog komiteta javnog spasa pariškog okruga, koje sa sobom povlači i raspuštanje Komiteta javnog spasa u Parizu i drugim mjestima, znači i raspuštanje obaveza za borce koji su se odazvali pozivu od 17. svibnja.

Odgovorni za centralni komitet odlučili su ustanoviti saveze za... nacionalni pokret čiji program osigurava obranu zemlje i slobode.

Za komitetski biro, Kapetan Way'

Kapetan Way, potpisnik tog priopćenja, već je objavio, tijekom svibnja, nekoliko poziva i obavijesti u ime "Centralnog komiteta javnog spasa za pariški okrug". Kako smo već ukazali, to je gospodin Pierre Plantard... koji je, s nekolicinom prijatelja, preuzeo inicijativu za osnivanje tog komiteta.

"Pokretom" koji će naslijediti Komitet upravlja gospodin Bonerie-Clarus, novinar. Blagajnik je gospodin M. Robin; gospodin Plantard je tajnik i zadužen za propagandu..."

Na temelju svega toga počinje se postupno razaznavati jedan obrazac. De Gaulle je nedvojbeno objeručke prihvatio potporu Komiteta javnog spasa, i alžirskih i matičnih. Istodobno su ga, kako smo već rekli, morala brinuti vjerojatna nepovoljna reagiranja kada njegovo stajalište o Alžiru postane očito. Francuska revolucija je, osim toga, kao i sudbine Dantona, Desmoulinsa i Robespierrea, pokazala da su Komiteti javnog spasa potencijalno krajnje opasni, da se naglo mogu okrenuti protiv onih koje su ranije podupirali. Bilo je, prema tome, nužno stvaranje nekog oblika centraliziranog direktorijata koji bi (1) objedinio i usklađivao djelatnost matičnih francuskih komiteta; (2) uskladio djelatnost matičnih francuskih komiteta s programom nove vlade; i (3) raspustio matične francuske komitete kada se to bude tražilo, ostavljajući tako alžirske komitete u izolaciji. Izgleda da je gospodin Plantard iz tih razloga utemeljio Centralni pariški komitet koji se nametnuo kao neka vrsta *ad hoc* autoriteta ostalim postojećim komitetima i stvarno im preoteo vlast. De Gaulle je, za to vrijeme, mogao mirno zadržati olimpijsku nezainteresiranost od naoko "samoniklog" pokreta koji gaje doveo na vlast - kao i ostati pošteđen potencijalno neugodnog osobnog miješanja u razgrađivanje organizacijskog aparata tog pokreta prije nego što se ovaj okrene protiv njega.

Uz pretpostavku da je ta analiza stanja manje ili više točna, smicalica je prilično ingeniozna - primjer makijavelističke državničke vještine u najistančanijem vidu. To se nikako ne bi dalo izvesti bez vrlo pomnog, i sasvim tajnog, dosluha između de Gaullea i gospodina Plantarda.

Circuit

Kako smo već primijetili, Sionski priorat se, sudeći po pravilniku iz 1956. deponiranom kod francuske policije, poistovjetio s organizacijom čija je skraćena *CIRCUIT* (krug), a kaže se da je to i naziv internog časopisa reda. Postoje, u stvari, dvije serije časopisa *Circuit*, prva iz 1956., druga iz 1959. Serija iz 1956. zbunjuje svojom prividnom beznačajnošću. U njoj se nalazi jedan članak iz područja astrologije u kome se ističu prednosti rabljenja zodijaka s trinaest, umjesto uobičajenih dvanaest znakova. Osim toga, list ne djeluje ništa značajnije od novina neke stambene zadruge. Sadrži mnogo nadugačkog raspredanja o jeftinom stanovanju, križaljke, nagradne igre za djecu u naselju, oglase za olovke. Postoji samo jedna izjava iole vrijedna pozornosti, čiji je smisao da stambena zadruga kojoj je časopis navodno namijenjen održava bliske veze s mrežom drugih stambenih zadruga. Svakako se opravdano može posumnjati da stambene zadruge spominjane u *Circuit*-u služe kao fasada za nešto drugo, kao i da se u samom časopisu rabe zamršene šifre kao što su one tobože rabljene u *Vaincre*-u. Te "stambene zadruge" su, čak, mogle biti onaj organizacijski aparat što je, dvije godine kasnije, izronio na površinu kako bi upravljao francuskim Komitetima javnog spasa. Iako se takve sumnje ničim ne mogu opovrgnuti, ne mogu se ni dokazati. Ostaju zarobljene u carstvu čiste spekulacije.

Serija *Circuit*-a. iz 1959. sasvim je druga priča. Prvi broj nosi nadnevak 1. srpanj 1959, a kao direktor lista naveden je Pierre Plantard. Sam se časopis, međutim, ne dovodi u vezu sa Sionskim prioratom. Obznanjuje se, naprotiv, da je to službeni organ nečega nazvanog Federacija francuskih snaga. Stavljene su čak i žig, sa sljedećim podacima:

Publication périodique culturelle de la Fédération
des Forces Françaises
116 rue Pierre Jouhet, 116
Aulnay-sous-Bois - (Seine-et-Oise)
Tel: 929-72-49

Početak sedamdestih godina, jedan švicarski istraživač je provjerio gornju adresu. Koliko je on mogao utvrditi, tamo nikad nije bio objavljen nijedan časopis. Pokazalo se da je i telefonski broj lažan. Svi pokušaji tog istraživača, nâs samih kao i drugih, da se uđe u trag Federaciji francuskih snaga ostali su jalovi. Do današnjeg dana nije otkriven nijedan podatak o toj ili nekoj sličnoj organizaciji. Teško bi se, međutim, kao podudarnost moglo prihvatiti što je adresa u Aulny-sous-Boisu ista ona koju Anne Lea Hisler navodi kao adresu

generalnog tajništva Komiteta javnog spasa na matičnom francuskom teritoriju. U drugom broju časopisa izvješćuje se, pritom, da je gospodin Plantard primio još jedno pismo-zahvalnicu od de Gaullea, datirano 27. Lipnja 1959. - jedanaest mjeseci poslije već razmatranih pisama. Činilo bi se očitim da je Federacija francuskih snaga neka vrsta produžetka administrativnog aparata Komiteta, možda sredstvo pomoću kojeg je trebalo održati članove u međusobnoj vezi. Ako je to točno, to bi ukazivalo da je Sionski priorat svoj časopis rabio i za nešto što nisu njegove unutarnje stvari.

U seriji *Circuit-a*. iz 1959. čitatelj se često upućuje na *Vaincre*, što znači da je *Vaincre* u to doba još uvijek morao biti dostupan i da se mogao nabaviti. I doista, *Circuit* kao odjek ponavlja mnoge teme i pitanja kojima se *Vaincre* bavio. Kao i u *Vaincre-a*, mnogo je prostora posvećeno ezoterici, mitologiji i pitanjima viteštva. Ima članaka od Anne Lee Hisler i drugih, uključujući i gospodina Plantarda, koji se katkad potpisuje pravim imenom, a katkad pseudonimom Chyren. U tekst su uključeni iskazi kao što je sljedeći: "Sve se nalazi u simboličnom obliku. Tko god zna kako se tumači skriveno značenje razumjet će. Čovječanstvo je uvijek u žurbi, radije prima gotova rješenja..."; "Mjesto koje izgleda najčvršće može biti najnepostojanije. Skloni smo zaboraviti da živimo na vulkanu, u središtu sila velike snage..."; "... sve se postiže u skladu sa sasvim određenim ciklusima. 'Nautonier' vodi barku ('arche') kroz potop." I konačno:

Mi nismo stratezi i stojimo iznad svih vjeroispovesti, političkih gledišta i financijskih pitanja. Onima koji nam dođu pružamo moralnu potporu i neophodnu duhovnu hranu. Mi smo tek glasnici, obraćamo se vjernicima i nevjernicima podjednako s jednim ciljem da prenesemo djeliće istine. Ne prihvaćamo konvencionalnu i pogrešnu astrologiju. Zvijezde same po sebi nemaju nikakvog utjecaja. One su puke referentne točke u svemiru.

Potom još jednom slijedi isticanje trinaestočlanog zodijskog znaka, koji gospodin Plantard rabi za predvidi ponešto iz budućnosti Francuske. Prilično zanimljivo, on predviđa da će 1968. biti kataklizmička godina.

To, međutim, nije jedina vrsta građe koja se može naći u *Circuit-u*. Ima članaka o lozi i vinogradarstvu - kalemljenju loze - i detaljno izlaganje o trgovini vinom. Ima i rodoljubivih izjava, po tonu sličnih *Vaincre-u* i priopćenja koje je izdao Komitet javnog spasa. U jednoj od tih izjava, na primjer, čiji je potpisnik Adrian Sevrette, autor tvrdi da nema rješenja postojećih problema:

... osim kroz nove načine i nove ljude jer je politika mrtva. Ostaje čudnovata činjenica da ljudi ne žele to shvatiti. Postavlja se samo jedno pitanje: ekonomska organi-

zacija. Postoje li, međutim, još uvijek ljudi sposobni misliti kao Francuzi, kao tijekom okupacije kada se rodoljubi i borci pokreta otpora nisu zamarali promišljanjem o političkim sklonostima svojih suboraca?

A, u drugom članku:

Naša je želja da 1.500 primjeraka *Circuit*-a. budu iskra koja potpaljuje vatru, naša je želja da glas rodoljuba uspije prevladati prepreke kao što je to učinio 1940., kada su napustili osvojenu Francusku i pokucali na vrata *Vode* Slobodne Francuske. Danas je isto, mi smo prije svega Francuzi, mi smo ta snaga koja se na ovaj ili onaj način bori izgraditi jednu Francusku pročišćenu i novu. To mora biti izvedeno u istom rodoljubivom duhu, s istom voljom i slogom u djelovanju. Stoga mi ovdje navodimo ono za što tvrdimo da je jedna stara filozofija.

Potom slijedi detaljni plan vlade koja bi Francuskoj vratila izgubljeni sjaj. On inzistira, na primjer, na raspuštanju departmana i obnavljanju pokrajina:

Departman nije ništa doli proizvoljni sustav, stvoren u doba Revolucije, nametnut i određen epohom u skladu sa zahtjevima gibanja (konj). On danas ne predstavlja više ništa. Nasuprot tomu, pokrajina je živi dio Francuske; to je cjeloviti ostatak naše prošlosti, isti temelj na kojem je formirana naša nacija; ona ima vlastitu narodnu predaju, svoje običaje, svoje spomenike, često i svoje narječje, sve ono što mi želimo vratiti i obznanimi. Pokrajina mora imati svoj vlastiti specifičan aparat obrane i uprave, prilagođen njezinim specifičnim potrebama, unutar jedinstvene nacije.

Plan koji zatim slijedi razvrstan je po podnaslovima: Vijeće pokrajina; Državno vijeće; Parlamentarno vijeće; Porezi; Rad i proizvodnja; Zdravstvo; Nacionalno obrazovanje; Doba punoljetstva; Stanovanje i školstvo.

Unatoč takvim specifično, čak opsesivno francuskim temama, gospodin Plantard u drugom članku u *Circuit-u* naglašava još jednu temu pokrenutu u *Vaincre-u*,

... stvaranjem Konfederacije Zemalja postaje Konfederacija Država: Sjedinjene Država Euro-Afrike, koje u ekonomskom pogledu predstavljaju (1) afričku i europsku zajednicu razmjene temeljene na zajedničkom tržištu, i (2) protok bogatstva u svrhu služenja za dobrobit svih, budući da je to jedini siguran temelj na kom se može sazdati mir.

Tajne sile iza skrivenih skupina

Očita je istina da politika ljudima nameće čudne ortakluge. Nacija ili institucija u škripcu, boreći se za svoje ciljeve, pa čak i opstanak, sklapat će saveze kada i gdje god bude mogla - a često, ako je svrsishodno, i s nacijama ili institucijama koje bi, teoretski, trebale biti joj neprijateljske. Na jednoj razini, povijest nudi pregled čudnovatih, loše odabranih koalicija, groteskno promašenih brakova. Proteklih sedamdesetak godina, Zapad je Sovjetski Savez većinom držao prijateljom i protivnikom, mogućim ili stvarnim; a ipak, Zapad se u razdoblju između 1941. i 1945. Udružio sa Sovjetskim Savezom protiv neprijatelja koji je na obje strane držan opasnijim. Ima i brojnih primjera manjih razmjera. Ogorčeno antisovjetski nastrojena vojna hunta u Argentini obznanila je 1982. svoju spremnost primiti sovjetsko oružje i opremu kako bi povela rat za Falklandsko otočje protiv Britanije. U današnjem ratu u Zaljevu, Iran grmi protiv Izraela a ipak, kako se izvješćuje, preko njega prima oružje budući da Izrael drži Irak potencijalno vežom prijateljom. Poslije susreta sa Mihailom Gorbačovim, 1985., Ronald Reagan je izjavio da je ukazao na način na koji bi se svi narodi svijeta, uključujući i one Sjedinjenih Država i Sovjetskog Saveza, ujedinili suočeni s najezdom stanovnika nekog drugog planeta, svodeći na sebi svojstven način međunarodne odnose na razinu Disneylanda. Čak i Ronald Reagan može doživjeti trenutke lucidnosti. Suočeni s purpurnim ljudožderima sa Siriusa, koji sipaju smrtonosne zrake i ugljeniziraju protivnike, čak bi se i Ian Paisley i Gerry Adams dali nagovoriti da udruže snage (iako bismo mi sâmi, uz izgleda na takav savez, možda bili skloni svrstati se uz ljudoždere).

Sudeći po svim dokazima koje smo uspjeli nakupiti, kao i po izjavama koje su se "omakle" gospodinu Plantardu, Sionski priorat teži stvaranju Sjedinjenih Država Europe djelimično i radi stvaranja bedema pred sovjetskim carstvom, ali prvenstveno radi stvaranja posebnog bloka, samodovoljnog i neutralnog, sposobnog održati ravnotežu snaga između Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Država. Činilo bi se, u tom smislu, da je stajalište Priorata skoro istovjetno s onim Pan-Europe, organizacije za europsko jedinstvo trenutno pod upravom dr Otta von Habsburga, koja, kao i Kreisau krug i druge, za simbol ima keltski križ u krugu.

Ima, istodobno, drugih organizacija koje, težeći ujedinjenoj Europi prvenstveno kao bedemu protiv sovjetskog carstva, žele ju čvrsto vezati za Sjedinjene Države. U kojoj će mjeri svaki tabor podrediti međusobne razlike zajedničkim ciljevima? U kojoj je mjeri svaki spreman učiniti ustupke radi samog ujedinjenja Europe, a da razvrstavanje prioriteta i privrženosti ostavi za kasnije?

U mjeri u kojoj mu je ujedinjena Europa, bilo koje vrste ili oblika, bila ideja vodilja, Sionski priorat je neizbježno morao uspostavljati vezu, a vjerojatno i postići sporazume, s raznorodnim spektrom drugih organizacija. Pri pokušaju ulaganja u trag povijesti ideje o ujedinjenoj Europi, istraživač nailazi na zamršeno klupko sporazuma i brakova iz koristi. Baš kao što je alžirska kriza nagnala bivše borce pokreta otpora i veterane Slobodnih francuskih snaga da se svrstaju uz bivše vichyevske dužnosnike i kolaboracioniste, tako je i san o ujedinjenoj Europi katkad navodio umjerene konzervativce ili demokršćane da se privremeno svrstaju uz mnogo zloslutnije, mnogo ekstremnije, pa čak i neonacističke desničarske skupine. Nije, otuda, začuđujuće što nas je traganje za Sionskim prioratom moglo odvesti na mračan teritorij iz "Corneliusve" paskvile - na kojoj, kako se ispostavlja, "dobri momci" vođeni, po vlastitom uvjerenju, najboljim namjerama, rade, doduše "u rukavicama", s organizacijama kakva je loža P2.

Europski pokret

Kao što smo vidjeli, ideju o Sjedinjenim Državama Europe podupirali su tijekom rata *Vaincre* u Francuskoj i Kreisau krug Helmuta Jakoba von Moltkea u Njemačkoj. To, naravno, nisu bili jedini, pa čak ni najutjecajniji izvori potpore toj ideji. Naširoko je bila prihvaćena u francuskom pokretu otpora, na primjer, posebno u graničnim područjima poput Ardena (Ardennes) gdje je nacionalna pripadnost pojedinaca često bila podijeljena na francusku, belgijsku, luksemburšku i njemačku. Tu ideju je oduševljeno usvojio i André Malraux koji je još 1941. zastupao "europski *New Deal*, europsku federaciju iz koje bi bio izuzet SSSR". Prihvatio ju je maršal Alphonse Juin, koji će se, za razliku od Malrauxa, ogorčeno razići s de Gaulleom zbog Alžira; prihvatio ju je Georges Bidault, koji će kao civilni vođa OAS-a, poslije de Gaulleove *volte-face* glede Alžira, kovati zavjere za atentat na generala; usvojio ju je i Winston Churchill koji je, držeći govor na Sveučilištu u Zürichu 19. rujna 1946., izjavio da "moramo izgraditi neku vrstu Sjedinjenih Država Europe." Churchill je, u stvari, još u listopadu 1942. pisao britanskom ratnom kabinetu: "Ma koliko to sada teško bilo izreći, vjerujem da bi europska obitelj mogla raditi složno kao cjelina

pod nekim Vijećem Europe. S nestrpljenjem iščekujem stvaranje Sjedinjenih Država Europe."

Po okončanju II. svjetskog rata, Europa je bila iscrpljena, opustošena i razočarana. Europljani su, istodobno, bez obzira na pripadnost, osjećali da ih zbližava ista zajednička tragedija - koja je sve više nalikovala na građanski rat golemih razmjera. Za poratnu Europu, glavni prioritet bio je izbjeći po svaku cijenu drugi takav sukob, drugi bratoubilački rat. Možda je najbolje sredstvo da se to postigne europsko jedinstvo; i tako je poziv na europsko jedinstvo stigao iz mnogo različitih sredina.

Koncem 1947., razni pojedinci i institucije namjerni ostvariti to jedinstvo formirali su, od ljudi iz svojih redova, jedan komitet koji bi usklađivao njihovo djelovanje. Već u svibnju 1948. taj komitet je organizirao Kongres Europe, sličan onom vijeću za koji se zalagao Churchill pet i pol godina ranije. Kongres se sastao u Haagu, a sudionici su došli iz šesnaest zemalja. Počasni predsjednik bio je Winston Churchill. Na zaključnoj sjednici je izdano priopćenje: "Želimo ujedinjenu Europu na čijem će području biti obnovljen nesmetani promet ljudi, ideja i dobara."

Ubrzo je stvoren i Europski pokret - neslužbeno, ali stalno tijelo čija je svrha težnja ostvarenju zamisli o ujedinjenoj Europi i njeno unapređenje. Winston Churchill je opet bio jedan od počasnih predsjednika.

U srpnju 1948., Georges Bidault, tada ministar vanjskih poslova Francuske, postao je prvi član neke vlade koji je službeno predložio formiranje Europskog parlamenta. Bidault je, zajedno s Jeanom Monnetom, koga se danas drži kumom EEZ-a, i Robertom Schumanom, starim suradnikom Louisa Le Fura, složno radio na onome što su opisivali kao "federaciju Zapada".

Druga osoba neizmjerne važnosti za pokret ka europskom jedinstvu bio je jedan Poljak, dr. Jozef Retinger. Još od dvadesetih godina, Retinger je pružao aktivnu potporu europskom jedinstvu a čini se da je bio u vezi s Helmutom Jakobom von Moltkeom, predvodnikom Kreisau kruga, kao i s Hansom Adolfom von Moltkeom, samozvanim članom *Alphe Galates*. Tijekom Drugog svjetskog rata, boravio je u Engleskoj i isprva služio kao politički savjetnik poljskom generalu Sikorskom - koji je, kako izgleda, također surađivao s Hansom Adolfom von Moltkeom dok je ovaj bio njemački veleposlanik u Poljskoj. Godine 1943., Retinger je pristupio britanskoj Izvršnoj upravi za specijalne operacije i, u pedeset i šestoj godini, padobranom iskočio iz aviona i tako dospio u Poljsku kao SOE operativac. Poslije rata je opet preuzeo aktivnu ulogu u unaprijeđenju europskog jedinstva. Pomagao je u organizaciji Haaškog europskog kongresa svibnja 1948. U srpnju iste godine otputovao je u Sjedinjene Države s Winsto-

nom Churchillom, Duncanom Sandysom i bivšim belgijskim predsjednikom vlade Paul-Henri Spaakom, kako bi osigurao financijsku potporu za nedavno formirani Europski pokret. To putovanje dovelo je do stvaranja Američkog komiteta za ujedinjenu Europu (*American Committee on a United Europe*), ili ACUE-a, 29. ožujka 1949. Sa stvaranjem ACUE-a otvoren je proces kojim su redom, svaku organizaciju što je radila na europskom jedinstvu uspješno preotimale američke agencije, radeći za američke interese.

Tako je posijano sjeme iz kojeg će nići sjenovita podzemna subkultura u kojoj će ubrzo procvjetati tajna i polutajna društva - vjerska, politička i financijska. Kasnih pedesetih godina, ta je sub-kultura stekla vlastiti zamah, kao i nositelje koji su, iako izvana nevidljivi, počeli ostvarivati sveobuhvatniji utjecaj na javne poslove.

Potezi CIA-e

Možda je najzaslužniji za posticanje američkog zanimanja za pokrete za ujedinjenu Europu bio grof Richard Coudenhove-Kalergi, koji je 1922. utemeljio *Pan-Europu* pod imenom *Paneuropska zajednica*. Iako je na praktičnoj razini malo postigla, Pan-Europa je u međuratnom razdoblju bila organizacija od ugleda. Među svoje članove ubrajala je brojne uvažene političke ličnosti, poput Leona Bluma i Aristidea Brianda u Francuskoj i Eduarda Beneša u Čehoslovačkoj, kao i Winstona Churchilla. Članovi su bili i Albert Einstein i kulturne veličine poput Paula Valérya, Migela de Unamuna, Georga Bernarda Shawa i Thomasa Manna.

Prognan iz Austrije kada je proglašen *Anschluss* 1938, Coudenhove-Kalergi je, 1940, prebjegao u Sjedinjene Države. Tamo se neumorno zalagao za svoj paneuropski ideal, tvrdeći uporno da europsko jedinstvo mora biti prioritet američke poslijeratne politike. Njegovi naponi su urodili plodom i uspio je uvjeriti brojne važne američke političke osobe, poput Williama Bullita i senatore Fulbrighta i Wheelera. Kada je Amerika stupila u rat, neka razmišljanja Coudenhove-Kalergija poslužila su kao plan akcije. Kao takva ih je usvojio i OSS, prethodnik CIA-e.

OSS, ili Ured strateških usluga (*Office of Strategic Services*), stvorena je po ugledu na britanski MI6 i SOE i uz njihovu pomoć. Njezin prvi direktor bio je general William Donovan ("Wild Bili") Donovan. Donovanovi agenti će biti jezgra poslijeratne CIA-e. Jedan od njih, Allen Dulles, bio je direktor CIA-e od 1953, dok ga slom u Zaljevu svinja (Bay of Pigs) nije primorao na ostavku 1961. Tijekom rata, Dulles je bio stacioniran u Švicarskoj, a kasnije je održavao tamo uspostavljene veze sa Helmutom Jakobom von Moltkeom i Kreiseau krugom.

Kao direktor OSS-a, William Donovan je brzo shvatio potencijalni značaj Vatikana za obavještajne operacije. Tisuće katoličkih svećenika su rasute diljem Europe, u svakoj zemlji, svakom gradu, doslovce u svakom gradiću i selu. Tisuće katoličkih svećenika služile su kao kapelani u oružanim snagama svake zaraćene nacije. Ta mreža je već bila uključena u obavještajni rad, prosljeđujući goleme količine informacija Vatikanovoj vlastitoj unutarnjoj obavještajnoj službi. Načelnik jednog od četiri odsjeka Vatikanske obavještajne službe bio je Monsignor Giovanni Montini - kasnije papa Pavao VI. Donovan je, prema tome, počeo uspostavljati tijesne veze s Vatikanom.

Ubrzo poslije stupanja Amerike u rat, Donovan je sklopio sporazum s nekim ocem Felixom Morlionom, utemeljiteljem europske katoličke obavještajne službe zvane Pro Deo ("Za Boga"), smještene u Lisabonu. Pod Donovanovim okriljem, Pro Deo je svoj glavni stan preselila u New York, a OSS je na sebe preuzeo financiranje njegovih operacija. Kada je Rim oslobođen, 1944., Donovan i otac Morlion su Pro Deo smjestili u samom Vatikanu. To je bilo iznimno dobro mjesto za prikupljanje podataka od katoličkih svećenika koji su bili ranije, ili i tada, u Njemačkoj ili s njemačkim vojnim snagama. Isusovci su se, sa svojom istančanom obukom, neumoljivom disciplinom i zatvorenom organizacijom, pokazali posebno vrijednim izvorom obavještajnih podataka.

U razdoblju neposredno poslije rata, Sjedinjene Države nisu gubile vrijeme da izvuku korist iz aparata koji je Donovan utemeljio, posebno u Italiji. U očekivanju talijanskih izbora, 1948., novoutemeljena CIA se upustila u složenu tajnu operaciju osujećivanja izgleda na pobjedu komunista. Pod okriljem Jamesa Angletona, načelnika ispostave OSS-a u Rimu i kasnijeg načelnika kontraobavještajne službe CIA-e, milijuni dolara su potajno uručeni demokršćanima, dok su dodatni fondovi dostavljeni novinama i drugim nositeljima propagande. Taj postupak je uspješno primijenjen i u Francuskoj.

Kako smo već naveli, putovanje dr. Jozefa Retingera u Sjedinjene Države u ime Europskog pokreta, dovelo je, 29. ožujka 1949., do stvaranja Američkog komiteta za ujedinjenu Europu, ili ACUE. Predsjednik je bio William Donovan, potpredsjednik bivši načelnik ispostave OSS-a u Švicarskoj, Allen Dulles, tajnik George S. Franklin), koji je bio i direktor privatnog Vijeća za vanjske odnose, a kasnije postao koordinator Trilaterane komisije. Izvršni direktor ACUE-a bio je aktivni operativac CIA-e, Thomas Braden), u to doba načelnik agencijskog Odjela za međunarodne organizacije. Pod potkroviteljstvom tih ljudi, ACUE je odlučio biti jamac Europskog pokreta Jozefa Retingera. Fondovi iz američkog State Departmenta neupadljivo su prebacivani u glavni stan Europskog pokreta u Bruxellesu. Čim je Sovjetski Savez svoj utjecaj rasprostro

širom istočne Europe, otpočela je epoha "hladnog rata". Izvorno zamišljen kao oruđe stvaranja europskog jedinstva, Europski pokret je postupno regrutiran za pomoć u gradnji "bedema protiv komunizma" - a to je pogodovalo atmosferi u kojoj cvjetaju tajne organizacije.

Djelomično financirani od strane CIA-e, Jozef Retinger i ostali članovi Europskog pokreta iskovali su veze i s princem Bernhardom od Nizozemske, s talijanskim premijerom i Sir Colinom Gubbinsom, bivšim direktorom britanske SOE. Zajedno s tadašnjim direktorom CIA-e, generalom Walterom Bedellom Smithom, ta grupa je stala formirati "trust mozgova" koji se po prvi put sastao u svibnju 1954. u Hotelu de Bilderberg, u nizozemskom gradu Oosterbeeku. Tako su nastale Bilderberške konferencije.

CIA je, u međuvremenu, produljila raditi na svoju ruku, upuštajući se u opsežan program tajnih akcija za potporu svim institucijama koje bi mogle biti od pomoći u u konsolidiranju "bedema protiv komunizma". Velika novčana potpora pružana je političkim vođama, političkim strankama i grupama za pritisak, sindikatima, novinskim kućama i izdavačima, ukoliko im je usmjerenje dovoljno pro-zapadno i anti-komunističko. U Italiji je navodno pedesetih godina trošeno prosječno dvadeset do trideset milijuna dolara godišnje na potporu kulturnim aktivnostima, omladinskim programima, izdavačkim pothvatima i katoličkim skupinama ove ili one vrste. Poduzetništva pod pokroviteljstvom crkve, uključujući i misije i sirotišta, često su za suosnivača imala CIA-u. CIA je novac dijelila mnogim biskupima i monsinjorima, od kojih je jedan bio i budući papa Pavao VI. A, nepotrebno je i reći, talijanska demokršćanska stranka je ostala u samom žarištu zanimanja. Otac budućeg pape, Giogio Montini, bio je, u stvari, 1919., jedan od suutemeljitelja stranke koja je kasnije nazvana demokršćanskom, a njegov stariji brat demokršćanski senator.

Europski pokret dr Jozefa Retingera, pod pokroviteljstvom CIA-e, bio je aktivan i u Italiji, radeći na učvršćivanju veza između američke obavještajne agencije i Vatikana. Retinger je stekao potporu dr. Luigia Gedde, starog prijatelja, medicinskog savjetnika pape Pija XII. kao i čelnika Katoličke akcije (*Azione Cattolica*), sile u zaleđu demokršćanske stranke. Preko Gedde, Retinger je uspio osigurati usluge budućeg pape Pavla VI, a Katolička akcija je postala još jedan od glavnih primatelja sredstava iz fondova CIA-e.

Odnosi između CIA-e i Vatikana postali su tješnji 1963., kada je umro papa Ivan XXIII. a naslijedio ga Pavao VI., ranije Giovanni Montini, milanski nadbiskup. Kako smo istakli, Montini je već bio u vezi s agencijom i već je od nje primao novčana sredstva. Čak i za vrijeme rata, on je surađivao s američkim obavještajnim službama, prenoseći informacije tamo-amo između

Vatikana i OSS-a. Poslije rata, kao milanski nadbiskup, izručio je CIA-i značajne dosijee politički aktivnih svećenika. Oni će biti iskorišteni za utjecaj na talijanske izbore 1960.

Odnos Vatikana i CIA-e nastavio se do današnjeg dana. Po Gordonu Thomasu Maxu Gordon-Wittsu, papa Ivan Pavao II. se u studenom 1978., u četiri oka sastao s načelnikom rimske ispostave CIA-e. Na tom sastanku je postignut sporazum prema kojem je Papa trebao dobivati redovita tjedna obavještajna izvješća od CIA-e." Ne kaže se što je CIA za uzvrat dobila, ali bi se dalo naslutiti.

Još jedan od najutjecajnijih saveznika CIA-e unutar crkve bio je kardinal Francis Spellman iz New Yorka. Godine 1954., on je u Guatemala radio neposredno za CIA-u, pruživši pomoć agenciji u izvođenju državnog udara. Spellman je, povrh toga, bio duboko umiješan i u poslove u Italiji. Odigrao je ključnu ulogu u pribavljanju golemih svota "crnog novca" američke vlade stavljenih potom na raspolaganje Rimokatoličkoj crkvi. Bio je u najbližijim odnosima s Bernardinom Nogarom, mozgom Vatikanske banke, kao i s grofom Enricom Galeazzijem koji je, zajedno sa Micheleom Sindonom, nadgledao ulaganja i bankovne poslove Vatikana tijekom ranih šezdesetih godina.. Upravo je kardinal Spellman 1963. prvi skrenuo pozornost papi na oca Paula Marcinkusa iz Chicaga. Marcinkus je, sada nadbiskup, 1971. Godine došao na čelo Vatikanske banke; uživao je prijateljstvo članova lože P2 poput Michelea Sindone i Roberta Calvija, a bio je, navodno, i sâm njen pripadnik.

Podrijetlo masonske lože P2 je nejasno, ali se vjeruje da je utemeljena početkom šezdesetih godina. Kakvi god njezini prvobitni prioriteti i ciljevi bili, ultradesničarski veliki meštar, Licio Gelli, ubrzo ju je uveo u falangu grupa i organizacija koje su činile "bedem protiv komunizma". Neki njezini članovi primali su obilnu novčanu pomoć CIA-e, a preko pojedinaca poput Calvija i Sindone, P2 je osigurala kanal za snabdijevanje anti-komunističkih institucija u Europi i Latinskoj Americi novcem iz vatikanskih i CIA-inih fondova. Calvi je iznosio i tvrdnju da je osobno ugovorio doturanje \$20.000.000 US Vatikanskog novca Solidarnosti u Poljskoj, premda se vjeruje da ukupna suma isporučena Solidarnosti premašuje \$100.000.000 US. Prije nego što je optužen na smrt, Michèle Sindona je bio ne samo financijer lože P2, već i vatikanski savjetnik za ulaganja, pomažući crkvi u prodaji posjeda u Italiji i ponovnom ulaganju dobivenog novca u Sjedinjenim Državama. Među usluge učinjene CIA-i, spada i doturanje fondova "prijateljima" u Jugoslaviji, kao i grčkim pukovnicima prije nego što su se dočepali vlasti 1967. Usmjerio je, također, milijune dolara u fondove demokršćana u Italiji.

Kada je vijest o postojanju lože P2 po prvi put dospjela na naslovne stranice 1981., skandal izazvan saznanjem da ona za gušu drži gornje slojeve vlade, policije i financijskih institucija, bio je ograničen prvenstveno na Italiju. Po Davidu Yallop, međutim,

... još uvijek ima njezinih podružnica koje djeluju u Argentini, Venezueli, Paragvaju, Boliviji, Francuskoj, Portugalu i Nikaragua. Članovi su aktivni i u Švicarskoj i SAD-u. Loža P2 se prepliće s mafijom u Italiji, na Kubi i u SAD-u. Prepliće se i s brojnim vojnim režimima Latinske Amerike, kao i s raznim neofašističkim grupama. Isto važi i za njezine veze s CIA-om. Ona seže do samog srca Vatikana. Izgleda da je središnji zajednički interes svih tih čimbenika mižnja i strah od komunizma.

Sada se obično priznaje da je loža P2, ma koliko bila utjecajna i moćna, bila (a vjerojatno je još uvijek) pod nadzorom nekog još višeg, još sjenovitijeg autoriteta koji je svoje naloge izdavao posredstvom Licija Gellija, Velikog meštra lože. Po nalazima talijanske parlamentarne komisije, organizacija što stoji iza lože P2 nalazi se "van granica Italije". Bilo je mnogo nagađanja, prihvatljivog i drugog, oko te organizacije. Neki su je prepoznali u američkoj mafiji. Drugi su ukazivali na KGB, ili neku drugu obavještajnu agenciju iz istočne Europe. Bilo ih je, čak, koji su posumnjali na Sionski priorat. Godine 1979., međutim, jedan otpadnik iz P2 - novinar po imenu Mino Pecorelli - optužio je CIA-u. Dva mjeseca poslije izricanja te optužbe, Pecorelli je ubijen.

U ožujku 1981., talijanska policija je napravila raciju u vili Licija Gellija. Otkrili su opsežne popise članstva lože. Pronašli su i indeks arhive Licija Gellija - iako je sama arhiva iščezla, budući da je vjerojatno važnija od popisa članova. Neka zaglavlja pobrojana u indeksu bila su objavljena u talijanskim listovima. Jedno se odnosilo na *Opus Dei*; drugo, na Giulija Andreottija, sadašnjeg talijanskog ministra vanjskih poslova i navodnog, po jednom dokumentu u našem posjedu, člana Sionskog priorata; treće, opet, na organizaciju službeno poznatu pod imenom *The Sovereign and Military Order of the Temple of Jerusalem (Uzvišeni i vojni red jeruzalemskog Hrama)* - znači, organizaciju koja danas tvrdi da je izravni sljednik vitezova templara.

Viteški red

Uzvišeni vojni red jeruzalemskog Hrama potječe, u svom sadašnjem obliku, iz 1804., kada je javno obznanjen i kada su ga službeno priznale razne druge institucije. On, međutim, navodno polaže pravo na mnogo stariji pedigree. Po tvrdnjama samog Reda, Jacques de Molay, posljednji veliki meštar templara, pogubljen 1314., ostavio je za sobom povelju u kojoj imenuje svog nasljednika.

Iako ih je papa službeno raspustio, priča se da su templari, postupivši po nalogu iz povelje, produljili život svom redu još stoljećima. Oko autentičnosti povelje povjesničari još uvijek lome koplja, iako ima dokaza koji joj govore u prilog. To nikada nije ni postalo goruće pitanje budući da Uzvišeni vojni red nikada nije otvoreno posezao za bilo kojim oblikom vlasti, nikad nije pokušao izboriti se za povrat prije stečenih prava, povlastica i posjeda Vitezova koje navodi kao svoje prethodnike. Danas se on pretežno bavi antikvarnim istraživanjima i dobrotvornom djelatnošću. Njegova interna procedura podsjeća povremeno na neke obrede slobodnog zidarstva, povremeno na običaje drugih heraldičkih redova kakvi su Zlatno runo (*Golden Fleece*), Sveti grob (*Holy Sepulchre*) i Sveti Moris (*Saint Maurice*). Njegov sadašnji veliki meštar je jedan Portugalac, grof Antonio de Fontes.

Godine 1982, otišli smo na prvi od nekoliko susreta s jednim od dužnosnika Uzvišenog vojnog reda Hrama. U razgovoru nam je opisao međufrakcijsku borbu i raskol koji je tijekom posljednjeg desetljeća vladao unutar institucije čiji je on predstavnik. Jedna frakcija se odcijepila formirajući posebno neo-templarsko tijelo u Švicarskoj. Ta frakcija je, sa svoje strane, iznjedrila još jednu "otpadničku" frakciju koja je, opet, pod vodstvom nekog Antona Zapellija, primila nov, oholiji lik i usvojila agresivniji ambiciozni program. Zapellijev glavni stan nalazio se, također, u Švicarskoj - u Sionu. Priča se da su u članstvo Zapellijeve organizacije uključeni i brojni pojedinci povezani sa Švicarskom velikom ložom Alpina, čije se ime ranije pojavljivalo na mnoštvu spisa Sionskog priorata.

Ništa od svega toga ne bi bilo posebno značajno da nije činjenice da smo na Zapellijevo ime već naišli, ali u drugačijem kontekstu. Kada smo tek pokušavali stupiti u vezu sa Sionskim prioratom i gospodinom Plantardom, 1979, jedan izvjestitelj iz Pariza spomenuo nam je Zapellija. Tom prigodom je rečeno da je on istinska sila iza Sionskog priorata - iako je takva tvrdnja mogla proistći iz čiste zabune, budući da je Zapellijeva templarska organizacija smještena u Sionu i nosi ime *Veliki švicarski priorat (Grand Prieuré de Suisse)*.

Ošinuti ponovnim iskršavanjem Zapellijevog imena u svezi s Uzvišenim vojnim redom Hrama, pitali smo je li on doista povezan s Prioratom. Predstavnik Uzvišenog vojnog reda nije nam znao to kazati. Svjestan je, kazao je, Sionskog priorata; unutar njegove vlastite organizacije je poznato da je Priorat bio aktivan u francuskom pokretu otpora tijekom rata, ali nije imao ni predodžbu o tome je li Zapelli s njim u kakvoj vezi. U stvari, izjavio je, bio bi nam vrlo zahvalan ako bismo uspjeli to otkriti i obavijestiti ga. Činilo se da strahuje da bi Priorat, radeći preko Zapellija, mogao pokušati preoteti njegov vlastiti red.

Kada smo pitali gospodina Plantarda poznaje li Zapellija, samo se zago-netno osmjehnuo i rekao "Ja svakoga znam". Kasnije smo, međutim, dobili jedan dokument namijenjen optjecaju unutar Zapellijeve organizacije. U njemu su izranjale dvije teme od najvećeg značaja. Jedna je bankarstvo i međuna-rodne financije. Do 1982., Zapellijeva organizacija je, kako izgleda, utemeljila vlastitu banku ili "uzajamno društvo". Druga glavna tema bila je ujedinjena Europa i "uloga suvremenih templara u ujedinjavanju Europe". U Zapellije-vom spisu se tvrdi da su prvobitni templari težili stvaranju ujedinjene Europe. Njihovi najnoviji sljedbenici bili su sada pozivani da izrone iz sjenke, prihva-te se nečega važnijeg od antikviteta, da se umiješaju u politiku, da rade na europskom jedinstvu i zastupaju "europsku ideju". Struktura koju je Zapelli predlagao bila je u grubim crtama slična onoj Švicarske konfederacije. Europa je određena kao prostor od Atlantika i Sredozemnog mora do Urala.

Nismo našli pouzdane dokaze o vezi između Zapellija i Sionskog priora-ta. Nismo naišli ni na dokaze kojima bi se Zapelli povezao s Liciom Gellijem ili nekim drugim članom lože P2. Čini se, ipak, da i on, poput njih, djeluje u nekakvoj sumračnoj zoni, gdje se tajna društva vezuju za visoke financije i pan-europsku politiku, gdje nacionalne granice ne predstavljaju prepreku i gdje ne važe utvrđene zakonske smjernice. A stoji činjenica da indeks arhive Licia Ge-llija odaje zanimanje lože P2 za Uzvišeni vojni red Hrama.

Točna uloga, kao i stvarna moć, suvremenih templara ostaje. Neutvrđena. Postoji, s druge strane, još jedna organizacija povijesno tijesno povezana s tem-plarima, čija je uloga i moć mnogo detaljnije dokumentirana i opipljivija. Ta organizacija je prvi tradicionalni takmac templara, vitezovi hospitalci svetoga Ivana - ili, kako je njihov glavni izdanak danas poznat, Uzvišeni vojni malteški red.

Red svetoga Ivana potekao je iz bolnice posvećene svetom Ivanu u Jeru-zalemu, a utemeljili su ga, oko 1070., tridesetak godina prije prvog križarskog pohoda, talijanski trgovci radi brige o hodočascima. Čini se da je službe-no uobličen u red oko 1100. godine, neposredno poslije prvog križarskog rata, kada je dobio i prvog velikog meštra. Hospitalci su tako nastali prije templara, ali u početku nisu bili uključeni u vojne aktivnosti, već samo u bolničke po-slove. Već 1126, međutim, oko osam godina nakon što su templari stupili na javnu pozornicu, vitezovi svetoga Ivana su počeli sve više poprimati vojničku narav koja će uskoro pomračiti, mada ne i istisnuti, njihovu bolničku službu. Sljedećih godina, oni su, uz templare, a potom i teutonske vitezove, postali glavna vojna i financijska sila u Svetoj zemlji a jedna od glavnih u čitavom kršćanskom svijetu. Slično templarima, i oni su se neizmjereno obogatili. Red

im se razvio u golemo vojno, crkveno i upravno zdanje sa stotinama vitezova, stajaćom vojskom, brojnim pomoćnim službama, mrežom zamaka i tvrđava, i golemim zemljišnim posjedima ne samo u Palestini, već i širom kršćanskog svijeta. Red je, pritom, ostao vjeran svojim korijenima, održavajući dobro vođene i čiste bolnice popunjene vlastitim kirurzima.

Templari su 1307. godine bili optuženi za čitav katalog prekršaja protiv katoličkog pravovjerja i već 1314. i službeno uništeni. Teutonski vitezovi su, između 1309. i svoje sekularizacije 1525., povremeno bivali podvrgnuti sličnim optužbama - mada ih je njihovo polje djelovanja, Pruska i baltička obala, držalo na sigurnoj udaljenosti i van domašaja svakog autoriteta voljnog da protiv njih poduzima neke korake. Nasuprot tomu, vitezovi hospitalci svetoga Ivana nika-da nisu bili tako žigosani; nastavljali su uživati milost papa. U Engleskoj, a u nešto manjoj mjeri i drugdje, bivši templarski posjedi prešli su u njihove ruke.

Poslije pada Svete zemlje, 1291, vitezovi svetoga Ivana su se privremeno povukli na Cipar. Onda su, 1309, svoje sjedište i glavni stan smjestili na otoku Rodosu, kojim su vladali kao privatnom kneževinom. Tamo su ostali dulje od dva stoljeća i odoljeli dvjema velikim turskim opsadama. Konačno su, za treće opsade 1522., bili prisiljeni napustiti otok, a 1530. su se smjestili na Malti. Godine 1565, Turci su opsjeli i Maltu u jednom od najambicioznijih poduhvata te vrste u vojnoj povijesti. U obrani dostojnoj epske pjesme, vitezovi hospitalci i njihovi časnici, njih 541 na broju, odbili su, uz pomoć 9.000 naoružanih ljudi, višestruke nasrtaje 30 - 40.000 napadača. Šest godina kasnije, 1571., flota Reda je, zajedno s posadama ratnih brodova Austrije, Italije i Španjolske, odnijela odlučujuću pobjedu u pomorskoj bici kod Lepanta, nepovratno uzdrnavši tursku pomorsku silu na Sredozemlju.

Opsade Rodosa i Malte, kao i bitka kod Lepanta, bile su blistavi trenuci povijesti hospitalaca, nadmašivši čak i njihove podvige u Svetoj zemlji tijekom križarskih pohoda. Sredinom šesnaestog stoljeća, oni su još uvijek bili jedna od vrhunskih vojnih i pomorskih sila kršćanskog svijeta, sa snagom i novčanim sredstvima ravnim onima većine kraljevina. Međutim, već je bilo posađeno sjeme njihovog opadanja. U Njemačkoj, Švicarskoj, Nizozemskoj, Škotskoj i Engleskoj, protestantska reformacija je počela rastakati jedinstvo katoličke Europe; a rascjepi što su zjapili širom zapadnog kršćanstva dobili su odraz, mikrokozmički, unutar samog reda Svetog Ivana. Engleska i njemačka braća počela su se napuštati red i stvarati vlastite, suparničke institucije. Već u sedamnaestom stoljeću, vitezovi koji su još boravili na Malti ostali su van plime povijesti, čvrsta katolička enklava što se još uvijek držala neumoljivih viteških načela dok je ostatak Europe prešao u novo doba merkantilizma, industrijalizacije i vladavine srednje klase.

Godine 1798, vitezovi su još uvijek bili na Malti, iako svedeni na čudnovati anakronizam, nemoćni, predvođeni nesposobnim velikim meštro i s vjernošću katolicizmu nagriženom slobodnim zidarstvom. Potom je Napoleon projezdio Sredozemljem, na putu za porazno vojevanje po Egiptu. Vitezovi koji su odoljeli Turcima dva stoljeća i četvrt ranije, nisu bili u stanju oduprijeti mu se. Napoleon ih je sve prognao i osvojio Maltu, samo da bi je ponovno izgubio pred naletom britanske flote pod zapovjedništvom Horatia Nelsona. Za red Svetoga Ivana, nastupilo je razdoblje pomutnje. Konačno, 1834, vitezovi su uspjeli osnovati novo uporište u Rimu. Unatoč gubitku svog otočnog doma, zadržali su ime Malteški red da bi se razlikovali od protestantskih redova Svetoga Ivana tada utemeljenih po Britaniji i Njemačkoj. Ponovno su se posvetili bolničkim poslovima i tako, sljedeće stoljeće i pol, stekli veliki ugled. Odmah poslije drugog svjetskog rata, a prije stvaranja izraelske države, bilo je razgovora o dodeljivanju suvereniteta nad Jeruzalemom malteškim vitezovima.

Godine 1979., red je brojao 9.562 vitezova, od toga tisuću Amerikanaca i više od tri tisuće Talijana. Danas, iz svog glavnog stana u Palazzo Malta u Via Condotti u Rimu, malteški vitezovi održavaju hospitalsku organizaciju razgranatu diljem svijeta. Postoji čak i odsjek za hitnu pomoć za slučajeve prirodnih katastrofa; u mnogim zemljama Red vodi bolnice i leprozorije, a, slično srodnim protestantskim redovima Svetoga Ivana u Britaniji, Njemačkoj, Nizozemskoj i Švedskoj, malteški vitezovi imaju vlastitu ambulatnu službu. U Sjevernoj Irskoj, ambulante engleskog reda Svetoga Ivana i malteških vitezova istodobno izlaze na ulice, podmirujući potrebe svaka svoje vjeroispovesne zajednice.

Po međunarodnom pravu, malteški vitezovi trenutno uživaju status neovisne suverene kneževine. Veliki meštar je priznat kao državni poglavar, sa svjetovnim rangom ravnim knezu, a crkvenim kardinalu. Red održava službene diplomatske odnose s brojnim zemljama, posebno u Africi i Latinskoj Americi, a u tim zemljama njegovi poslanici uživaju uobičajene diplomatske povlastice. Viši stupnjevi Reda su još uvijek izbirljivo aristokratski. Najviši vitezovi moraju biti u stanju pokazati grb star najmanje tristo godina, prenošen u neprekinutom nizu s oca na sina.

Malteški red dvadesetog stoljeća je, nepotrebno je i reći, na najboljem mogućem mjestu za obavještajni rad. Mreža njegovog članstva je internacionalna a, istodobno, dobro organizirana. Bolnice i medicinske službe često ga dovode na strateške položaje u kriznim žarištima - kao u Sjevernoj Irskoj. Članstvo obuhvaća medicinsko osoblje i vozače ambulantnih kola, pa sve do važnih osoba politike, poslovanja i financija koje imaju pristupa u sfere u koje običan

svećenik ne bi mogao doprijeti. Sukladno tomu, malteški vitezovi su tijesno povezani s obavještajnom službom samog Vatikana. Čini se da Red nije imao ništa protiv takve veze, naprotiv, da je objučke dočekaog mogućnost da, na tajnovitoj razini, preuzme ulogu koju je igrao od svog postanka u dvanaestom stoljeću - ulogu prethodnice križarskog pohoda.

Danas se vjeruje da je malteški red jedan od glavnih kanala komunikacije Vatikana s CIA-om. Postoji obilje dokaza koji potvrđuju takvo uvjerenje. Godine 1946., James Angleton - načelnik ispostave CIA-e, bivšeg OSS-a, u Rimu, koji je milijune dolara svoje agencije doturio talijanskim demokršćanima - primio je odlikovanje Malteškog reda za kontraobavještajni rad. Isto i dr. Luigi Gedda, predvodnik grupe zvane Katolička akcija, koji je služio kao veza između CIA-e, Europskog pokreta Jozefa Retingera i budućeg pape Pavla VI. Vitezovi su, 1948., najvišim odlikovanjem, Velikom križem za zasluge, nagradili generala Reinharda Gehlena, glavnog čoveka zapadnonjemačke tajne službe, koja je u to doba bila tek nešto više od odjeljenja CIA-e. Gehlen je ranije bio zadužen za Hitlerovu obavještajnu službu za Rusiju. Još kasnih četrdesetih godina, dakle, Malteški red se upleo u tajni rat protiv komunizma koji je počeo harati Europom.

Rad Reda na obavještajnim poslovima olakšan je, prirodno, brojnošću visokih američkih dužnosnika u njegovim redovima. Dok je "hladni rat" dobivao na zamahu, američki ogranak Reda znatno se uvećao. Najutjecajnija osoba u tom ogranku bio je, opet, kardinal Francis Spellman iz New Yorka - koji je u Gvatemali radio za CIA-u i čija je mreža osobnih suradnika vodila ravno do lože P2. Spellman je postao "zaštitnik i duhovni savjetnik" američkih Vitezova. Također je, *de facto*, postao njihov poglavar. U tom svojstvu, prikupio je goleme svote novca, budući da je svaki od bezbroj godišnje učlanjenih vitezova morao platiti desetine tisuća dolara na ime upisnine. Iznešena je tvrdnja da je samo dio tog prihoda dospio u blagajnu Reda u Rimu, dok je glavnina iskorištena u druge svrhe. Spellman je bio, također, u sprezi s jednim kardinalom koji je, pedesetih godina, pokušao pridobiti Red i iskoristi ga za vlastite političke ciljeve.

Nije neuobičajeno da neki od direktora CIA-e bude i malteški vitez. John McCone je, recimo, to bio; sadašnji direktor agencije, William Casey također. Bivšem direktoru, Williamu Colbyu je članstvo, navodno, bilo ponudeno ali ga je, priča se, odbio riječima "Ja sam nešto slabija marka". Danas se među članovima Reda nalaze i William Wilson (veleposlanik Sjedinjenih Država u Vatikanu), Clare Boothe Luce (bivši veleposlanik Sjedinjenih Država u Italiji), George Rocca (bivši zamjenik načelnika kontraobavještajne službe CIA-e) i general Alexander Haig.

Red, međutim, svoje članstvo ne popunjava samo pripadnicima uglednih američkih krugova. S njim je povezan i Licio Gelli, veliki meštar P2, vjerojatno kao vitez, ali se to sada više ne može utvrditi. Bilo kako bilo, Gellijev najbliži suradnik u P2, Umberto Ortolani, jest malteški vitez a služio je kao veleposlanik Reda u Urugvaju gdje posjeduje i banku. Vitezovi tog reda su i Alexandre de Marenches (bivši načelnik francuske obavještajne službe), generali de Lorenzo i Allavena (bivši načelnici talijanske obavještajne službe), general Giuseppe Santovito (bivši načelnik talijanske vojne obavještajne službe) i admiral Giovanni Torrisi (načelnik talijanskog vojnog stožera). Posljednja trojica su i članovi lože P2.

Bilo bi, naravno, pogrešno i nepravedno gledati na Malteški red isključivo kao na "front CIA-e". Red ostaje neovisna institucija koja se bavi vlastitim dobrotvornim i diplomatskim radom, što je velikim dijelom za svaku pohvalu. Ima, ipak, brojnih uvjerljivih dokaza koji govore o njegovoj uključenosti u obavještajne aktivnosti. Izvjesni vidovi te aktivnosti ne moraju obvezno ni biti dio službene politike Reda. Tako se, na primjer, može dogoditi da se neki kardinal, recimo, i neki visoki obavještajni časnik, obojica slučajno vitezovi, nađu prigodom obavljanja ove ili one društvene djelatnosti Reda. Svaki može drugog upoznati s nekim utjecajnim bankarem ili istaknutim političarem. Na taj se način može provoditi i nadzirati neki projekt, na najvišoj razini a bez službenih naloga, pisanih uputstava ili formalnih procedura za koje bi se, na koncu konca, jednoga dana moglo tražiti polaganje računa. Ne bi ostali papiri da sve odaju kada jednom budu pronađeni - papiri što često kompromitiraju, a poznato je da je teško riješiti ih se bez traga. I sama priroda Malteškog reda, slično ložama slobodnog zidarstva, vodi takvim procedurama. On, u stvari, funkcionira kao savršeni kanal, a sloboda u manevriranju omogućena je njegovim diplomatskim ugledom, njegovim relativno niskim profilom, međunarodnom mrežom i poštovanjem iskazivanim njegovim humanitarnim nastojanjima.

Mnogi komentatori tekućeg stanja u Srednjoj Americi drže indikativnim način na koji se Malteški red može iskoristiti - način na koji se, zapravo, svaka takva organizacija može podrediti ciljevima ove ili one političke ideologije. U Sjedinjenim Državama se sada na čelu Reda nalazi jedan istaknuti poslovni čovjek, J. Peter Grace. Grace je, do 1971., surađivao s Radio Slobodom (Radio Liberty) i Radio Slobodnom Europom (Radio Free Europe), koje je, u ime CIA-e, utemeljio Reinhard Gehlen. Grace danas predsjedava organizacijom zvanom *Americares*, a za pomoćnika ima još jednog malteškog viteza, bivšeg ministra financija Sjedinjenih Država, Williama Simona. Prvenstvena svrha *Americaresa* je prikupljanje novca za pomoć Srednjoj Americi. Agencija zadužena za

raspodjelu te pomoći je Malteški red, radeći preko svojih mjesnih organizacija u El Salvadoru, Gvatemali i Hondurasu.

Čini se da *Americares*, istodobno, dijeli neke interese sa Svjetskom anti-komunističkom ligom (*World Anti-Communist League - WACL*), čiji je direktor sada bivši general-major John Singlaub, od kojeg je 1978. bilo traženo da podnese ostavku zbog prkošenja Predsjedniku. Kada je Bijela kuća pretrpjela neuspjeh u pokušaju da zadobije kongresnu potporu za financiranje kontraša u Nikaragui, Ronald Reagan je osigurao potporu Svjetske antikomunističke lige i drugih. Singlaubova organizacija je počela otvoreno snabdjevati kontraše novcem i materijalom. Američki novinari su se s pravom pitali koliko je od tog novca osigurala organizacija *Americares* Petera Gracea i raspodijelila posredstvom malteških vitezova. Ako je tako nešto uopće rađeno, postavlja se pitanje je li Graces i *Americares* jednostavno iskorištavaju malteške vitezove, ili, pak, u tome sudjeluje čitav Red, i to kao stvar sračunate politike.

Nepoznati Čimbenik

Prigodom susreta sa gospodinom Plantardom u listopadu 1984. - kada on, što nama nije bilo poznato, više nije govorio kao veliki meštar Sionskog priorata - spomenut je i Malteški red. U Sionskom prioratu su, rekao je gospodin Plantard kao pomalo nezadovoljno, i brojni malteški vitezovi. Nismo se pretjerano iznenadili. Činilo se, kako smo do tada već bili otkrili, da se malteški vitezovi nalaze svugdje. Zašto ne i u Sionskom prioratu? Opat François Ducaud-Bourget - koji je, po priznanju samog gospodina Plantarda, bio njegov pokrovitelj prigodom prijama u Red, a javno je kazano daje bio i veliki meštar Reda - bio je, u stvari, glavni kapelan malteških vitezova od 20. rujna 1947. do 18. studenog 1961. Znajući za vezu vitezova s OSS-om tijekom rata, takva uloga izgleda savršeno u skladu sa opatovim aktivnostima u ime francuskog pokreta otpora - kao kada je, boraveći u Parizu, uspješno snabdjevao oružjem grupe pokreta otpora - za što je poslije rata bio odlikovan medaljom pokreta otpora.

Francuski tisak je, u kratkom članku o izboru gospodina Plantarda za velikog meštra 1981., iznijela da "su velikodostojnici Sionskog priorata, njih 121, svi redom *eminences grises* visokih financija i međunarodnih političkih ili filozofskih organizacija". Jasno je da bi se o malteškim vitezovima moglo reći nešto vrlo slično. Zahvaljujući samoj njihovoj prirodi, od oba reda bi se moglo očekivati da djeluju u, po mnogome, istoj sferi, sumračnom podzemlju, stjećištu politike, financija, religije i raznih obavještajnih agencija. Nema dvojbe ni u to da su malteški vitezovi i Sionski priorat imali mnogo zajedničkog: oba

reda su, kako izgleda, bila namjerna stvoriti neku vrstu Sjedinjenih Država Europe, iako možda iz različitih razloga i s različitim prioritetima. Povijesti oba reda, pod pretpostavkom da je Prioratovo rodoslovlje autentično, morale su biti čvrsto isprepletene; oba ističu svoje pravo na naslijeđe iz doba križarskih ratova, a takvo bi naslijeđe neminovno nametalo stalno križanje njihovih pojedinačnih puteva tijekom proteklih stoljeća; oba su neo-viteške institucije, a moglo bi se očekivati da svaki zauzima istaknuto mjesto u arhivama onog drugog. Očekivalo bi se da su odavno jedan drugome poznati, a i da su upućeni jedan drugome u tajne. Sâma činjenica da dijele zajedničku prošlost nužno bi među njima uspostavila vezu.

Moralo je, istodobno, biti i izvjesnih ključnih razmimoilaženja između dva reda. Malteški vitezovi su oduvijek bili nepokolebljivo odani papinstvu i Rimokatoličkoj crkvi, a to važi i danas. Priorat se, s druge strane, predstavlja kao tradicionalno neprijateljski nastrojen prema Vatikanu, a činilo se, doista, da uspostavlja vlastito, tajno, papinstvo; kao zaštitnik krvne loze potekle, preko Isusa ili njegove obitelji, od kuće Davidove, Priorat bi, prirodno, navukao na sebe neprijateljstvo crkve. Tako bi njihova pojedinačna stajališta u odnosu na Rim nužno okrenula Priorat i malteške vitezove jedne protiv drugih.

Mogao bi, također postojati spor između dva reda oko sadašnjih prioriteta i polja djelovanja. Što se tiče gospodina Plantarda, čini se da prava interesna sfera Priorata leži prvenstveno u Europi. Premda su malteški vitezovi očito zadržali svoj životni interes u Europi, veliki dio njihove energije u skorije vrijeme je preusmjeren na Latinsku Ameriku - što važi i za Opus Dei, ložu P2 i CIA-u. Barem u izvjesnom smislu, CIA je djelimično zavrbovala malteške vitezove. Ako se u redovima Sionskog priorata nalazi određen broj malteških vitezova, možda on strahuje da i sam ne bude podveden? Nije li možda gospodin Plantard bio prisiljen podnijeti ostavku djelovanjem čimbenika unutar reda koji se zalažu za prebacivanje pozornosti s Europe na Latinsku Ameriku? I da u te čimbenike, možda, među kojima su i brojni malteški vitezovi, ne spada "anglo-američki ogranak" koji gospodin Plantard okrivljuje za razdor u redovima Priorata?

Bilo sve to točno ili ne, ostaje još jedan povod za velike nesuglasice između Sionskog priorata i malteških vitezova. To je svežanj pergamenata koje je Bérenger Saunière našao 1891. u Renes-le-Château. U mjeri u kojoj bi ti pergamenti mogli kompromitirati papinstvo, ili čak Prioratu pomoći u tajnoj borbi protiv papinstva, bili bi zanimljivi i malteškim vitezovima. Po izjavama samog Priorata, pergamenti o kojima je riječ dobiveni su "na prevaru" i prenijeti u Englesku, a potom su našli puta do arhiva malteških vitezova.

Pokušavajući ući u trag Saunièreovim pergamentima, našli smo se u zbu-
njujućem labirintu varki, diverzija u svrhu odvratanja pozornosti, falsificiranih
dokumenata, naoko lažnih potpisa i brižljivo rasutih dezinformacija. Došli smo
do neizbježnog zaključka da je umiješana i neka druga agencija - da smo nena-
dano nabasali na nevidljivu zavadu između Sionskog priorata i nekog drugog.
Isprva smo bili skloni posumnjati na umješnost ove ili one obavještajne službe.
Jesu li to mogli biti malteški vitezovi? Ili možda neka obavještajna služba koja
djeluje preko njih? Ne možemo, naravno, definitivno potvrditi svoje sumnje.
Ostaje, međutim, u toj jednadžbi i jedna nepoznanica. Nemoguće je ne pitati se
je li taj čimbenik Malteški red, djelujući u nečije tuđe ili svoje vlastito ime.

EPILOG

Potrudili smo se doznati što više o Sionskom prioratu danas. Težili smo utvrditi nešto definitivno o njegovom članstvu, njegovoj moći i sredstvima kojima raspolaže, o njegovim ciljevima. Nadali smo se da ćemo u određenom trenutku doprijeti do središta labirinta, ne nužno da ubijemo minotaura koji tamo vrebava, ali barem da se s njim suočimo. Istodobno, međutim, nismo mogli umaći žalosnom saznanju da smo često bivali izigrani od strane pojedinaca koji su se vrlo istančano i vješto stalno dovijali kako bi ostali na korak ispred nas.

Priorat svakako postoji. Njegova djelatnost, kao i djelatnost njegovog velikog meštra stvar je povijesnih zbivanja. *Vaincre* je izlazio tijekom rata, a vjerojatno je i njemačkim vlastima izgledao jednako neuhvatljiv kao što to danas izgleda nama. *Alpha Galates* je postojala barem u izvjesnom obliku, a čini se da je među njezinim članovima doista bio i Hans Adolf von Moltke. Ma koliko neuhvatljiv i zagonetan, gospodin Plantard je doista raspolagao vrlo stvarnim utjecajem i surađivao je s pojedincima poput Cocteaua, Malrauxa, Juina i de Gaullea. Dokumentarni dokazi osujećuju svaku dvojbu u njegovu ulogu u Komitetima javne sigurnosti, kao i u ulogu Komiteta u povratku de Gaullea na vlast 1958. godine. Sâm njegov povratak svjedoči, zapravo, o djelovanju jednog krajnje razrađenog, dovitljivog, dobro organiziranog i discipliniranog aparata, vičnog političkom manevriranju.

Što se nas tiče, neizvjesnot ne postoji u pogledu Prioratovog postojanja ili statusa, već njegovih sadašnjih aktivnosti i društva u kojem se, izgleda, trenutno nalazi. Zar barem neki dijelovi tog društva nisu, van svake sumnje, nezdravi? I zar se Priorat također nije, unatoč svojim uzvišenim ciljevima, okaljao i ocrnio? Kako jedna organizacija koja posluje s ložom P2 i njoj sličnima može očuvati integritet? I kako se takva organizacija može uklapati u uzvišenu sliku koju se trudi o sebi izgraditi?

Možda smo bili naivni što smo uopće išta drugo očekivali. Takvi savezi su, ipak, i ranije sklapani u povijesti Priorata. Koliko smo im mi uspjeli ući u trag, ni Priorat ni njegovi veliki meštri nikada nisu ustuknuli pred mrljom političke vlasti. Naprotiv, i Red i njegovo upravljajuća hijerarhija su se, kroz stoljeća, stalno uplitali u razne makinacije i spletke. Tijekom vjerskih ratova u šesnaestom stoljeću, na primjer, kao i tijekom ustanka poznatog kao *Fronde* u sedamnaestom, Priorat se, po svemu sudeći, koristio svim sredstvima, svim pravilima igre toga doba. Bio je, ukratko, "realističan". Da bi se održao, posezao je za istim mjerama i tehnikama kao i sve druge organizacije i institucije što delaju u "stvarnom svijetu" - uključujući i rimokatoličku crkvu.

Ako suvremeni Priorat radi u kužnom podzemlju, sklajući sumnjiva sa-
vezništva, žrtvujući ideale svrsishodnosti, to ne znači da se nedavno iskvario.
Prije će biti da Red jednostavno ostaje vjeran sebi, i da nije ni više ni manje
iskvaren nego u prošlosti. Opstanak, za organizaciju kakva je Sionski priorat,
nužno povlači prljanje ruku političkom vlašću. U mjeri u kojoj je petljanje s
političkom vlašću ravno izvjesnom stupnju korumpiranosti, Priorat je oduvijek
korumpiran. Isto je i s većinom institucija koje se u svojoj čistoći nisu tako pro-
čistile da bi nestale.. Kao što smo vidjeli, malteški vitezovi su podložni istim
optužbama koje bi se mogle iznijeti protiv Priorata, a, kad smo kod toga, isto
važi i za Vatikan, i u prošlosti i danas. Možda se papi Ivanu Pavlu II. osobno,
unatoč dogmatskoj nepopustljivosti, ništa ne može predbacivati, ali oblak se
nadmio nad sam Vatikan. Otkrivanje lože P2, skandal sa Ambrozijanskom ban-
kom i misteriozna smrt Roberta Calvija - "Božjeg bankara" - sve je to poslužilo
razgoliti djelovanje vatikanske hijerarhije i upravnog aparata upravo u istim
onim mračnim, tajnim, podzemnim sferama u kojima djeluje i Malteški red i,
kako izgleda, Sionski priorat. Ako je Priorat okaljani, Vatikan u tome za njim
ne zaostaje.

Da ju je prakticirao neki od režima zapadnjačke demokracije, djelatnost
Vatikana tijekom posljednje četvrti stoljeća nedvojbeno bi dovela do velike
istrage, a vjerojatno i do pada vlade. U slučaju Rima, međutim, takva djelat-
nost je prouzrokovala tek površno uznemirenje, a sama crkva je ostala u biti
nepoljuljana. I ne samo to. Ona nastavlja s obavljanjem svoje pastirske uloge;
ona još uvijek pruža smirenje i utjehu. U pojedinim dijelovima svijeta - u Latin-
skoj Americi, na primjer, u Poljskoj i Čehoslovačkoj, na Filipinima - ona može
poslužiti kao svjetionik slobode i nade. A iako je njena kongregacija, pogotovo
na Zapadu, u osipanju, ona još uvijek može predstavljati spremište smisla i
povjerenja.

Bit je u tome da, iza prljavih poslova svjetovne hijerarhije crkve iz bilo
kog doba, stoji nešto što bi se moglo nazvati "arhetipskom crkvom," zdanjem
koje se doživljava kao "posuda", kao "barka što plovi morem vremena." Iza
svih prolaznih obrta sudbine stoji ideal, zdanje uzvišenih načela, "zajednica
duša" koja je po samoj svojoj prirodi imuna na korupciju. Duševna koncepcija
crkve ostat će neokaljana, ma kakva da je djelatnost Vatikana i papinstva. Papa
kakav je bio Aleksandar VI., na primjer, može biti za svašta kriv, od simonije
do incesta i ubojstva. Može se cinično našaliti i reći "dobro nas je poslužio taj
mit o Kristu". Ipak, on ostaje "Kristov namjesnik na Zemlji".

Nešto slično važi i za Sionski priorat. Kao i papinstvo, i Priorat nosi sto-
ljećima taloženu prljavštinu na rukama, a čini se da je nedavno stekao i nove

naslage kala. A ipak, baš kao što arhetipska crkva stoji iza papinstva, iza Sionskog priorata nazire se podjednako uzvišena zamisao - o arhetipskom viteškom kabaluu. Ma kakvom se djelatnošću bavio u određenom trenutku, idealizirani Priorat, kao i idealizirana crkva, ostaje nadzemaljski udaljen i nedodirljiv. Na toj nadzemaljskoj razini, Priorat nije tek puko tajno društvo što iza kulisa kuje zavjere i urote s drugim tajnim društvima, već, prije, samozvani čuvar jedne uzvišene tradicije koju je velika većina ljudi željna prihvatiti. On je, također, sa svojim naglašavanjem viteštva i oličenje pravila ponašanja koja vode povezivanju čovječanstva s božanskim.

Doktrina o viteštvu kakvu zastupa Sionski priorat doista je arhetipska. Ona nije ograničena na vitezove kršćanske Europe tijekom srednjeg vijeka; može se naći u institucijama raznorodnim koliko i patricijska kasta drevne Sparte, "crveni ogranak" predkršćanskog Ulstera, ratnička bratstva plemena Siuoxa i Cheyennana američkom zapadu, japanski samuraji - i sicarii ili zeloti Isusovog doba. Sve su te institucije bile uređene i vladale se prema kodeksu koji nije samo etički ili moralni, već kozmološki - kodeks zamišljen da ljudsku djelatnost dovede u harmoniju s kozmičkim poretkom. Tu je spadala ne samo društvena i vojnička disciplina, već i duhovna također. Držalo se da onaj koji se njega pridržava djeluje u skladu s božanskim zakonom.

Kako smo iznijeli u drugom dijelu ove knjige, današnja politika je, velikim dijelom, stvar dopadljivog pakiranja - ako je to osigurano, to jest, ako je ono upakirano tako da umiri strahovanje i izmami povjerenje - viteštvo može biti vrlo primamljivo suvremenom umu. Ono svijetu može ponuditi ritual, boju, raskoš, sjaj i spektakl, sve ono što je nestalo i za čim se sve više čezne; može ponuditi osjećaj kontinuiteta svijetu koji se osjeća odsječenim od svoje prošlosti i korijena; može ponuditi dostojanstvo i veličinu ljudima sve potištenijim zbog uvjerenja u vlastitu malenkost i beznačajnost; pojedincima koji se bore protiv bespomoćnosti, usamljenosti i samoće može pružiti izgled na pripadništvo, zajedništvo, sudjelovanje u uzvišenom bratskom pothvatu; može udovoljiti potajnoj želji većine da budu dio "elite", ma koliko ta riječ danas mogla biti izlizana; može ponuditi mjerila vrijednosti i kodeks ponašanja koji nisu proizvoljni ili slučajni, već počivaju na osveštanim tradicionalnim temeljima - za koje se drži da odražavaju uvid u božanski obrazac ili plan; može ponuditi ritualizirani, a time i provjereni kanal i za izražavanje osjećaja. Tako bi viteštvo moglo postati objedinjujuće načelo i spremište povjerenja i smisla. U odgovarajućim okolnostima, njemu bi se moglo ukazati povjerenje, a zauzvrat dobiti smisao. Moć uskrsnulog viteštva može se vidjeti na primjeru Japana u drugom svjetskom ratu, kada je samurajski *bushido* kodeks podario vladajuće načelo

čitavoj jednoj kulturi, a čiji je vrhunac, u zapadnjačkim očima, bio zastrašujući "fanatizam" kamikaza.

Premda upadljivo manje ratoboran i militaristički nastrojen, Sionski priorat je iznimno dobro pripremljen da sebe istakne kao nositelja viteških ideala, pa i nešto više. Za razliku od ostalih društvenih, političkih i vjerskih institucija, Priorat je, kao što smo istakli u drugom dijelu knjige, psihološki vrlo sofisticiran. On razumije dubinu i veličinu unutarnjih potreba čovječanstva; zna kako se manipulira arhetipovima - arhetipskim slikama i temama - tako da budu privlačni u najvećoj mogućoj mjeri.

Jedan od najzvučnijih arhetipskih simbola, na primjer, jest "*roi perdu*" ili "izgubljeni kralj" - monarh koji raspolaže natprirodnom potporom i koji, ispunivši svoju zadaću na Zemlji, ne umire sasvim, već se povlači u neku drugu dimenziju gdje mjeri vrijeme dok mu potreba naroda ne nametne povratak. Engleski čitatelji su upoznati s tim arhetipom preko kralja Arthura. U Walesu se istom obrascu prilagođava Owen Glendower, a Friedrich Barbarossa u Njemačkoj. "Izgubljeni kralj" koji u mitu Sionskog priorata zauzima najistaknutije mjesto je Dagobert II, posljednji djelotvorni merovinški monarh. Priorat Dagoberta prikazuje tako da se u umovima ljudi predodžba o njemu stapa s onom o vrhovnom izgubljenom kralju, samom Isusu. Na psihološki simboličnoj razini, sasvim neovisno od pitanja krvnog podrijetla, Dagobert postaje Isusov nasljednik. Kada je ta psihološka veza uspostavljena, makar i nesvjesno, neusporedivo je lakše propagirati ideju o povijesnom krvnom podrijetlu. Upravo je takvim tehnikama misteriju vezanom za Rennes-le-Château pripisana magnetska privlačnost, ne samo za nas pisce, već i za čitatelje također.

Priorat isto tako dobro razumije unutarnji odnos između povjerenja i moći. On razumije mogućnosti vjerskog nagona i zna da je taj, ako se aktivira i usmjeri, potencijalna sila po snazi ravna, recimo, novcu - toliko moćna, doista, da možda predstavlja i alternativno načelo vlasti. Konačno, Priorat se zna prodati, zna kako o sebi stvoriti sliku koja se uklapa u njegove ciljeve. Kako smo već rekli, on je u stanju po volji podešavati promatračevo viđenje sebe kao arhetipskog kabala, ako ne i vrhovnog arhetipskog kabala. Bio njegov pedigree stvarno autentičan ili ne, on je u stanju izazvati dojam da je ono što želi da se o njemu misli, zato što razumije dinamiku kojom se takvi dojmovi prenose.

Psihološka istančanost i vještina u izlaženju "na tržište" nisu, međutim, jedino što Sionskom prioratu ide na ruku. Gospodin Plantard nam je 1979. godine sasvim odlučno rekao da Priorat posjeduje blago Jeruzalemskog hrama, koje su Rimljani opljačkali tijekom pobune 66. g.n.e, a koje je kasnije prenijeto u okolici Rennes-le-Châteaua na jugu Francuske. Blago će, rekao je gospodin

Plantard, biti vraćeno u Izrael "kada za to dođe pravo vrijeme". Ako Priorat doista posjeduje blago Hrama, i ako bi ga danas mogao iznijeti i pokazati, ljudi bi se zaprepastili. Ne samo da bi to bila arheološka senzacija koja bi pomračila otkrića kao što su ruševine Troje ili Tutankamunov grob; bila bi to senzacija nabijena suvremenim vjerskim i političkim posljedicama. Što bi, na primjer, za suvremeni Izrael, kao i za judaizam i kršćanstvo značilo kada bi se - na temelju zapisa ili drugih dokaza poteklih iz jeruzalemskog hrama - otkrilo da je Isus bio mesija? Ne Mesija kasnije kršćanske tradicije, već onaj mesija kojeg je narod Palestine išočekivao prije dvije tisuće godina - čovjek, dakle, koji je bio pravedni kralj njihovog naroda, koji se oženio, začeo djecu a možda uopće i nije umro na križu. Zar to ne bi poljuljalo sâme temelje dviju najvećih svjetskih religija, a možda i islama? Zar se time ne bi, jednim udarcem, izbrisale sve teološke razlike između judaizma i kršćanstva, i barem dio odbojnosti prema islamu?

U svakom slučaju, i sasvim nevezano s blagom Hrama, Sionski priorat može obznaniti jedno pravo koje bi i u današnjem svijetu imalo veliku prođu. U ime porodica koje predstavlja, on može uspostaviti dinastičku liniju koja unazad seže do starozavjetne kuće Davidove. Može utemeljiti, sasvim definitivno i na zavoljstvo najizbirljivijih pravila rodoslovnog istraživanja, da je merovinška dinastija od davidske loze - i da su je kao takvu priznavali Karolinzi koji su je istisnuli, drugi monarsi i tadašnja rimska crkva. Služeći se tehnikama suvremenog javnog općenja, modernog reklamiranja i političkog pakiranja, Priorat bi tako mogao suvremenom svijetu predstaviti osobu koja bi, po najstrožoj biblijskoj definiciji tog pojma, mogla istaći svoje pravo na položaj biblijskog mesije. To može izgledati besmisleno, mada, svakako, nije besmiselnije od uvjerenja desetina tisuća Amerikanaca koji očekuju da budu "uznijeti" i polete naviše iz svojih automobila na različitim dionicama autoceste između Pasadena i Los Angelesa.

To ne znači, naravno, da treba očekivati skoru konferenciju za tisak i medijski cirkus koji bi potom slijedio. Za sada, to vjerojatno ne znači nikakvu javnu obavijest. Izravno podrijetlo kuće Davidove - ili, ako se tako nešto uopće može dokazati, od Isusa i njegove obitelji - nikada ne bi sâmo po sebi moglo biti iskorišteno kao odskočna daska za svjetovnu vlast. Sionski priorat i/ili merovinška loza ne bi mogli jednostavno skinuti maske, otkriti svoj identitet i osloniti se na javnu potporu da učini sve ostalo. Za to bi bilo previše skeptika. Bilo bi previše mnogo ljudi koje to jednostavno ne bi zanimalo. Čak bi i među onima koji su spremni priznati legitimitet merovinškog potomstva bilo previše onih koji bi se protivili - koji, bez obzira na svoju vjersku pripadnost, nemaju

želju biti podanici jednog mesije, kao ni nikog drugog. A bilo bi bezbroj onih već na vlasti, ili na putu ka njoj, koji teško da bi bili raspoloženi dobrodošlicom pozdraviti izlazak novog izazivača na pozornicu. Godine 679., rimska crkva je pogazila sporazum sklopljen stoljeće i tri četvrt ranije s Clovisom, i svjesno sudjelovala u ubojstvu Dagoberta II. Može li se ozbiljno povjerovati da će oni na vlasti, ili u borbi za nju, u današnjem svijetu pokazati veću savjesnost, da će imati više skrupula? Ponovno se neodoljivo nameće parabola Dostojevskog o Velikom inkvizitoru.

Nije, štoviše, vjerojatno da Sionski priorat želi izazvati prevrat. Ako smo dobro shvatili, on teži ostvarenju monarhijskih ili imperijalnih Sjedinjenih Država Europe, a ne stanju kaosa u kome su postojeće institucije ugrožene, potkopane ili srušene. Koliko smo u stanju razabrati, Priorat ništa ne bi dobio revolucijom, političkom ili nekom drugom. Čini se da je mnogo zainteresiraniji za "nasljeđivanje" ili možda preotimanje već postojećeg poretka i njegov postupni preobražaj iznutra - tako da se izazove što je moguće manje komešanja, dezorijentacije, pomutnje. To, po prirodi stvari, nameće politiku tihe infiltracije, a ne otvorenog izazova - politiku svojstvenu organizacijama kakve su P2 i *Opus Dei*.

Iz svih navedenih razloga, dakle, rodoslov se ne može iskoristiti kao odskočna daska do vlasti. To je, prije, adut u rukavu koji se može uporabiti jedino za učvršćenje vlasti kada je ova već zadobijena. Čovjek ne može kazati "vidi tko sam" i očekivati da na temelju toga bude izabran ili postavljen za papu, predsjednika, kralja ili cara. Ali, ako je već papa, predsjednik, kralj ili car, i manje ili više čvrsto ustoličen, tada može kazati "vidi tko sam" i time ne samo još više osigurati svoj položaj, već i obaviti ga novom aurom, natopiti novom vjerodostojnošću i novim i zvučnijim značenjem.

Sukladno tome, nije za očekivati da će Priorat, barem kada je riječ o neposrednoj budućnosti, poduzeti išta naglo, zapanjujuće ili dramatično. Mnogo je vjerojatnije da će se poslužiti tehnikama kojima se i sâm, kao i porodice s njim vezane - kuća Lorraine, na primjer - manje ili više uspješno služio u prošlosti. U te tehnike bi bio uključen i program postupne, sustavne, ali tihe infiltracije u postojeće institucije; mreža visokih međudinastičkih brakova, kako bi se određene utjecajne porodice - ne samo kraljevske i aristokratske, već i one umiješane u politiku, financije i medije - uvele "u jato"; u njih bi se ubrajala i tehnika manipulacije arhetipovima na takav način da se stvori povoljna klima za nametanje izvjesnih dugoročnih ciljeva. Tako bi, da uzmemo jedan ekstremni primjer, iznenadni *coup d'état* kojim bi se restaurirala monarhija u, recimo, Grčkoj ili Portugalu bio kontraproduktivan. Čak i kada bi se to moglo sprovesti

u djelo, mnogi bi se ljudi protivili, a mnogi bi ostali ravnodušni, držeći to samo još jednom promjenom režima koju treba prihvatiti s manje ili više naklonosti ili, pak, cinizma. Ako bi, s druge strane, karizmatička monarhistička ličnost dramatično bila dovedena na vlast plimom javne potpore, njezin bi mandat bio potpuno drugačiji.

Od I. svjetskog rata i pada većine vladajućih dinastija Europe, republikanska demokracija je postala prihvaćeno pravilo u zapadnom društvu. Kao što smo vidjeli, međutim, monarhija nije izgubila svoju arhetipsku privlačnost, bilo čisto funkcionalnu uporabljivost. Za vrijeme II. svjetskog rata, Churchill je, uz mnoge druge, raspad monarhističkog sustava držao jednim od glavnih uzročnika uspona totalitarizma, a osobito fenomena nacizma. Priča se da su se on i Roosevelt, u tajnim razgovorima, suglasili da je restauracija monarhističkog sustava najbolji način za držanje na okupu ljušturu poslijeratne Europe, ali i za onemogućavanje povampirenja tendencija koje su vrhunac dostigle u Trećem Reichu. Razgovarali su i o vraćanju Habsburgovaca na preijestolje Austrije, a možda i Mađarske, s Ottom von Habsburgom, koji predsjedao imperijalnom Dunavskom konfederacijom. Po samom Ottu von Habsburgu, razmatrali su i mogućnost da lord Louis Mountbatten bude car nove Nemačke konfederacije.

San o restauraciji monarhije nije ni danas izbljedio. U Španjolskoj, kralj Juan Carlos ulazi u drugu deceniju vladavine, na čelu prve demokracije koju je njegova zemlja iskusila u posljednjih tridesetpet godina, a to se uređenje do sada pokazalo uspješnim. U Francuskoj, rojalistički pokret je žilav kao i uvijek, dok sam predsjednik poprima sve više od kraljevskog držanja. Kada god otputuje u Beč, majka Otta von Habsburga, bivša carica Zita, sada u svojim devedesetim, privlači oduševljenu svjetinu kakva se obično viđa prigodom posjeta pape. Tijekom 1984. i 1985., neki listovi su počeli nagađati o mogućoj restauraciji Habsburga u Austriji.

Ako monarhija sama po sebi i dalje posjeduje takvu privlačnost, koliko bi se ona mogla uvećati ako bi određeni monarh ili kandidat za monarha mogao tvrditi, strogo u skladu s izvornim značenjem tog pojma, da je mesija?

Mi, kao autori, ne želimo biti shvaćeni kao zastupnici ili propagandisti Sionskog priorata. U pogledu Sionskog priorata smo, u stvari, oprezni. Ako smo i naklonjeni nekim njegovim teoretskim ciljevima, odlučno smo skeptični, ako ne i sumnjičavi, u odnosu na ostale. A, na stranu sva teoretska razmatranja, ostaje činjenica da je svaka koncentracija moći u rukama male grupe pojedinaca - pogotovo grupe pojedinaca koja radi prvenstveno u tajnosti - potencijalno opasna. Očita je istina da su većinu prijestupa i okrutnih divljaštava u povijesti počinili ljudi koji su vjerovali da rade s najboljim namjerama. Draže bi nam

bilo da pojedinci osjećaj smisla nalaze unutar sebe, umjesto da prihvaćaju da im se on izvana donosi, ma koliko tobože uzvišen ili hvale vrijedan bio.

Čini se, ipak, da je naše doba čvrsto riješeno prigrliti ovaj ili onaj oblik mesijanskog mita i iz njega crpsti osjećaj smisla. Ako to već obvezno mora biti tako, više bismo voljeli vidjeti smrtnog mesiju koji vlada ujedinjenom Europom nego natprirodnog kako predvodi Armageddon. Sionski priorat ne može ponuditi mesiju kakvog taj pojam, pogrešno, označava za, recimo, američke fundamentaliste. Pitamo se može li itko osim odjela za specijalne efekte nekog hollywoodskog studija. Ali, ako smo točno razumjeli, činilo bi se da Sionski priorat može ponuditi mesiju kakav je, kao povijesna osoba, bio i sâm Isus.